

Secția de Științe Sociale, Economice, Umanistice și Arte a
Academiei de Științe a Moldovei
Universitatea de Stat din Moldova

DIALOGICA

REVISTĂ DE STUDII CULTURALE ȘI LITERATURĂ

Anul VII, Supliment nr. 1, 2025

Categoria B⁺

Revista noastră vizează fenomenul cultural contemporan ca produs al gândirii și creativității și se manifestă în planul științelor socioumane și în cel al artei. Prin urmare, ne vedem încadrați în paradigma dialogului interdisciplinar, al relațiilor între abordările diferitor discipline. Vom înlesni articolele cu preocupări teoretice și interpretative din aria studiilor culturale, unde literatura, spre exemplu, e un fenomen cultural ca oricare altul în contextul timpului său. Totuși, pentru a crea un pandant la reducerea numărului de studii literare, care au generat prin transformare de sine și împrumut de metode noua și extrem de prolifică direcție de cercetare, am rezervat un loc aparte, în titlul revistei și în spațiul unor rubrici, literaturii și promovării ei. Promitem să facem gesturi similare și în cazul celorlalte arte.

APARE DE TREI ORI PE AN
Anul VII, Supliment la Nr. 1, 2025

DIRECTOR DE PROIECT ȘI REDACTOR-ȘEF

Aliona GRATI, doctor habilitat în filologie, profesor, Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău.

COLEGIUL DE REDACȚIE

Natalia PROCOP, doctor în studiul artelor și culturologie, Secția de Științe Sociale, Economice, Umanistice și Arte a Academiei de Științe a Moldovei, Chișinău.

Ghenadie SÎRBU, doctor în istorie, Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău.

Diana DEMENTIEVA, doctor în filologie, Universitatea de Stat din Moldova.

Rodica GOTCA, secretar de redacție, doctor în filologie, Universitatea de Stat din Moldova.

COMITETUL ȘTIINȚIFIC

Liliana CONDRATICOVA, doctor habilitat în istorie, doctor habilitat în studiul artelor și culturologie, Academia de Științe a Moldovei, Chișinău.

Bogdan CREȚU, doctor în filologie, profesor, Facultatea de Litere, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, România.

Aurelian DĂNILĂ, academician, Academia Europeană de Științe și Arte, Salzburg, Austria, doctor habilitat în studiul artelor, Secția de Științe Sociale, Economice, Umanistice și Arte a Academiei de Științe a Moldovei, Chișinău.

Nicolae ENCIU, doctor habilitat în istorie, conferențiar cercetător, Institutul de Istorie al Universității de Stat din Moldova, Chișinău.

Aurelia HANGANU, doctor habilitat în filologie, conferențiar, Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău.

Mariana HARJEVSCHI, doctor în științele comunicării, Biblioteca Municipală „B.P. Hasdeu”, Chișinău.

Adrian-Silvan IONESCU, doctor în științe istorice, cercetător științific gradul I, Institutul de Istoria Artei „George Oprescu”, București, Academia Română.

Katica KULAVKOVA, academician, profesor universitar, Academia de Știință și Artă din Macedonia, Academia Europeană de Științe și Arte, Salzburg, Austria.

Lidia KULIKOVSKI, doctor în pedagogie, Biblioteca Municipală „B.P. Hasdeu”, Chișinău.

Mircea MARTIN, academician, profesor universitar, Academia Română, București, România.

Victor MORARU, membru corespondent al AȘM, doctor habilitat, profesor, Secția de Științe Sociale, Economice, Umanistice și Arte a Academiei de Științe a Moldovei, Chișinău.

Gheorghe MUSTEA, academician, Secția de Științe Sociale, Economice, Umanistice și Arte a Academiei de Științe a Moldovei, Chișinău.

Ileana Alexandra ORLICH, doctor în filologie, profesor, Universitatea de Stat din Arizona.

Milko PALANGURSKI, doctor habilitat în istorie, profesor universitar, Universitatea „Sf. Chiril și Metodiu” din Veliko Târnovo, Bulgaria.

Ioan-Aurel POP, academician, profesor universitar, Academia Română, București, România.

Ioan OPRIȘ, doctor în științe istorice, profesor, Universitatea „Valahia” din Târgoviște, România.

Ion SIMUȚ, doctor în filologie, profesor, Universitatea din Oradea, România.

Mariana ȘLAPAC, academician, profesor universitar, doctor habilitat, Secția de Științe Sociale, Economice, Umanistice și Arte a Academiei de Științe a Moldovei, Chișinău.

Alina TOFAN, doctor în filologie, Institutul de Romanistică, Universitatea din Leipzig, Germania.

Elena UNGUREANU, doctor habilitat în filologie, conferențiar cercetător, Biblioteca Municipală „B.P. Hasdeu”, Chișinău.

Cornel UNGUREANU, doctor în filologie, profesor, Universitatea de Vest din Timișoara, România.

Nicoleta VORNICU, doctor habilitat în arte vizuale, cercetător științific gradul I, Centrul Mitropolitan de Cercetări T.A.B.O.R., Iași, România.

Diana VRABIE, doctor în filologie, conferențiar, Muzeul Național al Literaturii Române din Iași.

Tudor ZBÂRNEA, academician, Academia Europeană de Științe și Arte, Salzburg, Austria, Muzeul Național de Artă al Moldovei, Chișinău.

Central and Eastern European Online Library

Concepție copertă: N. PROCOP; Fotografie Alexandru Marghiloman, președintele Consiliului de Miniștri, la Chișinău, în ziua de 27 martie 1918, sursa: Muzeu Virtual al Unirii.

Responsabilitatea opiniilor exprimate în paginile revistei aparține autorilor.

Adresa colegiului de redacție: str. Mihail Kogălniceanu nr. 65, or. Chișinău, MD-2009, Republica Moldova.

tel.: +373 22 221181, email: dialogica.asm@gmail.com, site-ul web: <http://dialogica.asm.md>

Our jurnal focuses on the contemporary cultural phenomenon as a product of thought and creativity and manifests itself in the field of socio-human and art sciences. We see fit in the paradigm of interdisciplinary dialogue, of the relationships between approaches of different disciplines. We will, therefore, facilitate articles with theoretical and interpretative concerns from the area of cultural studies, where literature, for example, is a cultural phenomenon like any other in the context of its time. However, in order to create a pendant in reducing the number of literary studies that generated self-transformation and loan of new and extremely prolific research methods, we reserved a special place in the title of the journal and in the space of some columns, for literature and its promotion. We promise to make similar gestures and for other arts.

APPEARS THREE TIMES A YEAR
Year VII, Supplement to No. 1, 2025

PROJECT MANAGER AND EDITOR CHIEF

Aliona GRATI, PhD in Philology, professor, Moldova State University, Chişinău.

EDITORIAL BOARD

Natalia PROCOP, PhD in the Study of Arts, Department of Social, Economic, Humanities Sciences and Arts Section of the Academy of Sciences of Moldova, Chişinău.

Ghenadie SÎRBU, PhD in History, Moldova State University, Chişinău.

Diana DEMENTIEVA, PhD in Philology, Moldova State University, Chişinău.

Rodica GOTCA, editorial secretary, PhD in Philology, Moldova State University, Chişinău.

SCIENTIFIC BOARD

Liliana CONDRATICOVA, PhD in History, PhD in the Study of Arts and Culturology, Academy of Sciences of Moldova, Chişinău.

Bogdan CREȚU, PhD in Philology, professor, Faculty of Letters, "Alexandru Ioan Cuza" University from Iaşi, Romania.

Aurelian DĂNILĂ, academician, European Academy of Sciences and Arts, Salzburg, Austria, PhD in the Study of Arts, professor, Department of Social, Economic, Humanities Sciences and Arts Section of the Academy of Sciences of Moldova, Chişinău.

Nicolae ENCIU, PhD in History, scientific researcher, Institute of History of the Moldova State University, Chişinău.

Aurelia HANGANU, PhD in Philology, associate professor, Moldova State University, Chişinău.

Mariana HARJEVSCHI, PhD in Sciences of Communication, "B.P. Hasdeu" Municipal Library, Chişinău.

Adrian-Silvan IONESCU, PhD in Historical Sciences, professor, "George Oprescu" Institute for Art History, Bucharest, Romanian Academy, Romania.

Katica KULAVKOVA, academician, professor, Macedonian Academy of Sciences and Arts, European Academy of Sciences and Arts, Salzburg, Austria.

Lidia KULIKOVSKI, PhD in Pedagogy, "B.P. Hasdeu" Municipal Library, Chişinău.

Mircea MARTIN, academician, professor, Romanian Academy, Bucharest, Romania.

Victor MORARU, correspondent member of the ASM, PhD in Social Sciences, professor, Department of Social, Economic, Humanities Sciences and Arts Section of the Academy of Sciences of Moldova, Chişinău.

Gheorghe MUSTEA, academician, Department of Social, Economic, Humanities Sciences and Arts Section of the Academy of Sciences of Moldova, Chişinău.

Ileana Alexandra ORLICH, PhD in Philology, professor, Arizona State University.

Milko PALANGURSKI, PhD in History, professor, "Saints Cyril and Methodius" University of Veliko Tarnovo, Bulgaria.

Ioan-Aurel POP, academician, professor, Romanian Academy, Bucharest, Romania.

Ioan OPRÎŞ, PhD in Historical Sciences, professor, "Valahia" University of Targoviste, Romania.

Ion SIMUȚ, PhD in Philology, professor, University of Oradea, Romania.

Mariana ŞLAPAC, correspondent member of the ASM, PhD in the Study of the Arts, professor, Department of Social, Economic, Humanities Sciences and Arts Section of the Academy of Sciences of Moldova, Chişinău.

Alina TOFAN, PhD in Philology, Institute of Romance, University of Leipzig, Germany.

Elena UNGUREANU, PhD in Philology, scientific researcher, "B.P. Hasdeu" Municipal Library, Chişinău.

Cornel UNGUREANU, PhD in Philosophy, professor, West University of Timişoara, Romania.

Nicoleta VORNICU, PhD in Visual Arts, scientific researcher, Metropolitan Research Centre T.A.B.O.R., Iaşi, Romania.

Diana VRABIE, PhD in Philology, professor associate, The National Museum of Romanian Literature Iaşi.

Tudor ZBÂRNEA, academician, European Academy of Sciences and Arts, Salzburg, Austria, National Art Museum of Moldova, Chişinău.

Bookbuilding's conception: N. PROCOP; Photos by Alexandru Marghiloman, President of the Council of Ministers, in Chisinau, on 27 March 1918, source: Virtual Museum of the Union.

The authors hold sole responsibility for the views expressed in their texts.

Adress of Editorial Board: Republic of Moldova, MD-2009, Chişinău, 65 Mihail Kogăniceanu Street.

Phone.: +373 22 221181, email: dialogica.asm@gmail.com, web site: <http://dialogica.asm.md>

DIALOG

Liliana CONDRATICOVA, Constantin TOMA, Anatol PETRENCU

Buzău-Chișinău: o platformă de cunoștințe, concepte, experiențe pentru un viitor mai bun, de model european 6

INTERTEXT

Jipa ROTARU Alexandru Marghiloman în slujba făuririi României Mari 11

Gheorghe CALCAN Unirea Basarabiei cu România în narațiunea

lui Alexandru Marghiloman. Oameni și fapte 19

Mircea TĂNASE O pace dureroasă, dar necesară. Alexandru Marghiloman

și Pacea de la București – 27 aprilie/ 7 mai 1918 29

Viorel GHEORGHE P.P. Carp, Maiorescu și Alexandru Marghiloman 36

ACENTRICE

Alin SPĂNU „Amiciția stinsă distilează totdeauna fiere!” Alexandru Marghiloman

în Jurnalul de Război al Reginei Maria (1918) 41

Constantin I. STAN, Marius-Adrian NICOARĂ Un episod din timpul guvernării

lui Alexandru Marghiloman. Darea în judecată a cabinetului Ion I.C. Brătianu 50

Valentin CIORBEA, Cosmina Adela LĂZĂRESCU Comandorul Virgil Alexandru Dragalina (1890–1980) în misiunea pe frontiera nistreană 1918–1919 60

LIANTUL SOCIAL

Daniel Silviu NICULAE Atitudinea ministrului afacerilor străine, Alexandru Marghiloman, relatată de presa românească și internațională în cazul complotului împotriva regelui Carol I și asasinatelor de tip terorist care au avut loc în București, în anul 1900 67

Gheorghe NEAGU, Constantin NEAGU Dimensiunea social-filantropică în spațiul vieții

publice și private a lui Alexandru Marghiloman 78

Luminița GIURGIU, Teodora GIURGIU Alexandru Marghiloman – despre armata

României la început de secol XX 89

Dan PRISĂCARU Alexandru Marghiloman în intervenția științifică a prof. dr. Anton Crihan de la Radio „Europa Liberă” din 27–28.03.1968, cu ocazia a 50 de ani de la Unirea Basarabiei cu România 100

ORAȘUL MEU

Aliona GRATI Istoria curselor de cai din Chișinău.

Clubul Englezesc, Clubul Nobilimii și Jockey-Club 112

GIUVAIERE CULTURALE

Liliana CONDRATICOVA Sala Unirii din Palatul Sfatului Țării din Chișinău 124

IMAGINARUL LITEREI

Diana DEMENTIEVA Unirea Basarabiei cu România în publicistica

scriitorilor din interbelic: o abordare sociocritică 138

CUVÂNTUL CELUILALT (ancheta revistei)

Marius-Adrian NICOARĂ Sala Unirii din Chișinău și buzoiennii, urmași

ai lui Alexandru Marghiloman 149

ABAJUR PENTRU O BIBLIOTECĂ

Omagiu lui Alexandru Marghiloman în 1924: Stoica Lascu 152

Buzăul lui Andreescu de Marius Adrian Nicoară – omagiu pictorului Ion Andreescu 168

Content

DIALOGUE

Liliana CONDRATICOVA, Constantin TOMA, Anatol PETRENCU

Buzău-Chișinău: a platform of knowledge, concepts, de cunoștințe, concepte, experiences for a better future, a European model 6

INTERTEXT

Jipa ROTARU Alexandru Marghiloman at the Service of Creating Greater Romania 11

Gheorghe CALCAN The Union of Bessarabia with Romania as Reflected in the Narrative of Alexandru Marghiloman: People and Action 19

Mircea TĂNASE A Painful but Necessary Peace. Alexandru Marghiloman and the Peace of Bucharest – April 27/ May 7, 1918 29

Viorel GHEORGHE P.P. Carp, Maiorescu and Alexandru Marghiloman 36

ACENTRICS STUDIES

Alin SPĂNU “Extinguished friendship always distils gall” Alexandru Marghiloman in Queen Maria’s war diary 41

Constantin I. STAN, Marius-Adrian NICOARĂ An Episode During Alexandru Marghiloman’s Government. Suing Ion I.C. Brătianu Cabinet 50

Valentin CIORBEA, Cosmina Adela LĂZĂRESCU Commander Virgil Alexandru Dragalina (1890–1980) in the Mission on the Dniester Border 1918–1919 60

THE SOCIAL LIANT

Daniel Silviu NICULAE The attitude of the minister of foreign affairs, Alexandru Marghiloman, reflat in the Romanian and international press in the case of the plot against King Carol I and the terrorist type assassinations that took place in Bucharest, in 1900 67

Gheorghe NEAGU, Constantin NEAGU The social-philanthropic dimension in the public and private life of Alexandru Marghiloman 78

Luminița GIURGIU, Teodora GIURGIU Alexandru Marghiloman – about the Romanian army at the beginning of the 20th century 89

Dan PRISĂCARU Alexandru Marghiloman in the Scientific Intervention of Prof. Dr. Anton Crihan from Radio “Free Europe” from 27–28.03.1968, on the Occasion of the 50th Anniversary of Union of Bessarabia with Romania 100

MY CITY

Aliona GRATI History of horse racing in Chișinău.

The English Club, the Nobility Club and the Jockey Club 112

CULTURAL JEWELS

Liliana CONDRATICOVA Union Hall in The Palace of The Country Council in Chișinău 124

IMAGINARY OF THE LETTER

Diana DEMENTIEVA The Union of Bessarabia with Romania in the Interwar

Writers’ Publications: a Sociocritical Approach 138

THE OTHER’S WORD (journal’s inquiry)

Marius-Adrian NICOARĂ The Union Hall in Chișinău and the people of Buzău, descendants of Alexandru Marghiloman 149

THE LAMPSHADE FOR A LIBRARY

Homage to Alexandru Marghiloman in 1924: Stoica Lascu 152

Andreescu’s Buzău by Marius Adrian Nicoară – homage to the painter Ion Andreescu 168

Dialog

BUZĂU-CHIȘINĂU: O PLATFORMĂ DE CUNOȘTINȚE, CONCEPTE, EXPERIENȚE PENTRU UN VIITOR MAI BUN, DE MODEL EUROPEAN

Liliana CONDRATICOVA

Constantin TOMA

Anatol PETRENCU

LC: Discuția de azi, una așteptată, sperăm că va genera, fără îndoială, într-o platformă de comunicare și dezbateri furtunoase, construind nu doar un pod de flori între Republica Moldova și România, dar, mai degrabă, un pod de cunoștințe, concepte, experiențe. Această punte de relații cultural-științifice este eficient conectată atât la Buzău – grație activității prolifrice a Primarului municipiului, Constantin Toma, cât și la Chișinău, prin străduințele profesorului universitar, dr. hab. în istorie, Anatol Petrencu, președintele Asociației Istoricilor din Republica Moldova „Alexandru Moșanu”. S-a reușit, grație eforturilor concentrate ale echipelor din Buzău și Chișinău, să fie desfășurate mai multe manifestări științifico-culturale în România și Republica Moldova, și care merită a fi cunoscute, expuse pe înțelesul tuturor, pentru a deveni și mai atractive și a aduna lume bună. Pentru început, stimate domnule primar Constantin Toma, pentru persoanele mai ales din Republica Moldova, care nu au avut ocazia să vă cunoască mai aproape, ne puteți spune câteva lucruri despre dumneavoastră și de unde vine această pasiune pentru istorie, pentru patrimoniu?

CT: Cred că pasiunea pentru istorie și legătura de suflet pe care o am cu Basarabia, probabil vine de la o poveste din familia mea!

Pe 7 februarie 1919, fratele bunicului meu, militar în termen, Toma Alexandru, murea în postul de pază, pe malul Nistrului împușcat de soldații ruși bolșevizați, ce trecuseră noaptea pe râul înghețat pentru a fura din bunurile oamenilor.

M-am născut și am trăit într-un sat de câmpie, Țintești, de lângă Buzău, cu această poveste în casă, spusă de multe ori de bătrânii satului, care bineînțeles povesteau despre toți eroii țințeșteni căzuți pentru patrie. Țin mult la trecut pentru că, analizându-l mai bine, găsim întotdeauna soluții și pentru un viitor mai bun!

LC: Există momente-cheie sau personalități care v-au marcat interesul, care vă inspiră în activitatea deloc simplă, care vă ajută prin propriul exemplu să fiți un adevărat Primar al buzoienilor?

CT: Cu siguranță sunt multe personalități de primari de ieri și de azi care mă inspiră, cum mă inspiră și toți buzoienii pe care i-am desco-

perit prin proiectul ce funcționează de 8 ani, „Buzoienii de ieri și de azi”, unde în fiecare lună propunem tinerei generații buzoiene personalități excepționale, ca modele de viață.

Ca primari, mi-a plăcut mult ceea ce a făcut pentru Buzău primarul Nicu Constantinescu (23 mai 1840, Craiova – 21 aprilie 1905, Buzău) și pe plan extern Michael Bloomberg, primar al New-Yorkului, timp de 3 mandate.

Iar ca buzoieni cu cariere excepționale aș enumera doar câteva: Alexandru Marghiloman, cel care, în calitate de prim-ministru al României, a făcut posibilă Unirea Basarabiei cu România; George Emil Palade, cel dintâi român laureat al Premiului Nobel, în 1974, pentru medicină; Benone Sinulescu, probabil cel mai mare artist al muzicii populare românești sau viceamiralul Ioan Murgescu, primul Comandant al Marinei Militare și erou din Războiul de Independență al României, 1877–1878.

LC: Stimate domnule profesor Anatol Petrencu, este o mare onoare pentru mine, în calitate de fostă studentă de la Facultatea de Istorie a Universității de Stat din Moldova, să vă întreb ceea ce nu am îndrăznit să fac la facultate – ce este pentru Dvs. istoria?

AP: Pentru mine istoria este totul, cunoașterea, înțelegerea și interpretarea ei zi de zi, este viața pe care o trăiesc. Istoria pentru mine este aflarea adevărului despre trecut, despre faptele bune, realizate de oameni onești, de rezistența lor împotriva fărădelegilor comise de tirani și netrebnici. Așa se întâmplă întotdeauna: dictatorii nu numai ascund crimele comise, dar îi reduc la tăcere pe cei ce au suferit și au supraviețuit deportărilor, foametei organizate, închiderii în spitale de psihiatrie etc. După căderea regimurilor totalitare comuniste, iată că pentru istorici s-au deschis posibilități de recuperare și interpretare științifică a memoriilor celor care au supraviețuit condițiilor inumane prin care au trecut. Este vorba nu doar de supraviețuitorii Gulagului, ci și de participanții la lichidarea catastrofei de la Cernobîl sau a militarilor trimiși de Kremlin în Afganistan. Și lista temelor ar putea continua. Din experiența pe care am obținut-o pot afirma: toată lumea vrea să știe adevărul despre cutare sau cutare evenimente, fapte

sau oameni. Adevărul e atât de prețios, încât este înfășat cu foarte multe neadevăruri. Iar oamenii, – am spus, – vor să cunoască anume adevărul.

LC: Și atunci, care ar fi cele mai valoroase trei studii, în care vă regăsiți în calitate de istoric și dascăl. Și ce cărți ați sfătui Dvs. să fie citite azi pentru a îndrăgi istoria Țării.

AP: Consider că studiile în care mă regăsesc se referă la Basarabia (ca istorie locală) în anii celui de-Al Doilea Război Mondial. Am susținut teza de doctor habilitat pe tema „Politica României privind Basarabia. 1940–1944”, Chișinău, 1997, pe baza căreia am publicat câteva monografii („Basarabia în al Doilea Război Mondial”, Chișinău, 1997, retipărită la Iași cu titlul „Basarabia în timpul celui de-al Doilea Război Mondial. 1939–1945”) și altele.

Cred, de asemenea, că noi, istoricii din Basarabia, ar trebui să ducem lucrul până la capăt: în iunie 1940, URSS a copleșit Basarabia, nordul Bucovinei, Ținutul Herța. În iunie 1941, Conducătorul Statului Ion Antonescu a intrat în război împotriva Imperiului sovietic (ulterior supranumit, pe bună dreptate – Imperiul răului), eliberând aceste pământuri strămoșești și redând libertate locuitorilor de aici. Noi, basarabenii, trebuie să-i fim recunoscători pentru acea faptă istorică. Munca asupra acestui subiect continuă.

Alte studii în care mă regăsesc, sunt legate de istoria polonezilor în cel de-al Doilea Război Mondial. Am studiat și publicat documente la tema dată („Polonezii în anii celui de-Al Doilea Război Mondial. Culegere de documente”, Chișinău: Editura Cartdidact, 2004; retipărită la Iași ceva mai târziu), precum și studiul monografic „Polonezii în anii celui de-al Doilea Război Mondial. Istoria politică”, Chișinău, Editura Cartdidact, 2005 (de asemenea, retipărit la Iași, la Editura Tipo Moldova).

Recent am publicat monografia „Ucraina în flăcări”, Chișinău, 2024, în care am analizat politica agresivă, de copleșire a Federației Ruse. Este o temă în care, de asemenea, mă regăsesc. Dacă observați – studiile subsemnatului se rotesc în jurul acestui neastâmpărat Stat Rus, veșnic dornic de copleșiri teritoriale, veșnic nesățios de bunuri străine și care rămâne în continuare o amenințare pentru lumea civilizată.

LC: Numiți câteva cărți ce ar trebui avute în vedere, când este vorba de îndrăgirea Țării?

AP: În primul rând, aș recomanda „Enciclopedie. Centenarul Războiului de Reîntregire și al Marii Uniri (2014–2020)”, coordonator prof. univ. dr. Ion Solcanu, București: Editura Enciclopedică Gold, Editura Academiei Oamenilor de Știință din România, 2022, 1659 p. Este o lucrare fundamentală ce demonstrează cu cât greu românii au realizat Reîntregirea Țării, arată eforturile Armatei Române, Diplomatiei statului, Casei Regale și ale Guvernului (în frunte cu Alexandru Marghiloman), ale întregii societăți, mobilizate în promovarea interesului național. În același timp, „Enciclopedia” este un omagiu al celor de astăzi adus celor ce au înfăptuit Unirea în 1918.

Sunt multe alte cărți, autorii cărora manifestă dragoste de Țară și Poporul român. Nu vreau să supăr pe nimeni. Totuși, aș evidenția lucrările distinsului istoric, Ioan-Aurel Pop, președintele Academiei Române, care promovează convingător faptele ce unesc românii într-un Neam, depistează falsurile comise, cu voie sau fără voie, de unii colegi istorici. A se vedea, de ex., „Istoria, adevărul și miturile. Note de lectură”, București: editura Enciclopedică, 2002, retipărită în 2014 etc.

LC: Fiecare oraș are un trecut, prezent și viitor, un arhitect care a ordonat străzile și a oferit o altă imagine urbei, personalități care au crescut împreună cu orașul și au marcat destinul acestuia, au înscris file noi în memoria urbei, modelând matricea dezvoltării sociale, culturale, economice. Fără a ne aprofunda în examinarea sociologiei urbane, mă întreb cum vă propuneți să îmbinați, în acest nou mandat de Primar al Buzăului, arhitectura, politica, economia, geografia și statistica puse în slujba orașului?

CT: „Diferențiază-te sau mori!” spunea un mare profesor de la Harvard SUA, Michael Porter, referindu-se la cum ar trebui să acționezi în afaceri, pentru a reuși! Dar aceste cuvinte se pot aplica și unui oraș sau unei țări, pentru că orașele și țările sunt și ele în competiție.

În 2021, la Londra, Buzăul a câștigat titlul de „Cel mai bun brand de oraș sau țară din Europa”, pentru campania de rebranduire a muni-

cipiului Buzău, „Buzău – oraș deschis”, „Buzău – open city”, iar pe locul 2 a fost chiar celebrul Paris, capitala Franței.

În 2017, împreună cu 40 de voluntari, specialiști recunoscuți în domeniile: economic, educațional, social și cultural, după 14 luni de muncă am reușit să definim o viziune de dezvoltare pentru orașul nostru: „Buzăul, oraș magnet până în 2030”, cu misiunea ca „Buzăul să obțină atât de multă atractivitate și competitivitate pentru locuitorii săi, pentru investitori și pentru vizitatori, astfel încât să devină unul din cele mai bune orașe în care să trăiești din România”. Pentru asta avem 27 de obiective strategice de îndeplinit, stabilite în cele 4 domenii: economie, educație, social și cultural.

În acest moment avem proiecte în desfășurare de peste 500 de milioane de euro și în pregătire alte proiecte care însumează peste 800 de milioane de euro, care prin punerea lor în operă ne vor ajuta să ne atingem viziunea de dezvoltare.

LC: Un istoric, profesor de istorie, pasionat de trecut, o Asociație a istoricilor – ce pot face fiecare în parte și împreună pentru modernizarea unui oraș?

AP: Istoricii sunt chemați nu doar să studieze trecutul orașelor și satelor, ci și să scoată în evidență valoarea de patrimoniu a monumentelor ridicate în trecut sau care sunt dezvelite azi. Și, cu toată convingerea, să apere și să promoveze valorile trecutului nostru. Aceste valori stau și vor sta la baza cunoașterii noastre de către oamenii din afara frontierelor Republicii Moldova. Noi, basarabenii, avem pivnițe renumite (Cricova, Mileștii Mici și altele). În același timp, avem păstrate cetăți, situri arheologice, case ale unor nobili (cu regret, unele sunt în delăsare sau în ruine), monumente de tot felul.

Asociația Istoricilor din Republica Moldova „Alexandru Moșanu” a participat la dezvelirea diverselor monumente ridicate în cinstea înaintașilor noștri, a organizat sau a participat cu comunicări la simpozioane consacrate istoriei orașelor, în special – Chișinău. Această activitate o vom continua.

LC: Buzău – Chișinău. Chișinău – Buzău. Un traseu aparent de durată, dar încărcat emo-

țional, cu evenimente de anvergură, manifestări științifice și culturale cu un deosebit ecou în spațiul românesc. Pentru viitorul apropiat, cum vede primarul Constantin Toma această colaborare?

CT: Cu siguranță, vom continua acest traseu emoțional Buzău – Chișinău și Buzău – Republica Moldova, prin cât mai multe proiecte, în cât mai multe domenii, pentru că avem o cultură și o limbă comună și trebuie să avem și un viitor comun.

LC: Și Chișinăul? Ce poate oferi, ce poate propune capitala Republicii Moldova, din perspectivă istorică, culturală, științifică?

AP: Deja am demonstrat: Chișinăul este capabil să organizeze întruniri științifice de anvergură (de ex., Congresul Național al Istoricilor Români, ediția a IV-a, 2024), adevărat – cu partenerii din Suceava. Avem ce arăta curioșilor: muzee, biserici, monumente, Grădina Botanică etc. Avem săli de concerte, teatre cu artiști renumiți. Avem restaurante de tot felul, care pot satisface orice preferințe culinare. Și, bineînțeles – vinuri excelente.

LC: Aspectul unui oraș este opera nu doar a arhitectului, inginerului sau constructorului, dar și a primarului care „sculptează” prin activitățile sale de perspectivă fața modernă a orașului. Ce învățăminte ați făcut din mandatul anterior și ce sfat le-ați oferi celor care vin la conducerea autorităților publice locale pentru o dezvoltare avantajoasă a localităților pe care le conduc?

CT: Istoria dezvoltării oricărui oraș este legată fără discuție de calitatea primarilor pe care i-a avut acel oraș. Un primar poate fi un simplu manager, care să asigure funcționarea bună a orașului și lumea să fie cât de cât mulțumită sau poate iniția proiecte vizionare care să schimbe pentru totdeauna viața comunității. Cred că o combinație între a fi un bun manager, dar și un vizionar este cel mai bine pentru un primar.

LC: Deci, cheia succesului, a reușitei, din experiența Dvs. managerială, domnule Primar Constantin Toma, ar fi...

CT: Înainte de a deveni primar, am fost inginer tehnolog într-o uzină ce realiza piese pentru tractoare și mașini agricole, iar la 2 ani de la terminarea facultății am fost avansat șef de secție, conducând peste 400 de oameni. Asta înainte de Revoluția din decembrie 1989. După 1990 am fost antreprenor, construind de la zero un holding agro-industrial, care la un moment dat avea angajați câteva mii de oameni!

Rezumând, aș putea spune că dacă am reușit să fac ceva, ca primar, acest lucru se datorează în primul rând experienței profesionale acumulate vreo 30 de ani, dar și a voinței și motivației unui copil plecat de jos de la țară, dintr-un sat de câmpie, de lângă Buzău, de a nu se face de răs nici pe el, dar nici pe oamenii care au avut și au încredere în el.

LC: Și peste zece ani, cum vedeți orașul Buzău? Îl puteți caracteriza prin 5-7 cuvinte, cunoscând preocupările Dvs.?

CT: În 6 cuvinte: „Buzău – oraș magnet până în 2030!”

Aceasta este viziunea de dezvoltare a Buzăului, stabilită încă din 2017, când după 14 luni de dezbateri, inclusiv publice, împreună cu 40 de specialiști voluntari am stabilit viziunea, misiunea și obiectivele de îndeplinit, în cele patru domenii de referință ale dezvoltării unei comunități: economie, educație, social și cultural.

Pentru atingerea acestei viziuni, în cele 4 domenii cheie am fixat ca misiune: „Buzăul trebuie să obțină atât de multă atractivitate și competitivitate pentru locuitorii săi, pentru investitori și pentru vizitatori, astfel încât să devină unul din cele mai bune orașe de trăit din România”.

LC: Domnule profesor, astăzi ca niciodată, știința istorică trebuie să devină o forță edificatoare a societății și o voce puternică. Am spus un „DA” ferm la referendumul constituțional din 20 octombrie 2024, susținând parcursul ireversibil al Republicii Moldova și integrarea în familia europeană. Ce putem face noi, oamenii de știință și de cultură, pentru a face domeniile științei și educației atractive, cu atât mai mult că în 2023 la Academia de Științe a Moldovei am format două comisii de specialitate „Istoria științei” și „Patrimoniul cultural în context eu-

ropean”, care vin în ajutorul cercetătorilor din diferite domenii?

AP: Consider că noi, istoricii, – mai larg – oamenii de știință și cultură, putem face mult și trebuie să facem. E nevoie de o impulsională a studierii și propagării istoriei constituirii și extinderii Uniunii Europene. Ca niciodată în trecut, e necesar de a convinge cetățenii noștri de avantajele aflării R. Moldova în componența UE ca membru cu drepturi egale. Noi nu plecăm nicăieri, rămânem unde suntem, dar ne încadrăm în cerințele UE.

În același timp, este nevoie de un efort sporit în ceea ce privește patrimoniul nostru cultural, istoric, geografic. Este foarte important: guvernarea să ia atitudine și măsuri față de „moștenirea” sovietică. Bineînțeles, noi avem ce arăta turiștilor europeni. Nu excludem ca cineva să dorească chiar să deschidă o afacere sau să se stabilească cu traiul aici. Și atunci, noi ce facem? Lăsăm în continuare tancurile și tunurile de pe postamente, cu țevile îndreptate spre Vest, sau – totuși, creăm un Muzeu în aer liber al totalitarismului sovietic, impus Basarabiei (Republicii Moldova).

LC: „Astăzi am făcut istorie” – sub acest slogan s-a desfășurat conferința științifică din 27 martie 2023, pentru a consemna 105 ani de la Unirea Basarabiei cu România. Prin dialogul Chișinău–Buzău, desfășurat de mai mulți ani, încercăm să reunim mediul științific, didactic, administrativ, să așezăm la aceeași masă seniori experimentați și tineri studioși – istorici, antropologi, juriști, politicieni. Am fost o privilegiată în a realiza acest dialog constructiv, pentru care, stimate domnule Primar de Buzău, Constantin Toma și stimate domnule profesor, Anatol Petrencu, Vă mulțumesc cordial. Suntem optimiști în ideea că discuția de față va suscita interesul celor pasionați de adevărul istoric, de patrimoniul ce ne identifică, va dinamiza colaborarea cultural-științifică dintre România și Republica Moldova și va aduce contribuții substanțiale la dezvoltarea durabilă a Republicii Moldova.

LC: Cea mai impresionantă realizare, în opinia istoricilor din Chișinău, este implicarea

necondiționată în reparația Sălii Unirii din Chișinău, care a devenit posibilă grație donațiilor din partea familiilor buzoiene în frunte cu primarul Constantin Toma.

CT: A devenit deja tradiție ca în fiecare an, de 27 martie, Ziua Unirii Basarabiei cu România, să avem un eveniment desfășurat la Chișinău, în Sala Unirii, acolo unde Sfatul Țării în 27 martie 1918 a votat ca neamul românesc de dincolo și dincoace de Prut să fie într-o singură țară, sau la Buzău în Vila Albatros, acolo unde s-a născut și a murit Alexandru Marghiloman, cel care din calitatea de Președinte al Consiliului de Miniștri al Guvernului României, a luat act de decizia istorică.

Este o mare bucurie pentru noi ca buzoieni și ca români, să contribuim la reparația Sălii Unirii, care are o semnificație atât de profundă pentru cei care simt românește.

LC: Sala Unirii din Chișinău și buzoienii, urmași ai lui Alexandru Marghiloman. Este o legătură specială care s-a materializat azi prin acel suport financiar de cca 50 mii euro. Citiitorul neavizat nu știe toată povestea, pe care vă rugăm să o aduceți la lumină.

CT: La ultima conferință ținută la Chișinău, în Sala Unirii, în fața multor istorici din Republica Moldova și România, dar și în fața studenților, am luat cuvântul ca primar al municipiului Buzău, transmitând că Primăria Buzău va finanța reabilitarea acestui loc istoric.

Venind în țară am constatat că legea nu ne permite să facem o asemenea acțiune și drept urmare am apelat la mai mulți buzoieni, care cu generozitate au contribuit la strângerea sumei necesare reparațiilor. De evidențiat este faptul că inclusiv doamna Irina Vlăduca Marghiloman, strănepoata lui Alexandru Marghiloman, a contribuit cu o sumă importantă la acest demers.

Consider că această donație este un gest firesc din partea buzoienilor care contribuie astfel la continuitatea evocării trecutului care ne-a ținut și ne ține uniți ca neam căci evocarea trecutului este evocarea viitorului! Doamne ajută-ne!

ALEXANDRU MARGHILOMAN ÎN SLUJBA FĂURIRII ROMÂNIEI MARI

Comandor (rtg), membru titular al Academiei Oamenilor de Știință din România, doctor în științe istorice, specialitatea istoria României, istorie antică, profesor universitar, Universitatea Hyperion București, Facultatea de Științe Politice, Sociologie și Relații Internaționale. Cercetare: istoria modernă și contemporană a Europei și a României; istoria militară în special; istoria marinei; muzeografie militară. Peste 160 de studii științifice.

În domeniul muzeografiei militare, a publicat peste 22 de materiale în reviste de profil din țară și străinătate și a coordonat proiectarea și realizarea expoziției de bază a Muzeului Militar Național în noul sediu, precum și a filialelor Constanța, Oradea, Măreștii ale muzeului. De asemenea, a proiectat și a realizat peste 22 de expoziții tematice în colaborare cu instituții similare în țară (Constanța, Galați, Brăila, Iași, Piatra Neamț, Cluj, Oradea, Timișoara) și străinătate (Paris, Kent-Ohio, Chișinău, Plevna, Istanbul, Trencin – Cehoslovacia).

Jipa ROTARU

Alexandru Marghiloman în slujba făuririi României Mari

Rezumat. Tânărul și ambițiosul Alexandru Marghiloman, foarte bogat, șarmant, sportiv, galant, modern, ce făcea furori la balurile elitei bucureștene, a fost atras de cariera politică. Pentru obținerea demnităților a avut ca argumente temeinicia cunoștințelor juridice, talentul de orator, ținuta publică și privată, maturitatea politică a convingerilor conservatoare. Chemându-l la guvernare pe Alexandru Marghiloman și pe conservatori, în martie 1918, regele Ferdinand I a dat dovadă de o profundă înțelepciune. Mandatul acestuia stătea sub două lovituri date statului român: dezastrul pricinuit de război și lășitatea politică a celor care nu au dorit să-și asume răspunderea eșecului până la sfârșit. Era în joc soarta țării (implicit a populației rămase în Oltenia, Muntenia, Dobrogea și sudul Moldovei) a armatei și a dinastiei române. Alexandru Marghiloman, sub presiunea timpului, a dus grele negocieri cu germanii și austriecii, pentru reusita Unirii Basarabiei cu Patria Mama, iar după aceea o nouă oportunitate apăruse în fața Guvernului Marghiloman, Unirea Bucovinei cu România.

Cuvinte-cheie: Alexandru Marghiloman, bogat, politică, cunoștințe juridice, conservatori, regele Ferdinand I, Unirea Basarabiei cu Patria Mama, Unirea Bucovinei cu România.

Alexandru Marghiloman at the Service of Creating Greater Romania

Abstract. The young and ambitious Alexandru Marghiloman, very rich, charming, sporty, gallant, modern, who was making waves at the balls of the Bucharest elite, was attracted by his political career. In order to obtain the dignities, he had as arguments the thoroughness of legal knowledge, the talent of orator, the public and private attire, the political maturity of conservative convictions. By calling Alexandru Marghiloman and the conservatives to government in March 1918, King Ferdinand I showed profound wisdom. His mandate was dealt two blows to the Romanian state: the disaster caused by the war and the political cowardice of those who did not want to take responsibility for failure until the end. The fate of the country (implicitly of the population remaining in Oltenia, Wallachia, Dobrogea and southern Moldavia) of the Romanian army and dynasty was at stake. Alexandru Marghiloman, under time pressure, conducted difficult negotiations with the Germans and Austrians for the success of the Union of Bessarabia with the Motherland, and afterwards a new opportunity appeared before the Marghiloman Government, the Union of Bukovina with Romania.

Keywords: Alexandru Marghiloman, rich, politics, legal knowledge, conservatives, King Ferdinand I, Union of Bessarabia with the Motherland, Union of Bukovina with Romania.

Tânărul și ambițiosul Alexandru Marghiloman, foarte bogat, șarmant, sportiv, galant, modern, ce făcea furori la balurile elitei bucureștene, a fost atras de cariera politică. Și-a depus candidatura pentru un loc pe băncile Parlamentului Țării și a reușit să obțină la 6 noiembrie 1884, la vârsta de 30 de ani, postul de deputat în Cameră din partea Colegiului I Buzău, circumscripție electorală care l-a susținut vreme îndelungată, peste 30 de ani, până la 1916, cu o excepție, când a reprezentat ca deputat pe alegătorii Colegiului Ialomița.

Dupa ce a cochetat un an de zile cu liberalii, se simțea apropiat de concepțiile conservatoare [1], de personalitatea lui Titu Maiorescu a cărui casă o frecventa. Din 1891, a fost atras de ideile „junimiste” ale grupării din jurul lui Petre P. Carp. Alexandru Marghiloman, ca și alți oameni politici conservatori, era o persoană cu o situație materială prosperă, bogăția lui, ca și a altora, îi permitea să se lanseze în viața politică românească pentru a-și pune în valoare principii, programe și măsuri, menite să permită progresul țării în domenii diverse. Marghiloman a urmat un important imperativ de natură politică exprimat emblematic de Titu Maiorescu, actual și în vremurile de astăzi: „și fiindcă a da înapoi e cu neputință, nouă nu ne rămâne pentru existența noastră națională altă alternativă decât a cere claselor noastre culte atâta conștiință câtă trebuie și atâta știință câtă o pot avea” [2, p. 8].

Ca urmare a activității de parlamentar, va intra în guvernele conservatoare deținând pe rând funcțiile de: ministru al Justiției (23 martie – 11 noiembrie 1888, respectiv 1891–1895); ministrul Lucrărilor Publice (12 noiembrie 1888 – 22 martie 1889; 5 noiembrie 1889 – 15 noiembrie 1890), ministru la Ministerul Agriculturii, Industriei, Comerțului și Domeniilor (16 noiembrie 1890 – 15 februarie 1891); ministru de Interne (29 decembrie 1910 – 28 martie 1912) și ministru de Finanțe (14 octombrie 1912 – 31 decembrie 1913); președintele Consiliului de Miniștri și ministru de Interne (5 martie – 24 octombrie 1918; ad-interim la Ministerul Agriculturii și Domeniilor, 6 martie – 4 iunie 1918) [2, p. 9].

Prima însărcinare de ministru, a venit pe fondul unei primeniri generale a clasei politice românești, a celor două mari partide, conservator (prin junimiștii conduși de Petre P. Carp) și liberal (prin liberalii conservatori conduși de Lascăr Catargi și George Vernescu) [3, p. 52].

Junimiștii, mișcare la care se afiliase și Alexandru Marghiloman, doreau schimbarea metodelor de luptă politică, în spiritul unui program imediat de reforme sociale, bazate pe o politică constituțional conservatoare, ce presupunea întărirea ideii de disciplină și ierarhie în stat.

În fața colegilor săi, pentru obținerea primei demnități, a avut ca argumente temeinicia cunoștințelor juridice, talentul de orator, ținuta publică și privată, maturitatea politică a convingerilor conservatoare. Ca urmare, devenind ministru al Justiției (23 martie – 11 noiembrie 1888, respectiv 1881–1895), elaborează o Lege de organizare a magistraturii, accentuând conceptul de inamovibilitate, ce a redat justițiabilului încrederea în instanțele judecătorești. Apoi a fundamentat și întocmit lărgirea competențelor judecătorești de pace, a modificat Legea falimentelor, a dat țării un Cod de comerț care să corespundă mai bine conceptului de „credit” și un Cod comercial în conformitate cu exigențele relațiilor externe ale României.

În calitate de ministru al Lucrărilor Publice (12 noiembrie 1888 – 22 martie 1889; 5 noiembrie 1889 – 15 noiembrie 1890), a pus temelia Podului peste Dunăre, lucrarea de amploare a inginerului român Anghel Saligny (la care a lucrat și tânărul inginer Ionel Brătianu rivalul său de mai târziu), întinzând astfel o mare arteră de comunicație spre Constanța și implicit spre mărilor lumii. Totodată, această construcție era și un element de apărare a Dobrogei. În acest ministeriat a reglat și convențiile referitoare la căile ferate din Moldova punând sechestru pe liniile companiei Lemberg (Lvov) – Cernăuți – Iași.

Ca ministru la Ministerul Agriculturii, Industriei, Comerțului și Domeniilor (16 noiembrie 1890 – 15 februarie 1891) a avut posibilitatea să-și exprime cu fermitate convingerile. Redăm aici, în esență, viziunea sa cristalizată în ani, exprimată în calitate de președinte al Partidului

Conservator Progresist, la Congresul din 8 mai 1920: „visul nostru nu este un țăran sărăcit pe un pământ slăbănogit. Visul nostru e un țăran activ, muncitor, care să se poată ridica, să poată deveni cuprins, un țăran care prin cumpărătură să-și poată lărgi lotul lui și să poată ajunge la 50-100 hectare, adică la proprietatea aceea mijlocie care face puterea economică a tuturor Statelor.”

La Ministerul Afacerilor Străine (7 iulie 1900 – 3 februarie 1901) a avut o atitudine fermă și a aplanat prin negocieri conflictul cu Bulgaria, deși inițial a fost intransigent, ceea ce a făcut ca într-un Celebru Consiliu de Coroană, să fie dojenit de regele Carol I. Monarhul a precizat că în acel moment România nu era pregătită de o acțiune militară, răspunsul premierului Petre P. Carp fiind celebru: „de greșelile politice suntem noi răspunzători, dar armata Sire, a fost lăsată în grija Majestății Voastre”.

Deși angrenat în activități politice sau cele legate de obligațiile sale ca membru al guvernului, a găsit totuși timpul necesar să vină la Buzău, de fiecare dată, Vila Albatros (principala componentă a complexului arhitectural Marghiloman, inaugurată probabil în 1896–1897), ce a fost locul de întâlnire al colaboratorilor și prietenilor săi politici. Aici a pus bazele filialei județene a Partidului Conservator, constituită la 27 ianuarie 1902, în ziua când aniversa 48 de ani. După fuzionarea conservatorilor (1907) a devenit unul din principalii lideri ai Partidului Conservator.

Sesizând că există o primejdie ce amenința statul român tributar în datoria publică pieții germane, a fost cel dintâi care a gândit o contrabalansare a finanțelor noastre printr-o relație strânsă cu Franța. Cel puțin acesta este un prim contraargument la acuzațiile ce i se vor face asupra faptului că era germanofil, alături de faptul că studiasse timp de 8 ani în Franța, iar celebrele Note politice le-a redactat deseori în limba franceză.

Împreună cu Emil Constantinescu, a fost Fondator al Băncii Generale Române și unul dintre marii moșieri ce au subscris la societatea de asigurare „Generală”. Remarcăm că Alexandru Marghiloman a dorit să întemeieze pe

principii financiare moderne de cointeresare prin dividende, de toane de prezență organizarea morală a societății, bazată pe binele public, sacrificii materiale, implementarea ideilor sănătoase pentru apărarea statului și organizarea morală a dragostei de țară.

Tot acum ca ministru de Finanțe, a acordat sume importante pentru pregătirea armatei, având ca rezultat creșterea statutului internațional al României după cel de-al Doilea Război Balcanic, ca efect al puterii armate și diplomației tânărului stat român. Conferința și Tratatul de Pace, încheiate la București în data de 10 august 1913, sunt și astăzi imaginea cea mai elocventă a valorificării imediate a puterii statului român, fundament al politicii internaționale ce a așezat România în prim-planul actorilor geopolitici și geostrategici din centrul și sud-estul Europei. Izbânda a dat moral României în acțiunile viitoare și a creat ascendentul necesar armatei pentru acțiunile ce urmau să vină și care nu s-au lăsat mult așteptate – Războiul de Întregire Națională (1916–1919).

Nicolae Iorga îl remarcă pe Alexandru Marghiloman și îl caracteriza astfel: „Puțini sunt aceia care știu că elegantul Marghiloman, care scotea fraze întregi de o perfectă tăietură din implacabilul plastron al câmpșii sale, că sportmanul cu grajdul celebru, că oaspetele Parisului, oraș care singur putea satisface cerințele acestui fiu de mare proprietar patriarhal și descendent din simpli răzeși, că arbitru rafinărilor era în fond un om de treabă, deși rău de gură și rău de scris, ca orice membru al mahalalei noastre politice și, înainte de toate, o ființă trăind exclusiv pentru putere cu tot ceea ce poate da devotamentul momentan al unui fidel la picioarele tronului” [2, p. 11].

Într-adevăr, fidel instituției regale, a încercat permanent să influențeze politica timpului, ceea ce i-a atras critici și mai ales adversari. Având mare influență în partid și în viața politică, s-a implicat în evenimentele din anii 1914–1918, inițiind neutralitatea României, dar insistând pentru statutul politic al românilor din Basarabia și Transilvania și pentru alipirea Basarabiei și Bucovinei la România.

Cel puțin trei momente par a fi predestinate în desfășurarea viitoare a evenimentelor. În anul 1915, profesorul Alexis Nour alcătuiește prima hartă geografică și demografică a Basarabiei, bazată numai pe documente rusești. Harta fusese aprobată de Societatea de Geografie, dar nicio instituție din România nu a dorit să achite plata realizării acesteia. Profesorul a apelat la Alexandru Marghiloman, care a achitat costurile realizării ei din fonduri personale [2, p. 163]. Era poate un prim semn al destinului.

În cel de-al doilea, în decembrie 1915, în plenul Senatului, unde suferințele Ardealului erau foarte bine prezentate, intervine arătând că suferințele Basarabiei erau poate mai grele, deoarece glasul acesteia părea că nu se mai aude.

Cel de-al treilea se consumă în timpul întâlnirii solicitate lui Alexandru Marghiloman de ambasadorul rus de la Constantinopol, cu prilejul intrării Turciei în conflict. Speculând momentul, ambasadorul rus îl întreabă dacă este de părere că interesul românesc este alături de Antantă. Diplomat cu experiență, Marghiloman arată că România avea două interese: Transilvania și Basarabia, dar replica rusului a fost tăioasă: „Despre Basarabia nu mai e de vorbit, s-a pecetluit soarta ei”. Mărturia lui Marghiloman este relevantă, „Cuvintele acestea au răsunat multă vreme în inima mea precum clopotul morților și poate că amintirea acestor clopote mi-a dat mai târziu voiciumea și agerimea cu care am îmbrățișat chestiunea Basarabiei.” [2, p. 164].

În ajunul declanșării Primului Război Mondial, România se afla, din punct de vedere politic și geografic, la întretăierea intereselor Puterilor Centrale și ale Antantei. În ședința Consiliului de Coroană din 21 iulie/3 august 1914, de la Castelul Peleş din Sinaia, prezidată de Regele Carol I, ce a hotărât atitudinea României pentru perioada imediat următoare, Alexandru Marghiloman, participant în calitate de președinte al Partidului Conservator, a inițiat și susținut ideea neutralității României, deși simpatiza fățiș tabăra Puterilor Centrale [2, p. 12].

După doi ani de neutralitate activă, într-un context internațional tensionat, un alt Consiliu de Coroană, desfășurat în data de 14/27 august,

la ora 10, la Palatul Cotroceni, prezidat de regele Ferdinand I, a hotărât intrarea României în război de partea Antantei. Din păcate, entuziasmul politic și militar imprimat de Guvernul Brătianu a fost de scurtă durată și s-a dovedit nerealist, deoarece trupele Puterilor Centrale, în contraofensivă, au cucerit inclusiv Bucureștiul, la 3/16 decembrie 1916. Nici marile victorii ale Armatei Române din vara anului 1917 nu au oputut opri ofensiva Puterilor Centrale și apariția pericolului bolșevic rusesc, ucrainean sau maghiar.

Rămas în teritoriul ocupat de trupele Puterilor Centrale, Alexandru Marghiloman a fost numit președintele Consiliului de Miniștri și ministru de Interne (5 martie – 24 octombrie 1918 ad-interim la Ministerul Agriculturii și Domeniilor, 6 martie – 4 iunie 1918).

Regele Ferdinand I afirma: „Am făcut apel la Marghiloman pentru că, dintre toți oamenii

Fig. 1. Regina Maria, Elena și Alexandru Marghiloman în parcul dendrologic de pe domeniul de la Buzău al politicianului. Fotografie din colecția doamnei Irina Vlăduca-Marghiloman.

politici rămași la București, el este cel care a făcut dovada de a fi avut cea mai mare grijă pentru interesele conservării țării și a tuturor instituțiilor sale”. Așadar, în aceste condiții, regele și-a pus toată speranța în Alexandru Marghiloman. Cunoscându-i sentimentele, regele Ferdinand I i-a dat dificila sarcină de a rămâne alături de Titu Maiorescu, Petre P. Carp, Constantin Stere și alți politicieni în teritoriul ocupat ca rezervă la alternativa înfrângerii Antantei. Conștient de riscul de a se autocondamna politic, a accepta rolul de rezervă regală.

Chemându-l la guvernare pe Alexandru Marghiloman și pe conservatori, în martie 1918, regele Ferdinand I a dat dovadă de o profundă înțelepciune. Mandatul acestuia stătea sub două lovituri date statului român: dezastrul pricinuit de război și lășitatea politică a celor care nu au dorit să-și asume răspunderea eșecului până la sfârșit. Era în joc soarta țării (implicit a populației rămase în Oltenia, Muntenia, Dobrogea și sudul Moldovei), a armatei și a dinastiei române [4, p. 5-8].

Știm acum că și speranțele reginei Maria se îndreptau la acele momente către Alexandru Marghiloman, pe care îl cunoștea și îl aprecia în mod special, mai ales că, din toamna anului 1917, dorința sa de apropiere față de familia imperială rusă și Rusia se dovediseră nerealiste în condițiile apariției pericolului bolșevic. În amintirile sale, Regina nota: „Ne plăcea foarte mult să mergem la Vila Albatros. Alexandru Marghiloman era omul elegant al partidului conservator, bine îmbrăcat, zâmbitor, apropiat și plăcut în purtare. Era bogat, ținea cai de curse și avea o casă întocmită cu belșug. Îi plăcea să primească și primirile lui dovedeau o largă risipă și o oarecare dorință de a uimi. Relațiile noastre înfățișau pentru mine latura plăcută și ușoară a vieții; la el politica părea de mai mică însemnătate decât câștigătorii derby-ului, decât Parisul și eleganța modei. În locuința de vară lângă Buzău, soția lui născută Știrbey (mai tarziu doamna Ion Brătianu), îl ajutase să întocmească o prea frumoasă grădină. Tot acolo își avea herghelia. Ne plăcea foarte mult să mergem la Vila Albatros, ne aducea aminte de viața în țările străine, îmi plăceau

caii și prețuiam mult căpșunile cultivate, precum și frumoșii trandafiri care deosebeau casa lor. O zi petrecută la vila lui Marghiloman ne făcea să uităm cu totul că era ministru.” [2, p. 15]

A fost nevoie ca Alexandru Marghiloman, în calitatea sa de șef al Partidului Conservator, să mobilizeze întreaga energie a formațiunii sale politice pentru a salva ceea ce se mai putea salva, iar din punct de vedere personal să facă eforturi supraomenești pentru preservarea intereselor statului român aflat în deznădejde. A fost conștient de răspunderea grea pe care și-a luat-o, însă a acționat ca un excepțional om de stat, inteligent, sobru, hotărât, ce și-a asumat răspunderea de a lupta cu patimile politice ale adversarilor, ce l-au lovit permanent cu răutate, dar pe care i-a înfruntat cu seninătatea conștiinței curate și cu incomparabila bunătate a sufletului său.

Așadar, după ce Ionel Brătianu a demisionat, Guvernul a fost preluat de generalul Alexandru Averescu care, silit de împrejurări, a încheiat un armistițiu la Buftea, cu Puterile Centrale, la 3/15 februarie 1918. Averescu se retrage și Alexandru Marghiloman, omul de sacrificiu, a acceptat să devină prim-ministru în condiții foarte dificile pentru țară, mai ales că Rusia bolșevică încheiase pace separată cu Puterile Centrale la Brest Litovsk. România rămăsese singură în fața mașinării de război a Germaniei, Austro-Ungariei, Turciei și Bulgariei.

O „rază de lumină” apare în noianul de necazuri naționale prin mișcarea națională românească din Basarabia ce dorea unirea cu România. Alexandru Marghiloman, sub presiunea timpului, începe grele negocieri cu germanii și austrieccii, încheiate cu succes. De aceea, prim-ministrul României, merge pe 26 martie/8 aprilie 1918 la Chișinău pentru a participa la ședința festivă care urma să proclame unirea. În ziua de 27 martie/9 aprilie 1918, Sfatul Țării a declarat Unirea Basarabiei cu România, ca urmare a unui vot al cărui rezultat a fost: 86 de voturi „pentru”, 36 de „abțineri”, 3 voturi „împotriva”. După votare, prim-ministrul României, Alexandru Marghiloman, a dat citire unei declarații regale: „În numele poporului român și al Regelui său Majestatea Sa Ferdinand I, iau

act de hotărârea Sfatului Țării și proclam Basarabia unită, de data aceasta pentru totdeauna, cu România una și indivizibilă.” Marghiloman a declarat după vot: „În numele poporului român și al regelui Ferdinand I, iau act de unirea Basarabiei cu România de aici înainte și în veci! Trăiască România Mare!”

Apoi a trebuit să semneze Pacea de la Cotroceni – București (24 aprilie/ 7 mai 1918), „ceasul cel mai amar al vieții mele.” Sperând să obțină condiții mai bune de la Germania și Austro-Ungaria. Acest episod și consecințele lui au fost cele mai controversate din lunga carieră politică a lui Alexandru Marghiloman. Cu toate că cele 31 de articole aveau prevederi militare, materiale și teritoriale extrem de grele, înțelegem astăzi că a fost un act de salvare a țării, ce a permis apariția condițiilor favorabile, reluarea ofensivei militare și împlinirea visului de realizare a României Mari. În negocierile cu miniștrii, generalii, reprezentanții băncilor, cercurile diplomatice, administrative sau parlamentare, cu toții recunoșteau că prioritățile lui principale erau Coroana, Armata și România. A avut puterea de înțelegere a evoluției exacte a evenimentelor și abilitatea de a fi parte a neratificării acestei păci prin amânări consecutive. Mai mult decât atât, a sprijinit cu diplomatie cererile Consiliului Național al Românilor din Bucovina, în demersurile lui de unire cu România, ce se va realiza la 18/28 noiembrie 1918, la trei săptămâni după demiterea guvernului său, în data de 23 octombrie 1918.

Privind Bucovina, marele patriot buzoian este de la început atent la Hotin în relația cu Austria și Ucraina [5, p. 439]. De altfel, în toiul evenimentelor de pregătire a unirii cu Basarabia, în data de 24 martie/6 aprilie este vizitat de Pruncu, membru al Radei din Kiev, ce dorea o „mișcare de apropiere printre românii de pe malul stâng al Nistrului, de opus pretențiunilor ucrainiene asupra Nordului Basarabiei.” [5, p. 454].

Pe 9/22 aprilie 1918, un delegat special al Ucrainei, pe nume Gologan, este acreditat pe lângă Guvern (și nu pe lângă Rege, cum era uzanța). Acesta vorbește de 60.000 de ucraineni din Basarabia, iar Marghiloman îi răspunde

precizând că este vorba de câteva „sute de mii de români din stânga Nistrului.” [5, p. 480-481].

Nu trebuie să uităm, ba mai mult, trebuie să subliniem permanenta atenție asupra cadrului general internațional și lupta pe care Alexandru Marghiloman a purtat-o în contextul situației Dobrogei, a recâștigării controlului asupra acesteia, în realitatea de atunci a „bolșevinișmului de la sud și republica țărănească din Bulgaria”.

O atenție permanentă menține Alexandru Marghiloman în legătura cu Ucraina, stat încă nerecunoscut de România, la acel moment. Elementul diplomatic principal era situația Antantei și a evoluției frontului, în contextul celor 14 puncte ale declarației la Wilson și a urmărilor acestora asupra Dublei Monarhii și a dreptului la autodeterminare a popoarelor.

Așadar, evenimentele din Bucovina au avut o strânsă legătură cu evoluția situației din imperiu și cu acțiunile românilor din Transilvania. În octombrie 1918, au avut loc, la Liov, lucrările Adunării Naționale Constituante, convocate de Consiliul Național Ucrainean. Cu această ocazie, s-a pus problema Independenței teritoriului austriac în cadrul Austro-Ungariei, urmând să înglobeze inclusiv Bucovina nord-vestică. Proclamația de la Liov a produs îngrijorare în rândul românilor din Bucovina.

Fruntașii mișcării naționale de aici – Iancu Flondor și Sextil Pușcariu – au luat inițiativa organizării unei adunări naționale. Manifestarea a avut loc la 14/27 octombrie 1918, la Cernăuți și s-a bucurat de participarea deputaților români din Parlamentul de la Viena și a foștilor deputați din ultima Dietă bucovineană. Participanții au adoptat o moțiune care aproba funcționarea unei adunări Constituante, ce hotăra „unirea Bucovinei integrale cu celelalte țări românești într-un stat național independent”, un Consiliu Național. Acest Consiliu era alcătuit din 50 de membri și avea misiunea de „a conduce poporul român din Bucovina și a-i apăra drepturile și spre a stabili o legătură între toți românii”. Moțiunea citită de Iancu Flondor a fost acceptată în unanimitate.

După reușita Unirii Basarabiei cu România, o nouă oportunitate apăruse în fața Guvernului

Marghiloman, Unirea Bucovinei cu România, cerută de Consiliul Național al Românilor din această provincie. Omul politic buzoian a sprijinit cu diplomație inițierea acestor demersuri, ce se vor realiza la 15/28 noiembrie 1918, la trei săptămâni după demiterea guvernului său, în data de 23 octombrie 1918.

Inițial, față de situația creată prin preluarea puterii la Cernăuți, de această dată de către ucraineni, Iancu Flondor i-a încredințat lui Vasile Bondărescu atât o împuternicire, cât și documentele emise de către consiliul național român din Bucovina, prin care solicita, la 22 octombrie/4 noiembrie, lui Alexandru Marghiloman, președintele Consiliului de miniștri al României, sprijin material, moral și militar. Față de solicitarea bucovinenilor, Alexandru Marghiloman avea să scrie: „...nu pot să făgăduiesc alt ajutor decât să dau arme pentru ca să-și organizeze o jandarmerie sau o gardă națională. Armata n-ar putea să intervină decât dacă ar fi chemată să ajute la reprimarea unei revoluții amenințând viața și bunurile naționalilor noștri; ca ajutor moral stabilirea de raporturi zilnice; dau ordin să se furnizeze automobile, curieri, bani.” [5, p. 109-110].

Nemulțumit de răspunsul prim-ministrului de la Iași, la 23 octombrie/5 noiembrie 1918, Iancu Flondor a trimis o telegramă la Iași, lui Sever Zotta, cu următorul conținut: „Rog comunicați imediat următoarele agentului nostru diplomatic dr. Bondărescu: Situația din ce în ce mai critică reclamă imperios neîntârziat intervenția armatei române, ca din contră mișcarea bolșevică dezlănțuită va avea cele mai grave urmări pentru chestiunea românească.” [5, p. 486].

Pe fondul temerilor exprimate și de către regele Ferdinand I în legătură cu pericolul mișcărilor bolșevice, Alexandru Marghiloman a dispus ca „Trupele de la graniță să ocupe Suceava și Ițcani. Se vor lua măsuri pentru a se proteja populația contra exceselor. Ulterior se vor întinde cât de repede până la Cernăuți” [6, p. 114], iar responsabili militari au trecut imediat la executarea dispozițiilor șefului Executivului. În aceeași zi, Ministerul de Război, prin Ordonanța nr. 1 a dispus: „Generalul Zadik,

Comandantul Diviziei având sub ordinele sale Regimentele 16, 29 și 37 infanterie precum și toți grănnicerii și jandarmii care se găsesc în prezent cu serviciul de pază pe frontiera Bucovinei, va ocupa fără întârziere Ițcani și Suceava; iar de aici va întinde progresiv ocuparea Bucovinei până la Cernăuți inclusiv. Se pun la dispoziție și Regimentele 3 și 8 Roșiori și câte o baterie din Regimentele de Artilerie a Diviziei a 8-a” [7]. Cele trei regimente puse la dispoziția Generalului Iacob Zadik [8] erau dislocate la Dorohoi (R. 29 I.), Botoșani (R. 25 I.) și Fălticeni (R. 16 I. / D. 7 I.), în timp ce celelalte unități ale Diviziei 8 Infanterie se aflau concentrate la Iași (R. 13 I.), Vaslui (R. 25 I.) și Bacău (Bg. 8 A.).

Remarcăm din nou puterea de înțelegere a evoluției exacte a evenimentelor și abilitatea lui Alexandru Marghiloman, de a fi parte a viitorului României Mari, eforturile guvernului marelui politician buzoian îndreptându-se către unirea cu Bucovina.

Să reținem faptul extrem de important al demiterii marelui patriot Alexandru Marghiloman, la cererea reprezentanților / miniștrilor Antantei pe motivul intervenției din Bucovina pentru protecția românilor de aici chiar dacă aceasta fusese și dorința regelui Ferdinand [6, p. 118]. De altfel, în prima zi după demiterea Guvernului Marghiloman, pe 24 octombrie/ 6 noiembrie 1918, „lordul valah” rostește în fața majorității din Senat următorul discurs: „Nu pot să mă întind asupra cauzelor retragerii; ar trebui să fac revelațiuni mușcătoare asupra unui fel de politică intimă care se practică. Retragera mea nu e o dezertare; în tot cazul, are loc asupra unei apoteoze: Bucovina și nordul Basarabiei. Am păstrat țării o dinastie, o armată și i-am dat Basarabia și Bucovina cu integritatea teritoriului...” [6, p. 121].

A urmat ministrul de Externe C.C. Arion cu discursul: „Victorie la București, unde învingătorii declară că se înapoiază teritoriile, victorie la Iași, unde guvernul pune piciorul în Bucovina și în Basarabia de Nord. Guvernul moare fiindcă a luat Bucovina. E cel mai frumos sfârșit ce se putea spera. Trăiască România Mare!” [6, p. 121-122].

Astăzi putem analiza, cunoscând secretele întrevederilor, temporizările și greutățile întâmpinate în negocierea păcii, că realipirea Basarabiei la România și inițierea unității naționale cu Bucovina și Transilvania au avut ca punct de plecare și eforturile marelui politician buzoian. A negociat cu succes eliberarea prizonierilor, asigurarea hranei populației din teritoriul ocupat, menținerea efectivelor armatei dincolo de Milcov. Pentru populația civilă, jefuită de armatele de ocupație și împotriva bugetului mereu crescând de întreținere a armatelor inamice, a reușit minuni, stopând învingătorii mândri și răzbunători, precum și opoziția politică care slăbea acțiunile guvernului său, manifestându-se dornic să apere drepturile statului. Mai mult decât atât, s-a împotrivit opoziției și presei din Iași, care declara că guvernul trebuia să renunțe la întreaga Dobroge în cazul unei păci impuse [2, p. 94].

Putem observa totodată că acest mandat a stat sub două grele lovituri asupra statului român: dezastrul pricinuit de război și lașitatea politică a celor care nu au dorit să-și asume răspunderea eșecului până la sfârșit. Acuzat ulterior de trădare, chiar de către aceștia, a stat în fața opiniei publice cu seninătatea conștiinței curate și cu incomparabila bunătate a sufletului său, iar lumea interbelică, treptat, a început să înțeleagă faptul că Alexandru Marghiloman era un mare sacrificat. Referindu-se la ingrata misiune a lui Alexandru Marghiloman, Nicolae Iorga sublinia că a fost „tragica victimă a unor grozave împrejurări, dar și o podoabă a vieții noastre publice”. Astăzi, este clar că a urmărit întotdeauna interesele majore ale țării, după cum reiese și din intervențiile sale, în care sublinia că „România să fie cu ochii mereu ațintiți asupra intereselor reale ale statului. Statul Român înainte de toate ...”.

La trecerea unui veac de la acea guvernare de sacrificiu asumat, putem spune că Alexandru Marghiloman și executivul său și-au atins obiectivul de apărare a statului român, a dinastiei sale conducătoare și a armatei naționale. Prețul plătit de marele om de stat buzoian a fost însă extrem de mare. Calomniat, lovit permanent de adversarii săi politici, imediat după

1919, a reușit prin conduita sa, stând neclintit în convingeri și în dragostea sa profundă față de patrie, să trimită peste generații un model de românism curat, de factură europeană, care se sprijină pe realitatea istorică a faptelor.

La sfârșitul războiului, a căutat, fără succes, să revigoreze partidul, devenit Partidul Conservator-Progresist. Deși avea mare succes în ieșirile în fața oamenilor, verificat permanent prin susținerea unor conferințe, era permanent atacat de adversari, deoarece simboliza spiritul și încarnarea doctrinei conservatoare, omul ce 40 de ani a fost în slujba obștei și a patriei.

Note și referințe bibliografice:

1. De altfel, politicianul buzoian va conduce Partidul Conservator din anul 1914 până la moartea sa, în anul 1925.
2. Alexandru Marghiloman, *un mare român*. Buzău: Editura MAD Linotype, 2018.
3. Marghiloman, Alexandru. *Note politice*, vol. I. București: Editura Scripta, 1993.
4. Vezi și Stelian Neagoe, prefață la Alexandru Marghiloman, *Discursuri parlamentare*, vol. I. București: Editura Machiavelli, 2014.
5. Marghiloman, Alexandru. *Note politice*, vol. III. București: Editura Institutului de Arte Grafice EMI-NESCU S.A. 1927.
6. Marghiloman, Alexandru. *Note politice*, vol. IV. București: Editura Scripta, 1993.
7. Arhivele Militare Române / A. M. R., *fond Corpul 4 armată*, dosar nr. 14, f. 81.
8. Generalul Iacob Zadic (1867–1970), născut în Brătulești, județul Roman. A urmat Școala Superioară de Război în perioada 1886–1898. Sublocotenent – la 1 iulie 1888, locotenent – la 10 mai 1891, căpitan – la 8 aprilie 1896, major – la 10 mai 1906, locotenent-colonel – la 1 aprilie 1911, colonel – la 1 aprilie 1919. Funcții îndeplinite: 1 iulie 1889 – 1 noiembrie 1896 – Regimentele 3, 4, 11 și 12 Artilerie; 1 noiembrie 1899 – 8 aprilie 1900 – Regimentul 8 Artilerie; 16 aprilie 1900 – 29 aprilie 1906 – în statul major al Diviziilor 5 și 7 Infanterie; 1 decembrie 1909 – comandantul Regimentului 8 Artilerie; 10 mai 1910 – șef de stat major al Diviziei Infanterie; 1 noiembrie 1911 – comandantul Regimentului 8 Artilerie; 1 aprilie 1914 – șef de stat major al Corpului 4 Armată; 14 august 1916 – șef de stat major al Armatei de Nord; 1 ianuarie 1917 – șef de stat major al Armatei; 1 septembrie 1917 – Secretar general al Ministerului Munițiilor; 1 februarie 1918 – comandant al Diviziei 8 Infanterie; 1 aprilie 1919 – comandantul Corpului 4 Armată.

UNIREA BASARABIEI CU ROMÂNIA ÎN NARAȚIUNEA LUI ALEXANDRU MARGHILOMAN. OAMENI ȘI FAPTE

Prof. univ., dr. Universitatea Petrol-Gaze din Ploiești.

Domenii de cercetare: istoricul industriei petroliere românești, recunoașterea internațională a Marii Uniri, istoria administrației românești, Istoria Românilor și didactica istoriei, monografiile ale unor personalități locale și naționale. Autor/coautor a peste 20 de volume cu caracter științific, metodic și didactic, peste 150 de studii și articole în reviste de specialitate și de cultură, cu indexări în baze de date internaționale, peste 200 de comunicări științifice în țară și în străinătate.

Chevalier des Palmes Academiques (Decret, Primul Ministru al Republicii Franceze), Director Colegiul Național „Mihai Viteazul”, Ploiești (2001–2002), Rector al Universității Populare „Dimitrie Gusti” din Ploiești (2002–2010). Participant la cursurile mai multor Universități de Vară din Franța, proiectele *Socrates* și *Erasmus* (Finlanda, Franța, Spania, Turcia), profesor invitat, Universitatea Bretagne-Sud, Franța, vizite interșcolare (Anglia), membru al mai multor proiecte internaționale privind implicarea tinerilor în știință și societate (Franța și Grecia) etc. Șef catedră. Participant la multiple emisiuni televizate. Organizator a zeci de simpozioane științifice ale studenților, dedicate aniversării marilor evenimente din istoria neamului.

Gheorghe CALCAN

Unirea Basarabiei cu România în narațiunea lui Alexandru Marghiloman. Oameni și fapte

Rezumat. Lucrarea noastră își propune să reliefeze contribuția lui Alexandru Marghiloman la unirea Basarabiei cu România, chiar prin prisma spuselor sale. El a făcut acest lucru prin discursuri și cuvântări (parlament, adunări festive) unele tipărite, altele relatate în presa timpului ori în memoriile sale. Conștient de implicarea sa, el a surprins cu exactitate complexitatea și dramatismul contextului intern și extern în care s-a realizat acest mare act. Unirea Basarabiei a fost și rezultatul „unei Pronii ..., numiți-o Providență, numiți-o geniul rasei” etc. ea „a fost prima rază de lumină” care a prevestit unitatea deplină. Între personalitățile basarabene cu care el s-a intersectat în înfăptuirea acestui act, îi menționează în special pe Ion Inculeț, Daniel Ciugureanu, Pantelimon Halippa și Constantin Stere.

Cuvinte-cheie: Unirea Basarabiei cu România, Alexandru Marghiloman, 1918.

The Union of Bessarabia with Romania as Reflected in the Narrative of Alexandru Marghiloman: People and Actions

Abstract. Our work aims to highlight the contribution of Alexandru Marghiloman to the union of Bessarabia with Romania, as reflected in the speeches he gave in the Parliament or within various festive gatherings. Some of his discourses were printed, others reported in the press of the time or in his memoirs. Aware of the importance of this historic act and of his own role, Alexandru Marghiloman accurately captured the complexity and drama of both the internal and external context in which the 1918 Union took place. The unification of Bessarabia with Romania was, in his opinion, the result of “a Pronation ..., that one may call Providence, or the genius of the race [...] the first ray of light” that foresaw the Great Union. Among the Bessarabian personalities with whom Alexandru Marghiloman carried out this act, he mentions particularly the names of Ion Inculeț, Daniel Ciugureanu, Pantelimon Halippa and Constantin Stere.

Keywords: the union of Bessarabia with Romania, Alexandru Marghiloman, 1918.

Introducere. În lucrarea de față ne propunem ca, după o foarte scurtă prezentare a personalității lui Alexandru Marghiloman, să aducem în atenție viziunea acestuia despre modul în care s-a realizat Unirea Basarabiei cu România. Adiacent, sunt inserate informații despre o serie de personalități implicate în concretizarea acestui eveniment.

Sursele investigației noastre au fost în esență discursurile lui Marghiloman rostite cu ocazia aniversărilor anuale ale unirii acestei provincii, ori în parlament și o parte din presa vremii. Evident, nu am ocolit consemnările din memoriile sale. Dintre discursuri, cel din anul 1924 a fost cel mai elaborat, fiind tipărit într-o broșură specială sub auspiciile Clubului Partidului Conservator-Progresist. Acest discurs va constitui, de altfel, baza analizei noastre.

Din presa vremii, am adus în atenție consemnările ziarelor „Universul” și „Dimineața”, apărute la București, și a ziarului „Mișcarea”, tipărit la Iași, oraș care a jucat rolul de capitală a țării, o bună perioadă din vremea Primului Război Mondial.

Deși timpul, avut la dispoziție pentru investigația noastră, nu ne-a permis o cercetare mai amplă, documentele observate ne-au permis să surprindem elemente esențiale, venite din partea unui om de esență, în împrejurări excepționale.

O scurtă prezentare a personalității lui Alexandru Marghiloman. Alexandru Marghiloman a fost un mare lider politic conservator. Buzoian, născut și decedat în acest oraș (1854–1925); fiul lui Iancu Marghiloman, din aceeași localitate, și al Irinei, născută Isvoranu și provenită dintr-o familie înstărită a Olteniei; a făcut studii serioase la Liceul *Sfântul Sava* din București și la Facultatea de Drept și Școala de Științe Politice din Paris, unde a și obținut doctoratul (Drept și Științe Politice, 1878). A devenit un foarte bun specialist, fapt pentru care a fost curtat și integrat de toate guvernările conservator junimiste.

Și-a început activitatea ca magistrat (procuror de Ilfov), avocat, avocat al statului și a con-

tinuat-o și încheiat-o ca om politic. În această direcție, a început ca deputat în 1884, calitate pe care a menținut-o trei decenii. A fost de opt ori ministru și o dată prim-ministru (5 martie – 23 octombrie 1918). A fost șeful Partidului Conservator (1914–1925) [1, p. 441-445].

Alexandru Marghiloman a fost cunoscut și judecat mai ales pentru perioada în care a fost prim-ministru, și acest fapt s-a datorat păcii impuse de Puterile Centrale la Buftea-București, pe care el a fost nevoit să o semneze, la 7 mai 1918. Evident, a fost o conjunctură dramatică, în care nu a existat o altă soluție. Atunci el a devenit „manta de vreme rea pentru stat, dinastie și armată” [1, p. 443]. În aceeași perioadă s-a realizat și unirea Basarabiei cu România, iar el a patronat acest eveniment, fapt care a cam fost trecut cu vederea atât în epocă, cât și după aceea.

Episodul „păcii separate” i-a marcat cariera politică lui Marghiloman, devenind „trădătorul”, atât în epocă cât și, grosso-modo, în posteritate. Acest episod a făcut ca viața lui să devină cea a unui om nefericit. Evident, judecând evenimentele de atunci, trebuie spus că în realitate lucrurile sunt mult mai nuanțate, iar Marghiloman trebuie interpretat și prin prisma omului de sacrificiu.

Notele sale politice, publicate postum în cinci volume, rămân un referențial pentru înțelegerea vieții politice românești de atunci.

Marghiloman a rămas în conștiința publică și prin mondenitatea vieții sale personale, prin pasiunea lui pentru cai și prin vila sa *Albatros* din orașul Buzău.

Unirea Basarabiei cu România „povestită” de Alexandru Marghiloman. Oameni și fapte. Alexandru Marghiloman s-a referit în mai multe împrejurări la actul de unire a Basarabiei cu România. Avea, de altfel, întreaga îndreptățire să facă acest lucru. Cele mai uzuale împrejurări erau cele oferite de aniversările anuale ale acestui eveniment și de dezbaterile parlamentare. În anul 1919, s-a sărbătorit cea dintâi aniversare [2, p. 387-401]. Cum Partidul Conservator nu și-a găsit locul în cadrul manifestațiilor patronate de către liberali la nivel

național, acest partid a punctat momentul la sediul clubului său politic. Fostul premier al țării rememora „solemnitatea de la Chișinău” care adoptase istorica decizie cât și „importanța solemnității de la Iași când Basarabia a înmănat guvernului român actul Unirii”. Deplin conștient că el fusese cel care a „prezidat la înfăptuirea unirii” și că „mărețul act a fost realizat prin mijlocirea diplomatică a guvernului de atunci”, nu putea uita „împrejurările diplomatice, cât se poate de grele, pe care le-a învins”, cât și contextul militar strategic dramatic în care se realizase această unire. Fără realizarea actului din 27 martie 1918, ținea să precizeze Marghiloman la aniversarea unui an de la unirea Basarabiei, „nu s-ar fi putut înfăptui [...], opera de atracție firească a celorlalte provincii românești” [3].

Marghiloman critica faptul că, în opinia sa, „guvernul nu a organizat festivități oficiale de omagiere a evenimentului” [3; 4, p. 77-92].

Problema contextului în care s-a realizat unirea Basarabiei a fost adesea dezbătută și în cadrul parlamentar. Așa a fost, spre exemplu, cazul expozeului realizat de Alexandru Marghiloman în ședința Camerei Deputaților din 17 Decembrie 1919. El a insistat asupra particularității realizării Unirii din anul 1918, dată de dramatismul existenței de provincii românești, în componența unor state aflate în ambele tabere militare. Situația este bine cunoscută, și ea a accentuat dramatismul opțiunii pentru una sau alta din taberele militare. „Dacă reușea din plin constelațiunea politică în care am început noi războiul, așa este că Basarabia era pentru totdeauna pierdută pentru România?”. Își putea cineva imagina, continua vorbitorul, dacă România ar fi triumfat lângă Rusia, „ar fi consimțit ea vreodată ca Basarabia să se întoarcă la sânul patriei mume?” [5, p. 17]. Întrebarea era evident, retorică.

Totuși, Marghiloman a continuat să insiste: „dacă reușea o concepție politică, pierdeam Basarabia, dacă reușea până la capăt altă concepție politică, nu aveam Ardealul”. E clar că în 1918 astrele s-au așezat de așa manieră încât a făcut posibilă dintr-o dată minunea realizării în integralitatea ei a aspirațiilor noastre naționale. E

clar că evenimentele anului 1918 se constituie în ceea ce ar putea fi definit drept orele astrale ale României. De aceea suntem într-un tot de acord cu concluzia la care ajungea Marghiloman: „Și atunci domnii mei, să ne plecăm fruntea înaintea unui geniu mai mare decât al nostru, înaintea unei Pronii, care a fost mai înțeleaptă decât noi. Numiți-o Providență, numiți-o geniul rasei, botezați-o cum veți voi, să știți că România a ieșit din instinctul tuturor românilor, nu din calculele făurite de unii” [5, p. 17].

În anul 1924, Alexandru Marghiloman a rostit un discurs de referință despre Unirea Basarabiei. Discursul a fost ocazionat de aniversarea unirii din acel an. Acest discurs a fost ținut la „banchetul comemorativ de la Athénée – Palace”, și apoi a fost tipărit într-o broșură specială cu titlul: *Reintrarea Basarabiei în sânul Patriei-Mume* [6]. Considerăm foarte importantă această expunere, fapt pentru care prezentăm în continuare ideile principale narate de către acest ilustru orator.

Marghiloman se adresa pe un ton familiar – „Domnii mei” – colegilor săi de partid, care i-au făcut o primire extrem de călduroasă, „prin ovațiuni mereu repetate”, punctând de la început motivul acelei reuniuni festive: „ne-am adunat ca să cinstim data pentru totdeauna memorabilă, de 27 Martie când Basarabia a reintrat în sânul Patriei mume” [6, p. 3]. De remarcat și faptul utilizării cuvântului „reintrării/reunirii”, ceea ce sublinia cu claritate că unirea acestei provincii, constituia și în viziunea sa, repararea raptului săvârșit de Imperiul Țarist, în anul 1812, când Basarabia a fost separată în mod samavolnic de trupul Moldovei istorice [7, p. 433-447; 8, p. 370-378].

Această unire s-a realizat în împrejurări extrem de demoralizatoare: germanii care ocupaseră deja aproape 2/3 din țară, au obligat guvernul român să semneze înrobitorul Pace de la București; în plus, guvernul, parlamentul și Casa regală se aflau în refugiu la Iași, iar Ucraina își exprima tendințe expansioniste asupra Basarabiei. Astfel, pe drept cuvânt, revenirea Basarabiei „a fost prima rază de lumină care străbătea cerul negru și mohorât care de 18 luni

apăsa peste întreaga Românie”. Și era o minune, spunea Marghiloman, cum acest popor „la prima chemare a vremurilor, își regăsește simțul național, se adună, nechemat de nimeni, și, din clipa dintâi, își proclamă legitimitatea lui moldovenească” [6, p. 4].

A urmat un pasaj care se încadra tipicului politicianism, prin care oratorul a adresat critici adversarilor politici liberali aflați la conducerea țării. În principiu, și pe plan teoretic criticile erau corecte. Marghiloman reproșa liberalilor, că au organizat festivitățile aniversare de la Chișinău singuri, fără reprezentanții celorlalte forțe politice ale țării. O implicare a tuturor partidelor reprezentative ale țării ar fi creat o frumoasă idee despre unitatea decizională. Aceasta ar fi putut genera o impresie a unanimității și durabilității față de procesul istoric al revenirii provinciei la trupul patriei mame și a perenității acestei decizii. Neinvitarea celorlalte forțe politice, dar mai ales a celor care s-au aflat la conducere atunci, și în mod concret a sa personal, era un element peste care Marghiloman nu a putut trece și care îi producea o justificată frustrare [6, p. 5-6].

Continuând pe linia contribuției personale aduse de-a lungul timpului cauzei unirii basarabene, Marghiloman arăta că el a fost cel care a editat în anul 1915, „din fondurile mele”, harta etnografică a Basarabiei realizată de profesorul Alexandru Nour. Această hartă evidenția că din totalul de 3 milioane de locuitori ai provinciei, moldovenii reprezentau 2 milioane, restul fiind ruși (85.000), ucrainieni (210.000) și alte neamuri. Această hartă, spunea vorbitorul, „a fost pe mesele tuturor conferințelor, se găsește în toate Cancelariile”, constituind documentul care a edificat pentru toată lumea, în mod pertinent structura etnică a provinciei [6, p. 7].

În contextul declanșării în parlament, la debutul conflictului mondial, a dezbaterilor asupra căii pe care România urma să o adopte în războiul care se declanșase, și când se profila cu mai multă acuitate posibilitatea alianței cu Antanta, evidențiindu-se suferințele românilor din Ardeal, încă din decembrie 1915, el a arătat în Senat, că nu trebuie neglijate suferințele românilor din Basarabia. În mod concret, nu

trebuia uitat „Că noi românii avem revendicări spre Apus, dar le avem și spre Răsărit” [6, p. 7].

A urmat o explicație post factum, și „pro domo” a justificării poziției conservatorilor pentru opțiunea lor privind alianța cu Puterile Centrale, de la începutul conflictului european. Ardealul ar mai fi putut să aștepte, întrucât acolo românismul era foarte viu, era limbă și conștiință națională, erau lideri, era o mișcare națională puternică, era biserică și chiar o viață economică românească. Contrar, în Basarabia părea că totul se pierduse: limba, conștiința, biserica, școala, elitele, toate ca urmare a politici de deznaționalizare și de implantări etnice străine practicate de țarism. „Copilul bolnav, Basarabia, trebuia întâi ajutat, pentru că flăcăul Bănățean, flăcăul Ardelean, aveau puterea încă să aștepte” [6, p. 10]. Evident, teoria pare seducătoare pe plan teoretic. Concret, considerăm că în situație de incertitudine, ești obligat să optezi pentru varianta care pare mai sigură. Ori, în anul 1916, Antanta părea să fie învingătoare. În plus nu putea fi neglijat curentul net majoritar al opiniei publice românești, favorabil intrării în război alături de Antanta.

Din fericire, astrele s-au aranjat de așa manieră, încât la finalul războiului mondial, statul român a putut să-și înfăptuiască aspirațiile naționale atât în Est cât și în Vest. Și aici, suntem total de acord cu Marghiloman: „A fost o pronie cerească mai înțeleaptă decât concepțiunea oamenilor, care a învățat așa evenimentele secolului că deodată s-a realizat visul celui mai visător patriot și deodată am avut în brațele noastre și Ardealul, și Banatul, și Bucovina, și Basarabia” [6, p. 11]. Această idee fusese deja exprimată de el, așa cum am putut observa mai înainte, în discursul său din parlament, din anul 1919.

Cea mai interesantă parte, din punct de vedere istoric, a discursului său a fost neîndoielnic cea în care el a răspuns întrebării exprimate de el însuși: „Cum s-a realizat unirea?”. Marghiloman fixa, pe drept cuvânt, debutul mișcării unioniste în „Congresul tuturor moldovenilor din toată Rusia” desfășurat la Chișinău, în octombrie 1917. Această reuniune care a fost proiectată din „inițiativa unui soviet moldovenesc din Odesa”,

era rezultatul mișcării bolșevice care se declanșase în întreaga Rusie în toamna anului 1917.

Cel dintâi impuls al congresului de la Chișinău, „în care erau reprezentate toate breslele, toate armele, toate clasele”, a fost cel de reînviere a spiritului „moldovenesc”, concretizat în proclamarea autonomiei politice și teritoriale a Basarabiei. Rezoluția adoptată la Chișinău, sublinia oratorul, își întemeia decizia de proclamare a autonomiei pe multitudinea drepturilor istorice și de neam a basarabenilor (cultura națională, trecutul istoric), îmbinate cu principiul „că fiecare popor are dreptul de a dispune de soarta sa”, principiu scos din letargie, de însăși revoluția rusă.

Acest moment era considerat de Marghiloman „prologul alipirii Basarabiei”, și ceea ce era cu adevărat demn de remarcat, era faptul că el s-a desfășurat în cea mai clară, spontană și sinceră democrație. Decizia adoptată a fost „neinfluențată de nimeni”, fiind rezultatul izvorât din purul „simțământ național”. Iar cei care ajunseseră la conducerea Uniunii Sovietice (și oratorul îi indica pe Cicerin și Krestinski) și negau procesul firesc de unire a Basarabiei cu România, „nu cunosc istoria contemporană”, sau mai corect, am spune noi, se prefăceau că nu cunosc derularea firească a evenimentelor din această provincie.

Cea de a doua decizie istorică a acestui congres a fost aceea de constituire a Sfatului Țării, care avea misiunea „să ocârmuiască treburile Basarabiei”. Sfatul Țării avea 120 de membri, dintre care 68 erau moldoveni, restul deputaților fiind reprezentanți ai celorlalte minorități etnice ale Basarabiei. Marghiloman arăta că în Sfat erau reprezentați și moldovenii de peste Nistru, care aveau rezervate 10 locuri. Membrii Sfatului Țării acopereau toate straturile sociale și toate organismele politice, administrative și culturale ale provinciei întrucât „Se aleg deputați din toate breslele, din toate partidele; comune, zemstve până și Liga Culturală a Femeilor”.

Alegerea acestui organism, în deplină libertate și democrație, stârnea admirația lui Marghiloman, care exclama: „Cu câtă înțelepciune acest congres dozează reprezentanța în Sfatul Țării!”

Activitatea Sfatului a început în luna noiembrie 1917, în capitala provinciei, Chișinău. „Ședința inaugurală [...], a fost o solemnitate fără seamăn: episcopul rus din Cetatea Albă, Gavril, îi dă binecuvântarea în limba moldovenească; se face slujba în limba moldovenească pentru întâia dată”. Primul vorbitor care a salutat congresul a fost Ion Inculeț, „care până atunci era comisar ajutor trimis de la Petrograd pentru ca să precipite revoluția din Basarabia”. Am fost mulți vorbitori, basarabeni, ucrainieni, reprezentanți ai partidului socialist, partidului social-democrat, cooperativelor, Elena Alistar din partea Ligii Culturale a Femeilor, câte un reprezentant al armenilor, grecilor, germanilor, evreilor, polonezilor. „Toate breslele fără excepție, toate, într-un singur glas, proclamă independența, autonomia și dreptul la o viață liberă a Basarabiei. Iar d. Inculeț, care până atunci era campionul rămânerii în sânul federației rusești, el însuși e furat de avântul general că acceptă să prezideze el însuși acest Sfat al Țării” [6, p. 13-14].

În continuare, Alexandru Marghiloman a expus activitatea pe care a desfășurat-o Sfatul Țării. Acest organism „a început organizarea țării”. Cea dintâi întreprindere a fost aceea de constituire a unui guvern, în fruntea căruia s-a situat Pantelimon Erhan, conducătorul grupului țărănesc. Trebuie reținut că proaspătul guvern constituit la Chișinău era lipsit complet de fonduri financiare și nu avea nici un fel de armată. Situația era dramatică. Grupuri masive de ruși se întorceau în bandă de pe frontul din Moldova, prăduind și generând dezordine. În acest context, doi din directorii Sfatului Țării, Christi și Pelivan s-au deplasat la Iași cu gândul de a cere ajutor șefului armatei rusești, Scerbaciev. „Bietul om însă, pe vremea aceea era în așa hal încât trupele române trebuiau să-l păzească contra trupelor rusești”. În această situație, „După lungi desbateri în Sfatul Țării, după multe sbuciumări, s-a hotărât o cerere formală, care a fost iscălită de directorul de la interne și de directorul pentru afacerile străine de a se da un regiment ardelenesc” [6, p. 15]. Guvernul român a hotărât astfel, ca 1000 de foști prizonieri

ardeleni care urmau să se întoarcă în țară, să rămână la Chișinău, și să rămână la ordinele Sfatului Țării.

Aceștia fiind neînarmați, au fost atacați, umiliți și în cele din urmă făcuți prizonieri de forțele revoluționare bolșevice. Membrii Sfatului Țării au fost nevoiți să fugă și să se ascundă pe unde au putut. În acest context dramatic, Ion Pelivan și Pantelimon Erhan au „chemat armata română să protejeze guvernul legal al țării și să scape țara de prădăciunile bolșevismului” [6, p. 16]. Așa a intrat corpul de vânători al armatei române condus de generalul Broșteanu, în Chișinău, la 15 ianuarie 1918, restabilind ordinea și permițând Sfatului Țării să lucreze în liniște.

Alexandru Marghiloman, ținea să sublinieze în mod deosebit că hotărârile adoptate de basarabeni în anul 1917, le-au aparținut în totalitate, că au fost emanația celei mai pure democrații, neexistând nici o urmă de amestec a autorităților române. „Țin însă să vă atrag atenția că atât la adunarea Congresului din octombrie, cât și la constituirea Sfatului Țării, noi, din regat n-am avut nici un amestec [...], nici un picior de dincolo de Prut nu era în Basarabia ...”. Fostul premier român, estima în acest context, că însăși formarea statelor baltice Finlanda, Estonia, Lituania, nu au avut „la bază democrația cea mai perfectă, cum a avut-o Sfatul Țării [6, p. 14-16]”.

Cam aceasta era situația Basarabiei, în momentul în care Marghiloman a fost chemat de către rege să preia conducerea țării, la 5 martie 1918. Chemarea lui s-a făcut și din rațiunea că era germanofil, și astfel, ar fi putut obține condiții mai bune în pacea care urma să fie încheiată cu Puterile Centrale, „pacea învinsului”, cum o numea chiar semnatarul acesteia. Având asigurată liniștea armatei române, relatează oratorul, mișcarea unionistă din Basarabia, a putut să evolueze. Zemstva din Bălți a proclamat și a cerut „în scris” unirea cu România [9], gest urmat de breslele din Soroca, și mai apoi de mitingurile organizate la Orhei, Bender și Chișinău.

Admirând evenimentele unioniste desfășurate firesc în Basarabia, convins că ar fi putut „forța nota” (expresia noastră – Gh.C.), fructificând această tendință, Marghiloman

a optat pentru a strânge colaborarea cu Sfatul Țării, deși era convins că rusofilii de aici vor pune mari piedici orientării spre România. Înțelegând complexitatea situației, și pretențiile expansioniste ale Ucrainei care găsisse un mare sprijin în Germania, Marghiloman s-a hotărât să trateze direct problema Basarabiei cu miniștrii de externe ai Germaniei și Austro-Ungariei, Kühlmann și Czernin [10, p. 157-168]. A făcut acest lucru între 14 și 18 martie, în contextul negocierilor de la București pentru încheierea păcii separate. Negocierile au fost dificile, dar important este în ceea ce urmărim în această prezentare, faptul că finalmente a obținut „mână liberă” în privința Basarabiei.

După acest moment, Marghiloman s-a deplasat la Iași și a intrat în contact cu reprezentanții Sfatului Țării, Ion Inculeț, Daniel Ciugureanu și „bunul Pantelimon Halippa”. Această întrevvedere „a fost lungă. Ciugureanu și-a dat mâna îndată cu noi; Halippa, foc și inimă pentru nația lui, a fost și mai lesne”. Democrat până în măduva oaselor, Halippa se temea ca nu cumva guvernul conservator al lui Marghiloman să nu spulbere deciziile atât de liberale adoptate de Sfatul Țării. Drept gaj, Halippa i-a cerut premierul român să se angajeze că nu va nesocoti dreptul de vot al femeilor, iar Marghiloman s-a angajat că „nu ne vom atinge de drepturile politice ale femeilor în ceea ce privește adunările provinciale”. Cu Inculeț a fost mai dificil. În *Notele sale politice*, Marghiloman nota la adresa acestuia: „Se apăra ca un slav, viclean și liniștit. Nu știi cum să-l apuci” [11, p. 448-449]. Astfel, premierul s-a văzut obligat să ceară sprijinul lui Constantin Stere.

Marghiloman îi făcea o frumoasă caracterizare lui Stere: „Sângele lui basarabean, cultura lui rară, suferințele tinereții lui, îi dădea un prestigiu neasemănat în Basarabia”. Ar fi fost o mare greșală, mărturisirea el, să-l ocolească. În ședința consiliului de miniștri din 23 martie 1918, au fost invitați și cei patru basarabeni (Inculeț, Ciugureanu, Halippa și Stere), iar rezultatul a fost următorul: „am ieșit din acel Consiliu mână în mână jurând că suntem frați pentru vecie” [6, p. 22]. Imediat, cei patru basarabeni au plecat la

Chișinău, unde trebuia să ajungă și Marghiloman în ziua de 26 martie [12; 11, p. 448-449].

Conform acelei înțelegeri, în dimineața zilei de 26 martie, însoțit de ministrul de justiție Mitilineu, generalul Hârjeu și alte persoane oficiale, primul ministru român a sosit în gara din Chișinău, fiind întâmpinat de membrii Directoratului Sfatului Țării, primind concomitent onoruri militare. Acestuia i s-a părut că era puțină lume pe stradă, întrebându-se în mod justificat, în memoriile sale dacă era vorba de nepăsare ori ostilitate, însuși primarul Schmidt, „vrășmaș al unirii” întârziind la primirea de la gară [13; 11, p. 448-449].

Ziua de 26 martie a fost dedicată conferințelor publice, iar cei care au lucrat „în păturile adânci” au fost în aprecierea premierului de atunci, Stere, Cazacu, Costin, Niță Serghie și profesorul Cădere. Dintre toți, se remarcă Constantin Stere care a ținut 28 de cuvântări: „intră, iese, lucrează” [11, p. 457]. Acest efort colectiv a dat rezultate întrucât „spre seară se desemna tot mai mult voința Blocului moldovenesc, pe care-l conducea Halippa, de a impune părerea lui de unire definitivă cu România” [6, p. 23].

Destul de încărcată a fost și agenda lui Marghiloman care, în aceeași zi de 26 martie, a avut întrevederi cu preoțimea basarabeană și reprezentanții a diverse comunități.

În dimineața zilei de 27 martie, acesta constata că nu mai exista decât „o singură rezistență, aceea a d-lui Țiganko”, când „din întâmplare, se răspândește șvonul fals că aveam intenția de a restabili pe proprietari pe pământurile expropriate în favoarea poporului”. Acest fapt a produs instantaneu o nouă „spărtură în blocul țărănesc”, care a avut efectul unei răsturnări a situației. A fost necesar „cuvântul meu că vom respecta legile țării”, Basarabiei, și că toate doleanțele vor fi trecute în condițiile „pe baza cărora se putea alipi Basarabia de România” [6, p. 24].

La orele 15, Alexandru Marghiloman a făcut o vizită, însoțit „numai cu prietenii civili” Sfatului Țării aflat în reuniune. „Sala mă primește în picioare afară de grupul rezistenților”. Premierul a luat cuvântul și a vorbit despre beneficiile unirii Basarabiei, subliniind „ce mântuire pentru

neamul întreg” se va realiza, dacă provincia se va integra statului român. „Am pus, domnii mei, toată căldura de care sunt capabil, tot darul de convingere, și vedeam cum cuvintele mele pătrund, cum unul câte unul rezistenții se sculau și la sfârșitul cuvântării mele, toată sala era în picioare”. După ce a comunicat adunării că a „depus pe masa biroului condițiile formulate în dimineața aceea” de reprezentanții Sfatului Țării, pentru a lăsa adunării întreaga putere de judecată, s-a retras împreună cu toate personajele venite din regat, la Cercul militar „unde am așteptat rezultatul discuțiilor” [6, p. 25; 11, p. 457-458].

Aici, timpul trecea greu, „clipele păreau zile, orele luni”, dar o explicație era, întrucât „Sfatul Țării delibera după obiceiul de acolo: fiecare partid avea sala lui și discuta cu infinită aprindere”. Premierul număra orele: „se face 5, se face 6, ajungem la 7, se întuneca și nici un răspuns de la Sfatul Țării. Vă închipuiți ce înfrigurare era pe noi la ideea că ceva necunoscut a putut aduce surparea conferinței” [6, p. 25-26]. Dar, într-un târziu vestea a sosit prin colonelul Condescu de la jandarmerie, care „venise în fuga mare să anunțe că majoritatea se rostise în favoarea mișcării blocului țărănesc” [6, p. 26].

Premierul a putut afla imediat, că prima bătaie se dăduse asupra modului în care urma să se exprime votul de către membrii Sfatului Țării, „dacă se va vota pe față și cu apel nominal”, iar rezultatul a fost că „majoritatea orânduise votul pe față”. Luarea acestei hotărâri a însemnat că „bătălia era astfel câștigată” întrucât „intrigi nu se mai puteau produce [și] cei care trăgeau pe dedesupt ițele nu mai puteau exercita arta lor” [6, p. 26].

După aflarea rezultatului, premierul, însoțit de întreaga delegație română, cu reprezentanții armatei, generali, ofițeri superiori, „escorta de cavalerie basarabeană în cap, escorta lăncierilor români în spate”, într-un alai maiestuos s-a îndreptat spre clădirea Sfatului Țării. Ajuns aici, prima persoană pe care a întâlnit-o a fost Constantin Stere, care nu a putut spune decât cuvintele; „S-a votat”, după care „mi-a căzut în brațe în clocote de plâns”, și „minute întregi n-a putut rosti un cuvânt” [6, p. 26]! Aceeași

emotivitate a simțit-o și la celelalte persoane ieșite în întâmpinare: doctorul Cazacu, fără grai și cu „ochii plini de lacrimi”, generalul Hârjeu, îmbrățișându-l și „ștergând lacrimi furtive”, el însuși, primul ministru, cu vocea sugrumată, gândind că tocmai el, „trădătorul” fusese cel norocit a lua „de mână Basarabia s-o duc la Patria Mamă” [6, p. 27]!

Invitat apoi în sala Sfatului Țării, „luminată ca ziua și înșesată de lume” [11, p. 459], premierului i se comunică oficial decizia de unire a provinciei: „86 de voturi pentru, contra fiind 3 și abțineri 36”. A luat cuvântul Marghiloman, spunând că în numele poporului român și al regelui lua act de măreața hotărâre, declarând „că de astăzi înaintea Basarabia este pentru vecie unită cu România”. Se crease o emotivitate nemaîntâlnită: „generalii noștri cădeau în brațele deputaților, soldați sărutau pe ofițeri”. Nu s-a mai putut organiza un alai oficial ori paradă pentru că „a fost o mulțime în delir, ca un potop, se ducea spre catedrală”. Aici, în marea biserică „luminată ca într-o seară de Paști”, episcopul Gurie a ținut un mic discurs proclamându-i pe suveranii români, ca domnitori și ai Basarabiei, după care a slujit un Te Deum solemn [6, p. 28-29]. A urmat un dineu cu 220 de persoane oferit de premierul român, în sala Cazinoului, în onoarea membrilor Sfatului Țării și notabilităților orașului [11, p. 460-461].

Rememorând acele momente, la șase ani distanță, Marghiloman mărturisea că în acele clipe ale deciziei istorice adoptate la Chișinău, nu a întâlnit niciun act de contestare ori de opoziție față de ceea ce se petrecuse, fapt pentru care el exprima cu sinceritate gestul „să mă închin înaintea modeștilor deputați din Sfatul Țării”, unii oameni simpli din popor, dar cu demnitatea neîntinată („nevandabili” – expresia noastră – Gh.C.) cu toții hotărâți să consfințească vrerea națiunii. Și mai presus de toate, este de remarcant că totul s-a realizat în deplină libertate, „printr-un act curat ca apa de cristal”, încât „nu mai poate nimeni să-i tăgăduiască legitimitatea” [6, p. 29-30; 14].

Încheindu-și narațiunea despre 27 martie: „așa s-a săvârșit domnia mea, actul sfânt al Uni-

rii Basarabiei”, vorbitorul arătând că a trebuit să se retragă din funcție la sfârșitul anului 1918 [15, p. 117-124], și s-ar fi retras și din politică dacă după aceea, ar „fi fost tratat cu decență”. Constatând că nici după o lună a început să fie atacat, „am ridicat capul, mi-am încordat nervii, și am rămas la postul meu” [6, p. 30]. Mesajul de final al discursului său din anul 1924, viza îndemnul de veghe a hotarelor țării, întrucât „avem pe granițele noastre vecini care ne pândesc și ar fi mare păcat dacă s-ar acredita că corpul acesta al României este slăbit [6, p. 31]”.

Memoriile sale consemnează și reverberațiile imediate ale actului din 27 martie: înmânarea actului unirii suveranului țării la Iași, și festivitățile organizate în capitala Moldovei, cu ocazia acestui eveniment, la 30 martie 1918. Momentul a fost deosebit de important, deosebit de fastuos și foarte bine organizat de guvernul condus de Alexandru Marghiloman. Presa vremii a alocat spații generoase acestui moment, și a descris în amănunt ceremonialul acelei zile [16, p. 74-84]. Se încheia astfel un moment astral din istoria noastră.

Concluzii. Prezentarea realizată de noi evidențiază momentul realizării unirii Basarabiei cu România la 27 martie 1918, în viziunea celui care a deținut funcția de prim ministru al țării, la acea epocă. Alexandru Marghiloman nu a fost un simplu martor al acestui eveniment istoric. El s-a implicat. A tatonat și chiar a tratat cu Puterile Centrale chestiunea Basarabiei. A negociat cu reprezentanții Sfatului Țării și ai mișcării unioniste din provincie. A fost la Chișinău și a asistat la momentele decisive ale hotărârii de unire. A patronat festivitățile unirii de la Iași, când a fost adus regelui, la 30 martie 1918, actul unirii. Este așadar un martor cheie, și un actor de prim rang al acestui eveniment.

Din sumarele surse pe care le-am analizat, discursul său din anul 1924, dedicat aniversării unirii Basarabiei, este cel mai extins și relevant. Cei șase ani trecuți de la săvârșirea evenimentului au creat o oarecare distanțare, oferindu-i autorului posibilitatea unor judecăți apropiate perenității. Evident, este vorba de versiunea lui,

și aceasta trebuie luată în considerare și integrată în discuție în contextul tuturor informațiilor momentului. Negreșit, ea se circumscrie inevitabilului subiectivism al eului personal. Dar, ceea ce este important, este faptul că relatările, aprecierile și judecățile de valoare evidențiate de autor, nu sunt în contradicție principială cu cele statornicite de istoriografia problematicii.

Nuanțările, relatările, aprecierile sale au relevanța celui care s-a intersectat și într-o oarecare măsură a generat acest eveniment. „Filmul” pe zile și ore, realizat acestui eveniment de către Alexandru Marghiloman, nu poate fi omis. Planurile prezentării sale sunt complexe. Între acestea și sentimentele omenești firești, emoțiile omului care a asistat cu sufletul la gură la adoptarea deciziei luată de Sfatul Țării, emotivitatea clipelor unirii, a sentimentelor unice a acelor momente.

Instantaneu, printre evenimente și fapte sunt cuprinși și artizanii acestora, oamenii. Dintre basarabeni, Marghiloman îi aduce în prim plan, realizându-le interesante tușe ale personalității lor, pe Ion Inculeț, Daniel Ciugureanu, Pantelimon Halippa și Constantin Stere.

Nota dominantă pe care Marghiloman a subliniat-o cu oarecare obstinație, a fost aceea a profunde democrații în care s-a realizat procesul de unire a Basarabiei. Dealtminteri, acest sentiment a constituit forța și mândria demnității tuturor celor care au reprezentat eroii cunoscuți ori anonimi ai aceluși proces.

Note și referințe bibliografice:

1. Neagoe, Stelian. *Oameni politici români, Enciclopedie*. București: Editura Machiavelli, 2007.

2. Calcan, Gheorghe. *Aniversarea unui an de la unirea Basarabiei cu România reflectată în presa vremii*. În: Victor Spinei, Gheorghe Iacob, Ionuț Nistor (coordonatori), *Istorie ale Marelui Război și ale Unirii de la 1918*, Volum al Congresului Național al Istoricilor Români, Iași, 29 august – 1 septembrie 2018, Iași: Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2019.

3. *Aniversarea Unirii Basarabiei, Conferința de la Clubul Progresist*, „Universul”, 29 martie (11 aprilie) 1919. A se vedea și *Adunarea de la Clubul Marghilomanist, Aniversarea alipirii Basarabiei*. În: „Dimineața”, 29 martie (11 aprilie) 1919.

4. Pentru o contextualizare mai largă poate fi văzut și Valeriu Nicolescu, „Informații despre Alexan-

dru Marghiloman în publicații ale vremii. Alexandru Marghiloman, unul din artizanii României Mari”. În: *100 de ani de la Unirea Basarabiei cu România. Rolul și contribuția lui Alexandru Marghiloman*. Buzău: Editura Mad Linotype, 2018.

5. Cercul de Studii al Partidului Conservator – Progresist, *Discursurile lui Alexandru Marghiloman*, Șeful Partidului Conservator – Progresist, rostite în Adunarea Deputaților în zilele de 17 și 21 decembrie 1919 și 17 februarie 1920, Institutul de Arte Grafice N.V. Ștefăniu & Comp. Iași, 1920.

6. Publicațiile Clubului Partidului Conservator-Progresist, *Reintrarea Basarabiei în sânul Patriei-Mume, Discurs rostit de D-l Al. Marghiloman la banquetul comemorativ de la Athénée – Palace la 9 Aprilie (27 martie st.v.) 1924*, „Eminescu”. București: Societate Anonimă, Institutul de Arte Grafice (f.a.).

7. Boldur, Alexandru. *Istoria Basarabiei*. București: Editura Victor Frunză, 1992.

8. Nistor, Ion. *Istoria Basarabiei*. Chișinău: Editura Cartea Moldovenească, 1991.

9. Ziarul „Mișcarea” din Iași publica în integralitate textul acestei moțiuni. (*O moțiune a țăranilor basarabeni*, „Mișcarea”, Ziar național liberal cotidian, 17 martie 1918).

10. Într-un context mai larg, vezi și Alin Spănu, „În luptă pentru supraviețuirea României. Alexandru Marghiloman versus Ottokar Czernin”. În: *100 de ani de la Unirea Basarabiei cu România. Rolul și contribuția lui Alexandru Marghiloman*. Buzău: Editura Mad Linotype, 2018.

11. Marghiloman, Alexandru. *Note politice*, vol. III, 1897–1924. București: Editura Institutului de Arte Grafice „Eminescu”, S.A., 1927.

12. În memoriile sale, Alexandru Marghiloman nota întrebările care i-au fost puse de Inculeț: dacă după unire se vor păstra Sfatul Țării și guvernul Basarabiei, și care va fi administrația provinciei. Premierul i-a răspuns că „Sfatul va fi dizolvat, căci Camera și Senatul, din care vor face parte, reprezintă Națiunea. Nu va mai fi guvern, fiindcă delegații Basarabiei vor face parte din Consiliul de miniștri, cu miniștrii români [...], regimul agrar stabilit de ei va fi respectat până la Constituantă ...”.

13. Detalii despre sosirea și intrarea în Chișinău sunt oferite de Marghiloman în memoriile sale.

14. Anton Crihan, membru al Sfatului Țării, rememorând evenimentele din 27 martie 1918, la 50 de ani de la acel moment, într-un interviu care-i redă povestirea și vocea, disponibil și astăzi pe internet, confirmă ideea deplinei libertăți în care a lucrat și deliberat Sfatul Țării. Crihan, precizând că a avut cinci legislaturi în Parlamentul României interbelice, și că este un bun cunoscător al democrației Statelor Unite, unde a

locuit după cel de Al Doilea Război Mondial, susținea că democrația în care a lucrat și deliberat Sfatul Țării, nu a mai întâlnit-o niciodată. *Interviu memorabil cu Anton Crihan (1892–1993) ...*, <https://www.youtube.com/watch?v=f8tKysZcq1k>, accesat în data de 10 aprilie 2024.

15. Mandatul de premier l-a făcut să fie apropiat și de preparativele Unirii Bucovinei. (Marius-Adrian Nicoară, „Alexandru Marghiloman și Unirea Bucovinei

cu România”. În: Marius Adrian Nicoară, Alfred Vasilescu, Marius-Daniel Mihalcea (coordonatori), *Centenarul Unirii Bucovinei cu România*. Buzău: Editura Alpha MDN, 2018.

16. A se vedea, spre exemplu, *Sărbătorirea Unirii la Iași*, „Mișcarea”, Ziar național liberal cotidian, 31 martie 1918. Pentru festivitățile de la Iași, vezi și Ion Agrigoroaiei, *Unirea Basarabiei cu România în presa vremii*. Iași: Editura Universității „Al.I. Cuza”, 1999.

O PACE DUREROASĂ, DAR NECESARĂ. ALEXANDRU MARGHILOMAN ȘI PACEA DE LA BUCUREȘTI – 27 APRILIE/ 7 MAI 1918

General de brigadă parașutist în retragere, doctor în științe militare și informații, lector universitar asociat la Academia Forțelor Terestre „Nicolae Bălcescu” din Sibiu, membru asociat al Diviziei de Istoria Științei din cadrul Comitetului Român de Istoria și Filozofia Științei și Tehnicii al Academiei Române, membru al Uniunii Ziariștilor Profesioniști din România.

Domenii de preocupare: istoria militară, istoria parașutismului românesc și mondial, istoria intelligence-ului, monumente istorice.

Cărți publicate: *Salt în istorie. Parașutiștii din România în timpul celui de-al doilea război mondial*. București, 2003; *Trupele aeropurtate în timpul celui de-al Doilea Război Mondial*. București, 2006; *Parașutismul militar în România – tradiție și actualitate – 1941–2008*. București, 2008; *Eroii învinși ai revoluției*. București, 2009; *Eroi ai nimănui – agenți parașutați în România în timpul și după cel de-al Doilea Război Mondial*. București, 2010; *Parașutiștii, între mirajul legendelor și memoria documentelor – studii, documente, evocări, mărturii*. București, 2021 ș.a.

Mircea TĂNASE

O pace dureroasă, dar necesară. Alexandru Marghiloman și Pacea de la București – 27 aprilie/ 7 mai 1918

Rezumat: Tratatul de Pace de la București, semnat de România cu Germania, Austro-Ungaria, Bulgaria și Turcia la 27 aprilie/ 7 mai 1918, în timpul Primului Război Mondial, a fost impus României ca urmare a retragerii Rusiei țariste din război și a pericolului real ca România să fie ocupată în totalitate și dezmembrată ca stat.

Prin acest tratat România pierdea interiorul arcului carpatic și Dobrogea, iar din punct de vedere economic privilegiile asupra valorificării producțiilor proprii de grâu, petrol și lemn. Din punct de vedere militar i se impunea demobilizarea a 8 divizii.

Cel care a fost desemnat de către Regele Ferdinand I să semneze acest împovăraător, dar necesar tratat, a fost Alexandru Marghiloman, după ce alți importanți lideri politici ai momentului au refuzat să facă acest lucru.

Prin asumarea acestei responsabilități de către liderul politic buzoian, cel care a avut întotdeauna în vedere interesele țării, s-a reușit evitarea ocupării țării de către Germania și aliații săi, menținerea statului român, a armatei și a monarhiei grav amenințate. Pacea de la București a fost un act de salvare națională, care a permis reluarea ofensivei militare împotriva Puterilor Centrale, când condițiile au redevenit favorabile, și triumful națiunii române, la sfârșitul Primului Război Mondial.

Cuvinte cheie: tratat de pace, responsabilitate, salvare națională, unire, teritoriu național.

A Painful but Necessary Peace. Alexandru Marghiloman and the Peace of Bucharest – April 27/ May 7, 1918

Abstract: The Bucharest Peace Treaty, signed by Romania with Germany, Austria-Hungary, Bulgaria and Turkey on April 27/ May 7, 1918, during the First World War, was imposed on Romania as a result of Tsarist Russia's withdrawal from the war and the real danger that Romania be completely occupied and dismantled as a state.

Through this treaty, Romania lost the interior of the Carpathian arc and Dobrogea, and from an economic point of view, the privileges on the exploitation of its own production of wheat, oil and wood. From a military point of view, he was required to demobilize 8 divisions.

The one appointed by King Ferdinand I to sign this burden some but necessary treaty was Alexandru Marghiloman, after other important political leaders of the time refused to do so.

By assuming this responsibility by the Buzoian political leader, the one who always had the interests of the country in mind, it was possible to avoid the occupation of the country by Germany and its allies, the maintenance of the Romanian state, the army and the seriously threatened monarchy. The Bucharest Peace was an act of national salvation, which allowed the resumption of the military offensive against the Central Powers, when the conditions became favorable again, and the triumph of the Romanian nation, at the end of the First World War.

Keywords: peace treaty, responsibility, national salvation, union, national territory.

Tratatul sau Pacea de la București a fost un tratat de pace semnat de România în timpul Primului Război Mondial, la 24 aprilie/ 7 mai 1918, cu Imperiul German și Austro-Ungaria. În prealabil, fusese semnat în data de 20 februarie/ 5 martie 1918, la Bufta, un Tratat preliminar de pace, de aceea Tratatul de pace mai este cunoscut și ca Pacea de la Bufta-București.

În noiembrie 1917, la Sankt-Petersburg, capitala de atunci a Rusiei, aliata noastră militară în cadrul Antantei, bolșevicii lui V.I. Lenin au preluat puterea, înlăturând guvernul republican democrat al lui Alexandr Kerenski. Noua putere bolșevică hotărăște retragerea Rusiei din războiul contra Germaniei, mai ales pentru că aceasta din urmă sprijinise ascensiunea și instalarea la putere a lui V.I. Lenin. Urmare a acestei grave defecțiuni în cadrul alianței din care făcea parte și armata română, dar și a situației extrem de grele în care se afla aceasta, din punct de vedere al pierderilor înregistrate în prima parte a războiului, guvernul român, refugiat la Iași încă din toamna anului 1916, s-a văzut nevoit să accepte condițiile de armistițiu și, ulterior, cele de pace cu Puterile Centrale. Deși reușise, în vara anului 1917, să stabilizeze frontul, urmare a eroicelor lupte soldate cu victoriile de la Mărăști, Mărășești și Oituz, România, lipsită de sprijinul real al aliatului său cel mai apropiat (din punct de vedere teritorial), ale cărui forțe militare păraseau în masă frontul românesc, a trebuit să accepte grele condiții de pace, impuse de „învingătorii de circumstanță”: Germania, Austro-Ungaria, Bulgaria și Turcia.

În această situație, tratatul preliminar de pace cu Puterile Centrale prevedea condiții deosebit de grele impuse României: cedarea Dobrogei către Puterile Centrale, care se obligau totuși să asigure României un drum comercial la Marea Neagră; modificări de frontieră ale Austriei cu România; demobilizarea a cel puțin 8 divizii române; expulzarea din România a misiunilor aliate; părăsirea, de către România, a tuturor teritoriile ocupate din Austro-Ungaria (în realitate, teritoriul transilvănean eliberat de trupele române în vara anului 1916). Astfel, România pierdea interiorul arcului carpatic, în fa-

voarea Austro-Ungariei, și Dobrogea, în favoarea Bulgariei și Germaniei. Din punct de vedere economic, îi era limitată drastic valorificarea propriilor producții de grâu, petrol și lemn.

Tratatul de Pace dintre România și Puterile Centrale a fost semnat la 24 aprilie/ 7 mai 1918, la Palatul Cotroceni din București. În Notele sale politice, Alexandru Marghiloman consemna: *Telegrafiez îndată Regelui; Am adâncă mulțumire să comunic Maiestății Voastre că pacea s-a încheiat; tratatul care în ultimele negociațiuni a primit unele modificări favorabile țării, a fost semnat la 12 ore. El va purta titlul de Pacea de la București. Sub conducerea Maiestății Voastre și sub ocrotirea Dinastiei, România își va putea reîncepe munca spornică pentru consolidarea viitorului ei. Presidentul consiliului de miniștri* [1, p. 510].

Tratatul a fost ratificat de Camera Deputaților la 15 iunie 1918, iar de Senat – la 21 iunie 1918. Regele Ferdinand, la sfatul clasei politice, a rezistat presiunilor semnatarilor tratatului, și a tergiversat ratificarea acestuia, apreciind că, între timp, situația pe front se putea schimba favorabil pentru România, ceea ce de fapt s-a și întâmplat în toamna lui 1918. Din acest punct de vedere, putem considera că actul de la 24 aprilie/ 7 mai 1918 a avut un caracter provizoriu, impus de situația internațională extrem de neprielnică țării noastre. Mai mult, având în vedere că textul tratatului prevedea că el va intra în vigoare numai după sancționarea lui de către regele României, din punctul de vedere al dreptului internațional se poate considera că pacea de la București a fost o „formă fără fond” [2, p. 236-249].

Totuși, în acele momente extrem de grele pentru România, prin semnarea acestui document s-a reușit salvarea ființei naționale grav amenințate, evitându-se ocuparea țării noastre de către Germania și aliații ei, precum și desființarea statului român. Putem aprecia, chiar dacă nu toți sunt de acord cu acest lucru, că Pacea de la București a fost un act de salvare națională, în așteptarea și pregătirea unor condiții favorabile care să permită reluarea ofensivei militare împotriva Puterilor Centrale, care reușiseră, în

1916 și prima jumătate a lui 1917, să ocupe și să controleze sud-estul Europei.

Desigur, aliații noștri din cadrul Antantei, alături de care intrasem în război în vara anului 1916, nu au fost de acord cu această acțiune a României, considerând că prin semnarea acesteia „s-a dezis în mod cinic de propriile lor declarații” [2, p. 236-249].

În evaluările și aprecierile lor, englezii aveau în vedere, în primul rând, posibilitatea ca Germania să-și poată redisloca pe frontul de vest o parte însemnată a efectivelor sale din România, dar și aspectele politice și, mai ales, cele financiar-economice ale acestui tratat, considerând că această pace pune România sub tutela Germaniei, care obținea astfel importante avantaje economice, dar și controlul asupra navigației pe Dunăre. În plus, englezii erau îngrijorați de controlul asigurat de către germani asupra căii ferate Constanța-Cernavodă și asupra întregului sistem feroviar românesc, însoțit de controlul asupra Dobrogei, apreciind ca periculoasă o hegemonie germană în sud-estul Europei, în contextul prăbușirii Rusiei, cel puțin temporar, ca factor de putere în Răsărit [2, p. 236-249].

Clauzele Tratatului de pace de la București erau, într-adevăr, înrobitoare pentru România. Din punct de vedere teritorial, România pierdea, în favoarea Austro-Ungariei, Carpații cu trecătorile, ceea ce, în plan economic, însemna pierderea unor importante suprafețe forestiere, dar și bazinul carbonifer al Văii Jiului. De asemenea, România pierdea, în favoarea Bulgariei, sudul Dobrogei (cele două județe sud-dobrogeane anexate de România după războiul din 1877), iar nordul acestei provincii era pus sub controlul Puterilor Centrale. Totodată, germanii urmau să controleze linia ferată Cernavodă-Constanța, dar și întregul sistem feroviar românesc.

Din punct de vedere economic, România era supusă spolierii principalelor sale resurse naturale (lemn și petrol) și alimentare (grâu). Articolul 20 al tratatului prevedea că armata de ocupație avea dreptul să rechiziționeze importante cantități de cereale și petrol, în vederea susținerii efortului de război împotriva Antantei. Astfel, pentru o perioadă de șapte ani, înce-

pând din 1919, surplusul de cereale al României trebuia să fie pus la dispoziția Puterilor Centrale, care, de altfel, stabileau și prețul acestora. De asemenea, dreptul de exploatare al câmpurilor petrolifere și de export a petrolului și derivatelor sale revenea exclusiv Germaniei și Austro-Ungariei. Astfel, monopolul economic al Puterilor Centrale asupra României era evident în defavoarea altor puteri europene, ceea ce, desigur, a creat neliniște în rândul acestora, interesate și ele, firesc, de viitoarele resurse economice al spațiului european postbelic [2, p. 236-249].

La rândul lor, articolele 42 și 43 ale tratatului stipulau aservirea, de către Germania, a sistemului financiar al României. „Astfel, creditele și depozitele Băncii Naționale a României, aflate la Reichsbank, erau reținute de Germania drept garanție a datoriei publice românești în ceea ce îi privea pe supușii germani pentru o perioadă de cinci ani, care putea fi prelungită până la 10 ani. Totodată, Germania obliga România să răscumpere, prin orice forme legale de plată ale Băncii Naționale, biletele emise la ordinul administrației germane de ocupație de către Banca Generală Română.” [2, p. 236-249]

Din punct de vedere militar, tratatul de pace prevedea demobilizarea armatei române și reducerea considerabilă a efectivelor sale (cel puțin 8 divizii), dar și obligația ca România să suporte cheltuielile armatei germane staționate în România (care nu trebuia să depășească 60.000 soldați [2, p. 236-249], restul efectivelor urmând, desigur, a fi transferate pe Frontul de Vest).

În ceea ce privește ingerința Puterilor Centrale în politica internă a României, trebuie menționată impunerea de către Germania a amnistierii tuturor românilor condamnați pentru conduita lor politică și militară în timpul războiului, printre „beneficiari” numărându-se coloneii Alexandru Sturza și Victor Verzea [2, p. 236-249], condamnați de către autoritățile române pentru acte de înaltă trădare.

Tratatul preliminar de pace a fost semnat, la 20 februarie/ 5 martie 1918, de către Constantin Argentoianu, membru al guvernului român condus de către generalul Alexandru Averescu. Era de așteptat ca acesta să semneze, în final,

Tratatul de Pace dintre Puterile Centrale și România, din poziția de prim-ministru al României, investit cu această funcție la 16/29 ianuarie 1918, după ce guvernul condus de Ionel I.C. Brătianu demisionase, tocmai pentru a nu-și asuma semnarea acestei păci grele. Nemulțumit, la rândul său, de grelele condiții impuse țării, generalul Averescu a refuzat să semneze acest tratat și și-a prezentat, de asemenea, demisia.

În această situație era nevoie de un om de sacrificiu, care să încerce să obțină condiții de pace mai bune. Și acesta nu putea fi decât Alexandru Marghiloman, cel care, deși se declarase inițial pentru neutralitate, apoi pentru intrarea României în război alături de Germania și Austro-Ungaria, fusese investit de către regele Ferdinand, după intrarea României în război alături de Antanta și încercarea din vara și toamna anului 1916, cu greaua misiune de a rămâne în teritoriul ocupat alături de alți oameni politici cunoscuți pentru simpatiile lor față de Puterile Centrale (P.P. Carp, Titu Maiorescu, C. Stere și alții), ca o rezervă pentru situația în care acțiunea alături de Antanta s-ar fi încheiat cu un eșec.

Ionel I.C. Brătianu, artizanul intrării României în război alături de Antanta, l-a „susținut” pe Alexandru Marghiloman în hotărârea regelui Ferdinand de a desemna un om de sacrificiu pentru semnarea acestei păci înrobitoare, dar necesare pentru salvarea țării și a tronului.

Alexandru Marghiloman, conștient de această misiune și de riscul de a se autocondamna politic, a reintrat în scenă la 20 februarie/ 5 martie 1918, când regele Ferdinand l-a investit cu formarea noului guvern. Poate că nu este lipsit de importanță și faptul că Alexandru Marghiloman a fost „preferat” pentru această funcție și de către reprezentanții puterilor Centrale în România, miniștrii de externe german Richard von Kühlmann și cel austriac Ottocar Czernin. În acest sens, contele Ottocar Czernin, ministrul de externe austriac, la întâlnirea preliminară cu regele Ferdinand din gara Răcăciuni, de lângă Bacău, din 14/27 februarie 1918, l-a sugerat, dacă nu chiar l-a impus, pe Marghiloman regelui Ferdinand. Dar, desigur, regele nici nu

ar fi avut o altă variantă în acele condiții dramatice pentru viitorul imediat al țării.

Tratatul de pace între România și Puterile Centrale a fost semnat la Cotroceni, la 27 aprilie/ 7 mai 1918 de către Alexandru Marghiloman – prim-ministru, Constantin C. Arion – ministru de externe, Mihail N. Burghel și Ion N. Papiniu – miniștri plenipotențieri, din partea României, baronul Burian, noul ministru de externe al Austro-Ungariei, dr. Vasili Radoslavoff din partea Bulgariei și Ahmed Nessym Bey, din partea Turciei.

Semnarea tratatului a fost, după cum consemna mai târziu Marghiloman, „ceasul cel mai amar al vieții mele”.

Indiferent de ce au afirmat adversarii săi politici, atunci și mai târziu, Alexandru Marghiloman, a avut întotdeauna în vedere interesele majore ale țării. „Statul român înainte de toate”, spunea el, iar regele Ferdinand recunoștea: „Am făcut apel la Marghiloman pentru că dintre toți oamenii politici rămași la București, el este cel care a făcut dovada de a fi avut cea mai mare grijă pentru interesele conservării țării și a tuturor instituțiilor sale”.

Problema semnării Păcii, dar mai ales a condițiilor impuse de Puterile Centrale, acceptate sau nu de Averescu, îmbunătățite de Marghiloman, a dat naștere unor puternice controverse și polemici publice, dintre care, cele mai înverșunate s-au desfășurat în Parlamentul României.

În Discursurile parlamentare ale lui Alexandru Marghiloman (1895–1920), editate de către istoricul Stelian Neagoe, marele om politic buzoian, impetuos, abil, stăpân pe faptele și pe vorbele sale, după o puternică dispută cu Alexandru Averescu, a continuat, până la apropiata și definitivă sa scoatere din scenă, să-și apere punctele de vedere în Parlament, de-acum al României Mari și revenit la București.

Astfel, în ședința Adunării Deputaților din 17 decembrie 1919, când Ion I.C. Brătianu, în darea de seamă asupra perioadei Neutralității și Războiului de Întregire, a criticat din nou activitatea politică și guvernamentală din 1918 a

liderului conservator Alexandru Marghiloman, acesta a ripostat vehement, cu același talent oratoric: [...] Dl. Brătianu ne-a spus că a fost atacat, că a fost calomniat, pentru că a intrat în război. Nu domnule Brătianu, nu ați fost atacat pentru că ați intrat în război; ați fost atacat pentru că ați intrat în război nepregătit. Nu aduc elemente din afară. Mă mulțumesc de a mă referi la cuvintele d-lui Brătianu, rostite aici la tribună. D-sa singur ne-a spus că Antanta nu a putut – nici nu a voit – să-și ție angajamentul pe care-l luase vis-à-vis de România, pentru a o pregăti. Tot dumnealui ne spune, că a deferit Antantei alegerea momentului când trebuia să intrăm în război, și adaugă dl. Brătianu, aceasta pentru că nu am voit să fim musafiri nepofiți! Nu avem nevoie de aceasta, căci noi eram musafiri necesari, care puteam să intrăm la ceasul nostru, adică în momentul când aveam certitudinea de a putea îndeplini cu rost, rolul nostru, dar de ce uiați, domnii mei, că noi am intrat în război, într-un război care ținea și frământa lumea de un an și jumătate, în care știința pusese la dispoziția luptătorilor toate invențiile ei, cele mai sublime ori cele mai diabolice, iar noi am intrat aproape cu mâna goală, fără artilerie de munte, fără muniții, fără de aeroplan, fără telefoane...[...]

Apoi merg mai departe. S-a încheiat Convenția de la 1916. Ce știam noi, ce știa publicul? Știam un singur lucru: că dl Brătianu cerea teritorii și că Rusia i le dăruise pe fiecare zi mai mult. Crede dl Brătianu, că era ruperea de inimă a Rusiei pentru popoare, care o făcea să aibă aceeași atitudine, ori era mai mult dorința ca pentru fiecare concesie ce o făcea asupra unui teritoriu, să corespundă un număr de divizii, pe care trebuia să le pună la dispoziția noastră? Și spuneți drept: Cine a fost sfetnicul militar care v-a consiliat să iscăliți o convenție în care rușii, în loc să vă dea 300000 oameni pentru apărarea Dobrogei, puneau la dispoziția noastră acei 48000 de oameni ai lui Zaiionkovski? [...] Rezultatul? Apoi rezultatul s-a văzut lesne: Unde am primit noi lovitura de măciucă? În Dobrogea. Și când Turtucaia n-a rezistat nici 7 zile – pânda subțire de trupe, care era acolo, n-a putut ține și s-a prăbușit tot frontul nostru

dunărean, târând după dânsul destrămarea întregului nostru front pe munți... La Turtucaia! Acolo a început invadarea României, la Turtucaia s-a pregătit ocuparea Bucureștilor.[...] Câtă vreme nu am auzit vorbindu-se de cei 300000 de ruși puși la dispoziția noastră! Dar cifra aceasta de 300000 era banderola fatidică pe care o găseai oriunde tipărită, aceasta era zăngănitul vorbelor, pe care le auzeai la fiecare minut și cine nu-și aduce aminte de revista [parada militară] de la Reni, onorată de Împărat [Țarul Nicolae al II-lea], prin prezența lui, revista de film cinematografic – pentru că se pretinde că au fost corpuri de trupă care au defilat de două ori, numai și numai ca să se apese asupra minții românilor, că acolo, la gurile Dunării, sunt 300000 gata să fie piept la piept, cot la cot cu soldatul român. Prin urmare, dacă reproș este de făcut, nu s-a făcut nici intențiilor patriotice ale șefului Guvernului, nici curățeniei de vederi cu care a intrat în război; reproșuri și acuzații i s-au adus pentru nepregătirea totală a acestei țări. Eu îmi aduc aminte, domnii mei – foarte bine îmi aduc aminte – când 15 zile după intrarea în război, Ministerul de Război, cu placcarde și publicații, cerea populației române să dea tot ce va putea, ca haine și mantale ca să îmbrace soldații. [3, p. 1016-1018]

Referindu-se la iscălirea Păcii de la București, Marghiloman subliniază: Va-să-zică, domnii mei, pacea era hotărâtă din decembrie 1917, hotărâtă nu de aceia care rămăseseră în teritoriul ocupat și pe care o perdea de oțel îi despărțea de restul țării, dar hotărâtă de aceia care puteau să vorbească în numele Statului Român, de Guvernul de la Iași. S-a și format, pare-mi-se la 9 februarie 1918, Guvernul d-lui general Averescu, cu misiunea formală de a căuta și a încheia pacea. [3, p. 1018]

Și, bineînțeles, Alexandru Marghiloman reproșează asupra modului cum guvernul generalului Averescu a acceptat preliminarile păcii, semnate la 5 martie 1918, în care se prevedea tot tratatul de pace, dar tot absolut tot. Și chestiunea Dobrogei și chestiunile teritoriale față de Ungaria și supunerea la clauzele economice și demobilizarea Armatei și trecerea Armatelor

germane prin sudul Basarabei: fatalitatea care nu se putea înlătura. Iar eu (Marghiloman, n.n.) am fost chemat după 7 zile la Iași și m-am supus, conform unei făgăduieli, pe care o dădusem Majestății Sale la Cotroceni; când după Consiliul de la 14 august 1916, Majestatea Sa m-a chemat pentru a-mi oferi a doua oară să intru în Guvern și am refuzat categoric, am spus Majestății Sale Regelui Ferdinand: „Sire, când vei fi în nevoie mă vei găsi”. Și când m-a chemat la 7 martie 1918, m-a găsit câine credincios pe treapta Dinastiei.

Am încheiat ceea ce s-a chemat Tratatul de la București, tratat care niciodată n-a fost ratificat [...] nu pentru că nu solicita ratificarea lui în toate zilele ocupantului, dar pentru că noi nu-l ratificam. Am luptat cu tot ce-mi da experiența mea, cu tot ce puteam avea ca dar de persuasiune ca să rup din clauzele tratatului – astăzi o bucățică, mâine o bucățică – și să-l fac acceptabil. Și când se petreceau acestea, domnii mei? Gândiți că se petreceau toamna, când începuse deblaca (deblocarea, n. edit.) Puterilor Centrale? Nu, se petrecea în martie, când puterea germană era la maximul ei de manifestație militară, când începuseră formidabilele ofensive din Franța, când Bapaume și toate orașele cădeau unul după altul, când cu miile se luau tunurile și cu zecimile de mii prizonierii. Atunci aveam noi de discutat pacea, unde sărmana Românie era prinsă cu un ocupant pe Siret, când Armata austro-ungară se prelingea de-a lungul Nistrului spre Kiev, când Armata germană mergea de-a lungul Mării Negre spre Odessa. Atunci sărmana Românie trebuia să scape tot ce putea să scape din dezastrul ei.

Cum mi-am îndeplinit datoria? Nu cer acuzatorilor mei să-mi dea dreptate, fiindcă astăzi discut cu dumneavoastră un singur punct: nu eu am făcut pacea, alții au făcut pacea. [3, p. 1019]

Marghiloman nu ezită să arate totala ingraturitudine pe care clasa politică și opinia publică a momentului – și, din păcate, și posteritatea – i-au arătat-o: Și atunci întreb: când a reînceput adierea vântului salvator, când au început din nou Aliații să se apropie de Dunăre, când în sfârșit a sunat ora liberării, când a venit ceasul de augustă bucurie pentru toți de a veni aci în București, să vedem pe Regele României neclintit pe tronul lui,

intrând în Capitala lui, redobândită neatinsă, în capul Armatelor aliate – cu ce dreptate, domnii mei, izbitu-m-am de lozinca sinistră că „nimeni din Armata aliată ori din Armata română nu are dreptul să strângă mâna acelora care au iscălit Pacea de la București.” [3, p. 1018-1019]

De asemenea, nu omite să concluzioneze asupra a tot ceea ce a însemnat efortul de făurire a României Mari și a rolului jucat de cei care s-au situat de-o parte sau de alta a opțiunilor politice: *România Mare nu s-a făcut nici după concepțiile d-voastră politice, nici după planurile noastre. Dacă se reușea în concepția politică în care am început noi războiul, așa este că Basarabia era pentru totdeauna pierdută pentru România? Domnilor, își închipuie cineva că triumfând lângă Rusia ar fi consimțit ea vreodată ca Basarabia să se întoarcă la sânul patriei-mamă? [...]* Am răspuns francamente (unui diplomat occidental, care l-a întrebat de ce nu se alătură Antantei, n.n.): *pentru că aspirațiile României sunt și la Apus, sunt și la Răsărit. Și atunci mi s-a răspuns: „La Răsărit Basarabia? Nu mai vorbim de dânsa; pe ea s-a pecetluit piatra mormântului etern.” Va să zică domnilor, dacă reușea o concepție politică, pierdeam Basarabia, dacă reușea până la capăt altă concepție politică, nu aveam Ardealul.* [3, p. 1022]

Marghiloman amintește și o afirmație pe care i-ar fi făcut-o ministrul german von Kriege, la 23 martie 1918, când protocola documentele păcii: *„Simțiți-vă, domnule ministru, foarte fericiți, că ați scăpat teferi de tot. După un proiect care era maturat, gata de aplicare, Moldova era a Rusiei și Valahia a Austriei.”* Se făcea pacea, se negocia pacea pe spetele noastre. Și de concepția aceea revoluționară a Armatei ruse, se poate spune că dacă ea ne-a cauzat multe neajunsuri, ea ne-a procurat cel puțin faptul că Rusia țaristă nu a putut încheia pacea cu Germania pe spinarea noastră. Acesta este adevărul. [3, p. 1022]

Concluzionând, el spune: *Și atunci, domnii mei, să ne plecăm fruntea înaintea unui geniu mai mare decât al nostru, înaintea unei Pronii, care a fost mai înțeleaptă decât noi. Numiți-o Providență, numiți-o geniul rasei, botezați-o cum vreți voi, să știți că România a ieșit din*

instinctul tuturor românilor, nu din calculele făcute de unii. [3, p. 1022]

Având în vedere că semnarea Tratatelor de pace de la încheierea războiului, care urmau să consfințească făurirea României Mari, reprezenta un nou examen, de maximă importanță pentru viitorul țării, Alexandru Marghiloman sublinia, în Parlamentul României, sfatul pe care îl dăduse Regelui Ferdinand: *Sire, nu căuta să constitui azi un guvern reprezentând toate partidele; patimile sunt prea mult ațâțate pentru ca opera aceasta să aibă un succes oarecare. Dar caută Sire, ca la Paris, unde se vor duce reprezentanții României, acolo să fie reprezentate toate forțele vii ale neamului. Și adăugam: Dacă o fi bucurie, bucuria să fie pentru toți, căci toți ori într-o idee, ori într-alta, am slujit țara. Iar dacă ar fi decepție și durere, toată lumea să aibă răspunderea ei.* [3, p. 1024]

După cum bine spunea Marghiloman, *România era singura țară din partea aceasta a Europei care a trecut prin cataclismul celui mai mare război din Istorie cu toată făptura sa de Stat intactă, cu Dinastia neclintită, cu organele guvernamentale așa cum sunt fixate de Constituție, cu o Armată nu numai eroică și disciplinată, dar cu o armată de sănătate robustă pe care nu a putut-o atinge germeii de putrefacție care s-au simțit în toate armatele cele mai bine constituite.* [3, p. 1025]

Istoricul Stelian Neagoe aprecia că *Marghiloman a fost, – la insistențele demisionatului I.I.C. Brătianu – chemat insistent de Regele Ferdinand la Iași, ca alternativă de guvernare în regim de criză absolută. Politica lui Marghiloman avea în vedere apărarea ființei Statului prin salvarea Dinastiei și a Armatei.* [3, p. 1077]

Referindu-se la rolul jucat de Alexandru Marghiloman în acest context istoric, istoricul C.C. Giurescu spunea: *Era un bun debater parlamentar, vorbea cu pricepere, fără să aibă talentul, însă, al lui Take Ionescu (Gură de Aur) sau al lui Titu Maiorescu. A fost criticat uneori cu înverșunare pentru faptul că a format guvernul din 1918 care a semnat Tratatul de la București. Trebuie să recunoaștem acum în perspectiva istorică și privind lucrurile cu obiectivitate, că Marghiloman a*

acceptat atunci un rol de sacrificiu. [4, p. 281]

Politica de mână forte a guvernului condus de liderul politic conservator buzoian, menită să conducă o țară aflată într-o situație politică și economică deosebit de dificilă, a dus inevitabil la scăderea drastică a popularității sale în rândul opiniei publice și la îngreunarea poverii cu care a fost obligat să traverseze istoria. Generațiile care au urmat nu l-au așezat acolo unde, bine-meritat, și-ar fi avut locul, anume în galeria marilor oameni de stat ai României. Atunci când nimeni n-a avut curajul să-și asume un asemenea risc, Alexandru Marghiloman a făcut-o, dar a trebuit să plătească curând un preț mult prea mare: excluderea din viața politică după o carieră până atunci de excepție și punerea, pentru multă vreme, la indexul istoriei.

Trebuie să recunoaștem, acum, la peste un secol de la semnarea acestei dureroase, dar necesare păci, prin care a fost salvată țara într-un moment dramatic al existenței ei și i-a menținut vie ființa națională, aureolată, la sfârșitul războiului, cu făurirea României Mari și triumful națiunii române, că Alexandru Marghiloman, marele om politic buzoian, a avut un rol incontestabil în împlinirea acestui măreț deziderat.

Este de datoria noastră să-i reevaluăm obiectiv activitatea și să-l așezăm acolo unde binemerită, în galeria marilor oameni de stat ai României.

Referințe bibliografice:

1. Marghiloman, Alexandru. *Note Politice, 1897–1924, vol. III (1917–1918)*. Buzău: Editura ALPHA MDN, 2019.
2. Fușcan, Valentin-Ioan. *Interesele britanice și semnificațiile Păcii de la București, din 24 aprilie/7 mai 1918*. În: revista „Gândirea militară românească”, nr. 3/2028, p. 236–249 [online]. [Accesat: 18.08.2024]. Disponibil pe Internet la adresa: https://gmr.mapn.ro/webroot/fileslib/upload/files/arhiva%20GMR/2018%20gmr/2018/3%202018%20gmr/GMR-3_2018.pdf
3. Marghiloman, Alexandru. *Discursuri parlamentare 1895–1920, vol. al II-lea 1911–1920*, ediție inedită și postfață de Stelian Neagoe. București: Editura Machiavelli, 2014.
4. Ciobanu, Doina. *Diferite fațete ale omului politic Alexandru Marghiloman*. În: „MOUSAIOS”, vol. IX. Buzău, 2004.

P.P. CARP, MAIORESCU ȘI ALEXANDRU MARGHILOMAN

Viorel GHEORGHE

Doctor în științe aerospațiale, membru al Comitetului Român pentru Istoria și Filosofia Științei și Tehnicii Divizia de Istoria Tehnicii, al Comisiei de Istorie a Orașelor din România și al Societății de Științe Istorice.

Domenii de interes: istoria aviației, istoria tehnicii, istorie urbană, istorie militară.

Cărți publicate: *Modernizarea orașului Buzău 1880–1950. Arhitectură. Urbanism. Igienă*. Buzău: Editgraph, 2018; coautor *Istoria realizărilor românești în domeniul propulsiei aerospațiale*. București: Printech, 2008; *Contribuții românești în domeniul propulsiei aeronautice*, București: Printech, 2013; *Confruntări aeriene româno-sovietice. Misiuni de bombardament, vânătoare, recunoaștere și lansări de parașutiști (21 iunie 1941–23 august 1944)*. Buzău: Editgraph, 2017.

P.P. Carp, Maiorescu și Alexandru Marghiloman

Rezumat: Alexandru Marghiloman, după studiile în drept terminate la Paris, a revenit în țară și în 1884 a intrat în politică, de partea junimiștilor. P.P. Carp și Titu Maiorescu i-au fost mentori politici, dar, prin intermediul lor a descoperit și cultura germană. Treptat, Marghiloman a devenit un om important pe scena politică a Vechiului Regat, deținând numeroase ministere. În această calitate a contribuit la modernizarea justiției, la construirea unor ample lucrări publice, la apropierea de Franța. În 1914 el a ajuns liderul Partidului Conservator. A fost ultimul lider al acestui partid și ultimul prim-ministru conservator.

Cuvinte cheie: justiție, modernizare, colaborare, doctrină, mentori.

P.P. Carp, Maiorescu and Alexandru Marghiloman

Abstract: Alexandru Marghiloman, after completing his law studies in Paris, returned to the country and in 1884 entered politics, on the side of the Junimists. P.P. Carp and Titu Maiorescu were his political mentors, but through them he also discovered German culture. Gradually, Marghiloman became an important man on the political scene of the Old Kingdom, holding numerous ministries. In this capacity, he contributed to the modernization of justice, to the construction of extensive public works, to the rapprochement with France. In 1914 he became the leader of the Conservative Party. He was the last leader of this party and the last Conservative prime minister.

Keywords: justice, modernization, collaboration, doctrine, mentors.

Alexandru Marghiloman a rămas în istorie ca prim-ministrul care a semnat tratatul de pace cu Puterile Centrale în anul 1918. Cu toate acestea, cariera politică a lui Marghiloman a fost mult mai bogată, iar rolul jucat de el în anumite momente ale Vechiului Regat a fost important. Dintre toți oameni politici cu care s-a intersectat în decursul carierei sale politice, probabil cei care l-au influențat cel mai mult a fost P.P. Carp și Titu Maiorescu. După ce și-a terminat studiile în drept la Paris, cu o teză de doctorat, Alexandru Marghiloman s-a reîntors în țară și pentru o perioadă scurtă de timp a avut o carieră juridică. Între 1881 și 1883 a fost procuror la Tribunalul Ilfov, după care și-a dat demisia și a intrat în Barou, pentru a deveni avocat. În iunie-noiembrie 1884 a fost avocat al statului, dar a renunțat pentru a intra în politică. La 6 noiembrie 1884, la vârsta de 30 de ani, a fost ales deputat în Parlament, din partea Colegiului I Buzău.

De la începutul carierei sale politice a fost atras de ideile conservatoare, dar mai ales de cele ale junimiștilor, iar Titu Maiorescu, alături de P.P. Carp i-au devenit mentori politici. Relația cu Maiorescu era apropiată, tânărul Marghiloman fiind văzut des acasă la acesta. Ca urmare, Marghiloman s-a înscris în Partidul Constituțional (Junimist) aflat sub conducerea lui [1] P.P. Carp [2, p. 100]. Anul 1884 a fost plin de evenimente pentru conservatori, care încercau să se grupeze într-un singur partid politic. Situația internă era tensionată, Ion C. Brătianu conducea guvernul cu mână de fier, iar corupția și risipirea banilor publici erau la ordinea zilei. Modificarea Constituției a fost văzută de către conservatori ca o violare a acesteia, legea privind împrumutarea împrumuturilor – ca una care favoriza bazinul electoral al liberalilor, iar constituirea Domeniilor Coroanei – ca un act rușinos făcut de niște oameni preocupați de binele propriu și nu de cel al țării [3, p. 75]. Aceasta era atmosfera în care a debutat în politica românească tânărul Alexandru Marghiloman. De la început a dat dovadă de pragmatism în politică. Primul său discurs din Camera Deputaților, din 30 noiembrie 1885, este un exemplu de adevăruri spuse răspicat și metafore in-

spirate, consecință a vastei sale educații. Spunea atunci Marghiloman: „Nu vă îndemn pe nimeni să urcați scara norocoasă a Palatului de Justiție! Lesne veți recunoaște că, în promiscuitatea de judecători și pârâți, de arestați și condamnați, de avocați și samsari, este imposibil ca hermina justiției să treacă fără a-și mânji albeața. (...) Iată adevăratele rădăcini ale răului pe care nu eu le-am constatat, ci alții, al căror ecou slăbit m-am făcut azi”. Intervenția lui Marghiloman a contribuit la adoptarea legii inamovibilității judecătorești.

În anul 1887, unirea opoziției parlamentare cu cea extraparlamentară nu a reușit pe deplin pentru că P.P. Carp, Titu Maiorescu și Alexandru Marghiloman au refuzat să participe [3, p. 85]. Cu toate acestea „Opoziția Unită” a devenit tot mai virulentă contra guvernului Brătianu și chiar a regelui. Pentru Carp, antimonarhismul afișat de unii junimiști îl determină să nu se alăture opoziției, poziție susținută de Titu Maiorescu și de Alexandru Marghiloman [3, p. 87]. Totuși, în martie 1888, Alexandru Marghiloman a renunțat la poziția inițială și s-a alăturat opoziției [2, p. 113]. În 1888 cade guvernul Brătianu, iar regele Carol I trebuia să hotărască cui să încredințeze guvernul. Regele nu a uitat de faptul că Maiorescu, Carp și Marghiloman au atacat atitudinile antimonarhice ale unor lideri ai opoziției unite. Ca urmare s-a format un guvern condus de Theodor Rosetti, semn că regele dorea ca junimiștii să aibe un rol politic important și să readucă tensiunea politică la cote normale [4, p. 88]. Printre membrii acestui guvern se regăsesc: Titu Maiorescu, P.P. Carp și Alexandru Marghiloman ca ministru al justiției [3, p. 90]. În scurta perioadă de opt luni, Marghiloman a promovat o serie de măsuri pentru consolidarea independenței justiției. De fapt, junimiștii doreau o modernizare a țării pe baze solide, moderne. Programul lor de inspirație germană avea două mari principii și anume recunoașterea dreptului de intervenție a statului în raporturile sociale, dar cu recunoașterea realităților existente [3, p. 93]. Junimiștii doreau măsuri pentru îmbunătățirea vieții țăranilor și a meseriașilor, descentralizarea administrației,

extinderea inamovibilității la nivelul curților de apel, președinților de tribunale și a judecătorilor de instrucție [5, p. 122].

Poate cea mai rodnică perioadă ministerială a lui Marghiloman a fost cea din perioada 1889–1891, când a fost în guvernul generalului Manu, ministru al Lucrărilor Publice și din iunie 1890, ministru agriculturii, comerțului, industriei și domeniilor, ca urmare a sugestiei lui P.P. Carp [2, p. 127]. Inițial cel desemnat pentru funcția de ministru a fost Titu Maiorescu, dar acesta a refuzat și a fost înlocuit cu Marghiloman [3, p. 109]. Acest guvern și-a propus măsuri concrete pentru modernizarea țării, cuprinse într-un set de zece legi, denumite de presa timpului „decalogul generalului Manu” [4, p. 149]. Ca urmare a interesului lui Marghiloman pentru modernizarea țării, el a găsit resursele financiare pentru o serie de construcții emblematică, precum începerea construcției podului de cale ferată de la Fetești-Cernavodă [6, p. 111-116], a Bibliotecii Centrale Universitare, a Palatului de Justiție din București și a Palatului de Justiție din Craiova, a Școlii Centrale de Fete, amenajarea Grădinii Botanice din București [7, p. 133]. Pe 1 mai 1891 s-a înființat Partidul Constituțional, iar Marghiloman a fost unul dintre fondatori [7, p. 136].

Pe 27 februarie 1891 a revenit ca ministru al justiției, în guvernul Lascăr Catargiu, în timpul „marii guvernări conservatoare”, până pe 3 octombrie 1895 [2, p. 195]. A continuat să consolideze independența justiției și mai ales reorganizarea judecătoriilor de ocoale. Guvernul Lascăr Catargiu a fost considerat „unul dintre cele mai competente și civilizate din câte a avut România” [9, p. 104]. Conflictul dintre vechii conservatori și junimiști a luat amploare după 1894, iar Marghiloman cu dinamismul său recunoscut a creat condițiile ca șefia partidului să fie preluată de P.P. Carp, în condițiile în care Maiorescu nu mai era interesat de activitatea politică [3, p. 191]. Marghiloman a organizat tot mai multe comitete conservatoare în județe, conduse de adepți ai lui P.P. Carp, în locul vechilor conservatori. Totuși, aceștia au ripostat, mai ales prin Nicolae Filipescu, care din 1893 era primarul

Bucureștiului. Așa a început o rivalitate puternică între cei doi lideri conservatori [3, p. 193].

Alegerile din noiembrie 1895 au fost devastatoare pentru conservatori. A fost o situație ciudată, pentru că guvernul Catargiu a avut rezultate excelente. Din rândul liderilor, foarte puțini au reușit să fie aleși. Printre aceștia, Alexandru Marghiloman la Buzău, M. Ghermani și Menelaș Chircu la Râmnicu-Sărat [3, p. 200]. În anii următori, conservatorii încearcă să se organizeze ca partid. Totuși, acest lucru nu a fost simplu. De exemplu, în iunie 1896, conservatorii au organizat la sala „Dacia” o mare întrunire. Lascăr Catargiu i-a cerut lui Maiorescu să participe și junimiștii. Maiorescu împreună cu Marghiloman s-au declarat împotriva, în timp ce M. Ghermani și Lupu Costache erau de acord. Carp a preferat să meargă împreună cu Maiorescu și Marghiloman și a refuzat să participe la această întrunire [3, p. 204]. În cele din urmă, politica externă a guvernului D.A. Sturdza a produs o mare indignare în rândul opoziției. Mulți dintre liderii politici au cerut audiență la rege, pentru a cere înlocuirea guvernului Sturdza. În martie 1899, acasă la Titu Maiorescu se strâng P.P. Carp, Marghiloman, N. Flea, Emil Costinescu și Gh.Gr. Cantacuzino și hotărăsc „obstrucție parlamentară”. La Cameră, Alexandru Marghiloman a prezentat declarația comună a opoziției. Pe lângă obstrucția parlamentară au fost organizate întruniri ale opoziției la sala „Dacia”, unde Alexandru Marghiloman a susținut mai multe discursuri, alături de Titu Maiorescu. De data aceasta, P.P. Carp nu a vrut să participe [3, p. 231]. După căderea guvernului Sturdza, regele a preferat să ofere guvernarea grupării conservatoare condusă de Gh.Gr. Cantacuzino, fără cooptarea junimiștilor. Maiorescu remarca că decizia regelui nu a fost pe placul junimiștilor, iar Carp și Marghiloman erau „cam plouați” de faptul că nu făceau parte din guvern [3, p. 236]. Chiar dacă a câștigat alegerile, conservatorii nu se puteau bucura prea mult. Criza economică și financiară prin care trecea țara și greșelile făcute de guvern au făcut ca situația generală să fie complicată. Țara nu reușea să se împrumute pe piețele

externe decât cu dobânzi foarte mari. Alexandru Marghiloman chiar se îndoia de capacitatea ministrului de finanțe în găsirea unei soluții [7, p. 161]. În această situație liderii conservatori și junimiști încearcă o apropiere, pentru a forma un nou guvern. În amplele negocieri purtate între cele două tabere, Carp, Maiorescu și Marghiloman au avut un rol central [7, p. 240]. În iulie 1900 se formează guvernul P.P. Carp, în care Maiorescu deținea portofoliul justiției, iar Marghiloman, pe cel al externelor. Cluburile junimiste și cele conservatoare au fuzionat, la fel și comitetele executive centrale și organele de presă. Cu toate acestea, unirea celor două grupări nu a durat, în primul rând datorită lipsei de viziune guvernamentală a lui P.P. Carp [3, p. 249].

Interesant este că Marghiloman s-a implicat puternic în refacerea relațiilor politice cu Franța, în calitatea sa de ministru de externe [2, p. 207]. În 1900, prezent la Expoziția Universală găzduită de Orașul Luminilor, el a avut întrevederi cu președintele Franței Emil Loubet, cu ministrul de externe Théophile Delcassé și cu reprezentanții unor mari instituții financiare. Atunci Marghiloman declara ministrului Franței la București că „(...) în realitate, noi am pierdut cu Franța aproape orice contact și contactul este urgent de restabilit, căci noi n-avem nici un interes a pune toate ouăle noastre în același coș” [7, p. 274].

Guvernul Carp a lăsat un gust amar, atât în rândul conservatorilor, cât și în acela al junimiștilor. Controversele între cele două grupări au apărut destul de repede și au durat până în 1907, întreținute, evident, de liberali [3, p. 264]. Junimiștii au fost înlocuiți din Comitetul Central al Partidului Conservator, acțiune motivată și de ranchiuni personale. P.P. Carp, pentru a garanta intrarea junimiștilor în Parlament, a făcut un cartel electoral cu liberalii. Câțiva lideri junimiști, printre care Marghiloman au fost aleși în alegerile din 1901 [3, p. 266]. Până în toamna anului 1901 situația a fost destul de liniștită, cu P.P. Carp retras la Țibănești. În octombrie, junimiștii au început să se agite și să revină pe scena politică, chiar dacă Maiorescu pare să fie tot mai nemulțumit de activitate lui

Carp. Totuși, acasă la Maiorescu, Carp cu Marghiloman și alți lideri junimiști hotărăsc crearea unui club conservator cu filiale în toate județele [3, p. 267]. Regele este interesat de situație și îi sugerează, în octombrie 1901, lui Marghiloman să îl proclame pe P.P. Carp, în timpul unei mari manifestări de la Iași, ca lider al conservatorilor [3, p. 269]. La această adunare de la Iași, unde a vorbit și Marghiloman, P.P. Carp a avut o cuvântare importantă, unde a definit pe larg junismul, atât în literatură, cât și în politică [3, p. 273]. În anii următori, luptele politice între cele două grupări de orientare conservatoare au fost la fel de intense. Regele Carol I a început să fie îngrijorat de această confruntare continuă care nu ducea la formarea unui singur partid conservator. În iunie 1903, regele îi spune lui Maiorescu că trebuie împăcare și toți conservatorii aduși sub același drapel. Îi repetă această poziție în noiembrie 1903 lui Marghiloman. Acesta îi explică regelui că orice apropiere între cele două tabere este posibilă doar la putere, nu și în opoziție [3, p. 291]. În 1907, Partidul Constituțional a fuzionat cu cel Conservator, iar Marghiloman a fost ales în Comitetul Executiv [2, p. 210].

Alexandru Marghiloman a revenit într-o poziție guvernamentală abia în guvernul condus de P.P. Carp din decembrie 1910 până în martie 1912, ca ministru de interne. Această guvernare a fost marcată de celebrul „scandal al tramvaielor” [8, p. 56]. Marghiloman a anulat prin lege, statutul din 1908 al Societății Tramvaielor din București, ceea ce a provocat reacția plină de furie a liberalilor [8, p. 65]. P.P. Carp l-a sprijinit total pe Marghiloman în această luptă, chiar dacă l-a costat postul de prim-ministru și cariera sa politică. După declarația sa în parlament în care a spus că îi v-a înfiera cu „fierul roșu” pe cei corupți din cadrul liberalilor, războiul a fost total [8, p. 65]. Marghiloman a încercat să calmeze lucrurile, dar fără succes. Regele a fost și el deranjat de atitudinea lui Carp, dar din alte motive [8, p. 66]. A declarat că niciodată nu s-a simțit atât de puțin rege al țării, ca în vremea guvernului lui Carp. Pe de altă parte, regele nu dorea ca liberalii să revină

la guvernare. Situația din Balcani impunea un guvern puternic, dar regele dorea să lege următoarele evenimente de conservatori. Considera că aceștia au ratat toate evenimentele esențiale ale țării din secolul al XIX-lea și dorea să le ofere o șansă. Nu o făcea din simpatie, ci din calcul politic, pentru că se temea de o consolidare a poziției liberalilor. Soluția agreată de rege a fost un guvern condus de Maiorescu și în care să se regăsească Alexandru Marghiloman și Dimitrie Filipescu. Din păcate, odată cu demisia guvernului s-a deteriorat iremediabil relația de prietenie dintre P.P. Carp și Titu Maiorescu. Carp era convins că după guvernul său, regele v-a numi un guvern liberal. Spre surpriza sa, Maiorescu a fost desemnat noul prim-ministru, măsură luată de rege fără a-l consulta în calitate de lider al Partidului Conservator [8, p. 71].

În octombrie 1912, în noul guvern condus de Titu Maiorescu, Marghiloman a primit postul de ministru de finanțe [9, p. 105]. De data aceasta, Marghiloman s-a concentrat pe activitatea politică, dorind unificarea conservatorilor și preluarea conducerii partidului. Marghiloman i-a fost aproape lui Maiorescu în activitatea guvernamentală, fiind o contrapondere la Dimitrie Filipescu, recunoscut pentru temperamentul său vulcanic. Totuși, în 1913, când opinia publică cerea ca România să intre în război împotriva Bulgariei, el a refuzat, declarând că o victorie obținută va duce la un nou război peste trei ani. Anul 1913 a fost nu doar vârful carierei pentru Maiorescu, ci și pentru conservatori [8, p. 73]. Regele a dorit ca șefia conservatorilor să fie preluată de Marghiloman, dar cu un interludiu al lui Maiorescu. Acest lucru s-a întâmplat în vara anului 1914, după retragerea lui Maiorescu din viața politică, devastat de moartea soției și cu o sănătate precară. Marghiloman a fost ultimul șef al Partidului Conservator și ultimul junimist important din politica românească.

După moartea lui, partidul, care a avut o glorioasă existență de 50 de ani, s-a risipit.

Pentru Alexandru Marghiloman, conservatorismul era o doctrină care se raporta la două valori esențiale și anume tradiția, și starea reală a țării, economic, politic, social și cultural. De aceea conservatorismul nu consideră că progresul țării se poate face prin salturi, ci doar prin evoluții constante. „Când, prin studiul real al situației actuale, doctrina conservatoare s-a convins [...] că nu poate fi fraternitate când așa de mari sunt deosebiri de clasă, că nu poate fi egalitate reală când nu este egalitate de situație, egalitate economică; că nu poate fi libertate reală când omul n-are un minim de trai asigurat, doctrina conservatoare a devenit socială” [10, p. 155-165].

Note și referințe bibliografice:

1. Enciu, Nicolae. *Doctrina conservatoare în viziunea lui Alexandru Marghiloman*, 15 mai 2022, [online]. [Accesat: 18.08.2024]. Disponibil pe Internet la adresa: www.art-emis.ro
2. Peneș, Nicolae. *Alexandru Marghiloman, lordul valah*. Buzău: Alpha MDN, 2007.
3. Bulei, Ion. *Conservatori și conservatorism în România*. București: Enciclopedică, 2000.
4. Bacalbașa, Constantin. *Bucureștii de altădată*, vol. II. București: Albatros, 2007.
5. Lungu, Traian. *Viața politică în România la sfârșitul secolului al XIX-lea, 1889-1900*. București, 1967.
6. Dumitrașcu, Lavinia. *Podul de la Cernavodă-operă a oamenilor politici și a inginerilor români*. În: „Dialogica”, supliment, nr. 1/2022.
7. Bulei, Ion. *Luma românească la 1900*. București: Editura Eminescu, 1984.
8. Peneș, Nicolae. *Alexandru Marghiloman, lordul valah*. Buzău: Editgraph, vol. 2, 2008.
9. Coman, Constantin. *Alexandru Marghiloman, model de sacrificiu politic asumat*. În: „Dialogica”, supliment nr. 1/2022.
10. Marghiloman, Alexandru. *Doctrina conservatoare*. În: „Doctrinile partidelor politice” Ediție îngrijită și note Petre Dan. București: Garamond.

„AMICIȚIA STINSĂ DISTILEAZĂ TOTDEAUNA FIERE!” ALEXANDRU MARGHILOMAN ÎN JURNALUL DE RĂZBOI AL REGINEI MARIA (1918)

Doctor în istorie, profesor asociat Facultatea de Istorie, Universitatea din București. Domenii de preocupare: istoria României, istorie militară, istoria serviciilor de informații. Cărți publicate: *Istoria serviciilor de informații/contrainformații românești în perioada 1919–1945*. Iași: Casa Editorială Demiurg, 2010 (lucrare distinsă de Academia Română cu premiul *Mihail Kogălniceanu*); *Serviciul de Informații al României în Războiul de Întregire Națională (1916–1920)*. București: Editura Militară, 2012; *Spioni, spioane și dandanale în România neutră (1914–1916)*. București: Editura Militară, 2016; *Spioni, spioane și dandanale în România războinică (1916–1919)*. București: Editura Militară, 2019; *Informații, propagandă și contraspionaj în Transilvania, Ungaria și Banat (1918–1920)*. București: Editura Militară, 2020; *Bătălia de la Stalingrad (1942–1943) Studii, analize și memorii românești*. București: Editura Militară, 2023.

Alin SPÂNU

„Amiciția stinsă distilează întotdeauna fier”

Alexandru Marghiloman în jurnalul de război al reginei Maria

Rezumat. Regina Maria a fost o personalitate în societatea autohtonă de la sosirea în România, iar ea s-a atașat de oameni, locuri, obiceiuri și a făcut tot posibilul să arate public acest lucru. Spirit multilateral, pasionată și pasională, regina Maria și-a așternut pe hârtie gândurile, sentimentele, dorințele și nemulțumirile. Scrisul său alternează de la căldura sentimentelor pentru persoanele agreeate până la critici extrem de dure față de cei neagreați. Alexandru Marghiloman nu a fost simpatizat de regină, iar de la numirea ca prim-ministru regina l-a zugrăvit în culorile cele mai închise. Uneori, hârtia a suportat mai mult decât a putut vorbi regina, iar antipatia față de Marghiloman s-a menținut și după încheierea Războiului de Întregire. De menționat că unele fapte și atitudini menționate de regină sunt prezentate diferit în memoriile lui Marghiloman, ceea ce denotă, o dată în plus, subiectivismul celor care aștern pe hârtie mai degrabă dorințele decât realitățile.

Cuvinte-cheie: Alexandru Marghiloman, regina Maria, jurnal, memorii, critici.

“Extinguished friendship always distils gall”

Alexandru Marghiloman in Queen Maria's war diary

Abstract. Queen Maria was a great personality in the native society since arriving in Romania, and she attached herself to people, places, and customs and did her best to show this publicly. A passionate multilateral spirit, Queen Maria laid her thoughts, feelings, desires and grievances on paper. Her writing alternates from warm feelings for the ones she liked to extremely harsh criticism of the disagreeable ones. Alexandru Marghiloman was not the queen's favorite, and since his appointment as prime minister, she painted him in the darkest colors. Sometimes the paper bore more than the queen could speak, and her antipathy towards Marghiloman persisted even after the end of the Greater War. It should be noted that some facts and attitudes mentioned by the queen are pictured differently in Marghiloman's memoirs, which denotes, once more, the subjectivity of those who put down on paper wishes rather than realities.

Keywords: Alexandru Marghiloman, queen Mary, diary, memories, critics.

Regina Maria a fost o personalitate de prim rang în societatea autohtonă încă de la sosirea în România ca prințesă moștenitoare. Destul de repede s-a atașat de oameni, locuri, obiceiuri și a făcut tot posibilul să arate public acest lucru. Atât ca prințesă moștenitoare (1892–1914), cât mai ales ca regină (1914–1927), s-a afirmat ca un demn reprezentant al cauzei românești și, nu de puține ori, a demonstrat un patriotism înflăcărat. Spirit multilateral, pasionată și pasională, implicată în multe acțiuni/decizii politice, militare și sociale, regina Maria și-a așternut pe hârtie gândurile, sentimentele, dorințele și nemulțumirile. Nu știm dacă și-a dorit ca memoriile să-i fie publicate, dar acest lucru s-a întâmplat. Scrisul său scoate la iveală o serie de amănunte din viața familiei regale, a aristocrației și burgheziei, a zonei politice (partide, guverne, parlamente), precum și a diverselor persoane cu care a intrat în contact. Relațiile apropiate, chiar intime, cu Barbu Știrbey [1], devenit administratorul Domeniilor Coroanei, a cărei soră era căsătorită cu Ion (Ionel) I.C. Brătianu, președintele Partidului Național Liberal, au apropiat-o pe regină de această zonă a eșichierului politic și l-au influențat pe regele Ferdinand în luarea anumitor decizii.

Alexandru Marghiloman [2] s-a născut bogat, tatăl său, Ion (Iancu) îmbinând succesul în afaceri cu cel politic. Iancu Marghiloman a fost primar în Buzău (1848), prefect de Buzău (1855–1858) și parlamentar (prima dată ales în 1855), căsătorit cu Irina Isvoranu, provenită dintr-o familie de boieri olteni foarte bogați. Așadar, Alexandru Marghiloman a avut tot ce-i trebuie pentru a se ocupa de afaceri sau a se implica în politică. Le-a făcut pe amândouă cu succes, mai ales că de la vârsta de 30 de ani a fost ales deputat conservator, ulterior senator, iar de la 34 de ani a fost numit în funcții ministeriale, ajungând președintele Partidului Conservator (din 1914) și prim-ministru (martie-octombrie 1918). În 1890 s-a căsătorit cu Eliza Știrbey, însă cei doi au divorțat în 1906. Peste mai puțin de un an, în martie 1907, Eliza se va recăsători cu Ion (Ionel) I.C. Brătianu, liderul Partidului Național Liberal (din 1909) și premier de mai

multe ori (1909–1910, 1914–1918, 1918–1919, 1922–1927). Relațiile dintre regina Maria și Alexandru Marghiloman au fost politicoase, dar niciodată apropiate. Cei doi se întâlneau la cursele de cai de la hipodrom, unde caii conservatorului câștigau de multe ori derby-urile, și la Crucea Roșie, unde Marghiloman era președinte. Părerile reginei despre politicianul buzoian au fost, probabil, influențate de originea sa anglo-rusă, de anturajul pro-liberal și de opțiunile politice conservatoare, mai puțin belicoase și mai aproape de realitățile naționale.

Izbucnirea Primului Război Mondial (1914) a pus România într-o dilemă: deși făcea parte din alianța cu Germania și Austro-Ungaria, majoritatea societății autohtone dorea să se alăture Angliei și Franței. Prin urmare, la Consiliul de Coroană din 21 iulie/3 august 1914 majoritatea celor prezenți a fost de părere ca țara să rămână în neutralitate față de conflictul abia izbucnit. După doi ani, timp în care au fost analizate interesele naționale și opțiunile existente, România s-a îndreptat către Antanta, adică Anglia, Franța, dar și Rusia, țara din cauza căreia s-a optat, la un moment dat (1883), pentru aderarea la Puterile Centrale (Germania și Austro-Ungaria). La 14/27 august 1916 a fost convocat un Consiliu de Coroană, la care majoritatea a votat pentru intrarea în război împotriva Imperiului austro-ungar. Regina Maria a notat că politicienii conservatori Titu Maiorescu, Petre P. Carp, Theodor Rosetti și Alexandru Marghiloman „s-au opus” [3, p. 108] renunțării la neutralitate. Marghiloman „mersese prea departe într-o direcție ca să se mai poată întoarce acum atât de repede, dar a fost politicos, cum e întotdeauna” [3, p. 108]. „Direcția” liderului conservator a fost explicată de regina Maria astfel: „Era pentru neutralitate și a dezvoltat teoria conform căreia era illogic să luăm partea unei tabere a cărei victorie ar pune Dardanelele și Constantinopolul în mâinile Rusiei, pe care o considera adversarul dintotdeauna al României” [3, p. 108]. Nu era doar o „teorie”, ci un adevăr, căci Rusia nu a făcut un secret din obiectivele sale, încă de la începutul secolului al XIX-lea: controlul gurilor Dunării și al strâmtorilor. Pentru controlul

gurilor Dunării a anexat Basarabia (1812), un teritoriu eminamente românesc, ce a reprezentat primul pas al politicii expansioniste ruse în această direcție.

A început războiul, cu succese militare inițiale în Transilvania, apoi eșecuri, retragerea în Moldova, refacerea armatei coordonată de Misiunea Militară Franceză și obținerea victoriilor în vara anului 1917. În tot acest timp, regina Maria s-a dovedit activă inclusiv pe front, unde a alinat suferințele militarilor, și a susținut rezistența armată chiar și atunci când această idee nu părea viabilă. La finalul anului 1917, bolșevicii au preluat puterea politică în Rusia, iar prima măsură a fost să solicite un armistițiu Puterilor Centrale pe toate fronturile. A doua etapă a constat în retragerea trupelor ruse aflate pe teritoriul statelor aliate în arealul național, însă lipsa unei metodologii a dus, imediat, la dizolvarea ordinii și disciplinei. Au urmat dezertări, debandade, violențe și dezordini publice, împotriva cărora armata română a fost obligată să intervină în forță. Pe acest fond, guvernul de la Iași nu a avut altă soluție decât să solicite și el armistițiul, apoi i s-a impus să deschidă negocieri de pace cu statele inamice (Germania, Austro-Ungaria, Bulgaria și Turcia). În consecință, Ionel Brătianu a demisionat (ianuarie 1918), fiind înlocuit de generalul Alexandru Averescu [4] (ianuarie-martie 1918), care a sperat că, fiind militar, va putea obține condiții de pace cât mai bune.

Nici nu a început bine anul 1918 că, la București, oamenii politici filo-germani au început a elabora planuri de viitor pentru România, bineînțeles sub egida Germaniei. Alexandru Marghiloman a primit o scrisoare de la Alexandru Beldiman, fost ministru plenipotențiar la Berlin între 1896 și 1916, care, între altele, a menționat că „Dinastia fiind nedemnă de orice încredere!” [5, p. 58], trebuia să fie îndepărtată. Dar, de fapt, esența mesajului era ca „influența reginei Maria nu trebuie să se mai poată exercita” [5, p. 58]. Destinatarul a notat că Beldiman „poate visa asemenea enormități” [5, p. 58], dar germanii nu vor fi de acord. La începutul lunii februarie 1918 delegații de la Iași au mers la București pentru primele tatonări diplomatice cu germa-

nii. În Capitală aceștia s-au întâlnit și cu o delegație de filo-germani, care au prezentat un act semnat de Petre P. Carp și ei, în care solicitau abdicarea regelui Ferdinand și înlăturarea actualei dinastii cu alta, tot germană. După ce a aflat, regina Maria i-a calificat pe semnatari drept trădători, însă în context a menționat că Marghiloman „e indiferent, el și Costică Arion [6] nu se alătură celorlalți – asta mă bucură, întotdeauna mi-au plăcut amândoi” [7, p. 390]. Nu aceeași părere o consemnează regina la finalul aceleiași luni (27 februarie/ 12 martie 1918), când se știa că generalul Averescu n-a obținut ameliorarea condițiilor de pace și urma să demisioneze. Se vehicula că numele viitorului premier era Alexandru Marghiloman. După o discuție cu Olga Prezan, soția generalului care conducea Marele Cartier General, autoarea a consemnat că „și ea e disperată – *l'Homme du Malheur* [Omul nenorocirii-*n.n.*] ne conduce către o distrugere totală, către robie. Cred că Nando a trimis după Marghiloman, lucru care în sine pare incredibil, extraordinar; mintea mea nu mai e în stare să urmărească evenimentele...” [7, p. 445].

Regele Ferdinand primește demisia generalului Averescu și îl numește pe liderul Partidului Conservator în funcția de premier. „Nu m-am întâlnit cu Marghiloman și mi-e groază să-l întâlnesc” [7, p. 447], a notat regina după aflarea numirii. În ultima zi a lunii februarie 1918, Barbu Știrbey îi spune că a discutat cu toți diplomații străini aflați la Iași „și cu toții îl preferă pe Marghiloman lui Averescu; mai bine un *bochofile* [filogerman-*n.n.*] pe față decât un *bochofile* care se pretinde antantist – primul se luptă cu tine deschis, al doilea te înjunghie pe la spate” [7, p. 449]. A doua zi (1/14 martie 1918), jurnalul este plin de eforturile reginei de a se reveni asupra numirii premierului: „Toată ziua mi s-au turnat în urechi versiuni diferite ale soluției Marghiloman. În general, erau marcate de o consternare îngrozită. (...) În noaptea aceea, înainte să ne fie trimiși acasă prietenii, am încercat din răspuțeri să obțin căderea celui *Homme du Malheur*, fiindcă vedeam în ea o ultimă speranță de salvare a situației – dar am eșuat, făcuse tot răul de care era capabil, nu mai

era nimic de salvat, iar pentru mine Marghiloman *n'est pas une solution!*" [7, p. 449]. Lucrurile se complică atunci când vine ministrul plenipotențiar francez, contele de Saint-Aulaire [9], cu care are o lungă discuție. Printre altele, acesta îi spune că, „fără îndoială, între Averescu și Marghiloman ar prefera sincer dușmanul fățiș, dar că față de celelalte țări soluția Marghiloman ar fi foarte greu de apărut. Înțeleg și mă înfior, nu știu încotro ne îndreptăm – încotro?” [7, p. 449-450]. La 6/19 martie 1918 cabinetul Marghiloman a depus jurământul în fața regelui. Regina a suferit enorm, însă după-amiază s-a întâlnit cu noul prim-ministru. „A urmat un moment foarte dureros – a trebuit să-l primesc pe Marghiloman. Firește, mi-a ușurat situația, întotdeauna e foarte amabil și mai mult decât dispus la compromisuri, dar a fost teribil, sinistru, să mă gândesc că, oricât de agreabil ne-am purta față unul cu celălalt, în ceea ce privește convingerile suntem adversari implacabili. Am vorbit de multe lucruri, aproape ca și cum am fi fost prieteni – dar dedesubt rămânea acel ceva teribil care ne desparte mai hotărât decât o mie de leghe fizice” [7, p. 461], a scris ea. Subiectul principal îl reprezentau condițiile de pace impuse de germani, unele draconice, care produceau multă amărăciune. Totuși, la 21 martie/3 aprilie 1918 memorialista era îngrijorată de „atmosfera pe care o răspândește în jurul său Marghiloman, deși din punctul lui de vedere cred că încearcă să facă tot ce poate” [7, p. 481].

Sfatul Țării de la Chișinău a votat, la 27 martie/ 9 aprilie 1918, Unirea Republicii Democrate Moldovenești cu România. Premierul român s-a aflat la Chișinău în timpul votului, iar a doua zi a revenit la Iași. Dintr-o simplă coincidență, regina și premierul s-au întâlnit în gara din Iași. Potrivit celor scrise, „trenul meu a sosit la cinci minute după al lui Marghiloman, care fusese la Chișinău și, la întoarcere, fusese primit cu multe ovații, iar acolo, pe peron, eu și actualul meu prim-ministru, care suntem *enfroid*, ne-am dat mâna în public, în fața mulțimii care aclama și ne-am felicitat de parcă întreaga lume ar fi fost o grădină de trandafiri. Ca să vezi, ca să vezi, măcar am avut parte în sfârșit

de un eveniment fericit, atât cât va dura – dea Domnul să dureze!” [8, p. 25]. La sfârșitul lunii martie 1918, premierul a solicitat o audiență la regină, care a considerat discuția drept „una dintre cele mai crude încercări din viața mea, să lucrez cu un guvern al cărui punct de pornire fundamental e diferit de al meu” [8, p. 35]. Premierul i-a arătat situația reală și a rugat-o să aibă o atitudine ponderată. Cel puțin în jurnal, autoarea s-a exprimat mai degrabă sentimental, dar extrem de vehement: „I-am spus că sunt gata, într-o oarecare măsură, să rămân liniștită ca să nu fac imposibilă munca guvernului, dar că trebuie să înțeleagă că nu cred deloc că am ales cauza cea dreaptă, ca înainte de nenorocirile noastre, că sunt una dintre cei care înving sau cad în numele unei cauze și nu dintre cei care își trădează steagul sau prietenii când vine ceasul încercării și că, dacă-și închipuie că voi da mâna cu dușmanul fiindcă s-ar putea să fie avantajos, se înșală. Mă împotrivesc lor cu mult mai multă vehemență acum, după pacea aceasta, decât pe când luptam împotriva lor; atunci erau adversarul meu loial și mult mai puternic, acum sunt stăpâni de sclavi vulgari și hoți de rând care vor să ne secătuiască țara de puteri și s-o supună la cele mai rele schingiuiuri” [8, p. 35-36]. Despre interlocutor a notat că a fost „elocvent, plăcut și amabil, cum îi e obiceiul. Dar eu sunt de părere că vede dușmanul prin lentile roz, cu un optimism foarte greu de suportat. Am fost, totuși, cum nu se poate mai prietenoși unul cu celălalt. M-a rugat ca, dacă mă deranjează ceva în mod deosebit, să trimit după el și să-i dau ocazia de a explica lucrurile. I-am spus că sunt întotdeauna o rivală sinceră – de fapt, prea sinceră, de aceea l-am chemat pe Mitilineu [10; 8, p. 36]”.

La 9/22 aprilie 1918 cei doi se revăd, după ce Barbu Știrbey și o sfătuiește pe regină să fie ceva mai conciliantă cu premierul. Acesta pleca la București pentru tratativele de pace cu Puterile Centrale și a trecut pe la palat. Regina a scris că „mi s-a cerut să fiu ceva mai amabilă cu el, să-l ajut cu munca lui dificilă. Am făcut ce am putut, cu inima sângerândă, dar umbra brutalității germane parcă se înălța amenințătoare deasupra mea în timp ce îi arătam un zâmbet

forțat” [8, p. 55]. La revenire, premierul l-a sfătuit „insistent” [8, p. 79] pe Barbu Știrbey să părăsească spațiul românesc, probabil pentru că era considerat de inamici „eminența cenușie” a reginei. Știrbey îi spune reginei de recomandare, dar „se aprinsese în el spiritul luptătorului. Le va ține piept” [8, p. 79]. De altfel, autoarea a considerat că, prin înlăturarea administratorului Domeniilor Coroanei, „i-ar face un mare deserviciu regelui, privându-l de cel mai destoinic prieten și slujitor” [8, p. 79].

Finalizarea negocierilor cu Puterile Centrale și semnarea tratatului de pace (24 aprilie/ 7 mai 1918) oferă reginei o nouă mostră de revoltă: „Crima a fost înfăptuită! S-a terminat! Am semnat că ne cedăm libertatea, nădejtile, bogățiile, onoarea, visul. Suntem sclavi, suntem mutilați, ciopârțiți, cu economia distrusă și, de parcă nu era îndeajuns, cei care ne-au făcut asta se așteaptă să le zâmbim – vorbesc despre stabilirea de relații prietenești cu România. Ah, brutele! Brute fără seamăn, îngrozitoare, băutoare de sânge” [8, p. 93-94]. Patru zile mai târziu regele Ferdinand a discutat cu Alexandru Marghiloman „toată după-amiaza” [8, p. 103], apoi a luat cina cu soția. După cină, Maria a tot încercat să afle de la soț ce au discutat și ce e de făcut în continuare, „dar nu vrea, se eschivează” [8, p. 103].

Regina a invitat la dejunul din 4/17 mai 1918 pe doamna general Constantin Coandă cu fiica, generalul Traian Moșoiu [11] și Rosetti-Bălănescu. O informație de la Moșoiu o face pe amfitrioană să erupă din nou, în jurnal, arătându-și antipatia pentru premier. Moșoiu a afirmat că generalul Eremia Grigorescu [12] „a dat un banchet în onoarea lui Marghiloman și, într-un discurs, s-a exprimat împotriva războiului așa cum a fost el purtat până acum! Ba chiar i-a declarat oficial lui Marghiloman că am intrat în luptă nepregătiți, iar Marghiloman i-a răspuns mulțumindu-i și spunându-i că pentru el vorbele eroului de la Mărășești cântăresc mai greu decât ale oricui!” [8, p. 114]. Informația este redată, dar nu verificată și nici analizată. Unele din afirmații sunt corecte (am intrat în război nepregătiți), altele de bun simț (cui îi place războiul?), dar asta n-o împiedică pe gaz-

dă să se indigneze: „Scandalos! Cum e cu puțință? Din ce sunt făcuți românii mei?” [8, p. 114].

Un alt dejun, la 14/27 mai 1918, este o bună ocazie pentru a-l portretiza pe șeful executivului, care a fost invitat împreună cu titularul de la Externe, Constantin Arion. Hârtia a consemnat opinia amfitrioanei, cum că Marghiloman „e greu de suportat. Îmi amintește de un fluture. Era rozaliu, zâmbitor, trecea ușor peste toate subiectele neplăcute, într-o eternă stare de admirație față de germani și organizarea lor formidabilă, pe care o descria cu încântare lipsită de tact, chiar dacă talentul acesta prodigios era folosit împotriva românilor noștri. Am avut cele mai ferme intenții să nu fiu nepoliticoasă, dar e drept că mi-am permis să fiu «comică», singura cale de a mă răcori pe care mi-o îngădui, fiindcă prânzul acesta a fost gândit ca o demonstrație de bunăvoință către guvern, care e de părere că nu îl tratăm cu prea multă căldură. Mărturisesc însă că a fost un chin și o grea încercare. Arion a fost mult mai suportabil, fiindcă el măcar e conștient de ce înseamnă pacea aceasta pentru noi” [8, p. 141-142]. Spre finalul lunii are o altă întâlnire cu premierul, la o cină militară, unde participă toți generalii armatei române. Înainte de a ajunge la eveniment, regina a fost sfătuită „să nu fiu prea tăioasă cu el” [8, p. 162], ceea ce înseamnă că, în alte ocazii publice, a avut ieșiri care au fost observate și comentate.

Abia peste o lună, regina și premierul se vor revedea (21 iunie/ 4 iulie 1918), când cel de-al doilea i-a adus o scrisoare de la mama ei, Maria Alexandrovna Romanova, ducesă de Saxa-Coburg-Gotha. Altă întâlnire scurtă va fi la 7/22 iulie 1918, la Comitetul pentru tuberculoși, unde regina l-a invitat și pe Marghiloman. Acesta a venit, „a fost agreabil, ca de obicei, și s-a angajat să ne susțină” [8, p. 222]. În aceeași zi, premierul a avut o audiență la rege, scopul fiind semnarea unui decret de amnistie. Maria s-a opus din răspuțeri – verbal și scris – considerând că semnătura regală „l-ar acoperi de rușine pentru tot restul vieții, nu i-o va ierta NIMENI, ar purta pentru totdeauna pecetea slăbiciunii, și în fața prietenilor, și în fața dușmanilor” [8, p. 222]. Între timp, la 24 iunie/ 7 iulie 1918,

generalul Alexandru Averescu este primit în audiență de regină și, printre altele, își exprimă părerea față de pacea pe care ar fi încheiat-o el, în raport cu cea semnată de Marghiloman. El a considerat că „pacea lui ar fi fost mai bună, fiindcă ar fi încheiat-o cu germanii, pe când Marghiloman, care a ținut partea austrieșilor, a obținut o pace mult mai dezavantajoasă, fiindcă dușmanii noștri sunt austrieșii, nu germanii” [8, p. 207].

De Sfânta Maria Magdalena (22 iulie/ 4 august 1918), premierul a felicitat-o pe regină chiar la micul dejun. Mai târziu, principesa Ileana (9 ani) a întrebat-o „cum pot suporta să-l văd așezat lângă mine?” [8, p. 237], ceea ce denotă că antipatia sărbătoritei față de Marghiloman s-a răsfrânt și asupra celor din jur, inclusiv a copiilor. A urmat ziua regelui Ferdinand (11/24 august), altă ocazie de felicitări, discursuri și discuții. Între altele, regina, generalul Ernest Baliff (aghiotant regal) și canadianul Joseph Boyle au discutat „despre marele nostru plan. (...) E un plan impunător, ca Boyle însuși” [8, p. 273]. Pentru aducerea la îndeplinire era nevoie de... Alexandru Marghiloman. Astfel, regina merge personal la premier „ca să obținem permisiunile necesare pentru a continua. Nu i-am dezvăluit cât de mare este acțiunea sau cât de mare sperăm să fie, doar că trebuie să fie în ordine din punct de vedere legal” [8, p. 273]. Patru zile mai târziu, de sărbătoarea Sfintei Maria, posesoarea jurnalului a notat că șeful executivului „începe să facă presiuni în direcția legilor oribile pe care vrea să le dea; se așteaptă ca Nando să le semneze și amenință cu demisia dacă refuză” [8, p. 278]. În continuare, textul precizează ce răspuns va oferi regele pentru a nu promulga legile înaintate, dar în final o să accepte „cu inima sângerândă” [8, p. 279] pentru a nu incita inamicii la măsuri represive. Deci, regina știa dinainte cum o să se desfășoare conversația și expune motivele pentru care legile vor fi, inițial, respinse, apoi semnate. După alte două zile Marghiloman a considerat că „atitudinea regelui nu e convingătoare și insistă să demisioneze” [8, p. 281], ceea ce-l îngrijorează pe rege, în timp ce consoarta sa considera că „e prea devreme

să schimbăm guvernul” [8, p. 281], dar aștepta cu nerăbdare acea zi. În ziua următoare, Barbu Știrbey informează că premierul a renunțat la demisie, însă Maria nu consideră că guvernul a câștigat în fața regelui. Totuși, își exprima speranța că guvernării nu îl vor forța pe rege „la noi concesii, până situația va deveni de-a dreptul imposibilă. E dezgustător” [8, p. 282].

La 2/15 septembrie 1918 cei doi se revăd, iar Marghiloman se arată „impresionat” [8, p. 300] de informațiile militare de pe Frontul de Vest. Crucea Roșie rusă urma să se retragă, însă lăsa o treime din materiale reginei Maria. Aceasta afirmă că l-a convins pe premier „să-mi aprobe dreptul de a cumpăra și de a vinde și să-mi asigure protecția lui împotriva rechiziției” [8, p. 301]. A doua zi vine o știre-bombă: prințul moștenitor Carol a dezertat și a fugit cu Zizi Lambrino în Basarabia. Regina a făcut apel la premier, care „a trimis pe cineva să încerce să le afle urma” [8, p. 304]. Mai trec câteva zile până se află unde este Carol și încep discuțiile între cuplul regal, Baliff și Știrbey despre atmosfera negativă creată în spațiul public și deciziile care ar trebui luate. Știrbey a afirmat că Marghiloman, care, inițial, „fusesse împăciuitor și dispus să încerce să salveze situația” [8, p. 312] și-a schimbat opinia și a luat o poziție contra lui Carol. Mai mult, guvernul s-a întrunit pentru a discuta problema și a decis să solicite regelui „să-și declare fiul scos din toate drepturile” [8, p. 312]. Prima reacție a venit de la Maria, care l-a acuzat pe Marghiloman că „și-a vândut sufletul dușmanului, că îi cântă în strună” [8, p. 312]. Apoi, în jurnal, a notat că „dacă l-aș fi avut pe Marghiloman în față, i-aș fi aruncat în cap toată suferința mea adunată, toată urătenia hidoasă și lașă a politicienilor mei români, a tuturor oamenilor care au decizia în mâini în general și care condamnă un băiat pentru prima lui greșală, fără să-i dea ocazia de a se îndrepta...” [8, p. 313]. Știrbey, care se dovedește inteligent, îl sfătuiește pe Ferdinand să-i răspundă lui Marghiloman că executivul nu reprezintă întreaga țară și ar trebui să discute și cu alți oameni politici, lideri de partid, despre deciziile din acest caz. Lucrurile se înfierbântă, toată lumea

discută și propune tot felul de măsuri punitive față de acțiunea prințului moștenitor. La 9/22 septembrie 1918 generalul Artur Văitoianu [13] se întâlnește cu șeful guvernului, apoi merge la Palat, unde expune că guvernul „nu numai că are de gând să-i ceară lui Nando să-l dezmoștenească imediat pe Carol, fără a-i mai da vreî șansă, ci vrea să insiste chiar acum asupra unei regențe pentru Nicky (în cazul în care i s-ar întâmpla o nenorocire lui Nando), ba mai mult, o regență străină, de nobili germani!” [8, p. 321]. Prima greșeală a lui Carol nu a fost și ultima, iar eforturile mamei de a-l înțelege și salva au avut, în final, succes. Un succes plătit de prințul moștenitor cu un arest sever de 75 de zile la o mănăstire. Între cei care au înțeles caracterul lui Carol și au solicitat înlăturarea din linia dinastică s-a numărat și Marghiloman care, în opinia lui Barbu Știrbey, „a fost și el înfrânt și încă nu s-a resemnat” [8, p. 325].

La 16/29 septembrie 1918 regina și premierul au două întâlniri, la Bicaz. În prima, liderul conservator „a fost mult mai împăciuitor, așa că nu avem a ne teme de o criză imediată, deși domnește agitația peste tot” [8, p. 335]. A doua a fost la dejun, după care cei doi au stat de vorbă. Scriitoarea a notat că, deși, „nu stătusem de vorbă cu el de teamă că voi rosti vorbe grele și de neuitat, i-am spus că, din spusele regelui, am înțeles că are de gând să ne susțină și el, ca să avem timp să rezolvăm această situație foarte dureroasă așa cum considerăm că dictează dreptatea și demnitatea noastră. Mi-a răspuns cu cuvinte frumoase, așa că, în loc să-l tratez ca pe un dușman, l-am tratat ca pe un prieten; poate a fost o alegere mai înțeleaptă și mai blândă, care, cine știe, va însemna mai mult pentru mine” [8, p. 336]. Cu alte cuvinte, interesele reginei i-au impus o atitudine binevoitoare față de personajul de care avea nevoie și despre care, până atunci, îl încondeiase în culorile cele mai închise. Despre aceeași întâlnire a notat și Marghiloman, care era conștient de ceea ce îl așteaptă: „Impresia mea generală: eventualitatea retragerii mele e prevăzută – și Regele trebuie să aibă soluția. A câștiga timp față de chestiunea internațională e dorința cea mai scumpă a

Regelui” [5, p. 185]. Peste câteva zile regele și primul-ministru au avut o întâlnire, însă „nu știu exact în ce chestiune” [8, p. 343], ceea ce o nedumerește pe curioasa memorialistă.

Pe front lucrurile mergeau din ce în ce mai bine pentru Antantă și invers pentru Puterile Centrale. Armata Aliată de Orient a înaintat dinspre Grecia și a reușit să obțină capitularea Bulgariei, apropiindu-se de Dunăre. Pe acest fond, energiile românești au reluat ideea reîntrării în război de partea Antantei. În culise totul era pregătit pentru o schimbare politică și debarcarea celui care a fost manta de vreme rea. La 24 octombrie/6 noiembrie 1918 regina Maria a notat că „guvernul nostru odios a căzut și urmează să-l înlocuiască un guvern Coandă [14; 8, p. 377]”. În ziua precedentă, la ora 11, primul-ministru a fost chemat la rege și a avut loc următorul dialog:

„Regele: Am ceva penibil să vă spun. După vizita d-tale de ieri seară au venit să mă vadă miniștrii Antantei și mi-au spus că n-au încredere în Guvernul dumneavoastră. Și, după cum știi, Antanta, în acest moment... Vă reproșează de a fi dat ordinul de intrare în Bucovina, fără a vă fi înțeles înainte cu ei. Bucovina face parte din teritoriile care fac obiectul învoielilor cu ei...

Marghiloman: Demisia mea e de acum la dispoziția Majestății Voastre. Dar, în Bucovina am lucrat în totul în înțelegere cu Majestatea Voastră și eu am reamintit Majestății Voastre că aș face bine să comunic, în semn de prietenie, această ocupare Antantei, pe care în principiu nu o interesează. (...) E foarte regretabil ca străinătatea să facă și să desfacă Guvernele noastre și ca Majestatea Voastră să adopte calea puțin constituțională a Guvernelor de funcționari. (...) Am servit pe Majestatea Voastră și Țara; mulțumită Guvernului meu, Dinastia vorbește cu tărie și această Țară are o Armată, muniții și Basarabia” [5, p. 216]. Urmează demisia scrisă, numirea generalului Coandă și un discurs al fostului premier de la tribuna Senatului, care începe astfel: „Nu pot să mă întind asupra cazurilor retragerii; ar trebui să fac revelații mușcătoare asupra unui fel de politică intimă care se practică...” [5, p. 217]. Mult mai expresivă,

clară și tăioasă este cuvântarea fostului șef al diplomației, Constantin Arion, care arată motivul schimbării executivului: „Victorie la București, unde învingătorii declară că ne înapoiază teritoriile; victorie la Iași, unde Guvernul pune piciorul în Bucovina și în Basarabia de Nord. Guvernul moare fiindcă a luat Bucovina. E cel mai frumos sfârșit ce se putea spera” [5, p. 217]. România a reintrat în război de partea Antantei, iar finalul conflagrației a găsit-o de partea învingătorilor. A urmat Adunarea de la Alba-Iulia (18 noiembrie/ 1 decembrie 1918) și desăvârșirea României întregite. Familia regală a revenit în Capitală, fiind primită cu bucurie, entuziasm și speranța unui viitor mai bun.

Ultima însemnare a reginei Maria despre Alexandru Marghiloman evidențiază mai multe lucruri. În primul rând oportunismul, care în arealul autohton are trecut, prezent și viitor. Urmează apoi acuzarea (mai mult sau mai puțin publică) și marginalizarea celui considerat vinovat de toate suferințele. Astfel, la 21 noiembrie/4 decembrie 1918, a fost organizat un spectacol de teatru, la care au fost invitați familia regală, foști și actuali guvernanți, Alexandru Marghiloman (ca șef al Crucii Roșii) și militari francezi. Aceștia din urmă au refuzat participarea dacă în sală urma să fie prezent fostul premier. Detensionarea situației a aparținut Alexandrinei (Didina) Cantacuzino, însă regina nu a ratat ocazia să se arate revendicativă: „Didina și-a luat asupra ei sarcina de a-i explica lui Marghiloman că ar fi o idee bună ca în seara aceea să fie bolnav și să nu-și facă apariția. E o perioadă foarte pătimasă, cei care au fost de partea cealaltă trebuie să accepte că le-a venit rândul să piardă. Nouă ne-a fost rândul destul timp” [8, p. 433]. La rândul său, liderul conservator a scris în memoriile sale că regina Maria a impus ca anumite prezențe feminine să nu fie invitate la spectacol. Recomandarea ca el să nu participe a sosit prin Alexandrina Cantacuzino, care, însă, nu l-a găsit acasă, dar a înțeles mesajul: „Cred că dânsa e indicată să-mi prezinte pilula. Îi scriu îndată să nu se mai ostenească” [5, p. 234]. Finalul acestei odisee are loc la finalul lunii aprilie 1919. Regina a organizat o conferință de presă

la palatul Cotroceni, pentru a expune rezultatele vizitei sale în străinătate. În context s-a referit și la numele unor viitori posibili premieri, dar și la problemele create de cenzură. „Dânsa n-a uitat cenzura lui Marghiloman la Iași. Majestatea Sa nu scapă niciodată o ocazie pentru a manifesta contra aceluia care era «singurul nostru amic». *Amiciția stinsă distilează totdeauna fiere!*” [5, p. 289], este încheierea literară a celui care s-a sacrificat pentru țară și nu a primit decât critici și acuze. Marghiloman și-a asumat sarcina de a salva țara în momente critice și de a se sacrifica pe sine din punct de vedere politic. Nu a fost singurul în istoria națională care a înțeles să pună țara mai presus de persoana sa, iar țara să fie nerecunoscătoare atunci când pericolul a trecut și lucrurile au revenit la normal.

Note și referințe bibliografice:

1. Barbu Știrbey (4 noiembrie 1872, Bufta – d. 24 martie 1946, București) a urmat Facultatea de Drept la Paris, revine în țară, intră în politică și este ales deputat (1901–1905). A fost numit administrator al Domeniilor Coroanei (1913–1927), consilier personal al regelui Ferdinand, apropiat de regina Maria și de Ion I.C. Brătianu. A fost numit premier (4-20 iunie 1927), însă după întronarea regelui Carol al II-lea a fost obligat să plece în exil (februarie 1931–octombrie 1940). În primăvara anului 1944 a fost trimis la Cairo pentru a negocia ieșirea României din război în condiții decente. Pentru mai multe detalii: Constantin Constantinescu, *Prințul Barbu Al. Știrbey*, București: Paul Editions, 2022; Cătălin Strat (ed.), *I love you, my Marie. Scrisorile lui Barbu Știrbey către regina Maria*. București: Editura Corint, 2023.

2. Alexandru Marghiloman (n. 27 ianuarie 1854, Buzău – d. 10 mai 1925, București) doctor în drept și în științe politice la Paris (1878); intră în Partidul Conservator, devine deputat (din 1884) și ministru în diferite cabinete conservatoare (1888–1913); vicepreședinte al Jockey-Club (din 1903) și președinte al Crucii Roșii (din 1914). Din iunie 1914, a fost ales președintele Partidului Conservator. A acceptat funcția de prim-ministru (martie–octombrie 1918) pentru a îmbunătăți condițiile dure impuse României de reprezentanții Puterilor Centrale în negocierile de pace.

3. Maria, Regina României. *Jurnal de Război 1916–1917* (traducerea din engleză de Anca Bărbulescu, ediție îngrijită și prefată de Lucian Boia). București: Editura Humanitas, 2014.

4. Generalul Alexandru Averescu (n. 9 martie 1859, Ismail – d. 3 octombrie 1938, București) urmează

Seminarul teologic din Ismail, participă voluntar la Războiul de Independență (1877–1878), absolvă Școala divizionară de la Mănăstirea Dealu (1881) și Școala Militară de la Torino (1886). După intrarea României în Războiul de Întregire i s-a încredințat comanda Armatei a II-a (1916–1918). Prim-ministru în perioadele ianuarie-martie 1918, martie 1920-decembrie 1921 și martie 1926 – iunie 1927.

5. Marghiloman, Alexandru. *Note Politice*, vol. III, ediție și introducere Stelian Neagoe. București: Editura Scripta, 1995.

6. Constantin C. Arion (n. 18 iunie 1855, București – d. 27 iunie 1923, București) a urmat Facultatea de Drept la Paris și a devenit doctor în drept (1878), după care a urmat o carieră universitară ajungând șeful Catedrei Drept Comercial și Maritim la Facultatea de Drept din București. A devenit șef de cabinet la Ministerul de Externe, apoi s-a înscris în Partidul Conservator. A deținut funcțiile de ministru Cultelor și Instrucțiunii Publice (iulie 1900-februarie 1901, decembrie 1910 – martie 1912, martie-octombrie 1912), de Interne (martie-octombrie 1912), Agricultură și Domenii (aprilie-decembrie 1913) și Externe (martie-octombrie 1918). A fost ales membru de onoare al Academiei Române (1912).

7. Maria, Regina României. *Jurnal de Război 1917–1918* (traducerea din engleză de Anca Bărbulescu, ediție îngrijită și prefată de Lucian Boia). București: Editura Humanitas, 2015.

8. Maria, Regina României. *Jurnal de Război 1918* (traducerea din engleză de Anca Bărbulescu, ediție îngrijită, prefată și scurtă cronologie de Lucian Boia). București: Editura Humanitas, 2015.

9. Charles Auguste Philippe de Beaupoil, conte de Saint-Aulaire (n. 1866, Angoulême – d. 1954, Périgord) diplomat de carieră al Republicii Franceze la Tunis (1893), în America Latină și la Viena; ministru delegat pe lângă Rezidența Generală a Franței în Maroc (1912–1916), ministru plenipotențiar în România (1916–1920), ambasador în Spania (1920) și Marea Britanie (1921–1924).

10. Ion Mitileneu (n. 28 septembrie 1868, București – d. 11 iunie 1946, București) a urmat studii de drept și s-a înscris în Partidul Conservator. Deputat (din 1899) și prefect al Poliției Capitalei (1911–1913); secretar general al Ministerului de Interne (martie 1918) și ministru de Justiție (iunie-octombrie 1918) în guvernul Alexandru Marghiloman. Se alătură Partidu-

lui Poporului (general Alexandru Averescu) și deține portofoliul Externelor (30 martie 1926 – 3 iunie 1927).

11. Traian Moșoiu, general (n. 2 iulie 1868, Bran, Brașov – d. 29 iulie 1932, București) a urmat Școala Militară de Ofițeri din Viena (1887–1889), iar din 1893 a trecut în armata română. A fost avansat colonel (1916), general de brigadă (1917) și general de divizie (1919). În Războiul de Întregire a comandat Regimentul 2 Infanterie „Vâlcea”, Grupul „Lotru”, Diviziile 20, 23 și 12 Infanterie, cu care s-a distins în bătălia de la Oituz. În campania din 1918–1919 a comandat Divizia 7 Infanterie (mai-decembrie 1918), Comandamentul Trupelor din Transilvania (decembrie 1918 – aprilie 1919), Grupul de Nord și Gruparea de Manevră.

12. Eremia Grigorescu, general (n. 28 noiembrie 1863, Târgu Bujor – d. 21 iulie 1919, București) a absolvit Școala Militară de Ofițeri din București (1884) și Școala de Aplicație de Artilerie și Geniu (1886). În Războiul de Întregire a comandat Divizia 15 Infanterie (1916), Grupul „Oituz-Vrancea” (1916–1917), Corpurile 4 și 6 Armată (1917) și Armata 1 (iulie 1917 – iulie 1918); inspector general al armatei (1918) și ministru de Război (octombrie-noiembrie 1918).

13. Arthur Văitoianu, general (14 aprilie 1864, Ismail – d. 17 iunie 1956, București) militar de carieră, a absolvit Școala Militară de Ofițeri (1884) și Școala de Artilerie și Geniu din București (1886). Avansat general de brigadă (1915), a comandat Divizia 10 Infanterie (1916), Corpul 2 Armată (ianuarie 1917), Corpul 4 Armată (august 1917), distingându-se în luptele de la Mărăști și Oituz. General de corp de armată (1918), a primit comanda Armatei a II-a, a fost numit inspector general de armată și comisar general al Basarabiei (iunie 1918). Ministru de Interne (24 octombrie – 29 noiembrie 1918), de Război (29 noiembrie 1918 – 12 septembrie 1919) și prim-ministru în perioada 27 septembrie–28 noiembrie 1919.

14. Constantin Coandă, general (n. 6 martie 1856, Craiova – d. 30 septembrie 1932, București) a fost atașat militar la Viena și Bruxelles. General de brigadă (1902), inspector general al Artileriei (1904–1910), general de divizie (1911), delegat militar la Conferința de Pace de la București (1913), șeful Misiunii Militare române pe lângă Marele Cartier General rus (1916–1917) și general de corp de armată (1917). Prim-ministru și ministru al Afacerilor Străine în perioada 24 octombrie/6 noiembrie – 29 noiembrie/ 12 decembrie 1918, apoi de președinte al Senatului (1920–1921 și 1926–1927).

UN EPISOD DIN TIMPUL GUVERNĂRII LUI ALEXANDRU MARGHILOMAN. DAREA ÎN JUDECATĂ A CABINETULUI ION I. C. BRĂȚIANU

Constantin I. STAN

Conferențiar universitar, doctor în istorie, publicist, cadru didactic universitar la Universitatea „Dunărea de Jos” din Galați, Facultatea de Istorie, Filosofie și Teologie.

Coautor la volumele: *Din cronica poliției la curbura Carpaților*, Buzău, 1996; *România și Primul Război Mondial*, Focșani, 1998; *Sovietizarea nord-vestului Transilvaniei, 1944–1950* (Satu Mare, 1996); *1918. Sfârșit și început de epocă*, Satu Mare, Zalău, 1998.

Doctor în istorie, membru asociat al Academiei Oamenilor de Știință din România, membru în consiliul științific al *Institutului European pentru Cercetări Multidisciplinare* și directorul *Centrului de Științe Istorice și Arheologie* din cadrul acestuia, membru al Uniunii Ziariștilor Profesioniști din România filiala Iași și realizator al podcastului *Raiduri în istorie* la *SuperSonic Radio*.

Marius-Adrian NICOARĂ

Un episod din timpul guvernării lui Alexandru Marghiloman. Darea în judecată a Cabinetului Ion I.C. Brătianu

Rezumat. Autorii prezintă în acest studiu episodul dării în judecată în vara anului 1918 a Cabinetului Ion I.C. Brătianu de către Guvernul Alexandru Marghiloman. Sunt analizate detaliile acestui demers impus de Puterile Centrale și faptul că „lordul valah”, a fost constrâns în acest sens, dar fiind și un jurist eminent a anticipat soarta acestei abordări știind că în legislația română nu exista o lege a exilării și extrădării, iar comisia de cercetare a făcut anchete și percheziții la domiciliu, de fațadă. Semnarea pe 24 aprilie/ 7 mai 1918, în Palatul Cotroceni, a păcii cu Tripla Alianță a fost asumarea politică cea mai grea a omului de stat Alexandru Marghiloman, care la solicitatea Regelui Ferdinand, și-a asumat salvarea Țării, Dinastiei și Armatei, acționând în acest sens inclusiv prin amânarea cu bună știință a ratificării acestui document. Opinia publică a înțeles treptat sacrificiul și rolul jucat de „marele buzoian” în perioada grea a ocupației trupelor Puterilor Centrale.

Cuvinte-cheie: judecată, Cabinetul Ion I.C. Brătianu, Guvernul Alexandru Marghiloman, impunere, Puterile Centrale, constrângere, legislația română, asumare politică, Regele Ferdinand, Țara, Dinastia, Armata, sacrificiu.

An Episode During Alexandru Marghiloman's Government. Suing Ion I.C. Brătianu Cabinet

Abstract. The authors present in this study the episode of the suing in the summer of 1918 of the Ion I.C. Brătianu Cabinet by the Alexandru Marghiloman Government. The details of this approach imposed by the Central Powers are analyzed and the fact that the “Wallachian lord” was constrained in this respect, but being also an eminent jurist, he anticipated the fate of this approach, knowing that in the legislation Romanian there was no law on exile and extradition, and the investigation committee conducted investigations and house searches. The signing on April 24/ May 7, 1918, in the Cotroceni Palace, of peace with the Triple Alliance was the most difficult political assumption of the statesman Alexandru Marghiloman, who, at King Ferdinand's request, assumed the salvation of the Country, the Dynasty and the Army, acting in this regard, including by knowingly postponing the ratification of this document. The public opinion gradually understood the sacrifice and the role played by the “great Buzoian” in the difficult period of occupation of the Central Powers troops.

Keywords: judgment, Ion I.C. Brătianu Cabinet, Alexandru Marghiloman Government, imposition, Central Powers, coercion, Romanian legislation, political assumption, King Ferdinand, the Country, Dynasty, Army, sacrifice.

La 5/18 martie 1918, Regele Ferdinand a încredințat prin decretul nr. 591 conducerea guvernului lui Alexandru Marghiloman. A doua zi noul cabinet a depus jurământul și în fața Suveranului [1]. Scopul aducerii la putere a președintelui Partidului Conservator era acela de a încheia o pace onorabilă cu reprezentanții Triplei Alianțe. De aceea proaspătul prim-ministru consemna în notele sale politice că: „Regele îmi cere limpede să iau guvernul și pune o insistență deosebită” [2, p. 402].

Noul cabinet era practic o rezervă politică a monarhiei. Regele Ferdinand mărturisește în niște însemnări redactate în limba franceză pe 20 martie între altele: „Eu am făcut apel la Alexandru Marghiloman căci dintre toți oamenii politici rămași la București, el este cel care poate avea cel mai mare succes în apărarea intereselor de conservare a țării și a tuturor instituțiilor” [3; 4]. Atitudinea conducătorului României se explică prin premisele din ce în ce mai insistente venite din partea Puterilor Centrale.

Deși a făcut demersuri consistente, Alexandru Marghiloman nu a reușit să obțină prevederi de pace favorabile. Clauzele tratatului încheiat la Palatul Cotroceni, pe 24 aprilie/ 7 mai 1918, erau înrobitoare. Ca să găsească un răspuns eșecurilor înregistrate, și sub presiunea reprezentanților Triplei Alianțe, noii guvernanți au acționat în judecată cabinetul prezidat de Ion I.C. Brătianu. Capetele de acuzare, erau potrivit documentelor vremii, următoarele:

„a) acceptarea trecerii trupelor străine pe teritoriul țării;

b) lipsa de preocupare pentru reorganizarea și înzestrarea armatei;

c) corupția membrilor guvernului;

d) cedarea flotei române Rusiei;

e) transportarea tezaurului național în Imperiul Rus;

f) distrugerea rafinăriilor și puțurilor de petrol;

g) întrebuițarea vagoanelor de cale ferată în scopuri particulare” [5].

Rămas în teritoriul ocupat, istoricul de artă Virgiliu N. Drăghiceanu (1879–1964) consemnează despre acest moment în jurnalul său

din 28 iunie/ 11 iulie 1918 următoarele: „Parlamentul execută somația germană. Acuzarea împotriva cabinetului Brătianu a fost formulată în Parlament. Sunt șase capete de acuzare (...) Vina pentru război nu formează un cap de acuzare! Teza germană e pierdută” [6, p. 249].

Autoritățile judiciare au acționat imediat. Ele au făcut percheziii la fruntașii liberali, miniștri în fostele guverne conduse de Ion I.C. Brătianu. Unul dintre liderii Partidului Național Liberal, I.G. Duca, relatează evenimentul în propriile amintiri astfel: „Cu toată patima care îl stăpânea și îi întuneca mintea, Marghiloman și-a dat totuși seama că o dare în judecată pe temeiul numai al politicii războiului împotriva Puterilor Centrale nu putea avea răsunet în opinia publică. El se gândea deci să amestece acuzațiile de natură politică cu învinuirile și incorectitudinea personală (...) Marghiloman credea că va avea sprijinul opiniei publice” [7, p. 144]. De altfel, guvernanții conservatori au împărțit membrii cabinetului Brătianu în două. Același I.G. Duca arăta în memoriile personale că: „În prima categorie au așezat pe (Ionel n.n.) Brătianu, (Emil n.n.) Costinescu, Alecu Constantinescu, pe Vintilă Brătianu, pe Victor Antonescu, pe dr. C. Angelescu și firește pe Take Ionescu. În a doua categorie au pus pe (Mihai n.n.) Pherekide, pe (Emil n.n.) Porumbaru, pe (Gheorghe n.n.) Greceanu, pe Mișu Cantacuzino și (Nicolae n.n.) Titulescu” [7].

Cu un cavalerism autentic, autoritățile îl atenționau pe Ionel Brătianu despre necesitatea plecării lui în străinătate. El a refuzat să ia drumul exilului și a fost avertizat că va urma judecarea și condamnarea. În schimb, Take Ionescu a declarat că va părăsi România și se va îndrepta către Elveția, țară neutră. Președintele Conservatorilor Democrați și-a motivat plecarea în exil prin faptul că va putea să facă mai multe peste hotare decât acasă [8, p. 391].

În consecință, locuința familiei Brătianu din București a fost controlată amănunțit. Sora fostului premier, Sabina Cantacuzino, afirmă în cartea sa de rememorări următoarele: „6/19 iunie, percheziție și la noi. Pe 8 dimineața au sosit patru agenți civili și unul militar, locotenentul

Badeweck, de la Poliția secretă, au strâns toți servitorii în camera biliardului și au cerut să vină toți stăpânii (...) Am alergat și am dat alarma ca să ascundă cel puțin pachetele de hârtie sosite din Moldova. Pe cele mai grave le-am băgat repede într-o găleată de la baie, punându-i capacul, am vărsat multă apă împrejur; m-am întors într-o clipă, spunând că soțul meu se îmbracă și șosete. În lipsa mea, ei au promis o bună recompensă servitorilor de vor să spună unde ținem hârtiile din Moldova” [9, p. 169-170].

La rândul ei, o altă soră a lui Ion I.C. Brătianu, Pia Alimăneșteanu, arată în însemnările personale din 18 iunie 1918 între altele: „Percheziții la noi, la 7 dimineața. Noroc că în prostia lor nu au găsit nimic, deși au căutat pretutindeni. Aveam teancuri de manifeste și scrisori din țară. E drept că în vremurile din urmă neîncetat răspândisem și făcusem manifeste lipindu-le pe ziduri. De la noi a mers la Emil Petrescu, care era la țară, dar a avut mai puțin noroc, deoarece deschizându-i biroul au găsit într-unul manifeste de la Ion, între care și tratatul de pace cu Germania, comentat de Vintilă” [10, p. 135].

La rândul său, I.G. Duca înfățișează în amintirile proprii perchezițiile din locuința lui Ionel Brătianu consemnând următoarele: „Domnii Anastasiu și Ionescu însoțiți de procurorul Reng și judecătorul Scripcă au făcut o lungă percheziție la domiciliul lui Ion I.C. Brătianu (...) dar deși au scotocit toată casa, din pod până în pivniță nu au cutezat să procedeze la percheziții corporale la care fuseseră autorizate de către președintele comisiei de anchetă și au avut tot timpul atitudinea unor oameni care nu știau cum să se scuze pentru faptele lor” [7, p. 129-130; 11, p. 132].

Descinderi similare s-au efectuat și în casele lui Gheorghe Gh. Mârzescu, dar și în locuința lui Alecu Constantinescu (Porcul), el aflându-se la Paris ca șef al Misiunii Militare Române în Franța. Scopul amintitei percheziții era acela de a-i stabili culpa intrării României în război de partea puterilor Antantei la mijlocul lunii august 1916 [12].

Acțiunea judiciară a început la sfârșitul lunii iunie, 1918. Pentru a avea acoperirea parla-

mentară încă din ședința Adunării Deputaților din 28 iunie, deputatul conservator Gheorghe Stroici a prezentat în plen propunerea de dare în judecată a fostului guvern Ion I.C. Brătianu – Take Ionescu consemnată de un grup masiv de parlamentari între care amintim pe G.I. Angelescu, C.C. Budușteanu, N. Mihăilescu Nigrim, Grigore Grigorescu, Enache Iamandei, Emil Cercez, Arthur Rosetti, Alexandru Lichiardopol, Victor Isărescu ș.a.

Documentul atrăgea atenția că: „Practica constituțională în România a fost până astăzi tolerantă pentru greșelile și abaterile miniștrilor (...). Când însă din culpa unui guvern o țară suferă ceea ce a suferit România, ar fi o distrugere a întregii ființe de stat dacă legea nu și-ar recăștiga toată puterea”. Autorii propunerii subliniau faptul că în opinia lor: „Guvernele prezidate de Ion I.C. Brătianu au precipitat România într-un război pe care numai lipsa voită de informațiuni îl poate explica. Cabinetul n-a știut cel puțin să garanteze țării ajutorul eficace al puterilor cu care se alia sau să fie edificat asupra sentimentelor și intențiilor, principalului aliat și vecin.”

Gheorghe Stroici și colegii săi acuzau guvernul liberali că nu au ales corect „momentul intrării în acțiune, n-au fost capabili din cauza fraudei și a mituirii să pregătească, nici materialicește, nici moralicește, țara, cel puțin ca să intre în război dar să nu fie zdrobită chiar de la ceasul dintâi”.

Documentul de care ne ocupăm acuză guvernele conduse de Ionel Brătianu că au comis „de la declarare războiului până la retragere, abuzuri de putere care primejdiesc avutul țării și al particularilor și au expus față de acestea statul la cea mai formidabilă răspundere la care un stat a fost vreodată expus”.

Darea în judecată a guvernelor conduse de Ion I.C. Brătianu, după opinia inițiatorilor, trebuia să constituie „un exemplu care să servească drept scut pentru viitor, atât în ceea ce privește dezvoltarea morală a statului din punct de vedere intern cât și al solidarității raporturilor noastre internaționale”.

Documentul enumeră pe foștii miniștri care trebuiau să compare în fața instanței și anume:

Ion I.C. Brătianu, fost Președinte de Consiliu, ministru de Război și de Externe; Vintilă Brătianu, fost ministru de Război și de muniții; Emil Costinescu, fost ministru de Domenii și de Interne; Alexandru Constantinescu, fost ministru de Domenii și de Interne; Vasile Gh. Morțun, fost ministru de Interne; Victor Antonescu, fost ministru de Justiție și de Finanțe; Dr. C. Angelescu, fost ministru de Lucrări publice; Take Ionescu, fost viceministru al Consiliului de Miniștri.

După această enumerare, urmau capetele de acuzare pe care le-am enumerat mai sus [13, p. 256-257]. Cu același prilej, s-a anunțat formarea unei comisii de informații alcătuită din deputații: Ion Antoniu, Alexandru Dristorian, Nicolae Mitescu, Ion Petrovici, Mazilu, Nicolae Păunescu și dr. Grigore P. Carp [14; 4, p. 276-278]. De remarcat ni se pare faptul că nu toți membrii cabinetului brătiano-tăkist au fost trimiși în judecată. Mihail Pherekyde, Emil Porumbaru și I.G. Duca nu au ajuns în fața instanței. Ei au cerut din spirit de solidaritate cu colegii lor din boxa acuzării să fie trecuți pe lista inculpaților. În data de 29 iunie 1918, M. Pherekyde, Emil Porumbaru și I.G. Duca și Gh.G. Mărzescu au adresat o cerere președintelui Camerei Deputaților în care semnalau omisiunea. Având în vedere că ei erau părtași la activitatea guvernamentală, cei patru solicitau „a fi puși alături de foștii noștri colegi pe lista care însoțea propunerea de dare în judecată” [4, pp. 276-278; 15].

Atitudinea autorităților guvernamentale nu era întâmplătoare. Sesizând acest lucru, I.G. Duca afirmă în amintirile sale următoarele: „De alminteri, fiecare dare în judecată și fiecare omisiune își aveau tâlcul lor. Brătianu și Take Ionescu trebuiau bineînțeles dați în judecată ca fiind principalii autori ai războiului. Vintilă Brătianu nu putea fi cruțat. Era un Brătianu și fusese ministru de Război pe timpul ostilităților. Familia se făcuse vinovată de transportul vinurilor. Costinescu reprezentase în timpul neutralității, nota cea mai ostilă Puterilor Centrale (...) Dr. Angelescu se agitase, de asemenea pentru Aliați și ministerul său era acuzat de nereguli cu exportul cerealelor și distribuția vagoanelor. Lui Morțun, germanofilii nu-i puteau ierta că îi pă-

călise (...) Victor Antonescu era ministrul plenipotențiar de la Paris și Alecu Constantinescu prin atmosfera care se crease de ani de zile în jurul lui, era indicat să fie supus vindicței publice. De asemenea Mișu (Mihai) Cantacuzino era fratele ministrului Griguță Cantacuzino. Marghiloman a vrut să evite spectacolul unui frate punând pe celălalt frate pe banca acuzării. Porumbaru trebuia scos din cauză pentru legenda că Brătianu declarase acest război nefast (...) Mărzescu și N. Titulescu intrase în Guvernele vinovate abia la Iași” [7, p. 145-146]. Observăm că și în vremea evenimentelor, adversarii lui Marghiloman erau conștienți de corectitudinea și bunul simț al „lordului valah buzoian”.

Deci, fiecare ministru avea culpa lui. Totul era bine pus la punct, se dorea obținerea astfel a unei soluții judiciare corecte. Cei acuzați au arătat în fața instanței de judecată că: „Războiul pentru care se cere să fim pedepsiți este fapta firească a dezvoltării noastre naționale. Inculpații nu recunoșteau cu această ocazie „nici autoritatea morală nici cea legală a celor ce pretind să judece faptele noastre.” Totodată, acuzații negau competența Corpurilor Legiuitoare desemnate în condiții de război prin vot cenșitar. Ei declarau cu tărie: „Constatăm autoritatea legală a unui Parlament ales fără participarea Dobrogei printr-un sistem de vot contrar prescripțiilor formulate de Constituție, cu două treimi din teritoriul țării aflat sub stăpânirea directă a baionetelor străine în care candidații nu au avut voie a pătrunde decât cu autoritatea individuală a comandaturilor străine.” [16; 17, p. 308]

De altfel, după demisia guvernului prezidat de Alexandru Marghiloman în toamna anului 1918, printr-un decret semnat de Regele Ferdinand, lucrările elaborate de aceste Corpuri Legiuitoare au fost declarate nule. „Cei mai mulți dintre anchetatori au dovedit moderație și tact în executarea atribuțiilor de serviciu conștienți de dificultatea obținerii unor probe temeinice, concludente. Ei știau că zilele cabinetului Marghiloman se reduceau pe zi ce trece. Apoi, în vara anului 1918, Aliații occidentali au organizat o puternică ofensivă pe Frontul de Vest. Începând cu 8 august 1918, Ferdinand Foch,

devenit mareșal, a reușit printr-o serie de atacuri repetate să rupă frontul în trei focuri. În consecință, trupele germane s-au retras pe linia „Siegfried” [18; 19, p. 103-105]. Ofensiva Antantei nu a mai putut fi oprită.

Au existat însă unii anchetatori inclusiv parlamentari mai insistenți, mai zeloși. Evidențiind acest lucru, I.G. Duca arată în amintirile proprii următoarele: „Singurul care își luase rolul în serios era Emil Cerkez, în care spre surprinderea generală am descoperit cu totu sufletul unui acuzator public din vremea revoluției franceze, un mic Fouquier Timville, cu Emil Cerkez eram prieten din copilărie și rămăsesem în bune relații, deși cunoșteam ideile lui de un fanatic reacționarism. Dar nimeni nu lua conceptul lui în serios, toți îl consideram un fantezist susținând pe literatură și în politică diverse paradoxuri și un chefliu mai mult ocupat de localurile de noapte decât de preocupările intelectuale în genere. Germanofil în ajunul războiului, deși până atunci manifestase o admirație entuziasată pentru pravoslavnică Rusia, Emil Cerkez își făcuse datoria pe front și de când eram în Moldova, venea mereu să mă vadă (...) Își exercita, de altminteri, atribuțiunile cu un fel de sadism în care nu se potrivea de loc cu antecedentele lui și care constituie și azi o enigmă pentru mine” [7, p. 151].

Parlamentul, în care Partidul Conservator avea o majoritate confortabilă, a modificat repede legea responsabilității ministeriale, care acorda comitetului de anchetă dreptul de arestare preventivă a inculpaților. Această schimbare a permis încarcerarea la începutul lunii septembrie, 1918 [7, p. 151; 20, p. 191], a lui Alexandru (Alec) Constantinescu, care, în opinia noastră, a fost o greșeală politică.

Chemarea la bara justiției a guvernului prezidat de Ion I.C. Brătianu s-a făcut ca urmare a presiunii exercitate de reprezentantul Triplei Alianțe. Contemporan al tumultoaselor evenimente, Constantin Argetoianu reiterează în memoriile personale între altele: „Toată lumea știe că (Richard von n.n.) Kuhlmann și (Otto-kar n.n.) Czernin, mai ales Czernin, impuseseră darea în judecată a lui Brătianu și numai că

declaraseră războiul. Marghiloman luase față de Puterile Centrale angajamentul de a pune pe Brătianu în urmărire pentru acest fapt, și primul cap de acuzare adus foștilor miniștri era că depășiseră spiritul Constituției, declarând, în 1916, războiul fără consultarea și votul Corpurilor Legiuitoare” [21, p. 136].

Potrivit ziarului german „Voissiche Zeitung”, din 21 august 1918, austro-germanii mergeau și mai departe întrucât aveau în vedere organizarea unui proces de înaltă trădare în contra ațâțătorilor la război din România, care le-ar fi oferit garanția respectării din partea românilor, a tratatului de pace din 24 aprilie/7 mai 1918 [22; 23, p. 511].

Într-adevăr de la Berlin se făceau dese presiuni asupra premierului Alexandru Marghiloman, cerându-i-se insistent, atât expulzarea fraților Brătianu, cât și a principalilor colaboratori, deoarece „zăpăcesc Parlamentul german!” Președintele Partidului Conservator afirma, în notele sale politice din 14/27 aprilie 1918, despre diplomații nemți în frunte cu Richard von Kuhlmann, „îmi cunosc sentimentele mele, dar pentru siguranța Reichstagului se cere de la mine o scrisoare care va fi pecetluită cum că mă oblig să-i dau în judecată. Insistențele au revenit la 21 aprilie/ 4 mai 1918 cu solicitarea „pentru a da în judecată pe Brătianu” [2, p. 486].

Conservatorii marghilomaniști aveau la rândul lor un interes de natură politică internă și unul de politică externă intersectat cu interesul național. Ei sperau că astfel reduceau influența unui adversar, dar și că astfel capătă un mic temei de discuții, pentru atenuarea durtății condițiilor tratatului de pace.

Astfel tânărul deputat Dinu Arion pleda într-un discurs rostit în Parlament pentru desființarea Partidului Național Liberal. După opinia lui, acțiunea trebuia să înceapă prin îndepărtarea liberalilor de la „instituțiile financiare sub care țin țara” [24].

De altfel, conservatorii nu căutau acuzații în declararea războiului puterilor Triplei Alianțe întrucât acesta fusese dorit de întregul popor român, ci urmăreau să încredințeze o serie de favoritisme aparținând administrației liberale și

slaba pregătire materială și strategică a războiului: dotarea cu armament, muniții și echipamente, respectiv desfășurarea operațiilor militare.

Guvernul condus de Alexandru Marghiloman se găsea practic într-o mare dilemă, întrucât reprezentanții Germaniei și Austro-Ungariei din România îl acuzau pe „marele buzoian” că acționează prea încet în chestiunea dării în judecată a cabinetului brătienist. De aceea relațiile primului ministru cu „Centralii” erau tot mai încordate [25].

Așadar, darea în judecată a fostului cabinet liberal a fost o forțare politică extremă care a dus conservatorilor și în special lui Alexandru Marghiloman mari prejudicii, care era conștient de acest lucru, deoarece a indignat o serie de personalități politice și o mare parte a opiniei publice interne și internaționale. Acțiunea judiciară a fost practic un mare deserviciu guvernului conservator. Nicolae Iorga a condamnat cu vehemență această acțiune precizând însă că „trebuie pedepsiți toți cei care au folosit funcțiile publice ca o sinecură” [26; 27].

În favoarea celor vinovați de dezastrul țării se pronunța și Liga Poporului. Generalul Alexandru Averescu a publicat în paginile ziarului său „Îndreptarea” și în broșura celebrei sale „răspunderi” în care solicita cu tărie „sanționarea tuturor celor care au contribuit la înfrângerea și dezastrul României” [28]. Un alt membru marcant al Ligii Poporului, Matei B. Cantacuzino arăta într-o declarație făcută la 31 iulie 1918: „Dezastrul moral și material al țării se datorează în ultimă analiză unui sistem de guvernământ care e opera comună deși în măsuri diferite, a tuturor partidelor”. Liderul averescian se ridica însă împotriva dării în judecată a guvernului liberal care după opinia sa „înseamnă de fapt prin aceasta să condamnăm Țara care a făcut războiul” [29].

Demersul judiciar organizat sub presiunea puterilor ocupante a fost condamnat și de Regele Ferdinand. El a declarat că: „Pînă astăzi nu s-a admis ca arestarea adversarului politic să poată depinde de un corp politic”. Suveranul atrăgea atenția asupra „incalculabilelor consecințe ce asemenea precedent poate avea pentru

stat și pentru Coroană” [30; 31, p. 133]. În fond, Ferdinand urmărea să-l convingă pe Alexandru Marghiloman să renunțe la proiectul de lege prezentat Parlamentului.

Guvernul s-a văzut nevoit, ca urmare a atitudinii Suveranului, opoziției și opiniei publice, să-l elibereze pe Alecu Constantinescu, ministrul Agriculturii și Domeniilor în cabinetul liberalo-takist, la mai puțin de două săptămâni după arestarea și internarea lui în închisoarea din strada Păcurari [30; 31, p. 133; 20, p. 193; 27], evident sub presiunea atât a liberalilor, opiniei publice și miniștrilor aliați acreditați în România. Procesul cabinetului prezidat de Ion I. C. Brătianu nu a mai avut loc. Martor al acestor momente fericite pentru ei, I.G. Duca relevă în amintirile sale următoarele: „Alecu Constantinescu a fost eliberat după două săptămâni. A ieșit din închisoare în triumf, cu buchete de flori și manifestări de stradă. Comisia s-a ferit să mai vorbească măcar de continuarea instrucției. Era de altfel firesc să fie așa” [7, p. 154].

În condițiile victoriilor dobândite de puterile Antantei pe toate fronturile de luptă, guvernul condus de Alexandru Marghiloman își încheiase practic misiunea. Așa cum își propusese, „Marele lord valah” apăruse Țara, Dinastia și Armata, realizase Unirea cu Basarabia și inițiasse Unirea cu Bucovina, tergiversase suficient ratificarea umilitorului Tratat de Pace pe care îl semnase. Astfel, la 24 octombrie/ 6 noiembrie 1918, el a înaintat Regelui Ferdinand demisia cabinetului său, în locul lui fiind numit un alt om de încredere al suveranului, generalul Constantin Coandă [32; 33; 34, p. 245-246].

La 28 octombrie/ 9 noiembrie 1918, când trupele franceze forțau Dunărea sub comanda generalului Henri M. Berthelot, România a reintrat în război alături de forțele Triplei Înțelegeri. Regele Ferdinand a decretat remobilizarea Armatei Române. Trupele noastre au trecut din nou Carpații pentru îndeplinirea idealului național. După Basarabia, s-au Unit cu Patria Mamă, Bucovina, Transilvania, Banatul, Crișana și Maramureșul. Actele plebiscitare trebuiau confirmate de primul Parlament al României Întregite ales pe baza votului universal, egal,

direct și secret. În data de 16 noiembrie 1918, Regele Ferdinand a semnat decretul lege în care s-a introdus sufragiu universal. Alegerile urmau să aibă loc în 78 de circumscripții electorale, câte una pentru fiecare județ. Un deputat era ales de 30000 de votanți. În total, camera inferioară a Parlamentului României avea 568 membrii, Senatul cuprindea 236 de persoane. Din corpul ponderator făceau parte și senatorii de „drept”, adică: moștenitorul tronului României de la 18 ani împliniți, mitropolitul și episcopii bisericilor recunoscute, câte un senator dintre profesorii și agregatii titulari din cele patru universități din: București, Iași, Cluj și Cernăuți [35; 36, p. 175]. De menționat ni se pare faptul că pentru alegerile parlamentare femeile nu votau. Ele își puteau exprima opțiunea doar la scrutinul pentru alegerea primarilor și consiliilor locale, Totodată remarcăm introducerea obligativității votului. Persoanele care nu se prezentau la urne trebuiau amendate. Prevederea întâlnită și în alte țări era menită să înlăture absenteismul, dar nu a avut efectul scontat [37, p. 271-277].

Fixate inițial pentru luna ianuarie, 1919, alegerile parlamentare au fost reprogramate succesiv în lunile, martie, mai, septembrie, s-au stabilit definitiv astfel: 3, 4 și 5 noiembrie 1919 la Adunarea Deputaților, respectiv 7-8 noiembrie când trebuiau desemnați membrii Senatului [38, p. 35]. Amânările amintite au fost generate de probleme tehnice, legate de întocmirea listelor electorale. Apoi pe teritoriul Transilvaniei se desfășurau încă operațiuni militare. Sarcina organizării acestei consultări electorale a revenit guvernului prezidat de generalul Arthur Văitoianu, cunoscut în epocă drept apropiat colaborator a lui Ion I.C. Brătianu [7, p. 229-230; 39, p. 5].

Niciun partid politic nu a reușit să obțină majoritatea parlamentară care să-i permită formarea unui cabinet monocolor. Cele mai multe mandate de deputat le-a câștigat Partidul Național Român: 169. Partidul Național Liberal a dobândit 103 locuri, aproape toate în Vechiul Regat. Partidul Țărănesc Basarabean (Pan Halippa) a primit 72 de fotolii de deputați iar omologul lui din Regat condus de Ion Mihălache a câștigat 61. Partidul Naționalist Democrat

a obținut 27 de mandate în timp ce Partidul Democrat al Unirii din Bucovina avea în Camera Deputaților 20 de membri. În schimb, Partidul Conservator Progresist a primit 13 locuri [40; 41]. De remarcat ni se pare faptul că Liga Poporului, Poporul Conservator Democrat și Partidul Socialist s-au abținut de la vot invocând diverse motive.

Noul Parlament avea un caracter eterogen întrucât 25 de formațiuni politice care au luat parte la competiția electorală au trimis aleșii lor în Corpurile Legiuitoare, el a fost deschis cu solemnitatea cuvenită pe 20 noiembrie 1919 în Sala „Ateneului Român”, fiind mai încăpătoare, Regele Ferdinand și Regina Maria au fost prezenți la emoționanta ceremonie.

Între Ion I.C. Brătianu și Alexandru Marghiloman s-a declanșat în cel dintâi Parlament al României Întregite o virulentă polemică. În ședința Adunării Deputaților din 16 și 17 decembrie 1919, președintele P.N.L. a făcut o amplă și documentată prezentare a guvernărilor sale din anii războiului. Vorbitorul a descris mai întâi pregătirile legate de participarea României la conflictul mondial alături de Antantă, precizând următoarele: „Noi nu am intrat în război ca niște solicitări nepoftite. Noi am intrat în război ca niște aliați doriți și ceruți! Noi am intrat bărbătește, atunci când ambasadorul Franței la Petrograd (Maurice Paleologue n.n.) spunea: dacă România intră în război se poate compromite frontul occidental. Am intrat în război când rușii ne spuneau: acum ori niciodată”.

Scopul participării țării noastre la război, alături de Tripla Înțelegere, a fost înfăptuirea desăvârșirii unității naționale. Oratorul enumera apoi cauzele înfrângerii României în campania din vara și toamna anului 1916. El enumera că: „Ofensiva generalului (Maurice n.n.) Sarraile nu a avut loc”. De asemenea, ajutorul promis de Rusia țaristă pe frontul dobrogean a venit foarte târziu. Apoi, ofensiva generală care trebuia să se facă pe toate fronturile și să nu permită să se aglomereze atacurile pe frontul nostru nu s-a produs. Aprovizionarea Armatei Române cu armament, muniție, echipamente, și, în general, subzistență, întâmpinau serioase greutăți întrucât:

„Inamicul cucerise depozitele și rezervele noastre. Alimentarea oștirii, a populațiunii însăși devenise o chetiune din ce în ce mai tragică”.

Președintele P.N.L. se ocupa mai departe de tragica retragere în Moldova și de refacerea armatei române, care a permis obținerea victoriilor strălucite de la Mărăști și Mărășești. Ele s-au înscris ca „o pagină glorioasă în anele noastre militare dar și a întregului război”. Ion I.C. Brătianu atrăgea atenția celor prezenți că după Mărășești „a început pentru noi un nou calvar datorită defecțiunii ruse” determinată de victoria loviturii de stat bolșevice din Rusia, în 25 octombrie/ 7 noiembrie, 1917. El a amintit totodată de „trădările din Brest Litovsk”, care au atras după sine „disoluțiunile sovietice din oștirea rusă”. Vorbitorul arăta apoi că și ucrainenii „au pactizat cu inamicul”. România a rămas astfel singură nemaiputând primi ajutorul din partea Aliatilor occidentali. De aceea, pe 24 aprilie/ 7 mai 1918, a fost semnată pacea cu Germania și aliații ei [42; 43, p. 42-76]. În final, liderul liberal prezenta demersurile sale la Conferința Păcii din Paris.

Discursul lui Ion I.C. Brătianu, un veritabil act justificator, a avut un efect pozitiv asupra membrilor Camerei Deputaților. Alexandru Marghiloman a răspuns punctual în ședința din 17 decembrie 1919 a Adunării Deputaților. Președintele Partidului Conservator a atras atenția încă de la început lui Ion I.C. Brătianu arătând: „Domnul Brătianu ne-a spus că a fost atacat, că a fost calomniat, pentru că a intrat în război. Nu domnule Brătianu, ați fost atacat pentru că ați intrat în război nepregătit”. Vorbitorul adăuga apoi că: „noi am intrat în război, într-un război care frământa lumea de un an și jumătate, în care știința pusese la dispoziția luptătorilor toate invențiile ei”, dar am intrat în luptă „fără muniții, fără aeroplane, fără telefoane”. Alexandru Marghiloman critica cu multă asprime dezastrul de la Turtucaia care „n-a putut rezista nici 7 zile, pânza subțire de trupe care era acolo n-a putut ține și s-a prăbușit tot frontul nostru dunărean ... La Turtucaia! Acolo a început invadarea României, la Turtucaia s-a pregătit ocuparea Bucureștiului” [44, p. 1017].

Realitatea îi dădea dreptate lui Marghiloman. Bătălia de la Turtucaia a reprezentat o gravă și rușinoasă înfrângere pentru armata română. Entuziasmul general inițial s-a prăbușit, iar urmările au fost dezaastroase.

Un alt aspect important asupra căruia a insistat șeful conservatorilor progresiști a fost pacea pe care a încheiat-o la Buftea București pe 24 aprilie/ 7 mai 1918. El a declarat că acest act „era hotărât din decembrie 1917, iar generalul Alexandru Averescu a avut, de la 19 februarie până la 5 martie 1918, toate întrevederile necesare pentru a pregăti preliminariile pe care le-a iscălit la 5 martie 1918”. Alexandru Marghiloman arăta în continuare că: „Iar eu am fost chemat după 7 zile la Iași și m-am supus conform unei făgăduieli pe care o dădusem Majestății Sale la Cotroceni, când după Consiliul (de Coroană n.n.) din 14 august 1916, Majestatea Sa m-a chemat pentru a-mi oferi a doua oară să intru în Guvern și am refuzat categoric, am spus un lucru Majestății Sale Regelui Ferdinand «Sire, când vei fi în nevoie mă vei găsi! // Și când m-a chemat la 7 martie 1918, m-a găsit câine credincios pe treapta Dinastiei!»” [44, p. 1019].

Conștient că era un adevărat salvator al Familiei noastre regale, afirma în continuare: „Am continuat datoria mea și cred că nu puțin am contribuit ca România să rămână cu Dinastia și o Armată, căci trebuie să se știe că nici după semnarea păcii, elementele militare nu dezarmaseră vis a vis de Majestatea Sa Regele.” [44, p. 1020]

Un alt moment însemnat al discursului rostit de Alexandru Marghiloman l-a reprezentat analiza problemei dării în judecată a guvernului condus de Ion I.C. Brătianu, președintele Partidului Conservator Progresist reitiera că: „Multă vreme domnii mei, una din condițiile esențiale ale Germaniei a fost ca ori domnii Take Ionescu, Ion I.C. Brătianu și alții să părăsească țara, ori să treacă în teritoriile ocupate”. Această variantă o explica vorbitorul prin faptul că „românii nu se extrădează și în legislația română, lege de exil nu există”. Oratorul a precizat că „atunci când comisia de cercetări a făcut percheziții de formă, desigur, era în dreptul ei”. Alexandru Marghiloman aducea mai departe acuzații foarte grave la

adresa fostului premier după cum urmează: „Și toate documentele cuprinzând relațiile noastre cu Alianții, toate au rămas și probabil că sunt și astăzi la Domnul Brătianu”. Preciza și argumenta politicianul buzoian că aceste materiale trebuiau să rămână în arhive. De aceea spunea în continuare că: „Eu primesc să se facă oricând percheziție la mine dacă se crede că prin guvernele prin care am trecut, a rămas la mine o singură foaie de hârtie care să fie a statului. Și se zice „*Foarte bine*” // Să vă spun eu că era *Foarte rău* !”.

În ceea ce privește darea în judecată a guvernului Brătianu, Alexandru Marghiloman era foarte tranșant: „Ați fost dați în judecată domnule Brătianu pentru nepregătire. Ce gândiți? Că puțin au fost zguduiți deputații când le-am dat raporturile militare asupra Turtucaiei? Ce gândește domnul Brătianu, că nu era nimic în conștiința oamenilor care țipă că după ce ne-am pregătit un an și jumătate și am cheltuit, hai să zicem mai bine „am mâncat – un miliard.” [44, p. 1020]

Discursul rostit de Alexandru Marghiloman este un model de elocință și măiestrie oratorică ce a impresionat pe cei prezenți. Aflat în grupul deputaților liberali, I.G. Duca notează în amintirile personale următoarele: „Vasile Lucașiu s-a sculat și înaintând spre tribună a strigat pe un ton melodramatic lui Marghiloman: *Ești un trădător...* Marghiloman s-a clătinat un moment s-a înroșit, dar și-a revenit repede în fire și a răspuns: *N-am speculat vagoanele de grâu care au fost date pentru Ardeal în anii neutralității...* Părintele Lucașiu, ne bucurându-se de simpatia oamenilor lui Maniu și ai lui Vaida, a fost dezaprobat de aceștia și astfel incidentul provocat de el a avut darul să sporească încă succesul lui Marghiloman, care din aplauze în aplauze a sfârșit cuvântarea într-o adevărată apoteoză” [7, p. 236].

Observăm așadar că darea în judecată de către guvernul prezidat de Alexandru Marghiloman a cabinetului condus de Ion I.C. Brătianu în vara anului 1918 s-a făcut sub impulsul Puterilor Centrale. Mai mult decât atât, fiind un jurist eminent așa după cum am precizat deja, *lordul valah* anticipase și soarta acestui deme-

rs la care a fost constrâns, știind că în legislația română nu exista o lege a exilării și extrădării, iar comisia de cercetare a făcut anchete și percheziții la domiciliu, dar toate au fost de fațadă.

Semnarea pe 24 aprilie/ 7 mai 1918, în Palatul Cotroceni, a păcii cu Tripla Alianță a fost asumarea politică cea mai grea a omului de stat care a fost Alexandru Marghiloman. El însă, după cum am văzut, la solicitarea Regelui Ferdinand, și-a asumat salvarea Țării, Dinastiei și Armatei, acționând în acest sens inclusiv prin amânarea cu bună știință a ratificării acestui document.

Opinia publică a înțeles treptat sacrificiul și rolul jucat de *marele buzoian* în perioada grea a ocupației trupelor Puterilor Centrale. În perspectivă imediată Partidul Conservator redenumit Partid Conservator Progresist a alunecat pe o pantă descendentă, fiind menținut în prim planul vieții politice românești doar prin prestigiul președintelui său, trecut în eternitate în data de 10 mai 1925 (de ziua regalității române) în palatul său de la Buzău.

Referințe bibliografice:

1. Arhivele Naționale Istorice Centrale (în continuare se va cita A.N.I.C.), fond Casa Regală, dosar 18/1918, f. 1.
2. Marghiloman, Alexandru. *Note politice 1897–1924*, vol. III (1917–1918), ediție anastatică. Buzău: Editura Alpha MDN, 2019.
3. A.N.I.C., fond Casa Regală, dosar 18/1918. f. 2.
4. Ionescu, Mihail E. (coord.). *Românii în „Marele Război”*. Anul 1918. *Documente, impresii, mărturii*. București: Editura Militară, 2019, p. 237, cap. 3, doc. 1.
5. A.N.I.C., fond Președenția Consiliului de Miniștri, dosar 3/1918, f.1, și urm., „Monitorul Oficial” partea I, nr. 93, din 18/31 iulie 1918.
6. Drăghiceanu, Virgiliu N. *707 zile sub cultura pumnului german*, Ediție îngrijită și prefată de I. Oprișan. București: Editura Saeculum Vizual, 2012.
7. Duca, Ion Gheorghe. *Memorii*, vol. IV, *Războiul*. Partea a II-a (1917–1919). Ediție de Stelian Neagoe. București: Editura Machiavelli, 1994.
8. Iordache, Anastasie. *Ion I.C. Brătianu*, vol. I. București: Editura Albatros, 1994.
9. Cantacuzino, Sabina. *Din viața familiei Ion I.C. Brătianu*, vol. II, Ediție și studiu introductiv de dr. Elisabeta Simion. București: Editura Albatros, 1996.
10. Alimăneșteanu, Pia. *Însemnări din timpul ocupației germane (1916–1919)*, Ediția a II-a, revizuită.

Prefață de Dinu Zamfirescu. București: Editura Corint – Books, 2017.

11. Stan, Constantin I. *România în anul 1918. Context intern și internațional*, vol. I. București: Editura Paideia, 2004.

12. A.N.I.C., fond general Dumitru Iliescu, dosar 3/1918, f. 1-2.

13. *Dezbaterile Adunării Deputaților* (în continuare se va cita D.A.D., Sesiunea 1918, nr. 19, ședința din 28 iunie 1918).

14. D.A.D., Sesiunea 1918, nr. 19, ședința din 28 iunie 1918.

15. Biblioteca Academiei Române, Serviciul Manuscrise și carte rară (în continuare se va cita B.A.R., Serv. Mss și carte rară), corespondența familiei Brătianu, Scrisoarea lui Vintilă Brătianu din 1 iulie 1918 către Pia Alimănescu, mss. 34801.

16. „Mișcarea”, X, nr. 166, din 25 iulie 1918.

17. Stan, Constantin I. *Politica internă a guvernului condus de Alexandru Marghiloman martie – octombrie 1918*. În: „Mousaios”, tom V/1999.

18. *1918 la români*, Editura Științifică și Enciclopedică, 1986, p. 93, doc. 477.

19. Georgescu, C. Ioan. *De ce a capitulat Germania la 11 noiembrie 1918?* București, f.e. 1935.

20. Peneș, Nicolae. *Alexandru Marghiloman, lordul valah. O viață cu luminile și umbrele ei*, vol. II, ediția a II-a. Buzău: Editgraph, 2009.

21. Argetoianu, Constantin. *Pentru cei de mâine. Amintiri din vremea celor de ieri*, vol. V/5. Ediție de Stelian Neagoe. București: Editura Machiavelli, 1995.

22. A.N.I.C., fondul Alexandru Marghiloman, dosar 326, f. 81.

23. Bului, Ion. *Conservatori și conservatorism în România*. București: Editura Enciclopedică, 2000.

24. A.N.I.C., fond Parlament, dosar 1833/1918, f. 387.

25. A.N.I.C., fond Casa Regală, dosar 3/1918, f. 2-3, fond Alexandru Marghiloman, dosar 326/1918, f. 8.

26. *Neamul Românesc*, Iași, XIII, nr. 181 din 3 iulie 1918.

27. Bulei, Ion. *Liberalii și conservatorii în prices (I-II)*. În: „Magazin istoric”, an VII, nr. 1 (70), ianuarie 1973, p. 25-30; nr. 2 (71) februarie 1973, p. 73-79.

28. Averescu, Alexandru. „Răspunderile”, ediția a II-a de Constantin Schifirnet. București: Editura Albatros, 1999.

29. B.A.R., Serv. Mss., Carte rară m. Arh. Al.C. Cuza, mapa X, mss. 53. f. 1-2.

30. A.N.I.C., fond Casa Regală. Dosar 40/1918, f. 1-2.

31. Stan, C.I. *România în anul 1918. Context intern și internațional*. București: Editura Paideia, 2004.

32. „Monitorul Oficial”, partea I, nr. 176 din 28 octombrie/ 10 noiembrie 1918.

33. „Steagul”, IV, nr. 188 din 12 noiembrie 1918.

34. Abrudeanu, Ion Rusu. *România în războiul mondial*. București: Editura Socec et comp, 1921.

35. A.N.I.C., fond M.A.I., dosar 460/1919, f. 14-15.

36. Stan, C.I.; Talpazan, Vasile. *Alexandru Marghiloman, Partidul Conservator Progresist și alegerile parlamentare din noiembrie 1919*. În: „Analele Buzăului”, tom XIV/2022.

37. Stan, C.I.; Talpazan, Vasile. *Colecțiuni de legi, regulamente, decrete și deciziuni ministeriale*, vol. II. București: Imprimeriile Statului, 1919.

38. Murgescu, Bogdan; Sora, Andrei Florin (coord). *România Mare votează. Alegerile parlamentare din 1919 „la firul ierbii”*. Iași: Editura Polirom, 2019.

39. Iorga, Nicolae. *Orizonturile mele, O viață de om așa cum a fost*, Ediția 1, vol. III. București: Editura N. Stroilă, 1934.

40. A.N.I.C., fond M.A.I., dosar 56/1919, f. 7-8.

41. Ivan, Marcel. *Evoluția partidelor noastre politice în cifre și grafice, 1919–1932*. Sibiu: Editura Kraft și Drotleff, 1932, tabelul IV.

42. „D.A.D.”, Sesiunea 1919–1920, nr. 14-15, Ședințele din 16-17 decembrie 1919.

43. Sbârnă, Gheorghe (editor). *Marea Unire în Parlamentul României*. Târgoviște: Editura Ctatea de Scaun, 2007.

44. Marghiloman, Alexandru. *Discursuri parlamentare (1895–1920)*, vol. II, 1911–1920, Ediție îngrijită și postfață de Stelian Neagoe. București: Editura Machiavelli, 2014.

COMANDORUL VIRGIL ALEXANDRU DRAGALINA (1890–1980) ÎN MISIUNEA PE FRONTIERA NISTREANĂ 1918–1919

Valentin CIORBEA

Prof. univ., dr., membru titular al Academiei Oamenilor de Știință din România, conducător de doctorat la Universitatea „Ovidius” din Constanța, director fondator al Centrului de Cercetare a Conlucrării Bisericii Ortodoxe cu Armata României „General Paul Teodorescu” de la Mănăstirea Dintr-un Lemn și al revistei *Misiunea*. Autor și coautor al 49 de volume și 181 de studii și articole.

Arhivistă, Depozitul Central de Arhivă „General Grigore Costandache” Pitești; doctoranda Școlii Doctorale de Științe Umaniste, Domeniul Istorie, din cadrul Universității Ovidius. Este coautor a 8 volume documente și studii, documentaristă a 3 volume de documente și studii, autoare și coautoare a 16 studii și comunicări, participant la 4 conferințe naționale și internaționale.

Cosmina Adela LĂZĂRESCU

Comandorul Virgil Alexandru Dragalina (1890–1980) în misiunea pe frontiera nistreană 1918–1919

Rezumat. Comandorul Virgil Alexandru Dragalina, fiul generalului erou Ioan Dragalina (1860–1916), a optat pentru o carieră militară în Marina Militară. A îndeplinit diverse funcții în Flotila de Dunăre și Divizia de Mare. Ultima parte a vieții active a desfășurat-o în Serviciul Maritim Român. Între anii 1918 și 1919 a comandat Escadra de Nistru, îndeplinind misiuni de apărare împotriva bandelor bolșevice. Cu vedetele din componența unității și alte nave preluate de pe Nistru, a desfășurat misiuni decisive în apărarea frontierei nistrene. O misiune esențială, îndeplinită magistral, a fost asigurarea retragerii din sudul Rusiei în Moldova a Armatei franceze de Dunăre. Prezentă zi și noapte pe Nistru, Escadra de Nistru a asigurat controlul navigației pe râu și apărarea împotriva inamicilor bolșevici.

Cuvinte-cheie: comandorul Virgil Alexandru Dragalina, Escadra de Nistru, frontieră, misiuni.

Commander Virgil Alexandru Dragalina (1890–1980) in the Mission on the Dniester Border 1918–1919

Abstract. Commander Virgil Alexandru Dragalina, son of a hero, general Ioan Dragalina (1860–1916), opted for a military career in the Navy. He performed various functions in the Danube Flotilla and the Sea Division. He spent the last part of his active life in the Romanian Maritime Service. Between 1918–1919 he commanded the Dniester Squadron, carrying out defense missions against Bolshevik gangs. With the star ships of the unit and other ships taken from the Dniester, he carried out decisive missions in the defense of the Dniester border. An essential mission, masterfully accomplished, was to ensure the withdrawal of the French Army of the Danube from southern Russia to Moldova. Present day and night on the Dniester, the Dniester Squadron ensured control of navigation on the river and defense against Bolshevik enemies.

Keywords: Commander Virgil Alexandru Dragalina, the Dniester Squadron, border, missions.

În familia locotenent-colonelului Ioan Dragalina (1860–1916) din București, viitor general și erou al Războiului de Întregire, la 16 ianuarie 1880 a venit pe lume al doilea băiat care a primit numele de Virgil Alexandru. Frumoasa familie mai cuprindea pe Corneliu, primul născut, și patru fete: Aurora, Elena, Cornelia și Viorica.

Tatăl și-a îndrumat băieții spre o carieră militară. Virgil a urmat Liceul Militar de la Iași. Spre surprinderea familiei, a optat pentru o carieră în Marina Militară. S-a înscris la Școala de Artilerie, Geniu și Marină. La 1 iulie 1910 a fost avansat sublocotetent și repartizat la Divizia de Dunăre [1]. S-a integrat bine. O dovedește Foaia calificativă de la 1 noiembrie 1910 – 31 octombrie 1911 din *Memoriu* (dosarul personal). Comandantul său aprecia că subordonații, sublocotenentul Virgil Alexandru Dragalina, este „sănătos și rezistent, inteligent. Judecă bine, cu bun simț, ordonat și metodic /.../ a pus multă atențiune pentru instrucțiunea tunarilor”. A îndeplinit funcția de ofițer de cart, „Disciplinat, demn și moral. Conduită prea bună” [1, f. 6].

După cum reiese din *Memoriu*, la 1 noiembrie 1911 a fost mutat la crucișătorul „Elisabeta” [2; 3]. Comandorul Nicolae Negru, comandantul navei, în notarea pe care i-o face îl apreciază pe sublocotenentul Dragalina pentru modul în care a hidrografiât lacul Tașaul, lucrare în care „a arătat multă pricepere și energie ținând seama și aplicând bine instrucțiuni ce i-am dat. Ținută foarte corectă. Conduită ireproșabilă. Continuând să conducă și pe viitor tot astfel va deveni un prea bun ofițer” [1, f. 7].

Comandantul Diviziei de Mare, căpitan-locomotenent Rădulescu, supranotează: „Sublocotenentul Dragalina Virgil, promite a deveni un excelent ofițer de Marină. Are bune noțiuni de navigație și se ocupă cu studii de Marină /.../. Dacă va continua a se comporta tot așa bine merită să înainteze în ordinea Anuarului, când va avea vechimea legală” (Sic) [1, f. 7].

La declanșarea primului război balcanic (8 octombrie 1912 – 18 mai 1913), în care s-a confruntat alianța Serbia, Muntenegru, Bulgaria și Grecia cu Imperiul Otoman, conducerea Marinei a decis ca „Elisabeta” să răspundă invitației

de a se alătura flotei internaționale care urma să se constituie la Constantinopol, misiunea crucișătorului fiind de protecție a cetățenilor români, a Legației și Consulatului român [3, p. 190]. Despre misiunea „Elisabetei” la Constantinopol, Virgil Dragalina dă informații interesante în paginile sale de memorii [4, p. 58-78].

Participă cu nava Serviciului Maritim Român, „Turnu Severin”, la un voiaj de șase luni pe linia Rotterdam. În Foaia calificativă pentru perioada 1 noiembrie 1912 – 31 octombrie 1913, căpitanul-comandor Nicolae Negru notează: „La întoarcerea din acest voiaj (a revenit la bordul crucișătorului „Elisabeta” la sfârșitul lunii august 1913 n.n.) mi-a prezentat carnetul de calcule din care am putut vedea fort mult în știința navigației. Observă foarte bine și calculează cu repeziciune /.../, a fost ambarcat pe crucișător unde a trecut prin toate specialitățile achitându-se într-un mod lăudabil de toate însărcinările și instruindu-și cu mult folos subordonații săi. Are o conduită bună, supus, disciplinat”. Pe 1 aprilie este ambarcat pe bricul „Mircea” care staționa în portul Constanța [5; 6]. Nava executa serviciul de gardă la Pavilionul regal, unde Regina Elisabeta, însoțită de prințul Nicolae și prințesa Elena, se instalase. Regina obișnuia să vină frecvent la Constanța și să se cazeze în Pavilionul pe care portuarul i l-au construit aproape de capătul digului de apărare a portului. Era o clădire care în interior avea amenajate camere după modelul cabinelor de la bordul navelor. Pe o terasă, Regina putea admira navele care ieșeau ori intrau în port.

Echipajul bricului „Mircea” executa serviciul de gardă la Pavilion. Virgil Dragalina devenise un apropiat al familiei regale încă din 1912. Era simpatizat de regină, care l-a invitat la Peleș la o cină, în iulie 1912. Este tratat ca o personalitate, fiind așezat la masă lângă regină, care a ținut să fie servit cu șampanie [4, p. 134-140]. La Constanța a avut șansa să fie prezent la vizita Țarului Rusiei și a familiei sale [4, p. 140-159]. S-a aflat în preajma prinților și a Marii Ducese Tatiana, care i-a trimis din Rusia o fotografie făcută la Constanța.

Fig. 1. Căpitan-comandor Virgil Alexandru Dragalina (colecția doamnei Opritsa Popa Dragalina)

În 1915, Virgil Dragalina este promovat adjutant al „șefului suprem al Marinei”, amiralul Eustațiu Sebastian (1856–1945) pe care l-a însoțit în activitățile sale. Începutul războiului pentru România în 1916 avea să-l implice pe Virgil Dragalina în evenimente cu puternic impact emoțional. Rănirea fratelui Cornel pe frontul dobrogean și moartea tatălui, generalul Ioan Dragalina, lovit de gloanțe inamice în defileul Jiului, pe 12 octombrie 1916, l-a afectat indubitabil, dar a rămas o personalitate puternică.

La 1 februarie 1917 a revenit la Flotila de Dunăre, la comanda torpilorului „Sborul” [7]. Aflăm din Foaia calificativă pentru perioada 1 februarie 1917 până la 1 aprilie 1918 că „Locot. Comandor Dragalina a comandat Torpilorul „Sborul” atașat Comand. Flotei. S-a ocupat de aproape de pregătirea personalului și vasului pentru luptă” [1, f. 12].

Cu „Sborul” a executat misiuni de transport, inclusiv de răniți, a efectuat inspecții. La Mila 48, Dragalina a îndeplinit o riscantă misiune de observare pentru care i s-a acordat de

către Misiunea Franceză din România, pentru „grand courage dans son service special” medalia *Croix de Guerre avec étoile de bronze* [4, p. 249]. La solicitarea sa, la 21 ianuarie 1918 a primit comanda Vedetei nr. 3 „Căpitan Mihail Romano”. În contextul în care flota rusă devenise inamic, a executat misiuni de protejare a sute de șlepuri, remorchere ș.a. La Periprava a fixat pe hartă, pe canalul Cernovca, punctele de unde monitoarele urmau să execute trageri. A avut cu vedeta schimburi de foc cu flota rusă la Periprava și Vâlcov. Portul Vâlcov a fost, prin sprijinul Flotei de Dunăre, preluat de trupele comandate de colonelul Constantin Dragu.

În Foaia calificativă s-a notat că „Atacat de trupe ruse răzvrătite a angajat lupte cu ele, le-a împrăștiat. În jurul lui 3 februarie 1918, când s-a ocupat Vâlcovul, lt.-comandor Dragalina împreună cu lt.cdr. Steriopol, comand. celeilalte vedete au atacat și capturat un vas rusesc pe care se găsea imbarcat tot materialul necesar tragerii flotei ruse de Dunăre, făcând prizonier și pe căpitanul de fregată Manciusovschi, șeful unui grup de barje însărcinat cu conducerea tragerii. Lt.-cdr. Dragalina este un ofițer de acțiune pe care se poate conta. Cd. Flotei” (Sic) (ss. indescifrabil) [1, f. 12].

România a încheiat la Buftea cu Puterile Centrale pacea cu consecințe grele pentru Dobrogea. Regiunea dintre Dunăre și Marea Neagră a intrat sub condominiul Germaniei și Bulgariei. Prăbușirea Imperiului Rus sub puternicele mișcări sociale și politice a permis ca în Basarabia, Sfatul Țării să decidă unirea regiunii cu România la 27 martie 1918. Flota română de pe Dunăre devine în context flotă de pace.

Virgil Dragalina a primit comanda navei de război franceze „Jeanne Blanche” refugiată la Chilia. Îndeplinise misiunea de navă staționară în Bosfor pentru ambasada Franței. După ce Turcia a declarat război Franței, nava, la bordul căreia s-a imbarcat averea ambasadei, s-a retras, în octombrie 1914, la Sevastopol [1, f. 12]. Toate bunurile ambasadei, veselă scumpă „din porțelanul cel mai fin și de o rară frumusețe”, 36 de stații de radiotelegrafie noi, lăzi cu vin francez, vechi și scump, valori ale

ofițerilor au fost ambalate și sigilate din ordinul lui Dragalina [1, f. 12].

A îndeplinit misiunea impecabil timp de trei luni. Nava a fost trecută sub pavilion român. Comandantul Dragalina a luat măsuri de pază a navei și inventariere a bunurilor. Amiralul francez Jean François-Charles Amet (1861–1940), comandatul Escadrei a 2-a din Constantinopol, a adresat mulțumiri locotenent-comandorului Virgil Dragalina: „pentru grija și munca ce au fost depuse de personalul român în păstrarea vasului *Jeanne Blanche*”.

Ne întoarcem la *Memoriu* și constatăm că în Foaia calificativă, pentru lunile aprilie-iunie 1918, s-a scris: „Locot. Comandor Dragalina a avut comanda vasului *Jeanne Blanche*, pus la dispoziția flotei. În scurt timp vasul a fost pus în bună stare, materialele de la bord inventariate în ordine. La predarea vasului, amiralul comandant al Flotei navale franceze din Orient a exprimat mulțumirile sale pentru modul în care a fost întreținut, mulțumiri care în întregime revin lt. cdr. Dragalina” (ss. indescifrabil) [1, f. 12].

Repoziționarea geopolitică a Basarabiei prin unirea la statul român a impus României să ia măsuri militare de apărare a regiunii puternic afectată de abuzurile unităților ruse bolșevizate, care trebuiau alungate peste Nistru. Râul navigabil trebuia apărat. Frontiera nistreană devine de importanță majoră pentru apărarea țării.

Responsabilitatea apărării Basarabiei a revenit Corpului II Armată. În cadrul Statului Major al Corpului II s-a constituit o structură a Marinei Militare condusă de locotenent-comandorul Constantin Pogonat. Concret apărarea frontierei estice a revenit Brigăzii 9 infanterie, în subordinea căreia a intrat operativ Escadra de Nistru care s-a constituit cu două Vedete: nr. 6 „Maior Grigore Ioan” și nr. 7 „Locotenent Dimitrie Călinescu” [8, p. 159]. La comanda unității, în fapt o escadrilă, a fost numit locotenent-comandorul Dragalina. Vedetele care trebuiau să se deplaseze pe Nistru erau nave cu fundul plat, construite și asamblate în Marea Britanie pentru misiuni pe Dunăre. Fiecare vedetă avea un echipaj de 26 de militari care s-au dovedit foarte bine instruiți, atașați

navei și comandanților. Datorită stilului de comandă practicat de Dragalina, ofițerii și echipajele s-au constituit într-un „tot omogen, entuziast și disciplinat, o disciplină ideală, fiindcă era din convingere, nu prin constrângere” [4, p. 309]. Echipajele își asumau răspunderea pentru îndeplinirea fără teamă a misiunilor.

Virgil Dragalina descrie situația celor două vedete și problemele pe care le aveau la începutul misiunii: „Stabilitatea lor era compromisă în urma modificărilor recente: se instalase un catarg metalic la pupa pentru radiotelegrafie, foarte necesar, și s-au instalat borduri la prova pentru lansat torpile și cu torpile în ele, pe cât de fortificate, pe atât de grele” [4, p. 310]. Deplasarea în Marea Neagră, între Gura Patapov și Bugaz, punctul de intrare în limanul Nistrului, însemna un parcurs de circa 90 km. Proiectorul fixat pe punte afecta prin greutate înaintarea navei. Condițiile meteorologice, vânturile, valurile marcau stabilitatea întrucât vedetele aveau, după cum am precizat, fundul plat.

Pregătirea pentru marș a navelor a constat în descărcarea torpilelor, a căror utilitate pe râul Nistru Dragalina n-o vedea. S-a demontat de pe schelet proiectorul și catargul. Toate obiectele de la bord au fost aruncate pentru a nu fi afectate de ruliul și tangajul navei. S-a luat la bord butoaie cu apă dulce ca rezervă.

În dimineața zilei de 7 octombrie 1918, după revista de front a echipajelor, făcută de contraamiralul Ion Spiropol, cele două vedete au pornit în marș. Drumul a durat cu peripeții până în data de 9 octombrie 1918, ora 18.30, când au acostat în portul Cetatea Albă. Echipajele vedetelor s-au confruntat cu mare agitată, valuri mari, care au făcut din punte „un fel de rigolă” [4, p. 310]. Datorită ruliului și tangajului s-au pierdut butoaiele cu apă de rezervă. Navele au fost însoțite pentru siguranță de canoniera „Grivița”, navă maritimă. La intrarea în limanul Nistrului, „Grivița” a lovit fundul și s-a oprit. A fost nevoie de remorcarea canonierei pentru a fi trasă în apă adâncă. Dragalina a condus manevra, Vedeta nr. 6 a fost în pericol de a se răsturna, și cealaltă vedetă s-a pus pe uscat. După ce s-a deschis podul ce făcea legătura între Bugaz și limba de pământ

spre Coralina, vedetele au navigat spre Cetatea Albă. S-a mers cu viteză redusă, cu multă atenție întrucât traseul de navigație în siguranță nu era cunoscut. Cele două vedete, nr. 6 și nr. 7, realizau o misiune de pionierat. În drum spre Cetatea Albă s-au montat și proiectoarele. A doua zi, cu un pilot cunoscător al itinerarului de navigare, s-a ajuns la Tighina, la sud de pod. Misiunea care le-a fost stabilită era apărarea podului împotriva trupelor ruse. Pentru îndeplinirea ordinului, navele trebuiau să patruleze și să inspecteze sectorul. S-au confruntat cu lipsa de păcură, pe care au substituit-o cu lemne. S-au scos injectoarele, s-a făcut focul și astfel s-au putut deplasa și mai ales încălzi compartimentele navei. A fost o măsură extremă, inovatoare. Abia la 7 noiembrie 1918 au primit păcură.

Informat de generalul Olteanu, comandantul Sectorului de acoperire, pe 27 noiembrie 1918, că militari bolșevici, circa 5.000-6.000 susținuți de artilerie, vor încerca să ocupe orașul Tighina, Dragalina a luat măsuri de patrulare și observare. Misiunile au început după lăsarea întunericului. S-a repartizat Vedetei nr. 7 sectorul la nord de pod, la 250 m, iar Vedeta nr. 6 – la sud, la aceeași distanță. Când s-au constatat mișcări pe malul stâng al râului, s-au executat trageri cu 20 de obuze de Vedeta nr. 7 și 20 – Vedeta nr. 6 [4, p. 326]. Fiecare vedetă era armată cu un tun „Skoda” de 47 mm, o mitralieră de 6,5 mm. Sub presiunea loviturilor, trupele bolșevice au fost obligate să se retragă spre interior.

S-a decis retragerea Escadrei în liman. Întrucât s-au găsit trei șalupe care aparținuseră germanilor, „Dniester” (putea ambarca 30-40 de militari), „Betta” și „Gaudeamus”, navele au fost preluate. Retragera nu a fost simplă din cauza zăpoarelor, care se formaseră pe Nistru. S-a folosit tunul pentru a sparge gheața și a deschide cursul râului.

Escadrei de Nistru i s-a repartizat și nava „Nicolae”, care avea la bord un tun de 57 mm. Nu avea echipaj și combustibil. S-a rezolvat problema și Escadrila și-a mărit numărul navelor la cinci. S-au mai capturat șalupa „Else” la Cetatea Albă, iar „Carmen Sylva” a fost rechiziționată. „Nicolae” a fost înlocuită cu nava „Tiraspol”.

O misiune extrem de importantă, pe care Escadrila de Nistru a executat-o, a fost organizarea retragerii Armatei franceze de Dunăre din sudul Rusiei la Cetatea Albă, 9 km peste liman. Două divizii, greacă și poloneză, au trecut peste podul construit de militari la Maiski. Retragera celor două divizii franceze în România s-a executat cu protejarea flancului stâng de Escadra franceză, iar „flancul drept format din unitățile grecești și poloneze, care încheiau ariergarda” [4, p. 355].

Comandantul Escadrei de Nistru a fost informat de către șeful de Stat Major al armatei franceze, pe 5 aprilie 1919, de misiune. Practic în două zile, comandorul Dragalina a trebuit să pregătească transbordarea. Pentru creșterea capacității de transport s-au rechiziționat circa 100 de lotci și remorcherul „Cosak”, proprietatea unui locuitor din Cetatea Albă. Proprietarii lotcilor, pescari de origine rusă, au fost mobilizați și avertizați că orice act de sabotaj se pedepsește cu moartea. Dragalina a realizat o cooperare perfectă între marină și artilerie.

Transbordarea diviziilor franceze, însemnând aproximativ 12.000 de militari cu tot materialul, caii ofițerilor și atelajelor, s-a executat în zilele de 7, 8 și 9 aprilie 1919. Toate navele din Escadra de Dunăre, alocate misiunii, au transportat din zori și până în seară oamenii și materialele, care blindate, tunuri, chesoare, camioane, mașini, bucătării, ambulanțe, cai ș.a. Nu s-a înregistrat niciun incident. În ziua de 8 aprilie 1919, bande bolșevice se apropiau de zona în care se aflau trupe franceze. Executând impecabil foc cu tunurile de câmp instalate pe bacuri, misiune de pionierat în istoria marinei române [4, p. 366], bolșevicii au fost alungați.

Unitățile de polonezi și greci au trecut mai lent, operația fiind încheiată pe 14 aprilie 1919. Podul a fost apărut. Meritul în organizarea și îndeplinirea misiunii de transbordare și protejarea trupelor franceze, grecești și poloneze este al comandorului Virgil Dragalina care a probat calități deosebite de organizator și comandant.

Generalul Prezan (în 1919 comanda Marele Cartier General) avea să relateze în 1936: „și a rămas o enigmă cum a putut Dragalina ca

în trei zile să transbordeze peste apa întinsă a lacului o întreagă armată și un imens parc de vehicule. Pentru oameni a fost poate mai ușor, fiindcă i-a trecut cu lotcile, însă pentru transportul tunurilor și vehiculelor a făcut într-adevăr un tur de forță. Gândiți-vă și dumneavoastră ce însoțește o armată /.../. Mii de vehicule, cai, camioane, ambulanțe, tunuri și chesoane. Dar cu ce au fost transbordate, când nu erau suficiente remorchere? Aflasem că și vedetele au tras la remorcă șlepurile și mi-a spus Dragalina că această operație a fost destul de riscantă, putând surveni accidente grave, fiindcă față de mica vedetă șlepul este enorm de mare și foarte greu, supraîncărcat cu materiale. Dar în același timp vedetele au trebuit să protejeze de atacurile trupelor bolșevice, fiindcă, domnilor, ostașii francezi nu mai vroiau să lupte”. [4, p. 359]

Înainte de a fi dus de o vedetă în largul mării pentru a se imbarca, generalul D’Anselme a adresat felicitări printr-un Ordin de zi, datat 20 aprilie 1919, vedetelor românești și comandantului Dragalina: „Strălucit comandant de Escadrilă, aflându-se pe Limanul Nistrului în timpul retragerii trupelor franceze a organizat și dirijat personal transportul acestor trupe între țărmul ucrainean și țărmul românesc al fluviului. A luat parte la un număr mare de operațiuni pe Liman, dând dovadă în toate circumstanțele de un splendid curaj și cel mai desăvârșit devotament”. Recunoașterea a venit și de la Generalul Claudel, care precizează că ofițerii de marină români „au adus armatei franceze cele mai mari servicii și au dat dovadă în toate circumstanțele de cel mai desăvârșit devotament”. La rândul său, a intervenit pentru decorarea căpitan-comandorului Dragalina cu „Legiunea de Onoare” [8, p. 429-430].

I-a revenit lui Virgil Dragalina o altă misiune importantă, de a distruge aerodromul de la Atarik și Stația de radio de telegrafie aflate la aproximativ de 9 km nord de țărmul mării. Operația s-a executat pe timp de noapte, cu sprijinul unui batalion de infanterie român. Infanteriștii au fost ambarcați în perfectă ordine pe două șleपुरi trase la remorcă. Deplasarea spre Atarik s-a făcut noaptea, ceea ce a permis

surprinderea rușilor. S-au preluat 12 motoare noi de avion, diverse aparate și ce mai era de valoare. Clădirile au fost minate și detonate. Misiunea s-a finalizat fără accidente.

În componența Escadrei de Nistru au fost aduse Vedetele nr. 2 „Căpitan Nicolae Lascăr Bogdan”, nr. 4 „Maior Dimitrie Giurescu”, nr. 5 „Maior Gheorghe Șonțu”, nr. 8 „Căpitan Valter Mărăcineanu”. Nistrul a fost controlat total. Au fost scufundate toate mijloacele de plutire, remorchere, lotci, șleपुरi, șalupe și barcaze rusești.

Prin patrulările zilnice și misiunile de foc, Escadra de Nistru a ținut la distanță trupele ruse și a dejucat intențiile de a se apropia de malul stâng al râului. Noapte de noapte, Escadra cu vedetele și șalupele din dotare erau în mișcare în Liman. În luna august 1919 s-au făcut recunoașteri în Peninsula Coralina, iar marinarii din echipajul Vedetei nr. 3 „Căpitan Mihail Romano” au fost citați pe ordin de zi pentru curajul de a fi debarcat în apropierea satului Coralina pentru capturarea bărcilor rusești [8, p. 167].

Conform surselor arhivistice, echipajele și comandanții Vedetelor nr. 1 „Maior Ene Constantin” și nr. 2 „Căpitan Nicolae Lascăr Bogdan”, căpitanii Ulic Constantin, Baicu Ștefan și plutonierul Ene, au fost citați pe ordin de zi împreună cu echipajele pentru că au preluat din Peninsula Coralina și au transportat în portul Bugaz 10 tunuri/75 mm, 2 obuziere/120 mm, 2 obuziere/152 mm, 37 antetunuri și chesoane [8, p. 167].

Vedetele Escadrilei de Nistru au patrulat și pe coasta ucraineană, în sectorul Odessa. A fost o misiune importantă, executată în timp record. Luna septembrie 1919 a însemnat pentru Escadra de Dunăre noi misiuni de patrulare pe coasta ucraineană și de escortă pentru nave care circulau pe Nistru.

Virgil Dragalina și-a încheiat misiunea de comandant al Escadrilei de Nistru pe 12 septembrie 1919. Misiunile îndeplinite de Escadrilă au avut un rol major în apărarea frontierei nistrene. Fără prezența navelor Escadrilei pe Nistru, trupele rusești ar fi creat serioase probleme pe malul drept al râului. Virgil Dragalina s-a dovedit un excelent comandant cu rezultate

remarcabile în îndeplinirea misiunilor, fără pierderi materiale și umane.

Parcursul carierei sale a cuprins în continuare studii în Marea Britanie, Școala de Radio-telegrafie (Portsmouth); Școala de Electricitate și Torpile la bordul N.M.S. „Vernon”; Școala de Artilerie în Wade Island. Până la 15 noiembrie 1935 a îndeplinit în Marina Regală diverse funcții pe linie de comandă, stat major, reprezentare în Italia și Marea Britanie, comandant al N.M.S. „Regina Maria” (16 august 1932 – 1 noiembrie 1933).

În Foaia calificativă pentru 1 noiembrie 1935 – 1 noiembrie 1936 s-a precizat că este detașat „afară din cadrele active ale Marinei Regale la Direcțiunea Navigației Maritime Române, în funcția de subdirector administrativ”. S-a ocupat de reorganizarea Serviciului Maritim Român contribuind la realizarea regulamentelor de navigație care lipseau. Directorul Navigației Maritime Române conchide: „Are multă putere de muncă și este extrem de conștiincios. Nu găsesc decât cuvinte de laudă pentru activitatea D-lui C-dor Dragalina” [1, f. 105].

Pentru serviciile deosebite aduse României în calitate de ofițer al Marinei Regale Române, a fost decorat cu: 1) Medalia „Avântul Țării”; 2) „Crucea de război” cu stea de bronz (Franța); 3) „Crucea României” cu spade; 4) „Steaua României” în grad de Cavaler; 5) „Crucea de război” (Franța); 6) Ordinul „Victoria” (Marea Britanie); 7) Medalia „Virtutea”; 8) Crucea comemorativă (1916–1918). În 1945 s-a pensionat.

Întrucât fiicele sale, Ioana și Opritsa, cu familiile lor au emigrat în SUA, Virgil Dragalina și soția au decis să le urmeze. La 23 septembrie 1975 părăsește definitiv România. A decedat la 6 martie 1980, la venerabila vârstă de 90 de ani, fiind înmormântat la New York. Atât Virgil, cât și Corneliu, fratele său, au onorat numele Dra-

galina în calitate de militari ai Armatei României. Misiunile Escadrei de Nistru sub comanda lui Virgil Alexandru Dragalina se așează în cronicul Marinei Militare ca una dintre filele de glorie în apărarea frontierei răsăritene a României Mari într-o perioadă istorică complexă.

Comandorul a lăsat o operă încă nevalorificată integral. A scris studii referitoare la misiunile Flotei de Dunăre și Marea Neagră, de politică maritimă, geopolitică și regulamente. A lăsat manuscrisele „Istoricul Marinei Comerciale”, „Enciclopedia Marinei Comerciale” ș.a. [9, p. 146-147].

Note și referințe bibliografice:

1. Arhivele Militare Naționale (A.M.N.R.), Dragalina Virgil, D.C.I. Inventar nr. 0217 din 20.08.1974.
2. Cruciașătorul „Elisabeta” a fost în serviciu între 1888 și 1923.
3. Ciorbea, Valentin; Borandă, Georgeta. *Istoricul cruciașătorului „Elisabeta”*. Constanța: Ovidius University Press, 2004, (Passim).
4. Dragalina, Virgil Alexandru. *Escadra de Nistru*. Ediție îngrijită de Adrian Pandea și Dumitru Roman. Cuvânt înainte – Ion Bulei. București: Editura Militară, 2011.
5. Bricul „Mircea”, velier, a fost prima navă-școală din Marina României. A intrat în serviciu în 1882 și și-a încheiat misiunea în anul 1931. Scos „la pensie” a pierit în flăcări, în urma bombardamentului făcut de aviația sovietică în august 1944 pe Dunăre.
6. Ciorbea, Valentin. *Istoricul bricului „Mircea”*. Constanța: Editura Academiei Navale „Mircea cel Bătrân”, 2014, (Passim).
7. Am ales grafia din documentele de epocă. În diverse lucrări, inclusiv în lucrarea „Escadra de Nistru”, deja citată, numele navei este scris „Zborul”.
8. Petrescu, Nicolae C. *Marina Militară Română în Războiul nostru pentru Întregirea României. File de istorie*. Pitești: Editura și Tipografia Europroduct, 2004.
9. Moșneagu, Marian. *Dicționarul marinarilor români*. București: Editura Militară, 2008.

**ATITUDINEA MINISTRULUI AFACERILOR STRĂINE,
ALEXANDRU MARGHILOMAN, RELATATĂ DE PRESA ROMÂNEASCĂ ȘI
INTERNAȚIONALĂ ÎN CAZUL COMLOTULUI ÎMPOTRIVA REGELUI CAROL I ȘI
ASASINATELE DE TIP TERORIST CARE AU AVUT LOC ÎN BUCUREȘTI, ÎN ANUL 1900**

Doctor în științe militare, vicepreședinte al Asociației Istorice „Dimitrie Cantemir” – ASIC.

Domenii de interes: istorie militară, istorie urbană, istoria Basarabiei.

Cărți publicate: *Romanian military art during the second Balkan war (1913)*, Lap Lambert Academic Publishing, Londra, 2017.
1918. *Reintrarea României în război*, Editura Miidecărți, Bragadiru, 2018.

Daniel Silviu NICULAE

**Atitudinea ministrului afacerilor străine, Alexandru Marghiloman, relatată de presa românească
și internațională în cazul complotului împotriva regelui Carol I și asasinatelor de tip terorist
care au avut loc în București, în anul 1900**

Rezumat. Asasinatelor care au avut loc în București, la inițiativa Comitetului Suprem Macedonian cu sediul la Sofia, la jumătatea anului 1900, au impresionat opinia publică românească a cărui primă sursă de informare erau ziarele care relatau amănunțit evoluția evenimentelor. O emoție puternică a produs însă știrea din presă conform căreia aceeași organizație anarhistă bulgară a plănuțit și organizat un atentat împotriva regelui Carol I. În acest context, relațiile bilaterale româno-bulgare, care erau tensionate din cauza conflictului ostrovelor dunărene care se formau sau dispăreau pur și simplu ca urmare a aluviunilor și a cursului apei modificând astfel talvegul și implicit frontiera fluvială dintre România și Bulgaria, s-au înrăutățit atât de mult, încât până la sfârșitul anului 1900, o confruntare armată părea că era imposibil de evitat.

Cuvinte-cheie: Alexandru Marghiloman, Comitetul Suprem Macedonean, diplomatie, presa, terorism.

**The attitude of the minister of foreign affairs, Alexandru Marghiloman, reflat in the Romanian
and international press in the case of the plot against King Carol I and the terrorist type assassinations
that took place in Bucharest, in 1900**

Abstract. The assassinations that took place in Bucharest, at the initiative of the Supreme Macedonian Committee based in Sofia, in mid-1900, they impressed the Romanian public opinion whose first source of information were the newspapers that reported in detail the evolution of the events. A strong emotion, however, produced news reports that the same Bulgarian anarchist organization planned and organized an attack against King Carol I. In this context, the Romanian-Bulgarian bilateral relations, which were tense due to the conflict of the Danube ostrovs that were formed or disappeared simply as a result of the alluviums and the water flow, thus altering the talveg and implicitly the river border between Romania and Bulgaria, they got so bad that by the end of 1900, an armed confrontation seemed impossible to avoid.

Keywords: Alexandru Marghiloman, Macedonian Supreme Committee, diplomacy, press, terrorism.

La începutul lunii iulie 1900, Petre P. Carp a fost numit prim-ministrul unui guvern conservator al cărui mandat, primit de la regele Carol I al României, a fost gestionarea crizei financiare cu care se confrunta societatea românească. În cele 7 luni de guvernare, membrii cabinetului Carp – 7 iulie 1900 și 13 februarie 1901, Constantin Olănescu – ministrul de interne, Alexandru Marghiloman – ministrul de externe, Titu Maiorescu – ministrul justiției, generalul Iacob Lahovari – ministrul de război, Constantin C. Arion – ministrul cultelor și instrucțiunii publice, Ion C. Grădișteanu – ministrul lucrărilor publice, Nicolae Filipescu – ministrul agriculturii, industriei, comerțului și domeniilor și Petre P. Carp, care deținea și portofoliul finanțelor, au încercat să redreseze economia țării, însă aveau să se confrunte cu o criză politică cauzată de atitudinea guvernului bulgar. Un rol important în gestionarea acestei stări tensionate, care crea posibilitatea unui război româno-bulgar, a revenit diplomației românești conduse de ministrul afacerilor străine, Alexandru Marghiloman.

Cincizeci de saci de grâu la moment să măcinați!

Aceasta a fost parola care a confirmat planul asasinării la 22 iulie 1900 a profesorului Ștefan Mihăileanu de către un membru al Comitetului Suprem Macedonean de la Sofia condus de Boris Sarafov. Motivația actului criminal, conform cotidianelor românești, se regăsea în principal în activitatea ziaristului Ștefan Mihăileanu care coordona revista *Peninsula Balcanică* în paginile căreia a publicat atât articole care dezvăluiau situația deosebit de grea a aromânilor din Macedonia cât și atrocitățile luptătorilor pentru eliberarea provinciei otomane, membri ai Comitetului Suprem Macedonean, asimilați în mentalul societății bulgare ca niște eroi care se jertfeau pentru realizarea idealului național, eliberarea bulgarilor din Macedonia de sub stăpânirea agresivă a Imperiului Otoman. Dacă inițial, comitagii, acei membri ai comitetelor revoluționare bulgare, care s-au sacrificat pentru renașterea națională a Bulgariei în timpul ocupației opresive a otomanilor, și-au

îndeplinit onorabil misiunea, mulți dintre aceștia pregătindu-se în tabere special amenajate pe teritoriul Țării Românești, ai cărei domnitori au susținut cauza bulgară, după anul 1878, activitatea acestora a fost caracterizată de acțiuni anarhiste, teroriste, devenind astfel un factor principal de instabilitate regională.

Într-un articol apărut în ziarul *Tribuna Poporului* din data de 27 august 1900, intitulat *Din culisele politicii rusești în Peninsula-Balcanică*, ancheta jurnalistă a scos în evidență un aspect mai puțin cunoscut care a contribuit la întărirea motivației crimei. Potriviti acestuia, din anul 1887, Imperiul Țarist a rupt orice relație diplomatică cu Bulgaria, iar în plan intern, viața politică bulgară era dominată de rivalitatea dintre prim-ministrul Ștefan Stambulov și principele Ferdinand de Saxa-Coburg. Potrivit articolului, această stare tensionată era coordonată de ministrul țarist de la București, Mihail Alexandrovici Hitrovo. În 1895, dragomanul legației țariste de la București, Jacobson, a fost declarat dispărut, acesta fugise cu două dosare secrete aflate în arhiva consulatului, care în cele din urmă, cumpărate de guvernul bulgar, au intrat în posesia lui Ștefan Stambulov [1, p. 441].

Unul dintre aceste dosare a apărut la Viena, sub forma unei broșuri cu titlul de *Poliția secretă rusească din Orient*. Cel de al doilea dosar conținea documente referitoare la detronarea lui Alexandru Batemberg și acte importante cu privire la interesele Imperiului Țarist în Macedonia și planul implementării acestora în provincia otomană. Cu puțin timp înainte de a muri din cauza rănilor provocate de tentativa de asasinat din anul 1895, Ștefan Stambulov a predat dosarul unui om de încredere, care în cele din urmă, nu se știe pe ce căi, a ajuns la Ștefan Mihăileanu. Acesta l-a fotografiat transmițând un exemplar regelui Carol I al României, un exemplar lui Take Ionescu iar unul a fost trimis peste granițele României. Ștefan Mihăileanu a păstrat clișeele/negativele dosarului, publicând însă două articole în ziarul *Peninsula Balcanică* în care menționa indirect că ar cunoaște conținutul dosarului privind chestiunea macedoneană deținut de Ștefan Stambulov. Evident că, cele două articole

au atras atenția conducerii Comitetului Suprem Macedonean de la Sofia care a luat hotărârea înființării unui subcomitet la București [2, p. 3].

Prin urmare, în decembrie 1899, în prezența celor care coordonau activitatea comitetului la Sofia, Boris Sarafov – președinte, D. Davidov – vicepreședinte, Vladimir Kovacev – secretar și George Petrov – casier, s-a ales conducerea filialei bucureștene a cărui președinte, Alexandru Trifanov, a fost desemnat în unanimitate. Primii membri ai acestei filiale au fost: Nicola Bogdanov zis Hagi, Angel Pop Arsov, Marcu Bosniacov, George Theodorov, Kristu Karambulev, Coti Zafirov și Traciu Zvetcov. După solemnitatea depunerii jurământului, care respecta un anumit ritual ce includea citirea textului în timp ce atingeau un pumnal și un pistol, membrii și-au asumat scopul principal și misiunea acestei organizații, obținerea prin mijloace revoluționare autonomia Macedoniei și alipirea ei la Principatul bulgar. Acest deziderat includea pe lângă acțiuni specifice propagandistice în Bulgaria și printre bulgarii emigrați în alte țări și colectarea de contribuțiile bănești pentru întreținerea agitației și pregătirea revoluției [3, p. 505-516]. De menționat că primul președinte al Comitetului Macedonean din Sofia, înființat în anul 1885, a fost Trayko Kitancev, bulgar macedonean originar din comuna Resna, Bitolia, comitet implicat în asasinarea primului-ministru bulgar Ștefan Stambulov. Sub conducerea acestuia au fost organizate primele transporturi de muniție și arme în Macedonia, a căror finalitate a fost sub așteptări. Un amănunt interesant legat de caracteristica acestui comitet era precizat în presă și anume, că era organizat asemănător societăților nihiliste din Imperiul Țarist din secolul al XIX-lea, asimilate activismului revoluționar [4, p. 1]. După moartea lui Trayko Kitancev, în august 1895, conducerea Comitetului a fost preluată de Danail Nikolaev, apoi, așa cum menționam, de Boris Sarafov, fost locotenent în armata bulgară, cel care a organizat acțiunile de tip terorist desfășurate pe teritoriul românesc [5, p. 53-55].

Prima misiune primită de subcomitetul revoluționar de la București a fost asasinarea lui

Kiril G. Fitowsky, membru al Comitetului de la Sofia. Acesta a fost trimis la București pentru a cumpăra arme însă a delapidat banii necesari posibilelor tranzacții cu armament. Sub pretextul că era spion turc, la 1 februarie 1900, acesta a fost omorât pe strada Ceauș Radu de către bulgarul Boiciu Iliev. La scurt timp, acesta și complicitii săi au fost arestați și închiși la penitenciarul Văcărești, fiind cercetați de autoritățile române [3, p. 505-516].

În timp ce ancheta își urma cursul firesc, în seara zilei de 22 iulie 1900 a avut loc o crimă care produs o profundă indigare în societatea românească, asasinarea profesorului Ștefan Mihăileanu.

Cine era Ștefan Mihăileanu? Ștefan Mihăileanu s-a născut în anul 1859, în localitatea Ohrida din Macedonia. A fost timp de 17 ani profesor la Liceul Sf. Sava. Cursurile primare le-a urmat în orașul său natal. La 11 ani a fost adus în capitala României fiind admis cu bursă la Liceul Sf. Sava. În cele șapte clase liceale tânărul Mihăileanu a fost premiant. Era iubit de toți profesorii pentru silința și conduita exemplară. După terminarea liceului s-a înscris la Facultatea de Litere unde după trei ani și-a luat licența cu magna cum laude. După obținerea licenței, a fost numit profesor de limba greacă cu titlu provizoriu la Liceul Sf. Sava. După aceea, a fost numit profesor de limba latină la Liceul Lazăr. A fost profesor la institutele particulare Dragu, Brânză și Pompilian. Ca autor, Ștefan Mihăileanu a publicat lucrări școlare de valoare. În anul 1892 a înființat ziarul *Peninsula Balcanică*, al cărui tiraj a fost oprit în 1895, pentru a fi reluat apoi la 23 ianuarie 1900 [3, p. 505-516].

O scurtă prezentare a personalității aromânului Ștefan Mihăileanu a apărut în presa vremii. Potrivit acesteia, „din articolele sale, victima asasinatului apare ca un mare luptător național al cauzei macedonene în Bulgaria, patria atâtor criminali. Au trecut numai trei săptămâni de când, Ștefan Mihăileanu a publicat în ziarul său un admirabil articol în care releva asasinatele și persecuțiile la care erau expuși românii din Peninsula Balcanică. Acest articol a hotărât moartea sa neîntârziat. În acel articol era

spus crudul adevărul despre mișelescul comitet revoluționar bulgar. Nu demult, Mihăileanu a spus colegilor săi de la Sf. Sava că se aștepta din zi în zi să fie asasinat. Unii au crezut că el glumește, însă, mulți l-au sfătuit să înceteze cu acțiunea începută. Au urmat apoi scrisori peste scrisori anonime în care i se spunea că va fi ucis dacă nu va închide ziarul și nu va înceta cu campania întreprinsă. La toate aceste amenințări Mihăileanu a rămas rece. Acum trei săptămâni a primit o scrisoare ultimatum din partea unui cârciumar în care îi făcea cunoscut faptul că, dacă va mai scoate un singur număr din *Peninsula Balcanică* va fi ucis. Nici de aceasta dată Mihăileanu nu s-a speriat, *Peninsula Balcanică* a continuat să apară. Sâmbătă noaptea, pe când se întorcea spre casă de la niște prieteni, împreună cu soția și fiica lui de 10 ani, a fost asasinat. Criminalul, Stoian Dimitrov a declarat că el este autorul, că nu are niciun complice și că singur s-a oferit comitetului revoluționar din Bulgaria pentru a-l omorî pe Mihăileanu. Comitetul, în urma ofertei lui Dimitrov, i-a dat autorizație deplină. A relatat că acum două săptămâni a fost la Sofia, prin Rusciuc de unde a luat revolverul și cuțitul pe care îl avea la el. A mai spus că l-a urmărit pe Mihăileanu timp de 22 de zile. Întrebat dacă regretă fapta sa, cu un cinism nemaipomenit a răspuns negativ. El a afirmat că aceași soartă ca a lui Mihăileanu, o vor avea toți cei care scriu și conduc acțiuni din România împotriva patrioților bulgari” [6, p. 2].

Cercetările autorilor celor două asasinate și a complicilor acestora au avut rezultatul așteptat și anume, găsirea dovezilor care să probeze implicarea Comitetului Suprem Macedonean în planuirea și buna executare a crimelor și susținerea activității acestuia de către guvernul bulgar.

Potrivit articolelor și a anchetelor jurnalistice care ocupau prima pagină a ziarelor, „comitetul exercita o mare influență asupra guvernelor bulgare, se putea spune fără ezitare, că acestea erau complicele lui. În special guvernul T. Ivanciev – V. Radoslavov, care era compus din membrii comitetului. Mai mulți negustori aromâni tulburați de agenții comitetului, s-au prezentat la un ministru bulgar și nedumeriți,

au întrebat dacă trebuia să răspundă la forța cu forță. Radoslavov le-a răspuns scurt să nu refuze cererile de bani ale comitetului. De mult timp ziarul comitetului macedonean din Sofia, *Les Reformes*, prevestea că anul acesta, 1900, va începe revoluția în Macedonia. Călătoria finanțistului rus Kobeko la Sofia, nu a fost făcută pentru examinarea finanțelor statului bulgar, ci pentru a studia dacă revoluția are șanse de reușită. Toate mișcările bulgare se fac sub impulsul diplomației ruse care are un mare număr de agenți în Peninsula Balcanică. Astăzi, Macedonia este cutreierată de agenți ruși și bulgari, despre care gazetele din străinătate spun că s-au dus să facă studii științifice dar, în realitate ei sondează starea de spirit” [4, p. 2].

Prima pagină a ziarelor românești era un spațiu editorial generos cu amănuntele privind evoluția anchetei coordonată de o echipă redutabilă de investigatori, Ion T. Florescu – judecător de instrucție, Emil Miclescu – prim-procurorul Tribunalului Ilfov, Puiu Alexandrescu – șeful Siguranței, D. Dobrescu – prefectul Capitalei și Sava Grigorescu, comisarul care a coordonat munca poliștilor la locul asasinatelor. Prin urmare, erau publicate foarte multe informații din sursă sigură privind activitatea Comitetului Suprem Macedonean în România, unde, printre altele, înființase în total 14 subcomitete, semnalate la Tulcea, Constanța, Giurgiu, Turnu-Măgurele, Brăila și bineînțeles București unde activau 3 centre ale anarhiștilor bulgari. Comitetul a lansat o subscripție pentru un împrumut patriotic de „500.000 lei în acțiuni nominale a 50 de lei. Obligațiile împrumutului au fost semnate de generalul Nicolaev și de Boris Sarafov. Acțiuni în valoare nominală de aproape 300.000 lei au fost plasate între românii din Bulgaria. Bani adunați sub nume de împrumut național erau destinați propagandei bulgărești în Macedonia și Dobrogea. Membrii nu se cunoșteau între ei, toți cei înscrși în cele mai multe cazuri, erau forțați sub amenințarea cu moartea, să contribuie cu sume mari de bani la sporirea fondului de propagandă. În Dobrogea, comitetul avea mii de membrii și s-a descoperit că erau puse sub directa supravechere a preoților bulgari. Planul lui Sarafov în

privința României era simplu, subminarea autorității statale de comitetele revoluționare bulgare a căror misiune era declanșarea revoluției de către bulgarilor din Dobrogea împotriva instituțiilor românești pe fondul asasinatelor din România [7, p. 1]. La Galați au fost descoperite două comitete bulgare care aveau filiale în 3 comune din județ, 2 dintre ele erau pe malul Prutului. Alertați de perchezițiile din București și de punerea sub urmărire de către parchet a unor bulgari din capitală, membrii acestor filiale au ascuns eventualele acte compromițătoare, iar de frica unor posibile arestări, aceștia au trecut în Basarabia, dat fiind că frontiera din partea României era slab supravegheată iar din partea rușilor cu atât mai puțin” [8, p. 2].

Instrucția asasinatului lui Ștefan Mihăileanu a scos în evidență o deficiență majoră în domeniul înregistrării și evidenței persoanelor străine care tranzitau România, pentru că, în anul 1900 nu erau promulgate norme juridice eficiente care să reglementeze regimul prezenței acestora și a celor care locuiau cu forme nelegale, fapt pentru care, străzile Bucureștiului și ale localităților din România erau pline de indivizi dubioși. Poliția capitalei a fost luată oarecum prin surprindere de amploarea organizatorică a Comitetului Suprem Macedonean în București și nu numai. Rezidenții bulgari din București comunicau nestingheriți cu șefii comitetului de la Sofia de unde primeau indicații privind organizarea și executarea asasinatelor pe teritoriul României [8, p. 1].

Perchezițiile care au avut loc atât în București cât și în orașele importante din România au adus dovezi privind implicarea guvernului bulgar în activitatea Comitetului Suprem Macedonean. Au fost găsite mai multe ziare bulgărești și o bogată corespondență între membrii din România și Comitetul de la Sofia. La una dintre locațiile din București s-a găsit o scrisoare finalizată dar neexpediată adresată ministrului de interne bulgar Radoslavov în care i se cerea expres să facă tot ce este posibil pentru protejarea lui Stoian Dimitrov [9, p. 3].

Știrile care erau transmise ziarelor din București de către corespondenții din Sofia relatau

despre situația românilor din Bulgaria care erau terorizați neconținut de către agenții comitetului revoluționar. Aceștia, organizați în grupuri formate din 2 sau 3 membrii care pătrundeau în casele românilor și sub amenințarea verbală susținută de un pumnal sau revolverul aruncat pe masă ostentativ, cereau bani pentru comitet [10, p. 3].

În timpul anchetei, investigatorii au aflat că de fapt, comitetul de la București a fost înființat pentru a pune în executare planul asasinării regelui Carol I al României. Printre numeroasele scrisori găsite în timpul perchezițiilor, textul uneia dintre ele, cea găsită la Traiciu Svetcov, unul din complicii în asasinarea lui Fitowski, fugit peste graniță, în a cărei păstrare fuseseră date toate actele printr-o hotărâre a comitetului din București, consemnată în proces verbal, a provocat un protest masiv din partea clasei politice și a opiniei publice românești. În această scrisoare, Boris Sarafov le ordona membrilor de la București să găsească un om curajos „gata să stingă viața regelui român. Dacă nu aflați, atunci eu însumi mă duc acolo ca să-l străpung. E necondiționat necesar să producem în România tulburare mare și încurcături, ca, folosindu-ne de asta, să putem pregăti revoluția în Macedonia” [11, p. 7].

Presa relatează despre reacția regelui Carol I al României în momentul în care a fost informat cu privire la asasinat, care a fost foarte afectat și îngrijorat de acțiunea Comitetului Macedonean bulgar. Imediat au fost luate măsuri de siguranță la Castelul Peleş de la Sinaia, fiind semnalată prezența unor vizitatori străini în localitate [12, p. 2].

Dacă în plan intern autoritățile române puteau gestiona criza, fapt concretizat de măsurile luate privind siguranța atât a populației cât și a personalităților politice vizate de Comitetul Suprem Macedonean, implicarea guvernului bulgar în activitatea comitetului, a reprezentat o provocare pentru diplomația românească. O contribuție importantă la rezolvarea crizei a avut-o ministrul afacerilor străine, Alexandru Marghiloman, sub directă coordonare a regelui Carol I al României. În bibliografia românească

sunt autori care îl învinovătesc pe Alexandru Marghiloman pentru impasul ajuns în relația cu Bulgaria și iminența unei confruntări armate cauzate de comportamentul ministrului afacerilor străine, care nu putea tolera o asemenea ofensă adusă suveranului român.

Acțiunea diplomatică a ministrului Alexandru Marghiloman reflectată în presa românească și străină. La scurt timp după începerea anchetei, primele cercetări au arătat implicarea Comitetului Suprem Macedonean de la Sofia în asasinatele de la București și conceperea complotului împotriva regelui Carol I. Evident, a urmat o reacție a ministrului afacerilor străine, Alexandru Marghiloman, care a transmis o notă guvernului bulgar prin intermediul agentului diplomatic român, Nicolae Mișu. Conform relatărilor din presă, nota diplomatică atrăgea atenția autorităților bulgare, anume, faptul că acestea tolerau și nu se implicau în stoparea activităților Comitetului Suprem Macedonean, care plănuia atentate de la Sofia fără a fi deranjat de vreo intervenție din partea guvernului bulgar, fapt pentru care, autoritățile române au început să ia măsuri împotriva cetățenilor bulgari suspecti, fiind posibilă expulzarea acestora pentru asigurarea liniștii și ordinii publice [13, p. 3].

După ședința Consiliului de Miniștri din data de 26 iulie 1900, care a avut loc sub președinția primului-ministru, Petre P. Carp, la ministerul de interne, a avut loc o vie corespondență și un intens schimb de note telegrafice între Alexandru Marghiloman și Nicolae Mișu. Cel din urmă a fost delegat să solicite instituirea unei comisii rogatorii pentru cercetarea asasinării lui Ștefan Mihăileanu, pentru a se putea lua un interogatoriu lui Boris Sarafov, autorul moral al crimei și al complotului împotriva regelui Carol I al României. Pe fondul dovezilor descoperite în timpul anchetei a fost solicitată arestarea imediată și extrădarea lui Boris Sarafov și a complicilor acestuia de către autoritățile bulgare, în baza cererii judecătorului de instrucție, I.T. Florescu, iar în cazul în care aceasta solicitare a guvernului român nu era îndeplinită în 24 de ore de la primirea ei, agentul

diplomatic de la Sofia, Nicolae Mișu, a primit ordinul de a părăsi Bulgaria, prin acest gest fiind considerat că relațiile diplomatice bilaterale au fost întrerupte. Cererea României era completată de atenționarea autorităților bulgare cu privire la suma de 200.000 lei obținuți prin șantaj și amenințări de către agenții comitetului macedonean de la românii din Bulgaria, pentru susținerea acțiunilor propagandistice și a atentatelor planificate [13, p. 3].

După comunicarea oficială a notei de către Nicolae Mișu, ministrul de externe al Bulgariei a declarat că răspunsul urma să fie transmis după ce solicitările românești erau analizate în cadrul consiliul de miniștri, imediat convocat după primirea acestora, însă reuniunea nu putea avea loc fără participarea prințului Ferdinand de Saxa-Coburg, care era la momentul respectiv, conform declarației oficialului bulgar, ocupat cu efectuarea unor inspecții regionale în localitățile din Bulgaria. Acest răspuns a generat o reacție unanimă a partidelor, presei, opiniei publice și a guvernului român care s-au solidarizat pentru a sprijini demersul diplomatic inițiat de Alexandru Marghiloman, desigur în colaborare cu regele Carol I al României și membrii cabinetului Carp. Întâmplător sau nu, în aceeași zi, 26 iulie 1900, presa relata despre amenințările primite de sultanul Abdul Hamid al II-lea împotriva căruia se organizase un atentat anunțat aproape pe toate zidurile Constantinopolului prin intermediul unor pancarte greu de ignorat [14, p. 2].

Reprezentantul diplomatic bulgar de la București, Teodorov, transmitea neconținut la Sofia, ultimele informații care apăreau în presă în legătura cu evoluția anchetei, însă nu pentru mult timp, pentru că a fost nevoit să solicite ministerului de externe bulgar, un concediu de odihnă pentru a petrece câteva zile în localitatea Carlsbad, chiar în momentul în care, în presa românească și străină apăreau informații de necontestat cu privire la deciziile luate de Comitetul Suprem Macedonean în privința evenimentelor de la București și susținerea directă sau indirectă a autorităților bulgare a acțiunilor coordonate de Boris Sarafov. Sarcinile diplomatului bulgar au fost preluate de Ivan d'Exarque,

considerat un filo-român de către guvernul bulgar, fapt pentru care, oficialii bulgari se așteptau la o îmbunătățire a relațiilor bilaterale [15, p. 1].

La 29 iulie 1900, în timp ce se afla la reședința regală de la Sinaia, Alexandru Marghiloman a primit din partea reprezentatului român de la Sofia, conform informațiilor din presă, un răspuns la solicitările transmise prin nota diplomatică în urmă cu câteva zile. Ziarele relatau indignarea regelui la citirea telegramei descifrate. Conform relatărilor din presă, răspunsul bulgar menționa faptul că acesta nu avea niciun motiv să intervină dacă guvernul român nu avea nicio dovadă care să certifice complicitatea comitetului macedoneano-bulgar în crimele comise de asasinii bulgari pe teritoriul românesc [16, p. 3].

Ziarul *Pester Lloyd* a publicat în numărul apărut la 31 iulie 1900, un amplu și interesant articol în legătură cu atitudinea fermă a guvernului Carp reflectată în politica externă și implicat în activitatea lui Alexandru Marghiloman. Potrivit acestui articol, „România este tradiționalul loc de ședere al tuturor elementelor turbulente și revoluționare din Peninsula Balcanică, care trebuie să părăsească patria și să pregătească în străinătate opera lor de agitație. În România se găsesc de multă vreme comitete de juri turci, albanezi, sârbi, antidinastici și de proletari bulgari care au ca scop provocarea unei insurecții în Macedonia. Mai toate atentatele comise în Bulgaria, de 20 de ani, au fost plănuite în România iar criminalii și ajutoarele lor au putut, după săvârșirea crimei, să se adăpostească în liniște aici. De asemenea, s-a repetat comiterea de asasinat politice pe teritoriul român, după cum s-a întâmplat și acum câteva zile când profesorul Mihăileanu a fost ucis de un trimis al comitetului macedonean din Sofia. Guvernul român vrea acum să termine odată cu aceste elemente internaționale și în acest scop a trimis o notă la Sofia prin care guvernul bulgar este invitat să supraveheze activitatea comitetelor macedonene, pentru că, în cazul repetării asasinatelor, guvernul român este nevoit eventual să expulzeze pe toți bulgari din România” [17, p. 2].

Potrivit aceluiași ziar, în ziua în care *Pester Lloyd* își informa cititorii cu privire la transmi-

tea notei guvernului român la Sofia, articolul era însoțit de un comentariu pertinent care menționa că „cabinetul de la București a urmat cu înțelepciune această chestiune. În primul rând, se impune ca în vremea aceasta de atentate să nu se tolereze existența nici unui comitet secret care se ocupă cu executarea de crime politice. Prin limbajul său energic față de Sofia, guvernul Carp a dat dovadă că e un dușman al schimbărilor din Peninsula Balcanică și că este gata să susțină dorința puterilor, ca, în conformitate cu tratatul din Berlin să mențină statu-quo. E foarte probabil ca față de nota românească, guvernul bulgar se va mira, căci acolo de obicei, guvernul închide ambii ochi când este vorba de agitații macedonene, a căror sprijinire o consideră ca o datorie de patriotism popular. E prin urmare de așteptat ce atitudine se va avea la Sofia, față de ultima notă românească și dacă se va proceda împotriva comitetelor macedonene răspândite în toată Bulgaria. Oricum, ministrul Carp e de felicitat pentru această corectă și conștientă atitudine pentru care poate fi sigur nu numai de aprobarea concetățenilor săi, dar și de aceea a cabinetelor europene și a tuturor cercurilor politice” [17, p. 2].

Strategia aleasă de guvernul Carp de a transmite presei anumite informații referitoare la demersurile diplomatice au avut efectele așteptate, fapt pentru care, ministrul afacerilor străine, Alexandru Marghiloman, a pus la dispoziție ziarelor românești și a corespondenților periodicilor străine, pe lângă răspunsul primit de la guvernul bulgar și textul următoarei note ca reacție la insinuările oficialilor bulgari. Potrivit articolelor din presă, justiția românească nu ar fi fost în stare să dovedească legătura între asasinat și implicarea comitetului macedonean, fapt pentru care, Nicolae Mișu, la ordinul expres al ministrului afacerilor străine, a comunicat guvernului bulgar un nou set de dovezi în legătura cu activitatea comitetului de la Sofia pe teritoriul românesc. Nota era însoțită de avertismentul ferm potrivit căruia, întreruperea relațiilor diplomatice era o consecință firească față de atitudinea guvernului bulgar, reprezentând în fapt, posibilitatea unei inevitabile confruntări

militare, pe fondul agravării situației politice între cele două state. Presa românească relatează faptul că, regele Carol I al României, personal, a expediat un exemplar al notei, împăraților Germaniei și Austriei precum și noului rege al Italiei, iar în privința efortului depus de ministerul afacerilor străine, condus de Alexandru Marghiloman, se menționează demersurile energice ale diplomației românești pe lângă guvernele marilor puteri pentru găsirea unei soluții de comun acord, potrivit angajamentelor și tratatelor internaționale, în rezolvarea conflictului româno-bulgar, susținând în același timp, în baza dovezilor descoperite de justiție, cauza României [17, p. 2].

Ziarul *Deutsches Volksblatt* relatează că, „răspunsul guvernului bulgar la reclamațiile României a sosit în fine și impresia pe care a făcut-o în cercurile oficiale românești e foarte nefavorabilă. Tonul ei – se zice – ar fi absolut revoltător. Un ziar comunică că regele Carol, atunci când ministrul afacerilor străine, Marghiloman, i-a adus la cunoștință a exclamat cu indignare: Așa ne răsplătesc bulgarii atâta sânge pe care l-au vărsat românii pentru ei la Grivița! Se asigură că s-a luat în vedere rechemarea reprezentantului român de la Sofia, Mișu și că, cu protecția supușilor români din Bulgaria se va ocupa Germania. Foarte satisfăcătoare este din contră nota de răspuns a Turciei, la care de asemenea se adresase România, ca la puterea suverană a Bulgariei, cu rugămintea să pună capăt mișcărilor revoluționare ale comitetului central macedonean în Sofia, care amenința liniștea statelor balcanice și dunărene. Poarta își exprimă indignarea asupra mișcărilor și actelor de banditism ale comitetului central macedonean și dacă până acum ea s-a abținut de la orice amestec în afacerile interne ale principatului bulgar, deși erau cunoscute toate aceste acte, acum, când sprijinul acestor mișcări prin statul bulgar era evident ea va adresa guvernului bulgar somația să pună capăt agitațiilor numitului comitet. Comisariatul Turciei la Sofia este avizat să remită guvernului princiar o notă privitoare la această chestiune. În cazul în care guvernul bulgar nu va răspunde la această somație, Poarta va lua măsurile impuse de situație” [18, p. 2].

Ziarul *Timpu* a publicat un articol care transmitea un mesaj clar guvernului bulgar, în care se menționa că pentru autoritățile române nu mai era nevoie de dovezi pentru a demonstra implicarea Comitetului Suprem Macedonean de la Sofia în asasinatele comise pe teritoriul României. O dovadă de bune intenții din partea Bulgariei ar fi fost ca justiția bulgară să facă demersurile necesare pentru desființarea comitetului și predarea vinovaților autorităților române [7, p. 1].

Cu privire la răspunsul guvernului bulgar, corespondentul *Agenției Române* de la Sofia comunica faptul că, acesta „s-ar declara gata a proceda împotriva comitetului dacă i se vor prezenta dovezi privind complicitatea lui. În caz contrar nu ar avea niciun cuvânt de a interveni. Nota ministrului nostru de externe dl Al. Marghiloman, ar fi nu numai insuficientă ca fond, dar inacceptabilă și ca formă” [19, p. 1].

Potrivit ziarului guvernamental, *La Romanie*, guvernul român „nu este mulțumit cu acele promisiuni și până să se trimită guvernului bulgar un duplicat al dosarului definitiv al instrucției a adresat o notă agentului diplomatic din Sofia ca să ceară să se urmărească cu asprime faptul că comitetul macedonean a șantajat o contribuție de 30.000 franci de la colonia română din Sofia. Șantajul criminal fiind un delict îndeplinit pe teritoriul bulgar, guvernul princiar nu are motiv de care să se împiedice deschiderea unei acțiuni penale. Guvernul român e hotărât de a nu ceda până nu va primi o completă satisfacție” [19, p. 1].

Correspondentul din Viena a ziarului *Times* transmitea la puțin timp de la apariția articolelor privind răpunsul bulgar, din surse bine informate „o notă în care menționa că între România și Bulgaria în curând va fi un serios conflict. Între implicații în asasinarea profesorului Mihăileanu se găsește și ziaristul Kazakov, la care s-au găsit scrisori cu desăvârșire compromițătoare pentru ministrul de interne bulgar. Guvernul român a trimis în această privință o notă aspră guvernului din Sofia, guvernul bulgar însă nu are să pășească serios, căci și fostul ministru de externe al României, Lahovary

trimisese într-un asemenea caz o notă dojenitoare la Sofia pentru care bulgarii nu au avut un răspuns serios” [19, p. 1].

Reacția internațională reflectată în diferite articole din presa românească și străine privind atitudinea guvernului bulgar a determinat din partea acestuia un răspuns transpus în nota transmisă agentului diplomatic român de la Sofia, Nicolae Mișu, prin care acesta era informat că, justiția bulgară a deschis prin intermediul parcheului o anchetă împotriva celor care s-au făcut vinovați de asasinările de la București și de șantajarea românilor din Bulgaria cu diferite sume. Deschiderea unei investigații bulgare l-au determinat pe Boris Saravov să fugă din Sofia [8, p. 2].

În același timp, existau infomații referitoare la concentrarea unor trupe bulgare la frontiera cu Dobrogea și în legătura cu prezenta la Rusciuc, la îndemnul Comitetului Suprem Macedonean, a unui corp de voluntari „compus din 500 de oameni care era comandat de ofițeri reguțați bulgari cu misiunea de a invada România și a răscula populația bulgară de acolo pentru a-i elibera cu ajutorul acesteia, pe autorii și complicii bulgari arestați din cauza asasinării profesorului Mihăileanu. În acest context opinia publică era de părere că România avea tot dreptul de a intervenii împotriva Bulgariei pentru a nu fi invadați. Se zvonea că s-au luat măsurile necesare pentru mobilizarea corpurilor de armată 1, 2 și 3 pentru a străpunge spre frontiera bulgară” [20, p. 3].

Despre pregătirile de război ale Bulgariei, ziarul *Apărarea Națională* din București relatează că la Varna „erau concentrate 6 regimente de infanterie, la Dobrici era un regiment de cavalerie și regimentul de infanterie, care a fost trimis aici ca să potolească răscoala de curând din regiune. Aici se fac exerciții de dimineața până la 2 după amiază, luându-se masa chiar pe câmp. Rezervele erau chemate sub pretextul de prezentare la corp și apoi erau reținute sub arme. La Silistra și Medgid-Tabia era o baterie de artilerie de 5 tunuri, apoi au fost aduse încă două baterii. Tot acolo se mai afla infanterie și cavalerie” [11, p. 1].

Presa românească relatează despre faptul că sultanul Abdul Hamid al II-lea lua în considerare posibilitatea unor schimbări politice privind drepturile naționalităților din Macedonia. Potrivit acesteia, „în cercurile diplomatice circula știrea că Turcia ar fi dispusă să dea un berat pentru a se înființa un episcopat românesc în Macedonia. Aceasta ar fi cea mai mare satisfacție morală ce s-ar putea da României. Se zice chiar că marile puteri nu ar vedea cu ochi răi consolidarea morală a elementului românesc din Macedonia dovedindu-se că acesta a fost întotdeauna un element de ordine și cea mai bună păvază împotriva agitațiilor anarhiste ale panbulgarilor. Recunoașterea unui episcopat românesc de către statul turcesc era implicit recunoașterea naționalității românești care până acum nu conta pentru Europa, ea era trecută fie între turci fie între greci sau chiar bulgari. Aromânii vor figura ca națiune aparte în toate actele oficiale. Ei vor putea să se administreze cum vor crede de cuviință în chestiunile vitale care privesc neamul, adică în chestiunile religioase și culturale. Limba românească persecutată până acum va fi vorbită liber în toată Macedonia, deșteptând pe grecomani și pe românii bulgarizați la viața națională” [11, p. 2].

Referitor la un eventual conflict armat româno-bulgar, deși titlurile primei pagini a ziarelor românești anunțau un război sigur între cele două țări, realitatea era una cu totul alta. În volumul *Mărturisiri* al generalului Radu R. Rosetti, un asemenea conflict nu era posibil. Potrivit acestuia, „armata era nepregătită, totuși față de starea spiritelor s-au luat oarecare măsuri și s-au trimis la Cernavodă, Batalioanele 5 și 7 Vânători, trupe de geniu, artilerie de cetate și vase ale marinei, toate pentru a întâmpina vreun atac bulgar asupra podului. Neînțelegerea nu a ajuns însă la o luptă din cauza mijlocirii Germaniei și fiindcă, primul-ministru P.P. Carp, a bătut cu pumnul în masa lui Marghiloman – mi-a spus-o tata care aflase aceasta de la colegii din Ministerul Afacerilor Străine – și spusese hotărât că nu va îngădui să intre țara în război pentru mofturile sale. Oricum ar fi, noi am plecat la 6/19 septembrie 1900, pentru manevre după versiunea

oficială, având cîte 160 cartușe de război fiecare și chesoanele pline – dar fără cai – la Cernavodă. Eram convinși – trupa și ofițerii tineri – că vom ajunge la război și trebuie să mărturisesc că eu cel puțin, dornic de a lua parte la un război, nu vedeam această eventualitate cu neplăcere. Ajunși la Cernavodă am bivuiat spre Dealul Dermengiu și am fost puși să facem, împreună cu un batalion de geniu, întăriri în sectorul cuprins între calea ferată și lacul Seimeni pe când, Batalionul 7 Vânători, cu alt batalion de geniu, făceau același lucru la sud. Artileria (baterii de tunuri de 105 lung) lucra singură la săparea locașurilor bateriilor sale. Singurele incidente ce au avut loc au fost câteva împușcături noaptea și ruperea firelor telegrafice și telefonice pe care le întinseseră geniștii. S-a crezut la început că și unele și altele se datorau unor agenți bulgari, dar s-a descoperit că focurile de armă proveneau de la locuitorii turci care își păzeau bostănăriile la care soldații noștri se duceau noaptea spre a fura pepeni, focuri la care santinelele noastre răspundeau, fără temei, cauzând o părăială pe toată linia. Sergentul nostru adjutant, Melacropol a prins pe ai noștri asupra faptului iar patrulele au prins curând și pe alții din alte unități. În ceea ce privește ruperea firelor telefonice și telegrafice, acestea proveneau de la faptul că firele erau întinse mai mult pe pământ și le rupeau mai ales vitele care erau lăsate să pască libere pe câmp. Bineînțeles că, zvonurile despre spioni și spionaj nu au lipsit și că mulți nevinovați au fost arestați de patrule și de poliție. O oarecare întărire a acestor zvonuri a provenit din faptul că o patrulă a găsit un vânător care nu părea că vânează numai iepuri și prepelițe și l-a arestat. Vânătorul adus în fața autorităților nu era altul decât cneazul C. Moruzi, român de obârșie, dar diplomat în serviciul Rusiei (era la ambasada rusească din Constantinopol atunci) frate cu Mitică Moruzi, bine cunoscutul prefect al poliției Capitalei. Având actele sale în regulă, a fost imediat eliberat dat faptul că un membru al ambasadei rusești din Constantinople venise, tocmai atunci, să vâneze tocmai acolo, a întărit bănuielile asupra campaniei de spionaj. La 28 septembrie artileria din sectorul nord a

executat o tragere de război la care au fost de față toate trupele. Și această tragere ca și tot ce am făcut la Cernavodă și ca și organizarea fortificației de acolo au avut un caracter de improvizare și au arătat nepregătirea noastră de război dar mai ales nepregătirea cadrelor superioare și a instrucției. Ce m-a izbit atunci a fost mai cu seamă puținul entuziasm al corpului ofițeresc pentru un eventual război, nepăsarea absolută pentru lucrările care se înfăptuiau și neștiința pe care am văzut-o la comandanții noștri de companie pentru așezarea, trasarea și executarea lucrărilor de fortificații precum și completa lor neștiință în ceea ce privește tragerea artileriei, nu cunoșteau deosebirea dintre un obuz și un șrapnel, nu-și dădeau seama de ce însemna o regulare de tragere și nici de întreg mecanismul tragerii artileriei” [21, p. 137-139].

Manevrele armatei române au avut loc în perioada când preseă românească scria despre tonul pacifist al guvernului bulgar ca urmare a dovezilor puse la dispoziția justiției bulgare, care, în cele din urmă a dispus citarea lui Boris Sarafov la Parchetul din Sofia pentru a fi interogată cu privire la contribuția lui la asasinatelor din București și complotul dovedit în baza scrisorilor depuse la dosarul celor două crime. Pe lângă cercetarea lui Boris Sarafov a urmat demisia în cadrul guvernului bulgar [22, p. 2].

Lucrurile se mișcau. Mai mult decît atât, Boris Sarafov a transmis o circulară subcomitetelor aflate sub conducerea lui, potrivit căreia, „1) Comitetul suprem macedonean va ține sus stindardul revoltei și își va continua acțiunea revoluționară în sensul direcției date de ultimul congres. 2) Comitetul suprem macedonean va ignora de aici înainte în acțiunea sa, combinațiile diplomatice, ca și luptele politice ale micilor state vecine; se va mărgini în sfera sa de activitate care este organizarea și reunirea fiilor din Macedonia și a tuturor acelor care sunt în comuniune de idei cu noi într-o corporație puternică care să rupă la rîndul său jugul sângeros al Turciei. 3) Comitetul suprem macedonean face apel încă odată la toți luptătorii pentru cauza noastră și îi roagă să-și uite toate simpatiile și antipatiile, toate afacerile lor particulare, toate

supărările și să se unească sub steagul nostru ca să întărim organizația noastră, să ne facem societăți mari și mici ca în caz de nevoie totul să fie gata. În sfârșit toți se vor înrola sub drape-lul viitorului nostru național, pe care vrăjmașii noștri l-au întunecat. Trăiască adevărul, binele și libertatea!” [23, p. 3].

Conflictul româno-bulgar devenise o pro-blemă europeană cunoscută de opinia publică românească cu ajutorul presei, care era infor-mată zilnic atât în legătură cu evoluția anchetei asasinatelor cât și cu demersurile făcute de di-plomația românească în pedepsirea vinovaților și găsirii unei soluții acceptate de comunitatea internațională care atribuisese României rolul unei puteri de stato-qou regional. Guvernul Pe-tre P. Carp și-a asumat cu responsabilitate acest statut, chiar dacă i s-a reproșat lui Alexandru Marghiloman, ministrul afacerilor străine în acest cabinet, de către unii contemporani cu evenimentele, un comportament riscant în criza româno-bulgară. Situația financiară și pregăti-rea armatei române nu erau prielnice pentru de-clanșarea unui război cu vecinii de la sud, deși un motiv întemeiat era complotul împotriva re-gelui Carol I al României, însă aceste obstacole reale nu l-au oprit pe Alexandru Marghiloman să aibă o atitudine demnă față de planurile ter-roriste ale Comitetului Suprem Macedonean de la Sofia.

La deschiderea lucrărilor Corpurilor Le-giuitoare – Senat și Camera Deputaților – de la 15/28 noiembrie 1900, mesajul regelui Carol I al României a fost ferm în legătură cu criza finan-ciară în care se afla România și imposibilitatea economică de a asigura instrucția și dotarea glo-rioasei armate române de la 1878. În același me-saj regele menționa că neînțelegerea cu Bulgaria va înceta în fața dovezilor administrate de jus-țiția română, fapt întâmplat după ce Curtea cu Jurați de la Ilfov i-a condamnat pe autorii com-plotului împotriva regelui și ai crimelor care au avut loc la București, însă cea mai importantă lo-vitură în lupta împotriva terorismului/anarhis-mului bulgar a fost condamnarea în contumacie

a lui Boris Sarafov. Un rol important în decizia justiției române l-a avut insistența și demersurile efectuate de Alexandru Marghiloman pentru gă-sirea vinovaților și dovedirea complicității gu-vernului bulgar la săvârșirea atentatelor, arătând comunității internaționale faptul că Bulgaria de-venise un factor de instabilitate în regiune.

Referințe bibliografice:

1. Diaconovich, C. *Enciclopedia Română*, Tomul 1. Sibiu: Editura și Tiparul lui W. Krafft, 1898.
2. Ziarul „Tribuna Poporului”, nr. 160, 27 august/ 9 septembrie 1900.
3. Revista „Dreptul”, Anul XXIX, nr. 63, 12 octom-brie 1900.
4. Ziarul „Tribuna Poporului”, nr. 142, 30 iulie/ 12 august 1900.
5. Sinadinovski, Victor. *The Macedonian Resurrecti-on. The story of the Macedonian Revolutionary Organi-zation*. S.U.A., 2017.
6. Ziarul „Tribuna Poporului”, nr. 140, 27 iulie/ 9 august 1900.
7. Ziarul „Tribuna Poporului”, nr. 146, 5/18 august 1900.
8. Ziarul „Tribuna Poporului”, nr. 150, 12/25 au-gust 1900.
9. Ziarul „Tribuna Poporului”, nr. 141, 29 iulie/ 11 august 1900.
10. Ziarul „Tribuna Poporului”, nr. 143, 1/14 au-gust 1900, p.3
11. Ziarul „Tribuna Poporului”, nr. 156, 22 august/ 4 septembrie 1900.
12. Ziarul „Adevărul”, nr. 3949, 25 iulie 1900.
13. Ziarul „Adevărul”, nr. 3951, 27 iulie 1900.
14. Ziarul „Adevărul”, nr. 3953, 29 iulie 1900.
15. Ziarul „Adevărul”, nr. 3954, 30 iulie 1900.
16. Ziarul „Adevărul”, nr. 3955, 31 iulie 1900.
17. Ziarul „Adevărul”, nr. 3956, 1 august 1900.
18. Ziarul „Tribuna Poporului”, nr. 152, 15/28 au-gust 1900.
19. Ziarul „Tribuna Poporului”, nr. 147, 6/19 au-gust 1900.
20. Ziarul „Tribuna Poporului”, nr. 208, 7/20 no-iembrie 1900.
21. Rosetti, Radu R. *Mărturisiri*, vol. I, Bucovina, I.E. Torouțoiu, București.
22. Ziarul „Tribuna Poporului”, nr. 172, 16/29 sep-tembrie 1900.
23. Ziarul „Tribuna Poporului” nr. 168, 10/23 sep-tembrie 1900.

DIMENSIUNEA SOCIAL-FILANTROPICĂ ÎN SPAȚIUL VIEȚII PUBLICE ȘI PRIVATE A LUI ALEXANDRU MARGHILOMAN

Gheorghe NEAGU

Preot militar, Centrul 70 Geniu „General-maior Gheorghe Teodorescu”.

Preot militar, doctor, Baza de Instruire și Formare a Personalului Aeronautic „Aurel Vlaicu”.

Constantin NEAGU

Dimensiunea social-filantropică în spațiul vieții publice și private a lui Alexandru Marghiloman

Rezumat. Alexandru Marghiloman, o figură politică remarcabilă și populară a României moderne, se evidențiază ca un aristocrat deosebit, cu o viață marcată de contraste și evenimente tumultuoase. Caracterizat de o conduită moderată și o atitudine plină de delicatețe și devotament, el poate fi considerat un veritabil apostol al datoriei publice, angajat în slujba națiunii și a semenilor săi. Prin acest studiu se aduce în prim-plan dimensiunea sa filantropică, manifestată într-o varietate de forme, un aspect esențial, dar mai puțin cunoscut în contemporaneitate al personalității acestui important lider conservator, cu accent pe contribuția sa durabilă la educație și binele neamului său.

Cuvinte-cheie: Alexandru Marghiloman, om de acțiune și pragmatic, dimensiune filantropică, acte de generozitate.

The social-philanthropic dimension in the public and private life of Alexandru Marghiloman

Abstract. Alexandru Marghiloman, a remarkable and popular political figure of modern Romania, stands out as a distinguished aristocrat, with a life marked by contrasts and tumultuous events. Characterized by a moderate conduct and an attitude full of gentleness and devotion, he can be considered a true apostle of public duty, committed to the service of the nation and his fellow men. This study brings to the foreground his philanthropic dimension, manifested in a variety of forms, an essential but lesser-known contemporary aspect of the personality of this important conservative leader, with emphasis on his lasting contribution to education and the wellbeing of his nation.

Keywords: Alexandru Marghiloman, a man of action and pragmatism, a philanthropic dimension, acts of generosity.

„Românul vrea să știe că are pe cineva care îl poate susține, care poate interveni ca să i se facă dreptate, la un ministru sau în altă parte, la care poate găsi un sprijin.”

Alexandru Marghiloman

În galeria marilor lideri politici din istoria recentă a României, Alexandru Marghiloman (1854–1925) se distinge printr-o poziție unică. De fiecare dată când analizăm cu atenție această personalitate fascinantă, distinsă, impunătoare și complexă, suntem în permanență surprinși de profunzimea și nuanțele caracterului său. În acest context, diplomatul de carieră Alexandru Telemaque era de părere că: „Toți cei care au cunoscut pe Alexandru Marghiloman, și care nu erau atinși de invidie, au fost atrași de acest om cu multe și bogate însușiri intelectuale și sufletești, îmbinate într-un fizic chipeș și impunător. Era imposibil să treacă neobservat într-o reuniune, oricât de numeroasă ar fi fost ea. Totul îl pune în evidență. Ținuta, privirea, surâsul, mișcările, umbletul etc. îi erau atrăgătoare în sensul plăcut al cuvântului. Era prin esență un ales al naturii omeneste” [1, p. 123]. În schimb, adversarul său politic din tabăra liberală, I.G. Duca, avea o cu totul altă viziune: „Mărturisesc că, dintre toți fruntașii vieții politice ai României contemporane, Marghiloman e cel care scapă mai mult posibilităților noastre de analiză” [2, p. 96].

În pofida unor opinii critice, care îl etichetează pe Alexandru Marghiloman drept o persoană lipsită de sensibilitate și empatie, acordând mai multă atenție florilor și cailor decât semenilor săi, putem afirma cu certitudine, pe baza cercetărilor aprofundate și a mărturiilor relevante din epoca sa, că Alexandru Marghiloman a fost un filantrop remarcabil, așa cum vom demonstra în analiza ce urmează. Vlăstar al plaiurilor buzoiene, aristocrat prin descendență, educație și formare culturală, liderul conservator s-a remarcat printr-o existență deosebit de interesantă și agitată, marcată de succese și eșecuri, de o muncă onestă și altruistă, dar și de momente de bucurie și suferință. Un rol primordial în dezvoltarea personală și deschiderea sa către oameni i-a revenit mamei sale, Irina (născută Isvoranu, în anul 1833), care, încă din copilărie, i-a insuflat o profundă iubire și o sensibilitate deosebită față de oameni. Zia-

rul „Politica” a realizat un necrolog admirabil al acesteia cu ocazia trecerii în eternitate, eveniment care a avut loc pe 19 decembrie 1911: „O ființă mult cunoscută și iubită de buzoieni, inima nobilă și caritabilă care în întreaga-i viață a alinat atâtea suferințe și a revărsat dragostea-i nesecată în atâtea căminuri nenorocite, a încetat acum a mai bate. S-a stins aceea care nu obosise niciodată alinând durerile tuturor nenorociților pe care soarta îi scotea în cale, care nu a pierdut nici un fericit prilej de a merge din casă în casă prin cele mai îndepărtate mahalale ale orașului nostru sau ale capitalei, spre a împărți ajutoare săracilor, jucării și hăinuțe copiilor, doctori bolnavilor și pretutindeni îmbărbătând cu vorba-i dulce și blândă” [3, p. 1].

În ceea ce-l privește pe tatăl său, moșierul Ion (Iancu) Marghiloman (1817–1892), putem considera că două episoade din viața lui sunt suficient de ilustrative pentru a contura o imagine a caracterului acestuia, pe care îl putem individualiza ca fiind machiavelic, arghirofil și parcimonios. De-a lungul vieții, acesta a manifestat o atitudine despotică față de utilizarea proprietății personale, refuzând cu intransigență să permită cuiva să beneficieze chiar și de cea mai mică parte din averea sa, fără o compensație corespunzătoare. De exemplu, orice posesor de găște sau rațe, ce se scăldau în apele celor două heleșteie ale lui, era obligat să achite, pe lângă o sumă de bani prestabilită, și o pasăre „grasă și să nu fie jumulită de pu” [4, f. 31-31 v.]. Al doilea episod s-a repercutat asupra lui Basil Iorgulescu, un eminent profesor și cărturar, care a deținut, la un moment dat, și funcția de director al gimnaziului „Tudor Vladimirescu” (actualmente Colegiul Național „B.P. Hasdeu”). În dorința de a înființa o bibliotecă aferentă acestei instituții, el a inițiat o listă de subscripție în cadrul unei serbări școlare. Printre cei înscriși s-a numărat și Iancu Marghiloman, cu o contribuție de 200 de lei. Totuși, când inițiatorul apelului de suflet l-a vizitat pentru a-i reaminti de angajamentul financiar asumat, acesta i-a răspuns într-un

mod sarcastic și disprețuitor: „Îmi pare rău de dumneata domnule Iorgulescu că ești așa de naiv. Am subscris 200 lei ca să îndemn pe alții să dea, dar nu m-am gândit niciodată să dau eu vreo para. Nebun aș fi să dau eu bani degeaba de câte ori mi se cere” [4, f. 32 v.].

Fiul său, Alexandru, un tânăr cu o constituție fizică impozantă, o prezență agreabilă și o situație financiară solidă, a beneficiat de o educație amplă, atât în țară, cât și în străinătate, obținând titlul de doctor în drept și științe politice. După ce a cochetat o scurtă perioadă de timp cu domeniul juridic, a fost fascinat de dinamismul vieții politice și de ideile conservatoare, fiind influențat de personalitatea marcantă a lui Petre P. Carp. Pe parcursul carierei, lui i s-au încredințat diverse portofolii ministeriale, valorificând aceste poziții pentru promovarea binelui public și a progresului național.

În legătură cu aspectul distins și comportamentul rafinat al eroului investigat în cadrul cercetării noastre, regina Maria a României aprecia că: „Alexandru Marghiloman era omul elegant al partidului, bine îmbrăcat, zâmbitor, apropiat și plăcut în purtare. Era bogat, ținea cai de curse și avea o casă întocmită cu belșug. Îi plăcea să primească și primirile lui dovedeau o largă risipă și o oarecare dorință de a uimi. Relațiile noastre înfățișau pentru mine latura plăcută și ușoară a vieții: la el politica părea de mai mică însemnătate decât câștigătorii derby-ului (...). În locuința lui de vară de lângă Buzău, soția lui, născută Știrbei (mai târziu doamna Ion Brătianu, n.n.),... îl ajutase să întocmească o preafrumoasă grădină. Tot acolo își avea herghelia. Ne plăcea foarte mult să mergem la vila „Albatros”: ne aducea aminte de viața în țările străine; îmi plăceau caii și prețuiam mult căpșunile cultivate, precum și frumoșii trandafiri care deosebeau casa lor. O zi petrecută la vila lui Marghiloman era totdeauna plăcută și Marghiloman ne făcea să uităm în totul că era ministru” [6, p. 162-163].

Considerăm că, pe parcursul întregii existențe, Alexandru Marghiloman s-a manifestat ca o personalitate activă și pragmatică, demonstrând o sensibilitate deosebită față de suferințe-

le și dificultățile semenilor săi. A căutat în mod constant să ofere sprijin, fie prin cuvânt, fie prin acțiune, utilizând mijloace variate precum telegramele, scrisorile sau articolele de presă. Contribuțiile sale au fost de natură morală, financiară și materială, vizând în mod special susținerea copiilor, tinerilor, țăranilor și a oamenilor simpli. De asemenea, a sprijinit elevi, studenți, intelectuali de valoare, societăți de binefacere (ca de exemplu „Obolul” și „Alinarea”), jurnaliști, publicații locale buzoiene și centrale, școli, biserici și alte instituții publice.

Pentru a evoca în mod concret receptivitatea, bunăvoința și numeroasele acte de generozitate ale lui Alexandru Marghiloman, vom prezenta în continuare o selecție din declarațiile sale, mărturii ale contemporanilor, articole din publicațiile vremii, precum și comentarii ale acelor care au avut privilegiul de a-l cunoaște îndeaproape. În anul 1895, publicația politică „Ordinea” [7, p. 2] informa cititorii despre organizarea, sub auspiciile unor distinse doamne din Buzău, a unui bal caritabil în sala teatrului local, programat pentru seara zilei de 18 martie, având ca scop sprijinul persoanelor defavorizate. Cu această ocazie, Alexandru Marghiloman, în calitate de ministru al Justiției, a transmis doamnei Maria Emil Teodoru o scrisoare, al cărei conținut merită menționat:

„Doamna mea, Iertați-mă dacă am pierdut din vedere data balului de binefacere ce ați prezentat ieri. Dați-mi voie să mă asociez la opera ce ați patronat și să vă rog să primiți două sute lei pentru dânsa. Primiți vă rog, doamna mea, expresia omagiilor mele respectuoase. Alexandru Marghiloman”

În răspunsul ei, amfitrioana acestei campanii de strângere de fonduri în scop umanitar își exprima aprecierea deosebită pentru gestul nobil al donatorului generos, care constituia, în egală măsură, și un indicator valoros al principiilor sociale și al caracterului condescendent al acestuia: „Domnule Marghiloman, Am primit cu o vie satisfacție suma de 200 lei cu care ați binevoit să veniți în ajutorul săracilor din Buzău. Cu aceasta ați probat încă o dată mai mult sentimentele generoase de care sunteți animat și interesul pe

care-l purtați orașului dumneavoastră natal. Vă mulțumesc, domnul meu, în numele doamnelor din Buzău, care au luat inițiativa și au dat concursul la această operă de binefacere, precum și în numele săracilor ale căror suferințe le ușurați și care vor binecuvânta pe generosul donator. Primiți, vă rog, cu această ocazie, asigurarea dis-tinsei mele stime. Maria Emil Teodoru”.

În aceeași publicație [8, p. 2] se face referire la o altă activitate filantropică patronată de Alexandru Marghiloman și familia sa. Conform sursei citate, aceștia au donat văduvei Luța Stănescu unul din imobilele situate pe strada Unirii, cu o valoare estimată la peste 30.000 de lei, unde figura la vremea aceea creditul agricol. În vederea realizării acestei acțiuni caritabile, ministrul Justiției a emis o procură în favoarea avocatului Anton Bardescu, împuternicindu-l să întocmească actul de donație în numele lor. Ulterior, un alt număr al gazetei [9, p. 1-2] a publicat și scrisoarea de mulțumire din partea doamnei Stănescu și a fiicei sale, Anna, adresată binefăcătorilor, datată 30 iunie 1895. Pentru edificare, redăm cuprinsul acesteia: „Stimate Domnule Marghiloman, Prezentându-mă astăzi înaintea Tribunalului din Buzău împreună cu d-l Anton Bardescu procuratorul dvs.; Pătrunsă de bucurie mă grăbesc a vă comunica că astăzi s-a îndeplinit cu mine nobila dvs. promisiune ce mi-ați dat în amintirea vechilor legături ce au existat între părintele dvs. și bărbatul meu. Mi-ați dăruit casele ce le aveți pe strada Unirii din acest oraș Buzău, și prin aceasta mi-ați dăruit o avere întreagă care-mi asigură nu numai existența mea, dar și viitorul fiicei mele Anna, la care țin atât de mult! Eu și iubita mea fiică vă mulțumim din adâncul inimii și vă vom rămâne etern recunoscătoare, atât dvs. și nobilei dvs. soții, cât și mamei dvs. doamna Irina Marghiloman și surorii dvs. Elena Pherekide și fratelui dvs. Mihai Marghiloman, pentru sentimentele generoase și filantropice de care cu toții ați fost animați consimțind la acest prețios act de binefacere...”.

La rubrica „Știri și fapte”, din același număr al ziarului „Ordinea” [9, p. 2], apare consemnată o altă implicare notabilă a protagonistului acestor rânduri, cu ocazia festivității de încheiere

a anului școlar, desfășurată la data de 29 iunie 1895, în cadrul gimnaziului local „Tudor Vladimirescu” (în prezent Colegiul Național „B.P. Hasdeu”), eveniment în cadrul căruia au fost recompensați 18 elevi. Pe lângă premiile acordate de către stat, fiecare școlar merituos a primit, în prezența unui public numeros, „diferite cărți de o valoare semnificativă din partea ministrului Justiției”. Se sublinia faptul că „d-l Marghiloman în toți anii are grijă a trimite elevilor silitori ai gimnaziului premii și alte ajutoare”.

El a manifestat un interes deosebit și față de comuna Fundeni, situată în județul Buzău, unde deținea una dintre proprietățile sale. Această preocupare este evidențiată în mai multe publicații ale vremii. De exemplu, în ediția din 10 iulie 1895 a ziarului „Ordinea”, la secțiunea dedicată știrilor și evenimentelor locale, se relatează că: „Ilustrul nostru concetățean, d-l Alexandru Marghiloman, ministrul justiției, a fost vineri 7 iulie în Buzău pentru afaceri particulare. Domnia sa din oraș a plecat la proprietatea de la Fundeni, unde cu această ocazie a ținut să inspecteze: școala, biserica, primăria, localuri construite toate de proprietar...” [10, p. 2]. În numărul 20 al aceleiași publicații, le era adus la cunoștință cititorilor următorul comunicat de presă: „D-l D. Ionescu, învățătorul școlii comunei Fundeni, ne face cunoscut că d-l Alexandru Marghiloman a binevoit a oferi cu ocazia distribuirii premiilor, ca și în alți ani, toate cărțile trebuincioase copiilor săraci și silitori la învățatură; osebbit de acestea a mai oferit tablourile științelor naturale, colecția figurilor geometrice, harta Europei și a Palestinei, pentru care aduce mulțumiri generosului donator” [11, p. 2].

În urma unei vizite la școala din aceeași localitate, el a decis să construiască și un nou imobil adecvat pentru elevi și a oferit diverse ajutoare materiale, în special articole vestimentare și cărți, demonstrând astfel un interes deosebit pentru educația copiilor de țărani. Îl descoperim astfel pe Alexandru Marghiloman și în ipostaza de ctitor de școală românească, așa după cum se preciza la rubrica „Știri și fapte”, cu subtitlul „Acte filantropice”, în numărul 94, anul 1897, al jurnalului la care am mai făcut

referire până acum: „D-l A. Marghiloman cu ocazia mergerii domniei sale în cursul verii a.c., la moșia Fundeni, vizitând școala rurală din acea comună și observând că sălile de clasă sunt improprii spre a fi frecventate de un număr mai însemnat de copii, a dispus cu ale domniei sale cheltuieli, facerea din nou a unui local de școală în bune condiții, având două săli mari de clasă, sală pentru distribuirea premiilor, cancelarie, odaie pentru servitor, curte, etc., iar vechiul local de școală a rămas pentru locuința dirigintelui. În prezent noua clădire fiind terminată, cursurile școlare se fac în acest local. Osebit de aceasta, d-l Marghiloman a mai oferit pentru fetele ce frecventează această școală, rochii, ghețe, scurteici, broboade, batiste, etc., afară de cărțile date pentru copiii silitori la învățătură, în sumă de 120. Faptele filantropice făcute de d-l Marghiloman și interesul ce-l pune pentru cultura copiilor de țărani vorbesc de la sine” [12, p. 2].

În luna mai a anului următor, în publicația „Ordinea” este raportată o faptă similară de noblețe creștină: „D-l Alexandru Marghiloman a binevoit a dăru comunei Fundeni o întreagă construcție de zid pentru a servi ca local de școală; ne asociem și noi cu buzoienii la mulțumirile ce i-au fost aduse de d-l ministru al Domeniilor pentru acest act caritabil și aducem cu mulțumire faptul la cunoștința conjudețenilor d-lui Marghiloman, ca un exemplu și pentru alții” [13, p. 3].

În numărul 2 al ziarului „Politica” din anul 1913, în cadrul rubricii „Îndeplinirea datoriei”, se menționează, de asemenea, un proiect de lege inițiat de Alexandru Marghiloman, având ca obiectiv îmbunătățirea condițiilor pentru locuitorii cu îndeletniciri agricole și înființarea de instituții de învățământ în mediul rural: „Iubind cu adevărat țărănimea, și prin aceasta însăși țara (...), d-l Alexandru Marghiloman, ca ministru al finanțelor, împreună cu d-l C. Disescu, ministrul instrucțiunii și al cultelor au depus în ședința Camerei din 5 aprilie (1913) proiectul de lege prin care se aprobă contractarea, la Casa Creditului județean și comunal, a unui împrumut de 50 de milioane, destinat pentru clădiri de școli rurale, a cărui anuitate va fi plătită din

veniturile ce comunele rurale sau din arendarea cârciumelor comunale. Dorit de toți și răspunzând celei mai imperioase nevoi, proiectul a fost primit cu mare entuziasm” [14, p. 1].

În paginile publicației „Alarma” este prezentată o altă realizare notabilă a sa, ce merită a fi elogiată: „Ce fericit este Buzăul de a poseda un fiu al său ca d-l. Alex. Marghiloman, azi Ministru de Interne al Țării Românești, și câte orașe ale țării nu s-ar mândri, cum și noi trebuie să ne mândrim, de-a avea câte un soare așa de binefăcător. Între altele, nu trebuie să reamintim decât că, cu ocazia punerii pietrei fundamentale a internatului liceului ce se construiește din nou la Buzău, (azi Liceul de arte „Margareta Sterian”, ce odinioară aparținea Colegiului „B.P. Hașdeu”, n.n.) al cărui nume îl va purta pe al tatălui său răposatul Ioan Marghiloman, unde, pe lângă ajutorul de 50 000 lei (faptă filantropică făcută dimpreună cu frații săi, Elena Pherekide și Mihai Marghiloman, n.n.) [15, p. 490] s-a oferit a mai da anual și câteva burse; după ce s-a dus la Vila Albatros, a dat ordin ca să se lase toată lumea liberă a i se prezenta să-și spună păsurile. În acea zi am văzut sute de oameni ducându-se cu diferite reclamații și nevoi. Pe toți i-a ascultat, povățuit și ajutat pârîntește. Între mulți și o femeie văduvă cerând ajutor să-și întrețină un băiat în liceu – i s-a dat 100 lei pentru îndulcirea nevoilor vieții. Deosebit că în acea zi a împărțit peste 2000 lei la oamenii nevoiași și lipsiți de mijloace de existență. Dar cu toate acestea, d-l. Marghiloman, acest mare și totodată chibzuit filantrop al Buzăului, acest mângâietor luceafăr al săracului, orfanului și văduvei, deși în bugetul său anual are prevăzuți mii și mii de lei pentru ajutorul dezmoșteniților soartei, deși numai celor din orașul nostru, fără să exagerez, li se dă lunar peste 3 sau 4 mii de lei, totuși zic, are cusurul, cum l-aș numi, că nu dă pe niscaiva mâini netrebnice vreo sută de mii de lei, să construiască vreo biserică care, în timpul lucrului, să se dărâme și să umple de mormane de cărămidă, nisip și piatră vreun loc viran!! [16, n. a]. Și apoi un alt cusur și mai mare, că în marea-i modestie urmând preceptele creștinești „să nu știe stînga ce face dreapta” n-are darul de

a se afișa, n-are darul a-și trâmbița binefacerile, ca expozanții din bălciuri care răcnesc cât le ține gura cu degetele întinse spre firma panoramei care este tipărită cu culorile curcubeului. Dar pentru aceste cusururi? Când atâtea fapte mărețe sunt la activul acestui mare filantrop al țării, tacă gurile rele care nu știu decât să bârfească faptele oamenilor buni. Recunoască odată politicienii absurzi că treapta demnității sociale pe care mulți o doresc pentru a se pricopsi, d-l Marghiloman nu o dorește decât ca un prilej de a-și revărsa mai rodnic binefacerile asupra mulțimii suferinde. Pentru noi, d-l Alexandru Marghiloman este un soare binefăcător care încălzește deopotrivă pe cei buni și pe cei răi și, repet, este fericit Buzăul și fericită ar fi țara noastră de ar poseda cât mai multe de aceste nesămuit mărețe figuri. Dl. I. Popișteanu” [17, p. 2]

Alexandru Marghiloman a manifestat un interes considerabil pentru înzestrarea acestor instituții de învățământ cu resursele necesare, având ca scop satisfacerea nevoilor educaționale ale celor care erau chemați să le frecventeze. În acest context, în rubrica „Fapte laudabile” a jurnalului conservator „Politica”, publicat pe 12 februarie 1912, a fost inserată o scrisoare de mulțumire din partea domnului D. Ionescu, diriginte al școlii din Fundeni, în care erau contabilizate aceste eforturi: „Domnule director, Domnul Alexandru Marghiloman, ministru de interne, a binevoit a dona pentru școala domniei sale din Fundeni, prin d-l. C. Nicolau, administratorul moșiei, două sobe de fier în valoare de 150 lei. Pentru care în numele școlii, cât și din partea mea îi aduc vii mulțumiri cu recunoștință, pentru interesul ce poartă școlii. Deci vă rog d-le director, să binevoiți a da această publicității ca asemenea fapte frumoase să fie imitate și de alți oameni iubitori de binele școlii sătești. Binevoiți vă rog d-le director, a primi încredințarea osebitei mele considerații.

D. Ionescu 3 febr. 1912” [18, p. 1].

În ciuda autenticității indiscutabile a numeroaselor sale acte social-filantropice, unele publicații ale vremii, ca de exemplu ziarul „Ecoul Buzăului”, au suferit de o cecitate crasă și au adoptat o abordare denigratoare în

ceea ce privește evaluarea acestuia: „Ce a făcut d. Al. Marghiloman pentru Buzău? Nimic bun, nimic și absolut nimic nici în oraș nici în județ. Oricât ai cerceta, oricât te-ai munci și cu oricâtă bunăvoință ai face aceasta, nimic n-ai să găsești” [19, p. 2].

Animat de dorința de a asigura o pregătire adecvată tinerilor studioși, Alexandru Marghiloman a manifestat un interes deosebit față de viitorul profesional al acestora, fiind dedicat plener formării lor, din punct de vedere educațional, în cele mai bune condiții posibile. Cunoscut pentru natura lui deschisă, binevoitoare și ospitalieră, avea obiceiul de ai primi pe elevi, împreună cu îndrumătorii lor, în reședința și la domeniul său. Un astfel de eveniment este redat de ziarul „Ordinea” în data de 11 iunie 1898, sub titlul „O vizită”: „În ziua de 6 iunie, d-l Al. Lăcusteanu, director al Școlii veterinare din București, însoțit de d-l profesor Filip și nouă elevi ai cursului superior veterinar din acea școală, au vizitat cu deamănuntul grajdurile d-lui A. Marghiloman din acest oraș, unde au admirat frumusețea cailor de curse, iepelor de reproducție și a mânjilor lor, rămânând pe deplini mulțumiți de modul cum sunt îngrijiți. După vizitarea grajdurilor care a durat mai multe ore, d-l A. Marghiloman a oferit vizitatorilor o mica colecție în vila „Albatros”. La plecare d-l director Lăcusteanu încântat de primirea ce li s-a făcut a mulțumit în numele tuturor d-lui A. Marghiloman atât pentru bunăvoința ce a avut de a li se permite în interesul științei veterinare să viziteze grajdurile, cât și modul în care au fost primiți [20, p. 3].

Prin recurgerea la diverse forme de asistență, sprijinirea și susținerea persoanelor defavorizate, a celor cu dizabilități, a cetățenilor cu contribuții remarcabile la dezvoltarea națiunii, a populației din zona rurală și a altor semeni aflați în condiții de sărăcie extremă și vulnerabilitate au constituit priorități sine qua non în activitatea sa cotidiană. În ediția din 1 ianuarie 1899 a ziarului „Ordinea”, la rubrica „Informații”, se specifica: „Cu ocazia reprezentației teatrale dată sub patronajul d-nei E. Dănescu, soția d-lui prefect C. Dănescu, în beneficiul săracilor, d-l Alexandru Marghiloman, iubitul nostru

concețeau, a trimis d-nei E. Dănescu suma de 100 lei, pentru 20 de bilete de intrare, ce d-na Dănescu binevoise a trimite d-lui Marghiloman. Fapta filantropică a d-lui Marghiloman, care nu scapă nici-o ocazie a da tot concursul său oricărei opere de binefacere din orașul nostru, vorbește de la sine” [21, p. 3].

În opera sa memorialistică, Alexandru Marghiloman nota, la data de 11 ianuarie 1904, faptul că a fost primit în audiență de către regina Maria în cadrul unei întâlniri organizate pentru Societatea „Elisabeta”, o instituție de binefacere dedicată sprijinirii persoanelor cu deficiențe de vedere. „I-am oferit chiria localului, oricât ar fi”, scria el. În ziua următoare, a fost primit de regele Ferdinand în vederea participării la balul care urma să se desfășoare la Jockey-Club. De asemenea, „chemat de Regină, ea mi-a mulțumit din nou pentru orbii săi” [22, p. 38-39].

În ediția cu numărul 30 a ziarului „Politica” din anul 1909, este relevată o nouă angajare filantropică a lui Alexandru Marghiloman, orientată spre sprijinirea persoanelor afectate de tuberculoză: „Pentru combaterea pericolului flagel al tuberculozei ce bântuie mai ales populația noastră săracă, s-a înființat, în București, o nouă societate. Pusă sub înaltul patronaj al A.S.R. Principesa Maria, noua societate este condusă de un comitet compus din cele mai distinse persoane, doamne și domnii din elita bucureșteană având ca președinte pe principele Barbu Știrbey. Din consiliu fac parte: domnii A. Marghiloman, prof. dr. I. Cantacuzino, prof. dr. G. Proca, I. Argentoianu, Mauriciu Blank, dr. C. Cantacuzino, Ion Cantacuzino și d-nele Elena Sc. Ferekide, Maria Cantacuzino Pascanu, Smaranda Mano și Maria Gh. Balș, casieră. Din primele donațiuni s-au adunat un fond de aproape o jumătate de milion. Iubitul nostru șef domnul A. Marghiloman a donat societății suma de 10 000 lei” [23, p. 3].

Alexandru Telemaque (1883–1955), diplomat român cu o carieră îndelungată, despre care am mai amintit pe parcursul cercetării noastre, ne oferă câteva reflecții și amintiri extrem de oportune referitoare la personajul cheie al anali-

zei noastre, reliefând în mod deosebit atenția și grija specială pe care o dedica țăranilor. Această preocupare subliniază angrenarea sa în dezvoltarea și bunăstarea comunităților rurale, precum și conștientizarea importanței acestora în contextul socio-economic al vremii: „Alexandru Marghiloman nu era numai un om politic cu în-sușiri și daruri alese care îl așezau printre cei mai destoinici fii ai neamului, el mai era și un mare organizator și creator în viața gospodărească a țării. A fost dintre primii care a știut, cu toată activitatea sa politică, să-și administreze singur moșiile sale, ocupându-se, de aproape, de soarta țăranimii de pe acele moșii, venindu-le foarte des, în ajutor cu sfaturi și cu fapte” [1, p. 125].

În numărul 3 al publicației „Ordinea” din anul 1905, la rubrica „O vizită” erau oferite detalii despre o excursie montană efectuată de acesta, însoțit de colegi de partid și un grup de alegători. De asemenea, editorialul mai pomena de o donație efectuată de Alexandru Marghiloman, în valoare de 800 de lei, destinată țăranilor din satul Cătina, care se confruntau cu o lipsă acută de mălai [24, p. 3].

În perioada marilor sărbători din calendarul creștin-ortodox, a fost preocupat și mai intens de postura de „samaritean milostiv”, contribuind, cu mărinimia sufletească ce-i era caracteristică, la ajutorarea celor aflați în dificultate. Astfel, cu ocazia Nașterii Domnului: „D-l Alexandru Marghiloman, luând cunoștință de înființarea Societății „Alinarea” (la 1 aprilie 1906) operă atât de lăudabilă a doamnelor de la Buzău, a binevoit a trimite doamnei casieră Bărbulescu, suma de 300 lei, spre a se înmâna doamnei președinte a Societății, cu destinația de a o distribui săracilor, cu ocazia sărbătorilor de Crăciun” [25, p. 1].

În plus, la câțiva ani distanță, ziarul „Politica” făcea referire la un nou act de generozitate și solidaritate umană manifestat de Alexandru Marghiloman, alături de alte persoane, față de cei nevoiași și defavorizați, în atmosfera duhovnicească a marilor sărbători de Crăciun și Anul Nou: „Am publicat, în numărul precedent (nr. 6 din 1909, n.n.) numele persoanelor caritabile,

care și-au dat obolul lor, Primăriei orașului nostru (Buzău, n.n.), spre a veni în ajutorul săracilor, cu ocazia sărbătorilor. Ne face o plăcută datorie, a completa astăzi numărul celor care, totdeauna cu inima palpitând la nevoile săracului, și-au deschis punga spre a da din bunul lor ajutoare celor nenorociți.

Iată numele acestora: A. Marghiloman – 200 lei, Societatea de asigurare „Generală” – 200 lei, Societatea „Steaua României” – 150 lei, Mișu Antonescu – 100 lei, Dr. C. Angelescu – 100 lei, Constantin Tisescu – 40 lei, H. Korn – 10 lei” [26, p. 4].

La data de 1 aprilie 1912, în ediția cu numărul 10 a publicației menționate anterior, este cuantificată o nouă conduită caritabilă, la originea căreia s-a aflat protagonistul prezentului demers academic, direcționată, de data aceasta, către mai mulți săteni afectați de un incendiu de proporții, survenit în perioada sărbătorilor pascale. „Domnul Alexandru Marghiloman, care în sărbătorile Paștelui a fost în localitate, a oferit d-lui C. Tisescu, prefectul județului, suma de 1000 lei, spre a fi distribuită victimelor incendiului, care a distrus în prima zi a Paștelui 70 de case din satul Glodeanu Cârlig și despre care incendiu vorbim, pe larg, în corpul ziarului. Fapta d-lui A. Marghiloman, șeful nostru iubit, întrece orice laudă” [27, p. 3].

Este imperios necesar de precizat că Alexandru și Eliza Marghiloman, prima sa soție, au oferit asistență financiară și suport lui Nicolae Iorga, în diverse circumstanțe. Datorită sprijinului lor, a fost posibilă lansarea revistei „Floarea darurilor”, primul număr fiind integral finanțat de cuplul amintit. De asemenea, este interesant să semnalăm că, în perioada în care marele istoric nu era afiliat politic, el a primit o invitație din partea Partidului Conservator de a susține o conferință la Teatrul Liric din București, ocazie cu care a fost apreciat și încurajat de către „lordul valah”. Manifestarea a suscitat un interes deosebit din partea audienței, astfel încât „Marghiloman m-a sărutat și m-a dus în splendida lui cupea la Maiorescu care, câteva minute, în holul primirilor intime al casei lui din strada

Mercur (...) mi-a recunoscut calitățile la care eu însumi nu mă gândisem niciodată” [29, p. 274].

În cadrul unui interviu acordat unui jurnalist informat cu privire la vizita sa în zonele periferice ale Bucureștiului, pot fi identificate numeroase observații competente referitoare la atitudinea politicianilor din acea perioadă față de cetățenii care locuiau în spațiul mahalalelor, și, în general, față de masa pauperă de votanți. Interviewatul își exprima convingerea fermă că era necesară o reevaluare a modului în care clasa politică românească interacționa cu această categorie socială, care era percepută în mod eronat ca fiind valoroasă doar din perspectiva furnizării de capital electoral, o abordare criticată vehement de către interlocutor: „Eu domnul meu, de când fac politică am cultivat întotdeauna pe alegători. Am considerat aceasta ca o primă datorie a unui om politic. De altfel așa se și explică pentru ce am reușit să mă aleg întotdeauna la Colegiul I Buzău și să înving orice coaliție contra mea. Am căpătat convingerea că alegătorul prețuiește foarte mult faptul că vine în contact direct cu conducătorii politici. Românul vrea să știe că are pe cineva care îl poate susține, care poate interveni ca să i se facă dreptate, la un ministru sau în altă parte, la care poate găsi un sprijin. Ei bine mărturisesc, că în urma vizitelor ce am făcut m-am convins că are dreptate să ne critice pe toți. Am avut ocazia să văd starea extraordinară de proastă în care se găsește Bucureștiul în părțile lui marginase. Am văzut cartiere, care n-ar trebui să fie nici în cel mai din urmă orașel din provincie. Locuitorii n-au apă, n-au pavaj, n-au canal, n-au locuințe, n-au lumină, n-au nici siguranța vieții și a domiciliului. Am fost cu automobilul prin cartiere unde n-am întâlnit, timp de 20 minute, un sergent de oraș, unde nu era lumină, decât aceea pe care o reflectau felinarele automobilului meu. Noi ne-am obișnuit să considerăm Calea Victoriei și alte străzi din centru ca făcând singure parte din București. Mi-a fost rușine de cele ce am văzut. Sunt cartiere unde oamenii trebuie să-și trimită fetele la 4 km depărtare până la o școală profesională. Ne-am obișnuit să cunoaștem poporul numai

din ceea ce a fost numit mitocănișmul lui, din acel ridicul pe care l-a pus în evidență Caragiale, în operele sale. Eu cred că a greșit Caragiale. Găsești caractere și mult bun-simț în popor. Și aceasta am constatat-o tot cu ocazia alegerilor în ultimul timp. În scop electoral, invităm serile la mine acasă, la un pahar cu ceai, grupuri de alegători. Ei bine erau printre aceștia oameni din clasa cea mai săracă și fără cultură care mi-au trimis scrisori scuzându-se că nu pot răspunde la invitația ce le-am făcut. Am fost cu atât mai plăcut surprins când am văzut atâta delicatețe, din partea unor oameni al căror port e iscălitura sărăciei, cu cât știm persoane care se pretind răsarite și care, atunci când îi inviți și nu pot veni, nu se gândesc măcar să se scuze” [30, p. 2].

În altă ordine de idei, în ajunul izbucnirii Primului Război Mondial, România se afla într-o poziție geopolitică complexă, situându-se la confluența intereselor divergente ale Puterilor Centrale și ale Antantei. Alexandru Marghiloman, în calitate de participant la Consiliul de Coroană din 21 iulie/ 3 august 1914, a promovat și susținut opțiunea neutralității țării într-un context internațional extrem de tensionat. Evoluția conflictului global și intrarea României de partea Antantei, decisă în urma Consiliului de Coroană din 14/27 august 1916, precum și contraofensiva Puterilor Centrale au condus, la sfârșitul anului 1916, la pierderea, în favoarea inamicului, a peste 100 000 de km² (Oltenia, Muntenia, Dobrogea și mici porțiuni din sudul Moldovei, echivalentul a 2/3 din teritoriul național), cu aproape 3,5 milioane de locuitori, inclusiv a capitalei. Datorită acestei situații critice, în care era amenințată însăși existența statului român și a monarhiei, Moldova, rămasă neocupată, și, în speță, Iașiul, devenit „capitala rezistenței până la capăt”, au constituit un loc de refugiu pentru familia regală, guvern, parlament, armată și o parte a populației civile. Regele Ferdinand și-a pus mari speranțe în Alexandru Marghiloman, unul dintre puținii oficiali rămași în București, care a stabilit legături cu reprezentanții centraliștilor, cu scopul de a proteja viețile cetățenilor, proprietățile acestora, instituțiile statului și integritatea teritorială.

În perioada 1914–1925, a exercitat și funcția de președinte al Crucii Roșii din România. Sub conducerea sa, această organizație a implementat o serie de măsuri esențiale pentru bunul mers al țării. Astfel, au fost organizate spitale, cantine și infirmerii în diverse gări, asigurându-se asistență pentru aproximativ 150.000 de răniți. De asemenea, a facilitat trimiterea de fonduri, pachete, îmbrăcăminte și corespondență pentru prizonierii de război, atât din lagărele aflate în teritoriile ocupate, cât și din cele din străinătate [31, p. 107-114]. După încheierea Războiului de Întregire a României, în contextul dificultăților severe prin care trecea țara, eforturile sale s-au concentrat pe combaterea bolilor contagioase precum tuberculoza, malaria și holera, militând totodată pentru creșterea nivelului de educație sanitară în rândul populației.

O confesiune valoroasă, oferită de Gheorghe Cristescu (1882–1973), primul secretar general al Partidului Comunist din România (1921–1924) și unul dintre fondatorii acestuia, cunoscut și sub numele de „Plăpumarul”, înregistrată în anul 1972 de către cercetătorii Centrului de Istorie Orală al Muzeului Municipiului București, contribuie major la definitivarea unei reprezentări cât mai expresive a portretului moral aparținând lui Alexandru Marghiloman. Și din perspectiva activistului comunist, îi sunt atribuite lui „Alixandru” (cum îl numește el) calitățile de om receptiv și sensibil față de nevoile compatrioților. „Sub ocupațiune (a Puterilor Centrale, n.n), viața poporului român a fost grea, supraîncărcată așa putea zice. Neamțul, austriacul, ungurii și bulgarii și turcii, ei aveau o situațiune din punct de vedere al aprovizionării mai îmbelșugată. Bulgarii, austriecii și ungurii – parte din ei – cărau de la noi zilnic mii de lăzi de cinci kilograme: fasole, mazăre, porumb – ei care nu mâncau mămăligă! Acuma mămăliga era un lucru foarte [rar]... Populația noastră nu mai avea ce mânca. Într-o bună zi, populația s-a gândit, prin niște femei – femeile au un rol mare în momentul acela, sunt organizate sub steagul roșu s-au dus la Petre Carp, fost șef al Partidului Conservator, un om de doctrină conservatoare, un om de caracter dar un reacționar. Le-a primit.

A fost anunțat că o delegație de trei femei vrea să-i vorbească. S-a coborât pe Calea Dorobanți unde avea casa, o casă frumoasă, boierească, a coborât jos, a deschis ușa. „Ce vreți, femei?”. „Domnule ministru, suntem soțiile mobilizaților. Când s-a retras armata română ne-au dat ajutor 60 de lei pentru trei luni, că-n trei luni se presupune că se termină războiul. S-au cheltuit banii, nu mai avem ce mânca. Petre Carp le-a răspuns: „Ați vrut război? Astea sunt urmările războiului, n-am ce să vă fac!” și-a închis ușa.

De-acolo au plecat la Alixandru Marghiloman – Marghiloman era prezidentul Crucii Roșii – a bătut la ușa lui, unde-i [acum] cinematograful [Patria], pe bulevard. Era o casă frumoasă... Eu am avut de-a face cu el când era ministru și prim-ministru. Cu toate aceste personalități am discutat, fiindcă împrejurările au făcut în așa fel ca să fiu unul dintre conducătorii mișcării muncitorești... S-au dus femeile la el, le-a primit foarte manierat, așa era el: „Ce poftiți dumneavoastră?”. „Domnule ministru, suntem soțiile mobilizaților, am fost la dl. Carp. A spus că am vrut război, ne-a închis ușa. Am venit la dumneavoastră...”. De ce se duceau la ei? Erau filogermani (așa gândeau comuniștii, n.n) și deci, fiind filogermani, [credeau că] vor lua plângerea lor în atenție pe lângă autoritățile germane de ocupație.

„Femei, e adevărat, situația e grea. Nu cunoașteți unde a ajuns, cum cunoaștem noi...”

„Câte sunteți voi?”. „Suntem 100”. „Eu sunt prezidentul Crucii Roșii, să veniți la Crucea Roșie, veniți să lucrați rufăria necesară pe care mi-o cere ocupantul. „Au plecat femeile mulțumite, că le-a spus „în ziua cutare să veniți”. S-au dus femeile. Le-a dat să facă cămăși, izmene, rufărie, tot ce trebuia. Da, au venit la 2000 de femei n-au mai fost 100! Nu mai putea să deie Marghiloman atâta rufărie [de făcut] ca să [le] mulțumească. Copiii aveau greutate, începuse să se introducă cartela. Au venit la mine aceste femei. Întâi la Carp, al doilea la Marghiloman, al treilea au venit la mine...” [32, p. 131].

Ajuns la vârsta de 70 de ani, Alexandru Marghiloman s-a aflat într-un moment de reflecție profundă, conștient de fragilitatea exis-

tenței sale telurice și anticipând sfârșitul iminent. Cu o atitudine responsabilă, caracteristică întregii vieți a acestuia, și sub spectrul „nodului gordian” al diagnosticului de cancer pancreatic, concitadinul nostru a decis să-și redacteze testamentul. Sănătatea precară, simptomele bolii, precum oboseala crescândă, durerea acută și lipsa apetitului alimentar, i-au servit drept indicii clare că timpul nu mai avea multă răbdare cu el. Într-un moment de introspecție, personajul principal al narațiunii noastre și-a re trăit întreaga existență, ca și cum ar fi fost proiectată pe un ecran, revăzând o succesiune de amintiri care oscilau între fericire și tristețe.

A avut o afectivitate și o prețuire deosebită pentru a doua sa soție, Maria (născută Petrescu) și față de alte persoane apropiate, cărora le-a lăsat o parte consistentă din averea sa. Printre beneficiarii moștenirii sale s-au numărat atât defavorizați ai societății, cât și instituții culturale, cum ar fi Biblioteca orașului Buzău, căreia i-a donat un important fond de carte. De asemenea, a susținut organizații de binefacere, ca de exemplu Societatea de Patronaj și Societatea „Obolul”, cărora le-a alocat sume de bani considerabile.

În concluzie, biografia, cariera, precum și viața publică și privată a acestui apreciat și, în același timp, blamat om politic originar de pe meleagurile buzoiene constituie un tezaur valoros și inepuizabil de experiențe, idei, concepte și fapte exemplare, inspirate și din preceptele Evangheliei Mântuitorului și morala creștină, ce merită a fi urmate de posteritate. De asemenea, suntem pe deplin încredințați că există încă numeroase zone de cercetare care așteaptă a fi explorate, descoperite și elucidate, contribuind astfel la îmbogățirea zestrei informaționale actuale, consacrată acestuia și destinată generației contemporane, dar și celei viitoare.

Note și referințe bibliografice:

1. Telemaque, Alexandru. *Efemeride diplomatice*. București: Editura Cavaliotti, 2007.
2. Duca, I.G. *Memorii*, vol. IV. București: Editura Machiavelli, 1992.
3. „Politica”, anul IV, nr. 6, din 29 decembrie 1911, p. 1.
4. Dumitrescu, Constantin Gh. *Material docu-*

mentar privitor la istoria oraşului Buzău, mss. existent la Direcţia judeţeană Buzău a Arhivelor Naţionale, vol. XVII B., f. 31-31 v.

5. Nota autorului/ n.a. În privinţa acestei biblioteci publice, părerile sunt împărţite: în timp ce unii istorici şi cercetători consideră că ar fi prima de pe meleagurile Buzăului (apărută în 1873), alţii o socotesc ca cea dintâi instituţie publică de acest gen, pe aceea a episcopului Dionisie Romano (fondată în 1840), de pe lângă „cur-sul normal”, unde se pregăteau viitorii învăţători ai satelor. Vezi: Peneş, Nicolae. *Alexandru Marghiloman, lordul valah*, vol. I. Buzău: Editura, Alpha, 2007, p. 74; Nicolescu, Valeriu. *Pagini de istorie culturală*. Buzău: Editura Alpha, 2004, p. 89-90.

6. Maria, Regina României. *Povestea vieţii mele*, vol. II. Iaşi: Editura Moldova, 1991.

7. „Ordinea”, anul I, nr. 4, din 26 martie 1895, p. 2

8. „Ordinea”, anul I, nr.17, din 26 iunie 1895, p. 2

9. „Ordinea”, anul I, nr.18, din 3 iulie 1895, p. 1-2.

9. „Ordinea”, anul I, nr.18, din 3 iulie 1895, p. 2.

10. „Ordinea”, anul I, nr.19, din 10 iulie 1895, p. 2

11. „Ordinea”, anul I, nr. 20, din 17 iulie 1895, p. 2.

12. „Ordinea”, anul II, nr. 94, din 11 septembrie 1897, p. 2

13. „Ordinea”, anul III, nr. 115, din 6 mai 1898, p. 3.

14. „Politica”, anul V, nr. 2, din 21 aprilie 1913, p 1.

15. Peneş, Nicolae. *Alexandru Marghiloman, lordul valah*, vol. II. Buzău: Editura Alpha, 2007, p. 490. Vezi şi „Politica”, anul III, nr. 42 din 17 iulie 1911, p. 3; Idem, anul III, nr. 43 din 24 iulie 1911, p. 1.

16. n.a. Această afirmaţie este eronată: Alexandru Marghiloman şi familia sa, ne sunt cunoscuţi şi ca nişte ctitori şi binefăcători ai bisericilor.

17. „Alarma”, anul XV, nr. din 20 martie 1911, p. 2.

18. „Politica”, anul IV, nr. 12, din 12 februarie 1912, p 1.

19. „Ecolul Buzăului”, anul I, nr. 4, 7 ianuarie 1902, p. 2.

20. „Ordinea”, anul III, nr. 118, din 11 iunie 1898, p. 3.

21. „Ordinea”, anul III, nr. 142, din 1 ianuarie 1899, p. 3

22. Marghiloman, Alexandru. *Note politice*, vol. I. Buzău: Editura Alpha MDN, 2019, p. 38-39.

23. „Politica”, anul I, nr. 30, din 21 iunie 1909, p. 3.

24. „Ordinea”, anul VIII, nr. 3, din 29 ianuarie 1905, p. 3.

25. „Ordinea”, anul IX, nr. 55, din 23 noiembrie 1906, p. 1.

26. „Politica”, anul I, nr. 7, din 26 ianuarie 1909, p. 4.

27. „Politica”, anul IV, nr. 10, din 1 aprilie 1912, p. 3.

28. n.a. Revista „Floarea darurilor” a apărut la început ca revistă bilunară şi apoi săptămânală, între 1 ianuarie şi 30 decembrie 1907. „Politica”, anul III, nr. 142, din 1 ianuarie 1899, p. 3

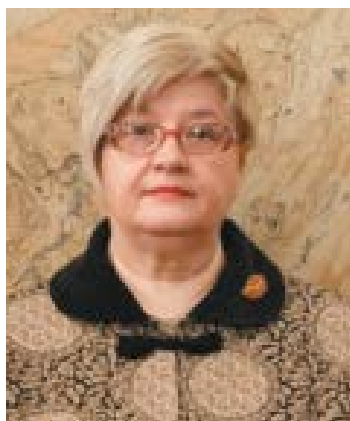
29. Iorga, Nicolae. *O viaţă de om așa cum a fost*. Bucureşti: Editura Minerva, 1984, p. 274.

30. „Politica”, anul I, nr. 19, din 5 aprilie 1909, p. 2.

31. Metzulescu, Dr. Preşedintele Crucii Roşii, în vol. omagial *Lui Alexandru Marghiloman*, 1924, p. 107-114; Vezi şi Zoner Rădulescu, Şerban-Marinescu, Beatrice, *Bucureştii în anii Primului Război Mondial. 1914–1918*. Bucureşti: Editura Albatros, 1993, p. 62; Pentelescu, Aurel, Preda Gavriil. *Mitropolitul Pimen Georgescu (1853–1934) şi Marea Unire din anul 1918*. Bucureşti: Editura Militară, 2019, p. 72-82.

32. Gheorghe, Neagu, preot militar. *Virtuţi creştine ilustrate în biografia marelui om politic buzoian – Alexandru Marghiloman – artizan al unirii Basarabiei cu România*. În: Revista „Dialogica”, anul V, nr. 1, 2023, Supliment p. 131, [online]. [Accesat 10.02.2024], adresa, https://dialogica.asm.md/arhivarevistei/Dialogica/Dialogica_13_2023.pdf

ALEXANDRU MARGHILOMAN – DESPRE ARMATA ROMÂNIEI LA ÎNCEPUT DE SECOL XX

Luminița GIURGIU

Doctor în istorie. Membră a Comisi-
ei Române de Istorie Militară, a Asociației
Naționale Cultul Eroilor „Regina Maria” și
membră de onoare a Asociației Naționale a
Veteranilor de Război. Autoare a numeroase
studii și articole, coautoare a unor lucrări în
domeniul istoriei militare a României.

Doctor în istorie (2012). Redac-
tor-șef al Revistei „Document. Buletinul
Arhivelor Militare Române” și secretar al
Revistei „Misiunea”, periodicul Centrului
de Cercetare a Conlucrării Bisericii Orto-
doxe cu Armata României „General Paul
Teodorescu”. Autoare a numeroase studii
și articole în domeniul istoriei militare a
României.

Teodora GIURGIU

Alexandru Marghiloman – despre armata României la început de secol XX

Rezumat. Anul 1906 a fost marcat de aniversarea a 40 de ani de domnie a Regelui Carol I. A fost un moment de bilanț asupra progresului făcut de Regatul României, cu realizările și neîmplinirile inerente. Alexandru Marghiloman, în calitate sa de deputat (1884–1914), a prezentat o situație a armatei și a bugetului alocat pentru anul 1906/1907, comparându-l cu cel al armatelor statelor vecine și vest-europene. Plecând de la realizările anterioare – înființarea școlilor de tir, achiziționarea de armament sau retribuirea cadrelor – bugetul propus a fost evaluat prin raportul sumelor alocate pentru pregătirea de luptă și servicii. Alexandru Marghiloman a constatat că pentru soldat nu s-au realizat pași pentru îmbunătățirea situației sale, identificând grave deficiențe în ceea ce privește numărul combatanților, instrucția, situația sanitară, hrana și starea cazărmilor. Nu în ultimul rând, în opinia sa, ar fi trebuit rezolvată problema remontei pentru cai. Soluția propusă de omul politic: alocarea unui „buget al Ministerului de Război... pentru a pune armata pe picior sănătos”.

Cuvinte-cheie: Alexandru Marghiloman, Regele Carol I, buget, Ministerul de Război, deficiențe.

Alexandru Marghiloman – about the Romanian army at the beginning of the 20th century

Abstract. The year 1906 was marked by the 40th anniversary of King Carol I reign. It was a time to analyze the progress made by the Kingdom of Romania, with its inherent achievements and failures. Alexandru Marghiloman, as deputy (1884–1914), presented a situation of the Army and the allocated budget for the year 1906/1907, comparing it with that of the armies of neighboring and Western European states. Starting with the previous achievements – the establishment of shooting schools, the endowment or the remuneration of the personnel – the proposed budget was evaluated taking into consideration the amounts allocated for combat training and services. Alexandru Marghiloman discovered that no steps had been made for the soldier to improve his situation, identifying serious deficiencies in terms of the number of combatants, training, sanitary conditions, food and the condition of the accommodation. The solution proposed by the politician: the allocation of a War Ministry budget to assure the remedy of all deficiencies.

Keywords: Alexandru Marghiloman, King Carol I, budget, War Ministry, deficiencies.

Despre viața și activitatea lui Alexandru Marghiloman (27 ianuarie 1854 – 10 mai 1925) s-au scris multe pagini. Timp de 32 de ani a reprezentat poziția Partidului Constituțional Junimist (1891–1907), al Partidului Conservator (1907–1925) și președinte al acestuia (1914–1918) și al Partidului Conservator Progresist (1918–1925). Luările sale de poziție în cele două camere au fost susținute și de experiența sa ministerială: la Justiție (23 martie – 12 noiembrie 1888; 12 noiembrie 1888 – 22 martie 1889 – guvernul Theodor Rosetti; 18 decembrie 1891 – 3 octombrie 1895 – guvernul Lascăr Catargiu), la Lucrările Publice (ad-interim 12 noiembrie 1888–1889 și titular 5 noiembrie 1889–15 noiembrie 1890 – guvernul general George Manu), la Agricultură, Industrie, Comerț și Domenii (16 noiembrie 1890 – 15 februarie 1891), la Afacerile Străine (7 iulie 1900 – 13 februarie 1901 – guvernul P.P. Carp), la Interne (29 decembrie 1910–28 martie 1912 – guvernul P.P. Carp), la Finanțe (14 octombrie 1912–31 decembrie 1913 – guvernul Titu Maiorescu), la Interne (5 martie – 24 octombrie 1918) și la Ministerul Agriculturii și Domeniilor (ad-interim 6 martie – 4 iunie 1918), și nu în ultimul rând de Președinte al Consiliului de Miniștri (5 martie – 24 octombrie 1918) [1].

Legăturile lui Alexandru Marghiloman cu armata sunt confirmate și în „Notele politice” [2], din care spicuim:

„1900, 2 ianuarie – nemulțumire adâncă de faptul că influența franceză revine la modă, că ofițerii iar se trimit în Franța etc. «Situația mea e grea; cu dl Sturza [3] eram cel puțin liniștit în această privință; Franța ne-a dat totdeauna cu piciorul» etc.

[...] 4) Ar prefera [4] să revină direct liberalii. Am întâmpinat că sunt și ei mai slabi, întoarcerea lui Aurelian [5] nedându-le nimic. A convenit cu acesta. Am întâmpinat că generalul Manu [6] va fi obstacolul absolut. «Le général Manu! Le général Manu..., mais son parti n'en veut lui même pas» [2].

1903, 28 noiembrie – ușurința lui Jacques Lahovari [7], aceeași azi ca în trecut, când n-a voit să creadă că ofițerii de cavalerie se răzvrăteau [8];

cum se poate plânge în Senat de raporturi către Rege în afaceri de serviciu, el care îi cerea mereu să aibă un Cabinet militar? Tot asemenea, cum critică unele comenzi, când el, Lahovari, a comandat obuzierele pe care Regele le credea încă inutile? Lahovari ar trebui să stea în armată; lui, Regele cu plăcere i-ar fi dat Statul Major. D.A: Sturza nu a voit. Sturza a făcut mult bine și a pus rânduială la Ministerul de Război [2].

1904, 12 ianuarie – audiență la Rege pentru balul Clubului. S-ar părea că dispozițiile erau rele de când cu incidentul generalului Budișteanu [9]. Pentru Club, recomandatie de a proceda cu mai mult discernământ cu ofițerii pentru a nu îngreuna situația șefului armatei.

Ca politică: generalul Manu îmbătrânește; păcat că Jacques Lahovari este atât de «încurcă lume», căci e de treabă [...]

30 noiembrie – audiență la M.S. Regele [...] privitor la convenția cu Germania, cum îi spusese că generalul Manu este de părere că Partidul Liberal trebuie să-și ia răspunderea votului său, a răspuns: «Dacă se întâmplă ceva înainte de ianuarie, o altă Cameră va fi silită să o voteze».

14 decembrie – văzut azi pe Crăiniceanu [10], numit comandantul diviziei la Severin și aseară pe Culcer [11]. Amândoi îmi spun că starea armatei este de necrezut. În toată Garnizoana Craiova nu s-a putut forma un batalion pentru examene de cadre! În audiența de concediu la Rege, Crăiniceanu i-a amintit că niciunul din angajamentele luate încă din 1896, într-o conferință cu mareșalul Beck, nu s-a îndeplinit. I-a mai spus că lucrările de protecție de la Cernavodă sunt tot baltă. Amândoi generalii spun că am fi față de Bulgaria în stare de vădită inferioritate [2].

1906, 12 ianuarie – fost în audiență la Prințul Ferdinand [...] Recunoaște că numirile de generali se fac rău și că armata este într-o stare deplorabilă, dar «s-au luat măsuri multe» de la discursul lui Filipescu încoace” [2].

După anul 1866, în armata României se vor iniția măsuri – din care putem enumera câteva –, privind modernizarea în plan legislativ (de exemplu: Legile privind organizarea puterii armate – 1868, de organizare a armatei – 1872,

de organizare a Marelui Stat Major – 1895), înființarea unor instituții de învățământ de toate gradele (școlile de tir, Școala Militară de Artilerie și Geniu – 1895 sau a Școala Superioară de Război – 1889), dotarea cu tehnică de luptă și armament sau salarizarea cadrelor.

În anul 1906 se aniversau 40 de ani de domnie a Regelui Carol I, moment de bilanț, de evaluare a realizărilor, dar și a neîmplinirilor.

Adunarea Deputaților, în ședința sa din 28 februarie 1906, a analizat proiectul de buget pe anul 1906/1907. Atunci când a fost luat în dezbatere cel alocat Ministerului de Război, Alexandru Marghiloman, în calitate de deputat conservator junimist, a luat cuvântul observând că raportul comisiei de specialitate nu a fost citit în plen, ci distribuit parlamentarilor, care nu au avut timpul necesar pentru studierea sa.

Intervenția sa a plecat de la analiza bugetelor statelor vecine și vest-europene, abordând teme majore, cum ar fi raportul dintre sumele alocate pentru pregătirea de luptă și cele pentru servicii sau dotarea cu armament. Alexandru Marghiloman a constatat că pentru soldat nu s-au realizat pași pentru îmbunătățirea situației sale, identificând grave deficiențe în ceea ce privește numărul combatanților, instrucția, situația sanitară, hrana și starea cazărnilor. Nu în ultimul rând, în opinia sa, ar fi trebuit rezolvată problema remontei.

Soluția propusă de omul politic: alocarea unui „buget al Ministerului de Război... pentru a pune armata pe picior sănătos” – un deziderat încă actual.

Redarea alocuțiunii s-a făcut cu respectarea normelor ortografice actuale. Sublinierile aparțin textului publicat în „Monitorul Oficial”.

„[...] D-nii mei, aş dori să fac câteva reflecții asupra bugetului Ministerului de Război, dar mă voi feri de a face vreo comparație între armata noastră și armata vreunuia din Statele vecine, afară numai de unele procente de cifre, care sunt indispensabile ca să illustreze demonstrația mea.

De altfel, nu înțeleg pentru ce susceptibilitatea aceasta de a nu se putea vorbi de armata noastră, comparată cu alte armate, când acesta este sistemul de discuție care se urmează în toate țările.

Priviți ce se petrece în Franța. De câte ori se discută bugetul Ministerului de Război, se ia ca termen de comparație armata germană și nu vede nimeni, absolut nimeni, o atingere a prestigiului național sau chiar o indiscreție, dacă se găsește că cutare sau cutare serviciu francez este inferior cutărui serviciu german sau dacă cutare divizie franceză este mai puternică decât o divizie germană vecină.

Tot asemenea, dacă veți fi urmărit zilele trecute discuția bugetului marinei franceze, veți fi văzut cum s-a luat ca teză comparația cu flota Angliei și cu flota Germaniei.

Este evident că, atunci când discuți forțele armate ale unei țări, le discuți în ipoteza că ai avea un conflict cu cineva și este firesc ca [sic!] conflictul să se prezinte minții mai lesne cu un vecin decât cu o putere de care te despart o țară sau două.

Am făcut observația aceasta, d-nii mei, pentru că revendic pentru noi libertatea absolută de a se discuta chestiunea care este cea mai arzătoare pentru orice bun român, în momentul de față.

S-a zis cu atâta sașietate în alte țări, că dacă vrei pacea pregătește războiul, încât nu este o copilărie de a repeta și la noi: dacă voim liniște și respectul drepturilor noastre, trebuie să se știe că avem o armată bună și foarte bine organizată.

Bugetul din anul acesta este incontestabil un progres față cu bugetele precedente. S-au organizat școlile de tir, un excelent lucru. S-a mărit pe cale bugetară numărul bateriilor, excelent lucru; asemenea sper numai că repartizarea lor se va face ceva mai normal decât în trecut și se va da câte o baterie la regimentele care nu au decât cinci, ca să nu se vadă, cum este în Regimentul al 2-lea, un regiment care are 12 baterii, pe când altele nu au decât cinci.

S-a sporit solda ofițerilor, un foarte bun lucru, evident, dacă voiești să pregătești buni

comandanți superiori. Pe oamenii de valoare nu trebuie să-i pui în alternativa de a se întreba dacă activitatea lor, prea puțin retribuită, n-ar putea găsi o întrebuințare mai folositoare în alte ramuri.

Însă, făcând mult pentru armament, fie prin buget, fie pe cale de credite extraordinare, făcând ceva pentru ofițeri, adică pentru comandament, cred că era de datoria noastră, chiar din anul acesta, să mai facem ceva și pentru soldat, pentru că, în această parte a organizării noastre armate, este un punct de slăbiciune, pe care îmi voi permite, cu toate menajamentele posibile, să vi-l arăt. Este o slăbiciune, nu numai ca instrucție – punctul acesta s-a atins – dar este o slăbiciune ca număr de combatanți, este o slăbiciune ca stare sanitară; acestea sunt în special punctele pe care doresc să le pun în evidență.

Într-un buget al unui minister de război sunt două părți foarte distincte: partea întâi, cea mai importantă, este aceea care trebuie să meargă la pregătirea trupelor, la organizarea de luptă a armatei, la formarea soldatului; partea cealaltă, a doua, este aceea care dotează serviciile auxiliare; partea administrativă a Armatei. După cum avantajele bugetului merg mai numeroase la trupă, cu atât bugetul d-tale de război este mai rentabil, din punctul de vedere al forței de rezistență a țării, după cum merge o mai mare sumă la partea de întreținere administrativă, cu atât scade și partea combatanților. În stabilirea acestei proporții, socotesc că la fixarea bugetelor noastre de război nu s-a ținut totdeauna cumpăna pe care o dau normele din alte țări.

Să-mi permiteți, în foarte puține cifre, să vă documentez lucrul.

În bugetul nostru, partea întâi, adică pregătirea armatei, în care se cuprinde: Statul Major General, comandamentele de trupă, Marina și manevrele – nu văd alte elemente care să intre în această clasificare – alocațiile bugetare pe care le dăm anul acesta sunt de vreo 28 milioane: 27.700.000 lei era cifra în proiectul de buget, cu adaosul făcut 28 milioane lei.

Pentru partea cealaltă, pentru serviciile administrative și dotarea lor, s-au atribuit 16.345.000 lei, ceea ce face că pregătirea propriu-zisă a

armatei absoarbe 62% din bugetul nostru; iar partea administrativă și accesorii 38%.

Ei bine, d-lor, proporția aceasta e enormă și nu există nici într-o altă armată. Noi cheltuim cu partea administrativă a armatei mai mult decât oricare armată din lume și semnele de denegațiune ale d-lui ministru al Afacerilor Străine nu pot ține, în contra cifrelor pe care le iau pe dată din buget.

Într-adevăr, dacă din creditele alocate părții administrative, scădeți cifra care privește Marele Stat Major, aveți pentru Ministerul de Război, adică *pentru administrația centrală a Războiului*, cifra de 974.748. Încă o dată și cifra aceasta din proiectul de buget e sporită astăzi, deoarece s-a sporit solda ofițerilor.

Dacă comparăm această cifră cu cifra totală a bugetului nostru, care astfel cum a ieșit din comisia bugetară e de 44 milioane, avem un procent de 2,1% din suma totală a bugetului.

Proporția aceasta pentru administrația centrală, adică la Ministerul de Război, nu o găsiți în nicio armată.

Lucrul acesta a fost deja pus în evidență de străini. În criticile sale, de altminterlea binevoitoare, asupra manevrelor noastre, un corespondent foarte autorizat de Anglia a constatat numărul enorm de ofițeri pe care îl absoarbe administrația centrală a războiului de la noi.

Ce se petrece în alte armate? Iau pilde din armatele occidentale, asupra cărora căutăm să ne modelăm, nu le pot lua dintr-o armată care scapă controlului, cum este armata rusă, nici din armatele orientale, cu înfățișarea mai mult asiatică.

Vedeți atunci care este proporția.

Austria, cu 15 corpuri de armată și 15 divizii de Landwehr [12], are administrația centrală cea mai costisitoare, care, totuși, nu însumează decât 1,4% din totalul bugetului. Dar dacă luați Italia, Franța, Germania, niciuna nu atinge proporția de 1%.

În Italia, cu 12 corpuri de armată, administrația centrală a Ministerului de Război nu reprezintă decât 0,9%; în Franța, 20 de corpuri de armată și administrația centrală nu reprezintă decât 0,7%; iar în Germania, cu 23 de corpuri de armată, administrația centrală costă 0,6%.

Și dacă faceți repartitia de ce costă administrația centrală asupra fiecărui corp de armată, ajungem la proporția următoare, care este foarte grea și pe care nu o găsim în nicio altă țară din Occident. Pe când cheltuielile repartizate pe corp de armată în Italia ne dau 193.000, la noi, cheltuielile acestea repartizate pe corp de armată ne dau 243.000 lei. Această proporție nu se găsește aiurea. [...]

Să vedem acum proporția care decurge de aci, între elementele combatante și necombatante. Dacă dotația mai scumpă a unei administrații centrale s-ar mărgini la un simplu prisos de cheltuieli, am vedea într-însa o simplă risipă, trecătoare, lesne de tămăduit. Dar ea se traduce și printr-un schimb de proporții între combatanți și necombatanți și în acest punct de vedere este de datoria mea să atrag atenția d-voastră, începând prin dl ministru de Război, pentru că este un punct organic, care cată să fie remediat cu stăruință.

Luați bugetul. În România, d-nii mei, avem un număr de ofițeri combatanți de 2.920; asimilați lor, adică în serviciile administrative sunt 701; aceasta face o proporție de combatanți de 76 la sută din efectivul ofițerilor; deci, necombatanți, pierderi pentru armata în campanie și pentru forța ei de rezistență, 24 la sută.

Proporția aceasta n-o găsiți nici în Germania și, mai ales, nu o găsiți în Bulgaria.

În Germania, proporția de ofițeri combatanți este de 86 la sută; în Bulgaria de 81 la sută. Aceasta face că armata noastră, în comparație cu cea bulgară sau în comparație cu cea germană, are un deficit mai mare cu 5-10 la sută de ofițeri, care sunt paralizați prin serviciile centrale.

Pentru trupă, lucrurile se prezintă în același chip. Corpurile de trupă ale noastre reprezintă 93,5 la sută de combatanți, serviciile auxiliare 6,5; pe când în Germania corpurile de trupă dau 96,6 la sută de combatanți, iar în Bulgaria maximum 97 la sută.

Ei bine, ceea ce poate se face într-o armată ca cea bulgară, a cărei organizare se aseamănă cu a noastră, nu știu de ce nu s-ar putea face și la noi, și nu văd pentru ce nu ar fi și tendința noastră, în viitor, ca să scădem cât mai mult numărul

ofițerilor din serviciul auxiliar și al soldaților necombatanți, ca să sporim, fără sacrificii noi din partea țării, numărul combatanților.

De altminterlea dacă vorbesc de raportul între combatanți și necombatanți la trupă, nu v-am arătat tot deficitul real. Aceasta este iarăși un punct nou, căruia dl ministru de Război îi poate aduce un remediu foarte simțitor, fără mijlocirea Camerei. Dacă ținem seamă de numărul însemnat de lucrători meseriași din trupă, care în bugetul actual sunt 11.320; dacă ținem seamă de ordonanțele numeroase date la cercurile militare și comandamente; dacă mai ținem seamă de detașările numeroase de furieri; dacă ținem seamă că, de la 1901, la divizii și corpurile de armată, copiii au fost înlocuiți cu caporali și sergenți de la trupă, constatăm că indisponibilitatea de grade inferioare care se găsesc sustrase de la meseria armelor, *reduce proporția combatanților în armata română la 76%*.

Adăugați că [sic!] cu un efectiv de combatanți așa de scăzut avem, ceea ce nu se produce în nicio altă țară, un serviciu de gardă foarte împovărat. Dl ministru de Război știe – căci probabil d-sale se datorește că unele arme, care până acum nu făceau gardă, azi o fac – dl ministru de Război știe că în garnizoane, cum e Bucureștiul, unele trupe furnizează gărzi la fiecare cinci zile, ceea ce face că o parte din contingentul trupelor este sustrasă de la instrucție militară și că timpul care rămâne este insuficient pentru ca soldatul, în trei ani de zile, adică cât e ținut sub drapel, să poată fi complet format.

Mai adăugați la aceasta concediile în masă ce s-au dat în trecut și care au slăbit mult trupa. Dacă se vor mai da concedii, ele nu mai trebuie să fie acordate în masă; ele nu trebuie să întrecă 10% din efectiv, pe un timp oarecare, căci altfel trupele care rămân sunt obosite, iar cele concediate nu mai pot avea instrucția militară suficientă.

Deci, d-nii mei, din alcătuirea noastră de până astăzi, astfel cum am întocmit serviciile noastre militare, cu pletoră [13] de dotație la partea administrativă, am ajuns de am rupt echilibrul care trebuie să existe între partea administrativă a armatei și partea combatantă,

astfel cum îl au armatele bine organizate, pe care dorim să le copiem.

Dar, chiar redusă la această proporție, aș dori să examinez cu d-voastră, dacă trupa la noi este în condiții suficiente pentru a da comandamentului unealta bună, sănătoasă ce se cheamă un soldat bine hrănit și bine antrenat.

În această privință, d-nii mei, cred că bugetele noastre au păcătuit cu deosebire de la 1901, într-un mod grozav față de soldatul nostru. Hrana care se dă soldatului nostru este insuficientă și este insuficientă pentru că alocația bugetară este prea slabă. Soldatului român i se dau 37 centime pentru hrana lui, dar, din aceste 37 centime, se reduce de la 4-5 centime pentru vax, ace, ață, nasturi, baie etc., astfel că alocația efectivă de alimentație a soldatului rămâne la cifra de 32 centime pe zi. La nevoie, ați putea crede că soldatul găsește un adaus în solda lui. Solda este de 5 centime pe zi, soldă care, înțelegeți lesne, nu-i poate da niciun supliment de hrană, maximum dacă îi dă puțința să-și plătească un pahar de bragă! Cu 32 centime pe zi, când pâinea costă între 18-19 centime, este imposibil să hrănești pe soldat, astfel cum ar trebui să fie hrănit, când i se cere în timp de 2-3 ani de zile un maximum de tensiune intelectuală – căci îl înveți multe – și o mare încordare fizică, căci trebuie să facă față la fel de fel de exerciții și corvezi.

În această privință este între armata noastră și armata germană o deosebire enormă.

În Germania se dau pentru hrana soldatului, 52 pfenigi pe zi, ceea ce face 62 bani. În plus, soldatul are o soldă de 27 pfenigi ceea ce face încă 31 bani.

În total, un soldat are la dispoziția lui pentru alimentare până la 93 bani.

Se va zice că este prea mult să comparăm soldatul român cu soldatul german. Cred că nu, pentru că dacă în Germania carnea este mai scumpă decât la noi, toate celelalte alimente și toate celelalte obiecte de întreținere sunt mai ieftine decât la noi.

Apoi, soldatul german se recrutează dintr-o clasă țărănească mai bogată decât a noastră. Astfel, soldatul german are întotdeauna, în buzunar, ceva pe care îi trimite familia; pe când

știți bine, câți din soldații noștri mai pot primi un ajutor de la familia lor?

Astfel, cred că soldatul nostru nu este îndestulător hrănit.

Sunt rapoarte destul de numeroase la Ministerul de Război, cu deosebire emanând de la inspectorii sanitari ai armatei, care dovedesc cu prisosință acest lucru.

Cu multă insistență, aș ruga Corpurile Legiuitoare să revină odată asupra acestui punct, pentru că dacă poți face război cu un soldat foarte bine hrănit și foarte rezistent, dar slab comandat, nu poți face, însă, război, cu șefi foarte bine preparați, însă neavând la îndemână pionul necesar, soldatul!

O a doua cauză de slăbire a soldatului român este starea sanitară a trupelor încazarmate.

Până acum, d-nii mei, vi s-a vorbit adeseori de calamitatea conjunctivitei: însă foarte rar a venit la urechile d-voastră flagelul tuberculozei. Și e un lucru de mirat: este progresul enorm, pe care tuberculoza îl face în oștirea românească. Proporțiile, în această privință, sunt înspăimântătoare.

Dacă luați armata Angliei, Italiei, Germaniei sau Austriei, acolo nu se găsesc tuberculoși decât în proporție de 2, maximum 6 la mie.

În armata rusească – similitudine de trai cu a noastră – și în armata franceză – alcoolismul – a ajuns tuberculoza până la un maximum de 10-12 la mie, procent pe care-l dau ultimele statistici; în armata română, procentul este *de 15 la mie!* Niciuna din armatele care v-am vorbit nu dă un procent de tuberculoși mai mare ca armata română.

Care sunt cauzele și care este leacul?

Chestiunea este foarte gravă. De câțva timp există o întreagă literatură militară în această privință; aveți spre pildă raportul, ceva mai vechi, al fostului medic colonel Corvin; raporturile, studiile și conferințele mai noi ale colonelului Frangulea; tezele maiorului Dănescu și ale locotenenților Petreanu și Constantinescu. În fiecare revistă militară veți găsi studii; în fiecare conferință militară, se vorbește de această chestiune.

Tuberculoza a luat proporții mari la țară și mai ales la orașe, o știu. Dar aceasta nu are decât

puțină înrăurire asupra progreselor ei în armată. Căci, ceea ce probează îndată că ele nu sunt datorate influenței elementelor civile, ci alte cauze, pur militare, este că proporția tuberculozei este infinit de mică la trupele cu schimbul și că aproape totalitatea procentelor de 15 la mie este la trupele permanente și încazarmate.

Va să zică, din partea încazarmării este o lacună vie în organizarea noastră militară și să-mi permiteți să vă vorbesc în deplină libertate în această privință.

Nu este o critică pe care o fac Guvernului actual; nici n-ar fi avut vreme să îndrepte tot răul; însă este un punct pe care, încă o dată, trebuie să-l luați în cea mai strânsă și de aproape considerație pentru că de la dânsul depinde, în mare parte, forța de rezistență a armatei noastre.

Încazarmările la noi sunt defectuoase, pentru că sunt insuficiente. Pentru o cazarmă bună, care să dea oamenilor mijloacele de curățenie, lavabou și băi și să le lase cubul de aer necesar, majoritatea cazarmilor noastre sunt neîndestulătoare dintr-un îndoit punct de vedere: nici apă suficientă, și, prin urmare, nici lavabou, nici băi, nici spațiul suficient care să dea cubul de aer necesar. Dar mai e ceva, și aceasta este un rău și din punctul de vedere moral și din punctul de vedere igienic, pe care-l consider ca criminal: este suprapunerea de paturi și ocuparea de paturi în comun.

Sunt cazărmi, vă voi da pe dată numere de regimente, unde sunt trei oameni pe două paturi și de multe ori doi oameni pe un pat!

Ei, d-lor, să lăsăm partea morală la o parte, deși e oribil faptul că tineri de 21 la 24 de ani să fie puși câte doi într-un pat, și să nu luăm decât partea igienică, partea sanitară. Aceștia sunt adevărații candidați la tuberculoză, îndată ce sunt nițel mai slabi, nu au cubul de aer suficient, nu au hrană îndeajuns și sunt istoviți de munca care se cere de la fiecare soldat.

Deci, din fiecare soldat, faci un candidat la tuberculoză.

Asupra acestui punct, toate autoritățile medicale care s-au pronunțat sunt unanime.

Și dacă vreți ceva științe exacte, aș putea să vă dau: Regimentul 32 din Ploiești, Regimentul 2

de Geniu din Focșani, Detașamentul de Pază la Doftana; pretutindeni spațiul e așa de mic, încât paturile sunt suprapuse. E lucru trist să constăți că soldații care păzesc temnița din Doftana sunt tratați cum pe vremuri erau tratați osândiții, pe când osândiții de azi, care au tâlhărit la drumul mare, trăiesc cu electricitate, cu lavabouri și cu băi.

Să se noteze aceasta.

Aceasta e adevărata condamnare a unui sistem. Asupra acestui sistem se va face, sper, în toate rândurile noastre o reacție puternică.

În Regimentul 11 de Artilerie din Focșani și în Regimentul 1 de Roșiori nu există numărul suficient de paturi pentru soldați. Regimentul 11 de Artilerie ne arată 467 de oameni sub steag, și nu se bucură de paturi decât 354 de oameni, iar restul dorm doi într-un pat, sau prin iesele cailor, sau prin bălegar, sau prin fân.

La Regimentul 1 Roșiori sunt 616 oameni și nu au decât 562 paturi. Restul urmează același regim insalubru ca și Regimentul 11 de Artilerie din Focșani.

Și, înțelegeți foarte bine că, îndată ce soldatul este îngrămădit așa, orice boală și orice contagiune se declară mai ușor decât oriunde.

Regimentele cele mai bântuite nu sunt decât acelea unde omul este lipsit de aer.

Eu nu am putut verifica faptul; am citit însă într-o corespondență străină, că Regimentele nr. 8 de Călărași Botoșani și nr. 29 de Infanterie Dorohoi nu au putut lua parte la manevrele din urmă, din pricină că erau bântuite de boli de ochi și alte contagiuni.

Dacă faptul este exact, nu cer să mi-l confirme nimeni; prin el însuși este destul de trist ca să nu-l trâmbițăm mai departe; dacă nu este exact, voi înregistra o dezmințire cu cea mai vie plăcere.

Tuberculoza, care a luat o proporție așa de mare în armata română, ce remediu are? La noi s-a găsit unul, peremptoriu, însă neuman. Reformarea imediată a soldatului tuberculos.

Este neuman, căci omul acela a fost recrutat sănătos. Numai ținându-l în serviciu, în condițiile ce v-am arătat, ați pregătit terenul bolii, și să-l trimiteți acasă bolnav este să trimiteți un germen de propagare la căminul lui.

Trebuie ca, cu sacrificii, oricât de însemnate vor fi, să se stabilească pe dată de Serviciul Sanitar Militar camere de izolare pentru soldații atinși de tuberculoză, căci la vârsta lor, când începe tuberculoza, cu hrană bună și odihnă s-ar putea vindeca. Dacă soldații amenințați continuă să fie supuși privațiunii de aer, muncii istovitoare, lipsei de hrană, corvezilor, terenul fiind astfel pregătit, tuberculoza, fie că au luat-o acum în cazarmă, fie că au venit cu ea din afară, se dezvoltă în așa grad, că niciun fel de remediere a răului nu mai este posibilă.

Prin urmare, toți părinții de familie, toți românii care se gândesc la viitorul acestei țări, la copiii și frații lor care trec prin această oștire, sunt datori să dea întâietate chestiunii acesteia.

D-nii mei, rămâne un ultim punct asupra căruia atrag atenția d-voastră, cu speranța că îndreptarea va veni. Este acela care privește Serviciul Medical Militar. Eu socotesc că în armata română nu sunt destui medici în raport cu trupele. Și cifrele pe care le-am cules din rapoarte oficiale mi-au apărut așa de enorme, afară de orice proporție, că am căutat să luminez nedumeririle mele în buget și nu am găsit niciun fel de ușurare. Astfel, dacă luați trupele de cavalerie, veți vedea că la 17 regimente avem 13 medici; rămâne, deci, că în armata română nu este decât un medic de regiment, dar de multe ori nu mai este niciun medic pe regiment, și iată cum: în timpul recrutării medicul regimentului pleacă la recrutare și atunci tot efectivul regimentului rămâne fără niciun control sanitar. [...]

Cu toate asigurările ce mi le dă onor domn dr. Rădulescu, care este competent, constat însă un lucru, că la manevrele de brigadă din anul trecut, regimente cu 2-3 mii de oameni au avut câte un medic. Și atunci întreb – și pe dl dr. Rădulescu, și pe dl dr. Thoma Ionescu și pe ceilalți colegi ai noștri medici, să ne spună dacă e posibil omenesc ca un medic, în timp de manevre, să vadă de trei mii de oameni.

Nu este vorba ca medicul să îngrijească numai de omul rănit sau de acela care a avut o congestie; e vorba să vadă zilnic de trupă.

Să vorbesc, spre pildă, de un lucru dezgustător? Știți ce este invazia paraziților? Medicii

militari trebuie să se ocupe în mod foarte serios de lucrul acesta. Sunt unele județe care dau recruți plini de paraziți; acum doi, trei ani proporția paraziților la recruții de acolo era oribilă. Dar azi sunt regimente unde, din cauza lipsei de spațiu și de îngrijire, paraziții au devenit o cauză de propagare permanentă a unor boli. Și înțelegeți lesne că, așa fiind situația, un medic pe regiment nu poate să-și facă datoria, pentru că este peste puterile lui.

De altmintrelea, în această privință, nu cred iarăși să vină vreo dezmințire.

Se constată că armata noastră are aproape aceleași cadre medicale pe care le avea în 1883. Prin urmare, de la 1883 până astăzi, armata noastră s-a îndoit cu jumătate aproape, pe când cadrele medicale militare au rămas aceleași.

Dacă binevoiți, deci, a pune în linie insuficiența de hrană, reaua stare a cazarmamentului și insuficiența ajutoarelor medicale, veți constata cu mine că sunt atâtea elemente de slăbire la trupa combatantă și acesta este punctul de căpetenie care trebuie să ne îngrijească pe toți.

Concluzia mea, d-nii mei? Concluzia mea este că în momentul când se fac sacrificii însemnate pentru a dota din belșug bugete, care puteau să mai rămână staționare, pentru a face creații a căror exigență imediată n-o văd, cum este Casa Artelor și altele, și altele, de felul acesta; cred, înainte de toate, că trebuia să dotăm un buget al Ministerului de Război astfel cum ar fi trebuit, pentru a pune armata pe picior sănătos.

Noi, asupra unui buget general de 240 și ceva de milioane, dăm armatei 44 milioane lei. Bulgaria, care are un buget anual numai de 115.000.000 lei, dă 32.000.000 lei pentru armată. Va să zică, în raport cu cifra totală a bugetului, Bulgaria cheltuiește cu armata ei cu 50% mai mult decât noi. Cifrele acestea sunt destul de elocvente, și pentru a ne pregăti pentru noi sarcini și noi sacrificii în ceea ce privește armata, și pentru a vă îndemna și pe d-voastră, d-nii mei, la studiul chestiunilor pe care le-am propus, pentru că ele sunt de căpetenie pentru noi.

Iată, d-nii mei, reflecțiile pe care aveam de expus în cercetarea bugetului actual al Ministerului de Război. [...]

Această remontană este o chestiune vitală pentru țară. Chestiunea aceasta am ridicat-o întâiași dată în Parlamentul liberal, pe când era generalul Berindei [14] ministru de Război. Vedeți că datează demult. N-am obținut atunci niciun răspuns satisfăcător. Cred că s-a pierdut un timp enorm pentru prăsila cailor în țară și așa cere ca remonta să se facă în țară, pe cât se poate și în raport cu resursele efective cabaline din țară. Am convingerea că dacă remonta s-ar face, pe fiecare an, pe o scară mai mare în România, cu preț remunerator și cu deosebire cu o simplificare mare a formalităților, aceasta ar fi încurajarea cea mai bună pentru ca în scurt timp să avem în țară rezerva de cai, necesari pentru un caz de restriște, când granițele ar fi închise.

Gândiți-vă că în caz de mobilizare suntem tributarii unei țări vecine și s-ar putea foarte bine întâmpla ca coloanele noastre de muniții să fie reduse la tracțiunea cu boi. Acesta este un lucru care nu trebuie să se petreacă; de aceea, remonta în țară ar fi o îndrumare sănătoasă către crearea rezervelor în cai, pe care toți le dorim” [15].

Note și referințe bibliografice:

1. Nicolescu, Nicolae C. *Șefi de stat și de guvern ai României (1859–2003). Mică enciclopedie*. București: Editura Meronia, 2003, p. 239.
2. Marghiloman, Alexandru. *Note politice*. vol. III, ediție și introducere de Stelian Neagoe. București: Editura Machiavelli, 1995.
3. Dimitrie A. Sturdza (n. 10 martie 1833, Miclăușeni, jud. Iași – d. 8 octombrie 1914, București); studii universitare economice, de finanțe și istorie în Germania; fondator și președinte al Partidului Național Liberal (1882–1909); a îndeplinit funcțiile de secretar al Divanului Ad-hoc (1857), secretar al Căimăcămiei Moldovei (1859), secretar particular al lui Alexandru Ioan Cuza; ministru al Cultelor și Învățământului (guvernul Ion Ghica), al Lucrărilor Publice (guvernul Anastasie Panu), Lucrărilor Publice și ad-interim al Finanțelor și Instrucțiunii (guvernul Ion Ghica); după venirea lui Carol I, a făcut parte din majoritatea guvernelor ca titular al Lucrărilor Publice, al Finanțelor, Instrucțiunii, Externe sau de Război (14 februarie 1901–20 decembrie 1904); prim-ministru între 4 octombrie 1895 – 19 noiembrie 1896, 13 martie 1897 – 30 martie 1899, 14 februarie 1901 – 20 decembrie 1904 și 12 martie 1907 – 27 decembrie 1908; diplomat; membru titular al Societății Academice Române (1871), vicepreședinte (1879–1882), președinte (1882–1884) și secretar ge-

neral (1884–1914) al Academiei Române (vezi pe larg în Nicolae C. Nicolescu, *Op. cit.*, p. 198–203 și Ministerul Apărării Naționale, *Miniștrii Apărării Naționale. Enciclopedie*, coordonatori dr. ing. Gheorghe Savu, dr. Avram Cătănici, dr. Andrei-Marius Diamescu. București: Editura Centrului Tehnic-Editorial al Armatei, 2011, p. 86–87).

4. Regele Carol I – n.n.

5. Petre Sebeșeanu Aurelian (n. 13 decembrie 1833, Slatina – d. 24 ianuarie 1909, București), economist, agronom, om politic liberal, publicist, profesor; membru titular (1871) și președinte al Academiei Române (1901–1904); prim-ministru al României (2 decembrie 1896 – 12 aprilie 1897); ministru al Lucrărilor Publice (21 august 1877 – 26 martie 1878; 1887–1888), al Cultelor și Instrucțiunii Publice (1 august 1882 – 23 iunie 1884), al Agriculturii, Industriei, Comerțului și Domeniilor (18 iulie – 14 noiembrie 1902), de Externe (ad interim 13 martie – 26 martie 1897) și de Interne (14 februarie 1901–18 iulie 1902); primar al Capitalei (octombrie–decembrie 1895); deputat (1879) și președinte al Adunării Deputaților (9 decembrie 1895 – 21 decembrie 1896) și senator (1884) și președinte al Senatului (16 noiembrie 1902 – 23 decembrie 1904, 9 iunie 1907 – 24 ianuarie 1909).

6. George/Gheorghe Manu (n. 26 iulie 1833, București – d. 16 mai 1911); studii în Franța și Prusia (sublocotenent); grade militare: căpitan (1858), maior (1860), locotenent-colonel (1864), colonel (1866), general de brigadă (1877) și general de divizie; a participat la Războiul de Independență, fiind decorat pentru fapte de arme cu Ordinul „Steaua României” în grad de comandor, Medalia „Virtutea Militară” de aur ș.a.; prim-ministru (5 noiembrie 1889 – 15 februarie 1891), ministru de Război (14 iulie 1869 – 17 decembrie 1870, 12 noiembrie 1888 – 4 noiembrie 1889 și 22 decembrie 1904 – 12 martie 1906), de Interne (5 noiembrie 1889 – 15 februarie 1891 și 9 ianuarie – 7 iulie 1900), al Agriculturii, Industriei, Comerțului și Domeniilor (27 noiembrie–18 decembrie 1891), al Finanțelor (11 aprilie 1899 – 9 ianuarie 1900) primar al Capitalei (octombrie 1874 – martie 1877), membru al Partidului Conservator și al Partidului Liberal-Conservator, deputat și președinte al Adunării Deputaților (26 februarie 1892 – 24 octombrie 1895), senator (1876); (vezi pe larg Nicolae C. Nicolescu, *Op. cit.*, p. 196–197 și Ministerul Apărării Naționale, *Miniștrii Apărării...*, p. 56).

7. Iacob Lahovari (Jacques Lahovary) – (n. 16 ianuarie 1846, București – d. 7 februarie 1907, Paris). Absolvent al Școlii Militare de Ofițeri din București (1862–1864), al Școlii Politehnice și ale Facultății de Științe din Paris (1865–1868) și al Școlii de Ofițeri de Stat Major din Paris (1868–1869). Grade militare: sublocotenent (1864, locotenent (1869), căpitan (1871), maior (1874),

locotenent-colonel (1877), colonel (1883), general de brigadă (1891) și general de divizie (1900). A activat în cadrul Regimentului 1 Artilerie (1864), Statul Major General (1869), Regimentul 1 Infanterie (1875), Marele Cartier General (1877–1878), Regimentul 7 Infanterie (1880), Corpul de Stat Major – Depozitul de Război (1880), Divizia II Teritorială (1881), Corpul 4 Armată (1883), Regimentul 7 Linie (1883), atașat militar la Berlin (1884–1885), Marele Stat Major (1885–1891), Divizia 4 Infanterie (1894), Divizia 5 Infanterie (1896), Divizia de Dobrogea (1899), Corpul 1 Armată (1899). A participat la Războiul pentru Independență, ca șef al Secției Operații la Marele Cartier General. A fost șef al Marelui Stat Major (15 septembrie 1894 – 7 octombrie 1895) și ministru de Război (21 februarie–noiembrie 1891 – guvernul generalului Ion Emanoil Florescu, noiembrie 1891 – 21 februarie 1894 – guvernul Lascăr Catargiu și 11 aprilie 1899 – 13 aprilie 1901 – guvernul...). A fost decorat cu Medalia „Virtutea Militară” (1877), Ordinul „Steaua României” (1878), „Semnul onorific de argint” pentru serviciul militar de 18 ani (1879), Ordinul „Coroana României” (1882), Ordinul „Hohenzolern”, „Crucea Treceerii Dunării”, Medalia „Apărătorii Independenței”, „Medalia Comemorativă” rusă, „Semnul onorific de aur” pentru serviciul de 25 de ani, „Ordinul Casei de Ernstein” în grad de mare cavaler ș.a. În 1901 a demisionat din armată și s-a dedicat activității politice, îndeplinind funcția de ministru de Externe (22 decembrie 1904 – 7 februarie 1907 – guvernul Gheorghe Grigore Cantacuzino). Deputat și senator. (Vezi pe larg Ministerul Apărării Naționale, *Miniștri Apărării...*, p. 75-77 și Ministerul Apărării Naționale, Statul Major General, *Șefii Statului Major General. Enciclopedie*, coordonator general-locotenent (r) dr. Avram Cătănici. București: Editura Centrului Tehnic-Editorial al Armatei, 2014, p. 84-86).

8. Iacob Lahovari l-a numit pe generalul de infanterie Grigore Cantilli în funcția de Inspector General al Cavaleriei, ceea ce a creat o profundă nemulțumire în rândul ofițerilor din această armă, 127 dintre ei dându-și demisia din armată.

9. Constantin Budișteanu (n. 4 noiembrie 1838, București – d. 7 noiembrie 1911, București) absolvent al primei promoții a Școlii Militare de Ofițeri din București (1854–1856); grade militare: sublocotenent (1856), locotenent (1860), căpitan (1862), maior (1867), locotenent-colonel (1871), colonel (1876), general de brigadă (1883) și general de divizie (1891); a participat la Războiul de Independență (1877–1878); ministru de Război (4 octombrie 1895 – 20 noiembrie 1896 – guvernul lui Dimitrie A. Sturdza); a fost distins cu Ordinul „Steaua României” în grad de ofițer, Medalia „Virtutea Militară” de război, Crucea „Treceerii Dunării”, Medalia „Apărătorii Independenței”, Ordinul „Franz Joseph”

în grad de comandor” și Ordinul „Takovo” în grad de comandor”; membru al Partidului Național Liberal; deputat (1888) și senator (1884, 1892 și 1895); președinte al Senatului (1909–1911); (vezi pe larg Ministerul Apărării Naționale, *Miniștrii Apărării...*, p. 82).

10. Grigore Crăiniceanu (n. 9 iulie 1852, București – d. 1 octombrie 1935, București) absolvent al Școlii Fiilor de Militari la Iași (1869–1871), al Școlii de Ofițeri de Geniu (1871–1873, șef de promoție) și al Școlii de Aplicație de Artilerie și Geniu din Bruxelles; grade militare: sublocotenent (1873), locotenent (1876), căpitan (1879), maior (1884), locotenent-colonel (1888), colonel (1892), general de brigadă (1902) și general de divizie (1913); participant la cel de-Al Doilea Război Balcanic (1913), la Războiul de Independență (1877–1878) și la Primul Război Mondial; șef al Marelui Stat Major (1 aprilie 1907 – 1 noiembrie 1909), ministru de Război (1 noiembrie 1909 – 28 decembrie 1910 – guvernul Ion I.C. Brătianu); a fost distins cu Ordinul „Steaua României” în grad de cavaler, Ordinul „Sfântul Stanislav”, Medalia „Virtutea Militară”, Medalia „Treceerii Dunării”, Medalia „Apărătorii Independenței”, Medalia Rusă de la Plevna”, Ordinul „Coroana României” în grad de ofițer, Ordinul „Steaua României” în grad de ofițer, Ordinul „Meritul Civil”, Ordinul „Sfântul Benedict d’Aviz” în grad de comandor; membru corespondent (1910) și titular (1911) al Academiei Române (vezi pe larg Ministerul Apărării Naționale, *Miniștrii Apărării...*, p. 93-95; Ministerul Apărării Naționale, Statul Major General, *Șefii Statului Major...*, p. 97-102).

11. Ioan/Ion Culcer (n. 29 iulie 1853, Târgu Jiu – d. septembrie 1928, Târgu Jiu) absolvent al Școlii Militare de Infanterie și Cavalerie din București (1883), al Școlii Politehnice din Paris și al Școlii de Aplicație de la Fontainebleau (1878–1882); grade militare: sublocotenent (1873), locotenent (1878), căpitan (1880), maior (1887), locotenent-colonel (1891), colonel (1895), general de brigadă (1904) și general de divizie (1911); participant la Războiul de Independență (1877–1878), la cel de-Al Doilea Război Balcanic (1913) și la Primul Război Mondial; funcții deținute: secretar general al Ministerului de Război (1905–1907); comandant al Diviziei 9 infanterie (1907–1910), al Corpului 3 armată (1910–1913) și Corpului 5 armată (1913); subinspector general de armată; comandant al Armatei 1 (1916); membru al Partidului Poporului; senator (1923); ministrul Lucrărilor Publice (29 ianuarie – 4 martie 1918 – guvernul Alexandru Averescu).

12. Landwehr sau Landswehr este un termen german din domeniul militar, care în traducere directă înseamnă „apărarea țării” și care de-a lungul timpului, a avut diverse sensuri în diferite regiuni de limbă germană. În general, Landwehr se referă la diverse tipuri de gărzi patriotice sau teritoriale, miliții sau armate

naționale din Europa secolelor XIX și XX (Wikipedia accesată pe 12 aprilie 2024, ora 12).

13. Pletoră: aglomerare excesivă – n.n.

14. Anton Berindei (n. 6 ianuarie 1838, Roșiori de Vede – d. 31 octombrie 1899, București) absolvent al Școlii Militare de Artilerie și Geniu de la Metz; grade militare: sublocotenent (1860), locotenent (1862), căpitan (1865), maior (1868), locotenent-colonel (1872), colonel (1877), general de brigadă (1885) și general de divizie (1895); a comandat prima companie de ponto-nieri din armata română, înființată în 1866; ministru de

Război (25 noiembrie 1896 – 26 martie 1897, 31 martie 1897–10 aprilie 1899 – în guvernele Dimitrie A. Sturdza și Petre S. Aurelian); a fost decorat cu Ordinul „Coroana României” clasa a 2-a și Ordinul „Steaua României” de pace și de război); (vezi pe larg Ministerul Apărării Naționale, *Miniștrii Apărării...*, p. 84-85).

15. „Monitorul Oficial” nr. 58 din 20 martie 1907, p. 1039-1042, 1047.

**ALEXANDRU MARGHILOMAN ÎN INTERVENȚIA ȘTIINȚIFICĂ A PROF.
DR. ANTON CRIHAN DE LA RADIO „EUROPA LIBERĂ” DIN 27–28.03.1968,
CU OCAZIA A 50 DE ANI DE LA UNIREA BASARABIEI CU ROMÂNIA**

Dan PRISĂCARU

Colonel în rezervă, doctor în istorie al Universității „Alexandru Ioan Cuza” Iași, coordonatorul Muzeului Militar „Ștefan cel Mare”, Filiala Moldova, Iași, a Muzeului Militar Național „Regele Ferdinand I”.

**Alexandru Marghiloman în intervenția științifică a prof. dr. Anton Crihan de la Radio „Europa Liberă”
din 27–28.03.1968, cu ocazia a 50 de ani de la Unirea Basarabiei cu România**

Rezumat: Anton Crihan, luptător pentru Unirea Basarabiei cu România, a avut șansa de a se refugia la timp în Lumea Liberă și de a transmite de peste Ocean celor rămași înapoia „Cortinei de fier” mesaje de încurajare și rezistență în lupta pentru libertate și dreptul popoarelor de a-și hotărî singure calea de urmat. Este cazul și cuvântării sale din zilele de 27 și 28 martie 1968, la postul de radio „Europa Liberă”, atunci când se aniversau 50 de ani de la Unirea Basarabiei cu România. Documentul a fost identificat în Arhivele Naționale de la Iași, prezentând o semnificație istorică și documentară aparte.

Cuvinte cheie: 27 Martie 1918, 27 martie 1968, Radio „Europa Liberă”, Anton Crihan, cuvânt către români dincolo de „Cortina de fier”.

**Alexandru Marghiloman in the Scientific Intervention of Prof. Dr. Anton Crihan
from Radio “Free Europe” from 27–28.03.1968, on the Occasion of the 50th Anniversary
of Union of Bessarabia with Romania**

Abstract: Anton Crihan, a fighter for the Union of Bessarabia with Romania, had the chance to take refuge in the Free World in time and to transmit messages of encouragement and resistance in the fight for freedom and peoples’ rights from across the ocean to those who remained behind the “Iron Curtain” to decide their own way forward. This is also the case with his speech on March 27 and 28, 1968, at the “Europa Liberă” radio station, when it was the 50th anniversary of the Union of Bessarabia with Romania. The document was identified in the National Archives from Iași, presenting a special historical and documentary significance.

Keywords: March 27, 1918, March 27, 1968, Radio “Free Europe”, Anton Crihan, word to Romanians beyond the “Iron Curtain”.

Anton Crihan (n. 10.07.1893, Sângerei, Basarabia, Imperiul Rus – d. 09.01.1993, Saint Louis, Missouri, SUA), reprezentant al unei vechi familii de boieri români moldoveni, a fost un avocat, economist, politician, profesor și publicist român basarabean, membru al Sfatului Țării (1917), subsecretar de stat al Agriculturii în Directoratul General al Republicii Moldovenești (1917), deputat în Parlamentul României Întregite (1919, 1920, 1922, 1932), subsecretar de stat la Ministerul Agriculturii și Domeniilor (1932–1933), profesor la Universitatea Politehnică din Iași și la Facultatea de Agronomie din Chișinău (1934–1940) [1, p. 83-85].

În 1948, în condițiile instalării în România a unui regim politic aflat sub influența Uniunii Sovietice, trece granița în Iugoslavia, în iulie 1949 ajunge la Paris, iar în octombrie 1951 se stabilește în SUA, unde desfășoară activități de informare a opiniei publice privind situația românilor din Basarabia. A decedat în Saint-Louis, Statele Unite, iar potrivit dorinței sale, a fost înmormântat în Chișinău.

În interviul acordat postului de radio „Europa Liberă”, în zilele de 27 și 28.03.1968, la sărbătorirea a 50 de ani de la Unirea Basarabiei cu România, Anton Crihan transmite auditoriului o sinteză a evenimentelor referitoare la Actul Unirii din 27 martie/ 9 aprilie 1918, evidențiind rolul avut de Alexandru Marghiloman în înfăptuirea acestei prime etape a întregirii naționale.

În acest sens, Anton Crihan readuce în atenție câteva secvențe memorabile din discursul din istorica zi de 27 martie 1918, de la Chișinău, a Președintelui Consiliului de Miniștri al Regatului României, Alexandru Marghiloman, astfel:

„Problema mare și sfântă a reintrării Basarabiei în sânul patriei [...] a preocupat neîncetat sufletele noastre. Noi am urmărit cu un viu interes dezvoltarea acestui colț de pământ românesc și ne-am încredințat cu mulțumire că din caldul D-voastră patriotism a ieșit o Basarabie independentă [...] Și când vârtejul primejdios al vremurilor a început să amenințe tânărul stat, conducătorii lui și-au dat seama că ajutorul nu le putea veni decât din partea României. Ca un copil crud, care-și întinde brațele spre mama

lui, așa a alergat Basarabia cerând scăpare de la România. Astăzi putem vedea cu toții rezultatele binefăcătoare ale acestui ajutor sosit la vreme pentru binele țării. Ceia-ce se petrece azi, e roada bogată a seminței aruncate în pământ bun.”

În încheierea intervenției sale din Sfatul Țării, Alexandru Marghiloman avea să menționeze: „Noi reprezentanții guvernului român ne retragem din incintă, ca, fără prezența noastră, să discutați cum doriți, însuflețiți de un patriotism luminat și conduși de credința că nu este nici o clipă de pierdut. Sper că veți lucra așa cum cer interesele poporului român din Basarabia”.

Documentul a fost identificat în Arhivele Naționale de la Iași, în fondul *Vasile Hara* și prezintă o relevanță deosebită, în condițiile în care, în perioada 6 martie 1945 – 22 decembrie 1989, chestiunea Basarabiei a reprezentat o problemă *tabu* în relațiile României cu URSS.

De asemenea, este cunoscut faptul că postul de radio Europa Liberă era interzis în statele din lagărul socialist, cei care promovau datele transmise de acest mijloc de informare riscau represii din partea sistemului totalitar.

Prezentăm integral acest document de arhivă, cu o valoare istorică aparte, având în vedere conținutul său, faptul că era difuzat în eter din spațiul occidental la o dată aniversară semnificativă – Semicentenarul Actului Unirii din 27 Martie/ 9 Aprilie 1918 –, că a fost recepționat în condiții de clandestinitate pe teritoriul României, precum și că, în cadrul său, Anton Crihan, participant direct la evenimentele de la Chișinău, din Martie 1918, a inserat pasaje memorabile din discursul Președintelui Consiliului de Miniștri, Alexandru Marghiloman, artizan al primei etape a înfăptuirii idealului de întregire națională, proces încheiat la 1 Decembrie 1918, *clipa astrală* a Istoriei Românilor.

Cum s-a făcut unirea Basarabiei cu România. Cuvântare difuzată de Postul de Radio „Europa Liberă” din München, în zilele de 27 și 28 Martie 1968, cu ocazia aniversării a 50 de ani de la Unire. De Prof. Dr. A. Crihan [2, p. 1-13]

„Dragii mei basarabeni,

Astăzi eu pentru voi vorbesc, ori pe unde

v-ați afla. Astăzi, voi știți, se împlinesc 50 de ani de la unirea Basarabiei cu România. Bucuria noastră, cu acest prilej, ar fi desigur mare, dacă, între timp, nu se întâmpla nenorocirea din 1940, reînnoită apoi în 1944, care să-i facă pe ruși din nou stăpâni pe pământul nostru strămoșesc dintre Prut și Nistru. Imperiile însă, voi de asemenea știți, nu sunt veșnice nici ele. Istoria a înregistrat nenumărate prăbușiri de imperii. Ca să nu vorbim decât de generația mea, aceasta a văzut-o pe aceia a Imperiului Țarilor și încă altele câteva nu mai puțin răsunătoare. Să sperăm dar că, mai târziu sau mai devreme, va veni și aceia a Imperiului Sovietic, fiindcă atunci, cu siguranță, Basarabia va redeveni din nou românească. Până atunci însă nouă nu ne rămâne decât să sărbătorim cel puțin, după cum se cuvine, în fiecare an unirea de acum 50 de ani, aceasta fiind, fără îndoială, evenimentul cel mai important din istoria recentă a Basarabiei.

Așa dar, a trecut jumate de secol de când Sfatul Țării, în neuitata ședință de la 27 Martie 1918, a votat unirea cu România. E mult de atunci desigur, și, între timp, multe s-au întâmplat în lume și, mai cu seamă, în scumpa noastră Basarabie. Nici oamenii nu mai sunt, în bună parte, cei de atunci, deoarece cei mai mulți dintre aceștia, după cum era și firesc, s-au dus, rând pe rând, în lumea cea veșnică, iar aceia dintre voi, care atunci erați cei mai tineri, adică între 20 și 25 de ani, astăzi sunteți cei mai bătrâni; alții erați copii sau nici nu erați încă în viață și aceștia astăzi sunteți și cei mai mulți. Mulți dintre voi, e foarte probabil, nici nu știți cine știe ce despre unirea noastră de atunci și, mai ales, cum aceasta s-a făcut. În Republica Moldovenească de atunci, nu cea rusească de astăzi, eu, trebuie să știți, am avut cinstea și norocul să fiu deputat în Sfatul Țării și ministru la Agricultură. Eu sunt, prin urmare, mai în măsură, ca puțini alții, să știu cum s-au petrecut lucrurile atunci, adică cum am făcut noi unirea.

Sărbătorind astăzi această zi, eu n-aș putea, cred, face nimic mai nimerit decât să vă povestesc și vouă, generațiilor mai tinere, fie și foarte pe scurt, cum am făcut noi unirea și, mai cu seamă, care au fost motivele cari ne-au făcut s-o facem.

Să facem unirea, la drept vorbind, nu era decât firesc, noi fiind Români după origine, limbă, trecut, tradiții, trai, obiceiuri etc...

Rușii, pe de altă parte, după ce, mai întâi, în 1812, au venit la noi în numele ortodoxiei, iar după aceea ne-au rupt, prin viclenie, din vechea Moldova, s-au purtat cu noi ca niște adevărați cuceritori, Astfel: 1. Ei n-au pierdut nici o singură zi pentru a începe să aducă peste noi, din cele patru colțuri ale pământului, cu zecile de mii de streini de tot neamul – bulgari, nemți, găgăuzi, albanezi, evrei, elvețieni chiar, pe cari i-au așezat, cu multă dărnicie, pe pământurile noastre strămoșești. E destul să știți că le-au dat câte 60 de hectare de pământ de fiecare cap de familie, în timp ce pe țăranii moldoveni i-au lăsat să muncească și mai departe în condițiuni extrem de grele pe pământurile boierești și nu i-au împroprietărit și pe ei decât în 1868, adică cu 56 de ani mai târziu îndeobște și cu 7 hectare chiar decât pe țăranii lor din Rusia, dar și atunci nu le-au dat decât cel mult câte 9 hectare de fiecare cap de familie; 2. În 1828, au desființat autonomia Basarabiei, pe care i-o acordaseră la început; 3. Au interzis întrebuințarea limbei românești, rând pe rând, în administrație, justiție, școală, biserică, etc., în scopul, bine înțeles, de a ne rusifica. Și acestea n-au fost, trebuie să știți, decât faptele lor cele mai importante. Ei au mai făcut deci și multe alte isprăvi, pe cari nu socot necesar să le amintesc aici.

În aceste condițiuni n-a fost decât firesc ca să ne folosim și noi, la rândul nostru, de primul prilej ce ni s-a prezentat, ca să ne desprindem din brațele lor «prea iubitoare», care fuseseră cât pe ce să ne înnădușe de-a binelea, și să ne întoarcem la trunchiul din care fusesem rupți în 1812, după cum am spus, prin viclenie. Așa și am făcut. N-a fost însă nici ușor și nici nu s-a făcut totul într-o clipă, dintr-o zi pe alta.

Revoluția din 1905–1906 a fost, în această privință, se poate spune, ca o adevărată repetiție generală de ceea-ce avea să se întâmple în 1917–1918. Atunci pentru întâia oară a luat ființă Partidul Național Moldovenesc, care avea să joace un rol atât de util în 1917–1918; tot atunci au apărut și primele ziare românești –

Basarabia lui Gavriliță, de caracter liberal de stânga; *Viața Basarabiei* a lui Alexis Nour, de nuanță socialistă; *Moldovanul* lui Gheorghe Madan, ziar scos de grupul boierilor moldoveni din jurul lui Dicescu. Numai *Luminătorul*, revista bisericească, apărea de mai înainte. Și încă tot atunci au apărut primele societăți culturale românești, s-au jucat piese de teatru în românește la Teatrul Municipal din Chișinău și chiar în întreaga Basarabie, s-a făcut deschis propaganda pentru autonomia Basarabiei, în fruntea căreia să fie pus un Consiliu Suprem, asemănător celui din 1818–1828, și căruia deja i se zicea Sfatul Țării ș.a.m.d.

Și, trebuie să știți, ceia-ce au făcut Moldovenii basarabeni, au făcut și toate celelalte naționalități subjugate din Rusia țaristă de atunci. Nădejile lor aveau însă să fie de scurtă durată, deoarece Țarul Nicolae al II-lea a reușit, în cele din urmă, să pună capăt acestui început de revoluție și să facă să domnească din nou în vastul lui imperiu „liniștea, ordinea și supunerea față de autorități”. Așa s-a făcut în întregul imperiu și tot așa s-a făcut, bine înțeles, și în Basarabia. Ziarele, pomenite mai sus, au dispărut ca prin farmec, deci, sunt dator să recunosc, n-au fost interzise în mod formal de nimeni. Ele pur și simplu, tot ca prin farmec, nu mai ajungeau la destinație. De ce? Vă las să ghiciți. Și la fel s-a întâmplat cu tot ce se făcuse în timpul revoluției din 1905–1906. Într-un cuvânt, totul «revenise la normal», care pe urmă s-a dovedit să nu fi fost decât un răgaz de câțiva ani, dat de soarta colosului de la Nord cu picioarele de lut, după cum i se spunea pe atunci cu drept cuvânt.

Revoluția din 1917–1918 a găsit astfel terenul bine pregătit. Dintr-o zi pe alta au răsărit și atunci pe întreaga suprafață a Rusiei, inclusiv cele două fronturi – cel de Vest și cel de Sud – tot felul de comitete, partide politice – naționale și minoritare – și s-au pus pe lucru cu adevărată frenezie.

Moldovenii basarabeni, ca să nu vorbim decât despre ei, nu s-au lăsat nici ei mai prejos de celelalte naționalități subjugate din Rusia și s-au pus deci și ei pe lucru cu nu mai puțină râvnă. Și la ei apar comitetele în mod vertiginos. În primul

rând, se reorganizează, sau, mai exact, reînvie Partidul Național Moldovenesc la Chișinău, iar de acolo se răspândește ca fulgerul peste tot – în capitalele de județe, la țară, în armată –, formându-se pretutindeni comitete subordonate celui de la Chișinău, care în scurt timp devine, în felul acesta, Comitetul Central al întregii mișcări.

În locul publicațiilor din 1905–1906, cari dispăruseră tot așa cum apăruseră, cu excepția revistei *Luminătorul*, care a continuat să apară fără întrerupere, între cele două revoluții, apar altele, și anume: ziarul și revista *Cuvânt Moldovenesc*, de sub redacția D-lui Pan Halipa, și ziarul *Glasul Basarabiei*. Toate publicațiile acestea în timpul revoluției din 1917–1918 iau un avânt extraordinar, iar ceva mai târziu lor li se alătură și altele noi – *Soldatul Moldovan*, *Ardealul*, transformat apoi în *România Nouă*, *Sfatul Țării* și altele.

N-a trecut nici o lună dela izbucnirea revoluției și începe seria congreselor – Congresul Clericilor și al Mirenilor, acela al Cooperatorilor, acela al Țăranilor, acela al Învățătorilor și Profesorilor, al Partidului Național Moldovenesc, al Studenților, al Medicilor, al Femeilor etc., etc... Se țin, totodată în diferite localități, mitinguri, ca cel de la Odessa din ziua de 18 Aprilie, la care participă peste 10.000 soldați și ofițeri moldoveni din garnizoana Odessa.

Congresele și mitingurile acestea se țin lanț mai ales în lunile Aprilie și Mai. Și, lucru interesant de notat, toate, fără absolut nici o excepție, cer într-un glas limba moldovenească în școală, biserică, administrație, justiție, armată. Ele mai cer totodată autonomie pentru Basarabia, în fruntea căreia să fie pus un Consiliu Provincial, căruia i-i zic Sfatul Țării, și încă multe altele.

De pe la jumătatea lunii iunie conducerea mișcării naționale din Basarabia începe să treacă tot mai mult în mâinile militarilor. Acestora li se părea că lucrurile nu mergeau destul de repede și ei erau grăbiți să ajungă cât mai neîntârziat la rezultate practice precise. Și apoi prea se amestecau în treburile Basarabiei militarii ruși, care în mod permanent se aflau, la Chișinău mai ales, în număr extrem de mare, încât civilii moldoveni, din cauza lor, nu mai puteau face nimic.

Din momentul când militarii moldoveni iau astfel conducerea mișcării în mâinile lor, mersul revoluției în Basarabia, într-adevăr, ia o înfățișare nouă. Militarii, în primul rând, la începutul lunii Iulie formează așa zisela Cohorte Moldovenești, cea ce a însemnat 1600 de soldați moldoveni cu 20 de ofițeri în frunte, împărțiți în 16 unități de câte 100 de soldați fiecare, care aveau să ia sub ocrotirea lor mișcarea națională din Basarabia și cari, după cum afirma prof. Onisifor Ghibu, care în acea vreme se afla la Chișinău, în conferința sa *Cum s-a făcut unirea Basarabiei*, ținută la Timișoara în 1925, «aveau să joace un însemnat rol în viața publică a Basarabiei timp de câteva luni». Ultimele trei unități, împreună cu comandantul cohortelor, țin să sublinieze aici, au ajuns la Chișinău în dimineața zilei de 11 Iulie.

În ziua de 22 Iulie, adică la numai 11 zile dela sosirea comandantului cohortelor, ia ființă la Chișinău Comitetul Central al Soldaților și Ofițerilor Moldoveni, care comitet din chiar prima zi își propune drept scop al existenței sale convocarea la Chișinău a unui congres al militarilor moldoveni care să hotărască soarta Basarabiei.

Congresul acesta este convocat pe ziua de 20 Octombrie, la care participă peste 800 de delegați veniți din toate colțurile Rusiei și de pe toate fronturile.

Lucrările congresului țin 5 zile, în care timp acesta ia o serie întreagă de hotărâri, dintre cari cele mai însemnate, fără îndoială, au fost următoarele: a) Proclam autonomia Basarabiei; b) Hotărăște înființarea Sfatului Țării; c) Fixează numărul deputaților; d) Face repartizarea lor pe naționalități, atribuind moldovenilor 70% din mandate și minorităților 30%.

Ion Pelivan, fruntaș dintre fruntașii cei mai de seamă ai mișcării naționale din Basarabia de atunci, în discursul său, ținut la deschiderea Sfatului Țării, definește rolul militarilor moldoveni din acel moment în modul următor: «Ideia aceasta», zice el (adică a înființării Sfatului Țării, adaug eu), «a fost prinsă de ostașii noștri și ei au răspândit-o pretutindeni lucrând cu stăruință pentru înfăptuirea ei»... «Fără de ei», spune

el mai departe, «Congresul Ostășesc din Octombrie, care a declarat autonomia Basarabiei, nu s-ar fi ținut... Fără ei, Domnilor Deputați», adaugă el, «D-voastră nu v-ați fi strâns azi aici în Sfatul Țării». (Am citat după Onisifor Ghibu, „Sărbătoarea Basarabiei”, p. 72).

Așa a luat ființă Sfatul Țării și în ziua de 21 Noiembrie 1917 a avut loc deschiderea lui cu tot alaiul convenit într-o atmosferă de entuziasm de nedescris.

Sfatul Țării, trebuie să știți, se compunea din 138 de deputați, dintre cari, 36 au fost aleși de Congresul Țărănesc basarabean, 30 de Congresul Militar de la 20 Oct., 71 de diferite organizațiuni naționale și minoritare de caracter politic, militar, profesional etc., sau de instituțiuni de stat, cum erau normativele, consiliile comunale orășenești, ș.a.m.d. Unul și ultimul a fost cooptat de Sfatul Țării în chiar ziua de 27 Martie 1918 în persoana luptătorului basarabean C. Stere, desigur în scopul de a i se aduce pe calea aceasta omagii pentru lupta ce a dus contra Rusiei pe chestiunea Basarabiei toată viața sa cum și pentru cei 9 ani pe care i-a petrecut în tinerețea sa, fie la închisoare, fie în Siberia, înainte de a fi refugiat în România.

Alegerea delegaților la cele două congrese – țărănesc și militar – s-a făcut, țin să sublinieze aici, după sistemul, după care erau aleși, înainte de revoluție, delegații țăranilor la congresul provincial pentru alegerea reprezentanților țăranimei în Duma imperială.

Din cei 138 de deputați, 11 erau moșieri, 44 cu studii universitare, dintre cari, 19 juriști, 9 profesori, 3 doctori, 2 ingineri, etc., și 48 cu studii secundare. Dintre ei, 85 erau țărani sau de origine țărănească.

După naționalități, deputații Sfatului Țării se împărțeau, după cum urmează: 103 moldoveni, 13 ucraineni, 7 ruși, 6 evrei, 5 bulgari și găgăuzi, 2 germani, 1 polonez și 1 armean. Și este interesant să știți că nimeni dintre ei n-a protestat împotriva repartizării mandatelor așa cum aceasta a fost făcută de Congresul militar, cu toate că minoritarii i-au trimis în Sfatul Țării pe cei mai colțași și mai îndărătnici dintre naționaliștii lor. Asta nu poate însemna altceva

decât că și ei au recunoscut acea repartizare ca bună, și, eu vă asigur, ei știau ce făceau.

În sfârșit, e bine să mai știți că deputații Sfatului Țării în organizarea lor internă erau împărțiți în mai multe grupuri și grupulețe, cari, cu o singură excepție, își ziceau *fracțiuni*. Gruparea, care nu-și zicea fracțiune, purta numele de *Blocul Moldovenesc* și era compusă din aleșii Congresului Militar de la 20 Oct. și toți ceilalți moldoveni, în afară de cei ce făceau parte din *Fracțiunea Țărănească*, iar aceasta din urmă era constituită, în mod exclusiv, din aleșii Congresului Țărănesc basarabean și, din punct de vedere numeric, se plasa imediat după Blocul Moldovenesc. După aceasta veneau alte *fracțiuni*, acestea fiind constituite în mod separat pe naționalități. Spre ex., *fracțiunea germană* se compunea din 2 membri, cea *armenească*, din unul singur, cea *ucraineană*, din toți ucrainenii, mai puțin cei ce făceau parte din *fracțiunea țărănească* ș.a.m.d.

Solemnitatea de deschiderea a Sfatului Țării a avut loc în ziua de 21 Noiembrie. Cu acea ocazie, e interesant de știut, slujba bisericească s-a făcut, mai întâi, la catedrala orașului, unde au fost prezenți toți deputații, pe urmă în Capela Palatului, în care aveau să se țină ședințele Sfatului Țării, și, în amândouă cazurile, a oficiat episcopul Gavriil al Akermanului în românește, cu toate că el era rus de origine, și tot în românește acesta a încheiat slujba dela Capela cu aceste cuvinte: «I-i felicit pe Moldoveni cu autonomia! Dumnezeu să ajute! Trăiască Sfatul Țării! La mulți ani!»

Merită deasemeni să fie menționați aici, în mod special, și următorii oratori, dintre cei ce au vorbit cu acea ocazie:

Primarul orașului Chișinău, A. Schmidt, ales cu numai 3 sau 4 luni mai înainte prin vot universal, între altele, a spus: «Salut Sfatul Țării care se naște acum, organul suprem al Țării Basarabiei»;

Președintele Tribunalului Regional din Chișinău, Luzhin, care, vorbind în numele magistraturii din Basarabia, a terminat discursul său cu aceste cuvinte: «Doresc ca soarele răsărit azi să strălucească în veci asupra bogatei și frumoasei Basarabii».

Reprezentantul *Radei Ucrainene*, Dr. Iutenco, între multe altele, vorbind despre Petrograd, a spus că acesta «este un oraș lipsit de orice duh, de orice idealuri»; a subliniat apoi că dorește «succes desăvârșit Moldovei redeștate, Moldovei», a mai adăugat el, «care a dat Ucrainei pe unul din cei mai mari oameni ai ei, pe Petru Movilă».

Au mai vorbit: Sinadino în numele Uniunii Marilor Proprietari – acesta din urmă cu numai ceva mai înainte fusese deputat în Duma Imperială; Dobrovolsky – în numele Sfatului Muncitoresc, Cogan – în acela al Socialiștilor Revoluționari, Grinfeld – în acela al Partidului Social Democrat, Kovarsky – în numele Bundului, Stern – în numele Partidului Social Popular, și încă mulți alții.

Prin prezența și discursurile lor, toți reprezentanții aceștia ai autorităților de stat vechi și noi, sau ai democrației revoluționare, au dat Sfatului Țării, putem spune, o quasi consfințire de autoritate oficială.

Sfatul Țării, în timpul existenței sale, s-a ocupat de multe și variate probleme, pe care a căutat să le rezolve după cum a putut mai bine.

Hotărârile cele mai importante, pe cari le-a luat, au fost, fără îndoială, cele ce urmează:

1. În ziua de 2 Dec. 1917 a transformat Basarabia autonomă în *Republica Democratică Federativă Moldovenească*;

2. În ziua de 24 Ianuarie 1918 a hotărât despărțirea Basarabiei de Rusia și transformarea ei în Republica Moldovenească Independentă;

3. În ziua de 27 Martie 1918 a votat unirea Basarabiei cu România;

4. În ziua de 27 Noiembrie 1918 a votat Legea Agrară pentru Basarabia, când și-a terminat lucrările.

Pe noi aici ne interesează în mod special ceea ce s-a întâmplat în ziua de 27 Martie, când Sfatul Țării a hotărât unirea cu România.

Despre unirea noastră din acea zi s-au spus multe, mai ales de adversarii noștri, dintre cari, unii au mers până acolo, încât să afirme chiar că voturile pentru unire au fost «smulse sub teroarea armatei române». Afirmățiuni de felul acesteia, vă rog să mă credeți, n-au fost decât

invenții ale unor oameni cu mintea bolnavă sau, în cazul cel mai bun, cu conștiința necurată. Vă mărturisesc absolut cinstit, eu n-am cunoscut nici un naționalist basarabean de atunci care să nu fi fost pentru unire cu România din chiar primul moment, când l-am întâlnit. Dacă printre noi au fost și de aceia, care erau și pentru și contra unirii, aceștia, trebuie să știți, nu erau decât o infimă minoritate de mizerabili pescuitori în apă tulbure, cari, în felul acesta, încercau să joace pe amândouă tablourile, adică să fie și cu noi și cu adversarii noștri, în speranța de a profita, asta se înțelege dela sine, și într-un caz și în celălalt. Naționaliștii basarabeni adevărați, adică cei cărora unirea de la 27 Martie 1918 li se datorează în întregime, au fost oamenii cei mai curați sufletește și mai curajoși totodată, din câți mi-a fost dat mie să întâlnesc în întreaga mea viață, și cari, nu mă îndoiesc un singur moment, n-ar fi permis nimănui să le forțeze conștiința chiar dacă ar fi știut, în mod cert, că atitudinea lor i-ar fi dus la moarte sigură. Țin, de asemenea, să subliniez că naționalismul lor nu avea nimic comun cu acela al rasiștilor. La ei aceasta era, mai degrabă, un fel de dragoste de neam, care se asemena foarte mult cu dragostea de familie, pe care o știe și a trăit-o, cu mai multă sau mai puțină intensitate, orice om cu mintea întreagă.

La drept vorbind, ceea ce Sfatul Țării a făcut în ziua de 27 Martie n-a fost decât îndeplinirea unor formalități solemne, o mare sărbătoare națională a Moldovenilor dintre Prut și Nistru, deoarece totul fusese pregătit de mai înainte prin lungi și tenace tratative dintre Blocul Moldovenesc și Guvernul românesc. De aceea noi știam, spre ex., perfect de bine că unirea avea să fie votată cu o mare majoritate de voturi, la care aveau să participe cu foarte mult entuziasm, în primul rând și fără absolut nici o excepție, toți deputații din Blocul Moldovenesc, cărora aveau să se alăture, cu nu mai puțin entuziasm, și cei mai mulți dintre Moldovenii din Frațiunea Țărănească. Noi, de asemenea, știam care avea să fie și atitudinea deputaților minoritari. Știam, deoarece marea bătălie pentru unire, la drept vorbind, s-a dat nu la 27 Martie, ci în ziua când Sfatul Țării a hotărât chemarea armatei române, care a avut

loc în luna Dec. 1917. Ca în acea zi nu s-a vorbit direct despre armata română, asta nu trebuie să înșele pe nimeni. Noi știam perfect de bine de ce armată era vorba, era însă necesar să facem, ca să zic așa, diplomatie măcar prin cuvinte. Basarabia în acel moment, trebuie să știți, era plină de ruși și aceștia deja i-i asasinaseră pe avocatul Simeon Murafa, unul dintre fruntașii noștri cei mai de seamă, și pe inginerul Hodorogea, și era deci nevoie să fim prudenți.

Armata pe care o aveam noi, adică Cohortele Moldovenești, Regimentul I de Infanterie, etc., nu mai era suficientă ca să facă față tăvălugului acestuia de ruși, ce se îngrămădiseră peste noi, format din tovarășii ce părăseau frontul românesc cu miile pentru a veni, cu arme cu tot, ca să se «odihnească», după cum pretindeau ei, în Basarabia. Pe aceștia nu ne mai era permis să-i provocăm. De aceea, în memorabila ședință a Sfatului Țării, când s-a hotărât să facem apel la «orice armată de ori unde ar fi fost aceasta», cuvintele acestea pentru noi nu însemnau decât chemarea armatei române. Asta o știam noi și o știau și deputații minoritari. Că o știau și aceștia din urmă, dovada cea mai bună e că, după luarea acelei hotărâri, reprezentanții partidului Social Democrat, cari de fapt erau comuniști, și aceia ai Bundului s-au retras din Sfatul Țării. Ori, să nu-și închipuie cineva că noi eram niște naivi și nu știam ce facem. Așa dar, lupta adevărată pentru unire atunci s-a dat, în luna Decembrie 1917, nu la 27 Martie. În acel moment însă armata română nu era prezentă în Basarabia ca «să-i învețe pe deputați cum să voteze».

Să vă arăt dar cum s-au petrecut lucrurile în ziua de 27 Martie în realitate.

Gruparea cea mai activă din Sfatul Țării, care a lucrat permanent și în mod hotărât pentru unire, a fost, fără îndoială, Blocul Moldovenesc. Acesta era grăbit să vadă unirea făcută, deoarece se temea că se schimba vremurile, care atunci erau favorabile unirii noastre. Era la putere generalul Averescu, care, după cum este știut era basarabean și el, când, îmi aduc bine aminte, Blocul Moldovenesc a trimis la Iași o delegație din sânul său – îmi aduc aminte, deoarece am făcut și eu parte din acea delegație –,

ca să-i comunice că noi eram gata să facem unirea. Averescu însă a spus delegației că momentul nu era potrivit și că era absolută nevoie ca Sfatul Țării să nu se grăbească. Când, în sfârșit, guvernul generalului Averescu a fost înlocuit prin guvernul Marghiloman, tot la insistența Blocului Moldovenesc, de data aceasta s-au dus la Iași președintele și vicepreședintele Sfatului Țării, împreună cu șeful guvernului basarabean, în scop precis ca să propună unirea Basarabiei cu România. De data aceasta înțelegerea s-a făcut fără nici o greutate și tot atunci au fost fixate condițiunile în cari avea să se facă unirea, ziua când aceasta avea să se facă etc., etc...

În conformitate cu acea înțelegere, în dimineața zilei de 26 Martie au sosit la Chișinău mai mulți membri ai guvernului român, în frunte cu președintele Consiliului de Miniștri, Alexandru Marghiloman. În acea zi și ziua următoare până la amiază, miniștrii români au avut lungi consfătuiri cu membrii guvernului basarabean, cu delegațiunile Blocului Moldovenesc și ai fracțiunilor din Sfatul Țării, cu capii bisericii ortodoxe, cu șefii diferitelor comunități, cu delegațiunea Uniunii marilor proprietari ș.a.m.d.

În tot timpul acesta Sfatul Țării a ținut ședința în mod aproape permanent, când deputații și-au putut spune părerile cu o respectare absolută a libertății de cuvânt și prerogativele fiecăruia.

În dimineața zilei de 27 Martie, primul ministru român a fost invitat la Sfatul Țării ca să arate condițiunile în cari România era dispusă să accepte unirea Basarabiei.

De comun acord a fost aleasă în acest scop ora 4 p.m., când primul ministru Alexandru Marghiloman, însoțit de ministrul de război, general Hârjău și mai mulți funcționari administrativi civili, și-a făcut intrarea în Sala de Ședințe a Sfatului Țării, fiind primiți cu aplauze prelungite. După ce e salutat în cuvinte alese de către Președintele Sfatului Țării, Primul Ministru român, întâmpinat de data aceasta cu noi aplauze din partea întregii săli, se urcă la tribună ca să facă declarația așteptată de la el cu multă emoție de toată lumea. «Problema mare și sfântă», începe el, «a reintrării Basarabiei în sânul patri-

ei, problemă care în cursul războiului a încălzit frământările unui partid politic din România, a preocupat neîncetat sufletele noastre. Noi am urmărit cu un viu interes dezvoltarea acestui colț de pământ românesc și ne-am încredințat cu mulțumire că din caldul D-voastră patriotism a ieșit o Basarabie independentă». El continuă ceva mai departe: «Și când vârtejul primejdios al vremurilor a început să amenințe tânărul stat, conducătorii lui și-au dat seama că ajutorul nu le putea veni decât din partea României. Ca un copil crud, care-și întinde brațele spre mama lui, așa a alergat Basarabia cerând scăpare de la România». «Astăzi», continua el, «putem vedea cu toții rezultatele binefăcătoare ale acestui ajutor sosit la vreme pentru binele țării. Ceia ce se petrece azi, e roada bogată a seminței aruncate în pământ bun». După ce mai face și alte constatări de acelaș fel, el mai spune și următoarele: «Din constatările și tratativele cu reprezentanții diferitelor fracțiuni și partide ale Parlamentului, eu am înțeles dorințele și cerințele dictate de vremuri și împrejurări, pe cari noi trebuie să le îndeplinim în conformitate cu obiceiurile locale, moravurile, libertățile și drepturile câștigate de Domniile voastre și cari nu sunt în contradicție cu interesele mării, unitei și nedespărțitei României. Cu toții am chibzuit asupra acestei mari fapte și suntem siguri că orice vorbă, orice amânare ar fi păgubitoare. A trecut ceasul vorbelor. Acum e ceasul hotărârilor». El citește după aceea condițiunile în cari România e dispusă să accepte unirea Basarabiei, cari, de altfel, sunt exact aceleași pe care o să le vedem mai departe formulate și de Blocul Moldovenesc.

Declarația Primului Ministru Român a fost pe deplin pe planul ascultătorilor săi, care l-au răsplătit cu aplauze prelungite. Acesta își încheie cuvântarea prin cuvintele ce urmează: , «Noi reprezentanții guvernului român ne retragem din incintă, ca, fără prezența noastră, să discutați cum doriți, însuflețiți de un patriotism luminat și conduși de credința că nu este nici o clipă de pierdut. Sper că ve-ți lucra așa, cum cer interesele poporului român din Basarabia».

În aplauzele unanime a întregii săli, Primul Ministru și suita sa se retrag. După aceea se face,

mai întâi, cooptarea prof. C. Stere, pomenită mai sus, ca deputat în Sfatul Țării, și se trece imediat la discuția propunerii pentru unire formulată de Blocul Moldovenesc. «În numele poporului basarabean», citește delegatul Blocului, I. Buzdugan, «Sfatul Țării declară Republica Democratică Moldovenească (Basarabia), în hotarele ei dintre Prut, Nistru, Marea Neagră și vechile granițe cu Austria, ruptă de Rusia acum o sută și mai bine de ani din trupul vechei Moldove, în puterea dreptului istoric și dreptului de neam, pe baza principiului că noroadele singure își hotărăsc soarta, de azi înainte și pentru totdeauna se unește cu mama sa România».

«Această unire se face pe următoarele baze: 1. Sfatul Țării actual rămâne mai departe pentru rezolvarea și realizarea reformei agrare, după nevoile și cererile norodului; aceste hotărâri se vor recunoaște de guvernul român; 2. Basarabia își păstrează autonomia provincială, având un Sfat al Țării (Dieta), ales pe viitor prin vot universal, egal, direct și secret, cu un organ împlinitor și administrație proprie». Urmează după aceia enumerarea atribuțiilor acestui sfat și încă câtorva alte condițiuni de mai mică importanță. Prin urmare, principalele condițiuni au fost două: 1. Reforma agrară pentru Basarabia, pe care Sfatul Țării și-a rezervat, astfel, dreptul s-o facă, și 2. Autonomia Basarabiei, la care Moldovenii basarabeni, la drept vorbind, nu țineau cu orice preț, pe care însă au acceptat-o, mai ales în scopul de-a fi pe placul minoritarilor, sperând, în felul acesta, să-i facă să se pronunțe și ei pentru unire, fără, de altfel, să recunoască, după cum o să vedem imediat, din care cauză în ședința de la 27 Noiembrie și ultima ședință a Sfatului Țării, după ce au votat cu foarte multă însuflețire Proiectul de Reformă Agrară pentru Basarabia, au desființat fără nici un regret toate celelalte condițiuni.

După Buzdugan au urmat la tribună diferiți oratori ai fracțiunilor. Reproduc aici câte un pasaj din numai patru declarații, acestea fiind, după părerea mea, cele mai caracteristice și care arată în același timp în mod indiscutabil că la votarea Unirii nu s-a făcut nici un fel de ingerințe din partea nimănui.

Deputatul Tiganco declara cele ce urmează: «Eu mă voi mărgini la rezoluția, pe care a scos-o Fracțiunea Țărănească» – aici țin să remarc că din Fracțiunea Țărănească, în numele căreia Tiganco pretinde de a vorbi, nu mai rămăsese decât o mică parte, adică, mai exact, aproape numai reprezentanții minoritari ai țăranimii, după cum asta o să se vadă imediat. «Fracțiunea Țărănească», continua deputatul Tiganco, «recunoaște toată importanța chestiunii unirii Republicei Neatârinate Moldovenești cu Regatul Român în această clipă de o importanță politică extraordinară în fața istoriei scumpului său popor și, neavând împuternicirea acestui popor pentru rezolvarea acestei chestiuni, crede necesar a o preda la hotărârea votului întregului popor» – adică cere să se facă referendum – «sau a Adunării Constituante, ca exponentul voinței suverane a poporului, cu condițiunea ca această voință va fi liberă în Republica Moldovenească liberă și neatârnată. Și poate în același timp», adaugă el, «posibilă formula unirii popoarelor înfrățite moldovenesc și românesc într-o alianță federativă strânsă».

Reprezentantul populației ucrainene, deputatul Osmolovsky spune: «Când Ucrainenii ne-au trimis pe noi în Sfatul Țării, ne-au dat mandat, ca fii credincioși ai tinerei republici, s-o păzim și s-o întărim. Chestiunea alipirii ei ori unde ar fi nici nu s-a ridicat și de aceea noi, neavând împuternicire în acest sens, nu ne socotim în drept de-a hotărâ o chestiune de importanță atât de mare. După părerea noastră aceasta poate fi rezolvată numai prin voința întregului popor al Republicii Moldovenești exprimată prin Adunarea Constituantă».

În numele Polonezilor ia cuvântul deputatul Dudchievicz, care, țin să remarc, mai târziu a ajuns ministru de justiție în Polonia. «Regret foarte mult», spune acesta, «că în această și solemnă pentru populația moldovenească, eu trebuie să vorbesc în limba rusă, care a fost simbolul împilării atât a națiunii moldovenești, cât și a celei poloneze. Limba moldovenească însă eu n-o cunosc, iar pe cea poloneză nu o vor înțelege Moldovenii. În această și măreață, eu salut călduros nefericitul și în același timp fericitul

popor moldovenesc înfrățit, care, în sfârșit, poate să se unească cu poporul românesc de care e legat prin istorie și limbă comună. În numele populației poloneze susțin în întregime unirea Basarabiei cu România, cum aceasta o doresc Moldovenii, locuitorii băștinași ai acestei țări».

Și acum să vedeți și declarația deputatului Teodosie Barca, pe care acesta o face în numele unei părți a Frațiunii Țărănești, care s-a separat de acea fracțiune. «Noi mai jos iscăliții deputați moldoveni», zice el, «ne-am hotărât astăzi, în această zi măreață și sfântă pentru națiunea noastră, să ne unim cu toți Moldovenii din Sfatul Țării pentru înfăptuirea unirei noastre cu frații de sânge din România». Această declarație, adaug eu aici, a fost iscălită aproape de toți Moldovenii din Frațiunea Țărănească, astfel că declarațiunea de mai înainte a deputatului Tiganco n-a fost deci făcută decât în numele minoritarilor din Frațiunea Țărănească. Celelalte declarații nu prezintă nimic nou ca să mai reproducem vre-un pasaj și din acelea.

După ce și-au spus astfel cuvântul toți cei ce au avut de spus ceva în acea zi, s-a trecut la vot.

Deputatul Cijevsky, în numele Blocului Moldovenesc, propune ca votarea să se facă nominal și deschis.

Președintele dă cuvântul unui orator să se pronunțe pentru votul deschis și unui pentru votul secret.

Deputatul Buzdugan se pronunță pentru votul deschis motivându-și părerea după cum urmează: «În acest moment istoric important», zice el, «fiecare trebuie deschis și cu curaj să-și spună părerea în fața poporului întreg și a Țării, ca poporul și istoria să știe adevărata opinie a fiecărui deputat ce și-a dat votul». El încheie cuvântarea sa cu aceste cuvinte: «Fiți tari și îndepliniți-vă datoria, fiind-că ceasul unirei a sunat. Vă chem pe toți să votați cu îndrăzneală și deschis ca istoria să fixeze pentru totdeauna numele tuturor fiilor adevărați ai poporului nostru moldovenesc, care au votat pentru unirea tuturor Românilor a viitoarei României Mari».

Deputatul Diaconovici vorbește împotriva votului deschis găsind că «numai votul secret poate da fiecărui deputat posibilitatea, fără in-

gerințe din partea ori cui ar fi, să-și spună cuvântul său în această chestiune atât de importantă pentru întreaga țară».

Președintele pune la vot chestiunea, dacă trebuie să se voteze deschis sau secret. Rezultatul votului e: 82 de voturi pentru votarea deschisă, 27 contra și 16 abțineri.

Se trece la vot. Rezultatul: 86 deputați au votat pentru propunerea Blocului Moldovenesc, adică pentru unire, 3 – contra și 36 s-au abținut. Absenți au fost 13. Urmează aplauze furtunoase și strigăte de *Vivat!*, *Trăiască România!* etc.

Președintele comunică prin telefon Șefului Guvernului Român rezultatele votului. Puțin după aceea, acesta din urmă apare în incinta Parlamentului basarabean fiind întâlnit cu o adevărată furtună de aplauze și strigăte de *Vivat!*, *Trăiască România!* etc.

Secretarul Sfatului Țării citește declarația votată de Parlamentul basarabean, după care se urcă la tribună Primul Ministru Român, care declară: «În numele poporului românesc și a Regelui României cu adâncă emoțiune și cu faldnică mândrie iau act de hotărârea cvasi unanimă a Sfatului Țării și la rândul meu declar că de azi înainte Basarabia este pentru vecie unită cu România». «În aceste clipe mari», continuă el, «să ne închinăm cu smerenie în fața geniului rasei noastre, care după o despărțire de un veac și mai bine găsește singur calea firească care să-l ducă la mântuire, calea arătată de istorie. Să ne unim cu toții inimele și să strigăm împreună și cu cei ce s-au abținut: Trăiască România una și nedespărțită!». Urmează din nou nesfârșite aplauze și strigăte de *Vivat!*, *Ura!*, *Trăiască Unirea pe Veci!*, etc. Din public se aruncă flori. Ședința aceasta a început la ora 4 p.m. și a luat sfârșit la ora 7 p.m.

În seara aceleași zile Primul Ministru Român a oferit în sala Clubului Orășenesc o masă membrilor Sfatului Țării, guvernului basarabean și tuturor notabilităților prezente în capitala Basarabiei.

Pe străzi era veselie de nedescris. Oamenii, fără să se cunoască, se îmbrățișau. Muzicile cântau din toate părțile și peste tot se vedeau șiruri de oameni, tineri și bătrâni, bărbați și femei

dansând cu însuflețire hora unirei. Veselia aceasta de pe străzi a durat până mult peste miezul nopții.

Aici țin să mai adaug următoarele: După cum am arătat la locul cuvenit, la unire Sfatul Țării a pus și unele condițiuni, dintre cari principalele au fost două – Reforma Agrară pentru Basarabia, pe care și-a rezervat dreptul s-o facă, și Legea Autonomiei Basarabiei, în care scop a ales comisiunile necesare, cari în cursul verei să pregătească proiectele de legi cuvenite.

Comisia pentru proiectul de Reformă Agrară a fost prezidată de mine. Aceasta spre sfârșitul lunii Octombrie 1918 își avea proiectul de lege gata. În consecință a fost convocat Sfatul Țării pentru ziua de 27 Noiembrie, când acesta a votat acel proiect cu însuflețire, transformându-l astfel în Legea Agrară pentru Basarabia.

Condițiunea principală de la unire fiind împlinită, Sfatul Țării a desființat toate celelalte condițiuni, inclusiv aceia despre autonomie, la care, după cum am arătat mai înainte, acesta nu ținea cu orice preț, și și-a încheiat lucrările. Deputații și-au luat rămas bun unii dela alții și s-au întors pe la vetrele lor cu conștiința împăcată că și-au făcut pe deplin datoria față de provincia lor natală, soarta căreia pe viitor se găsea astfel strâns împletită cu aceia a poporului românesc în întregul lui.

Și acum să vă arăt de ce am ținut noi așa de mult să facem tot noi și acea lege, adică Legea Agrară. S-o lăsăm în seama guvernului românesc din acea vreme, nu puteam dat fiind-că acesta se afla în mâinile Partidului Conservator, care, era știut de toată lumea, era împotriva oricărei reforme agrare, acesta fiind compus, mai cu seamă, din marii moșieri ai Țării,

S-o lăsăm în seama viitorului, care nu ni se părea prea sigur nici acela, de asemeni nu puteam, fiindcă asta ar fi însemnat, în primul rând, să nu ne ținem de cuvânt față de alegătorii noștri, și dușmanii noștri tocmai asta așteptau dela noi. Asta ar mai fi însemnat totodată să lăsăm să dăinuiască și mai departe nedreptățile, pe cari le făcuseră Rușii țăranilor noștri în timpul dominației lor din 1812–1918.

În sfârșit, cam asta e ceia ce am ținut eu de datoria mea să vă spun astăzi. La acestea aș putea să mai adaug doar atât, că în ceasul acesta, când mă gândesc la tot ce am făcut noi în anii aceia de slavă pentru Basarabia noastră, adică anii 1917 și 1918, cum și la tot ce a urmat după aceia și până în 1940, când Rusia Sovietică, la exemplul celei țariste, odată mai mult ne-a ocupat provincia noastră răsăriteană dintre Prut și Nistru, de data aceasta prin forță brutală, mi se pare că totul n-a fost decât un vis frumos, care a dispărut odată cu năvălirea hoardelor sovietice peste noi. Eu mai știu totodată și cam tot ce vi s-a întâmplat vouă, scumpii mei frați basarabeni, de atunci încolo. Cu toate acestea, e bine să știți și voi, eu n-am pierdut încă nădejdea să vă vedem pe voi toți reveniți odată mai mult și pentru totdeauna la sânul patriei noastre comune, când, eu am convingerea fermă, vor lua sfârșit și toate nenorocirile voastre de acum. Și n-am pierdut încă această nădejde, deoarece eu continui să cred că monstrul sovietic odată și odată va trebui să plesnească. Mai mult chiar, eu cred că ziua aceasta nu mai e departe. În nădejdea aceasta eu strig dela depărtarea, unde mă aflu, trăiască Basarabia românească.”

Note și referințe bibliografice:

1. Chiriac, Alexandru. *Membrii Sfatului Țării (1917–1918). Dicționar*. București, 2001, p. 83-85. A se vedea și Țarlungă, Ecaterina. *Enciclopedia identității românești. Personalități*. București, 2011, p. 229; Eremia, Anatol. *Unitatea patrimoniului onomastic românesc. Toponimie. Antroponimie*. Chișinău: Centrul Național de Terminologie, 2001, p. 57; Colesnic, Iurie. *Basarabia necunoscută*, vol. 6. Chișinău, 2005, p. 208-245. Anton Crihan este reprezentant al unei vechi familii de boieri români moldoveni, prima mențiune referindu-se încă din timpul domniei lui Ștefan cel Mare. O carte domnească din vremea domnitorului Constantin Movilă menționează că strămoșii lui Anton Crihan onorau titlul boieresc de «paharnic». Și-a făcut studiile la Liceul de Băieți din Bălți și la Universitatea din Odessa, Facultatea de Economie. În anul 1917 a intrat ca deputat în Sfatul Țării, pe listele Partidului Național Moldovenesc și a votat actul Unirii Basarabiei cu România din 27 martie/ 9 aprilie 1918. În anul 1918, împreună cu Emanoil Catelli, a fost unul dintre organizatorii detașamentelor moldovenești, reorganizate la

Odessa, pentru a apăra populația civilă locală în timpul retragerii anarhice a unor divizii rusești de pe frontul românesc. A fost deputat în Parlamentul României și a fost conducător al Comisiei agrare și a instituției de stat *Casa noastră*, care a înfăptuit reforma agrară în Basarabia. În anul 1924 și-a încheiat studiile la Facultatea de Științe Juridice din București. A predat la Universitatea din Iași și la Facultatea de Agronomie a universității

ieșene, cu sediul la Chișinău. A fost unul dintre liderii politici aflați în conducerea Partidului Național Țărănesc, al cărui președine a fost Iuliu Maniu. A fost numit de două ori subsecretar de stat. Își susține doctoratul în economie la Universitatea Sorbona din Paris, în 1934.

2. Arhivele Naționale ale României, Serviciul Județean Iași, fond *Vasile Harea*, dosar nr. 54, f. 1-13.

ISTORIA CURSELOR DE CAI DIN CHIȘINĂU. CLUBUL ENGLEZESC, CLUBUL NOBILIMII ȘI JOCKEY-CLUB

Aliona GRATI

Doctor habilitat în filologie, profesor universitar, cercetător științific principal, director al Școlii Doctorale Științe Umaniste și ale Educației a Universității de Stat din Moldova.

Domenii de preocupare: critică, istorie și teorie literară, studii culturale.

Cărți publicate: *Magda Isanos. Eseu despre structura imaginarului*, Chișinău: Prut, 2004; *Romanul ca lume postBABELică. Despre dialogism, polifonie, heteroglosie și carnavalesc*, Chișinău: Gunivas, 2009; *Cronici în rețea: metaliteratura.net*, Junimea, 2016; *Dicționar de teorie literară. 1001 de concepte operaționale și instrumente de analiză a textului literar*, Chișinău: ARC, 2018; *Chișinău. Morile Timpului. Eseu de imagologie literară*, Chișinău: Prut, 2020; *Regele Mihai și Basarabia. O poveste uitată de neuitat*, București: Eikon, 2021; (coord.) *Opera literară ca dialog și relație. Noi modele critice: Dialogica, Imagologia, Sociocritica, Critica orientată către cititor, Ergocritica*. Chișinău: Știința, 2021 etc.

Istoria curselor de cai din Chișinău. Clubul Englezesc, Clubul Nobilimii și Jockey-Club

Rezumat. În acest articol se configurează, pentru prima dată după lucrarea de acum 85 de ani a istoricului Gheorghe Bezviconi, o istorie a curselor de cai din Chișinău. Se identifică locul situării primului hipodrom pentru cursele de cai publice din Chișinău (după un plan al Chișinăului din sec. al XIX-lea) și se oferă descrierea acestuia în proza lui Constantin Negruzzi, *O alergare de cai*. De asemenea, se descriu agenții care au gestionat cursele de cai și activitatea de hipism timp de mai mult de o sută de ani (1834–1944). Aceștia au fost fondatorii și membrii de la Clubul Englezesc, Clubul Nobilimii și Jockey Club. De-a lungul istoriei, cluburile au numărat ca membri toată elita Basarabiei: militari, magistrați, mari proprietari de pământ, intelectuali, artiști, medici, avocați, ingineri și funcționari superiori. Activitățile de susținere a tradiției alergărilor de cai, de menținere a calității hipismului și de creștere a raselor de cai de la Clubul Englezesc, Clubul Nobilimii și Jockey Club demonstrează că orașul Chișinău a avut parte de o adevărată elită.

Cuvinte-cheie: cursele de cai, hipism, hipodrom, rase de cai, Chișinău, Clubul Nobilimii, Jockey Club.

History of horse racing in Chișinău. The English Club, the Nobility Club and the Jockey Club

Abstract. This article sets out, for the first time since the work of historian Gheorghe Bezviconi 85 years ago, a history of horse racing in Chișinău. The location of the first public horse racing track in Chișinău is identified (according to a 19th-century plan of Chisinau) and its description in Constantin Negruzzi's prose, *O alergare de cai* (*A Horse Race*), is provided. It also describes the agents who managed horse racing and equestrian activity for more than a hundred years (1834–1944). These were the founders and members of the English Club, the Nobility Club and the Jockey Club. Throughout history, the clubs have counted as members the entire elite of Bessarabia: military, magistrates, large landowners, intellectuals, artists, doctors, lawyers, engineers and senior officials. The activities of supporting the tradition of horse racing, maintaining the quality of equestrianism and breeding horse breeds at the English Club, the Nobility Club and the Jockey Club demonstrate that the city of Chisinau has had a true elite.

Keywords: horse racing, equestrian, hippodrome, horse breeds, Chișinău, Nobility Club, Jockey Club.

Încă din prima jumătate a secolului al XIX-lea, în Chișinău a existat un hipodrom pe care se organizau curse de cai. Nu orice oraș provincial din Rusia țaristă își putea permite un astfel de lux. De-a lungul a mai mult de o sută de ani, la Chișinău au funcționat cluburi de elită care au gestionat o complexă activitate legată de hipism și competițiile cu cai.

Primele informații despre cursele de cai de la Chișinău. Dorința oamenilor de a identifica cel mai rapid cal care aleargă pe o anumită cursă sau distanță își are originea din cele mai vechi timpuri. Fie că au fost organizate pentru divertisment, fie din interes sportiv sau au fost legate de jocurile de noroc, cursele de cai au fost accesibile doar grupurilor sociale înstărite. În secolul al XIX-lea în orașele mari ale Europei, cursele de cai au devenit evenimente publice. Desfășurate pe hipodromuri la aer liber, instalate pe câmpuri mari, acestea deveneau accesibile maselor largi. La Chișinău, asemenea curse de cai publice au fost atestate în anii '30 ai secolului al XIX-lea. În absența informațiilor de arhivă, îi datorăm scriitorului Constantin Negruzzi înregistrarea imaginii primelor curse de cai în Chișinău.

„Tot orașul Chișinăului se adunase ca să privească alergarea de cai, ce se prelungise până în luna lui septembrie cu așteptarea dlui conte Voronțov, guvernatorul general al Nuorussiei și a Basarabiei; dar trecerea lordului Durham, ambasadorul Marei Britanii lângă curtea Petersburgului, pe la Odessa, împiedicându-l, alergarea rămase a se face numai în ființa dlui guvernator civil, generalul Feodorov.” [1, p. 60]. Așa începe nuvela *O alergare de cai* (Скачка) a lui Constantin Negruzzi. Deși este o ficțiune literară, nuvela lui Negruzzi ne deschide o fereastră spre o realitate autentică, dar mai puțin cunoscută. Scrisă la 1836 și publicată în 1840 („după trecere de cinci ani”, zice naratorul), proza oscilează între descrierea fidelă a realității și evocarea romantică. Chiar dacă povestea de dragoste dintre Ipolit și Olga se desfășoară într-un cadru melodramatic cu personaje învăluite de mister, se poate spune că aceasta făcea referințe clare la realitățile timpului. Negruzzi

deținea pe atunci funcții în vistieria Principatului și putea avea misiuni în orașul basarabean, unde putea să asiste la asemenea spectacole.

Așadar, între 1836 și 1854, o perioadă de liniște în politica internațională, contele Voronțov, guvernatorul general al Noii Rusii și al Basarabiei, și guvernatorul civil Pavel Fiodorov își puteau permite ocupații mai relaxante, cum sunt competițiile de cai spre exemplu, foarte răspândite în toate guberniile Rusiei. Societatea Chișinăului începea să se consolideze, nobilii de aici aveau un liceu, o bibliotecă și un Club Englezesc.

În primul rând, deducem de la Constantin Negruzzi că la Chișinău, încă din anii '30 ai secolului al XIX-lea, exista un hipodrom pentru desfășurarea curselor de cai (fig. 1). Iată cum îl descrie prozatorul: „Locul alergării este zece minute afară de oraș, unde este gătită o galerie de scânduri în felul chinezesc, pentru privitorii nobili. Prostimea sau, în limba aristocratică, canalia, șede împrăștiată pe câmp, sau înșirată pe marginea unui odgon întins ce n-o lasă să se grămădească. Slabă stavilă, dacă n-ar fi spijănită de jandarmii poliției!

Piața se întinde ovală pe un neted șes într-o cercoferință de trei verste însemnată cu stâlpușori de lemn de 3-4 stânjini departe unul de altul, iar dinainte galerii este bariera de unde pleacă alergătorii, carii, într-o fugă, sînt datori a face giurul pieții de patru ori, adică o cale de douăsprezece verste (ca jumătate poștă); și doi, care întrec pe ceilalți, ajungând mai înainte țința, primesc, cel întâi un vas de argint prețuit 1500 ruble asignații, cel al doile, 500 ruble, care banii îi dă vistieria împărătească.

Alergări de cai se fac pe tot anul în toate guberniile Rusiei. Scopul este ca prin această încurajare să se îmbunătățească soiul hergheliilor, și e foarte nemerit, pentru că acum toată călărima se îndestulează din țară, în vreme ce mai demult era nevoie a se cumpăra cai din staturile vecine. Am uitat să spui că numai armăsari și iepe sînt primiți să alerge; cai nu, și nu de alt soi decât de loc.” [1, p. 60-61].

Costache Negruzzi surprindea Chișinăul într-o perioadă de pace, când se putea crede că Imperiul era obosit de războaie și se lansa în

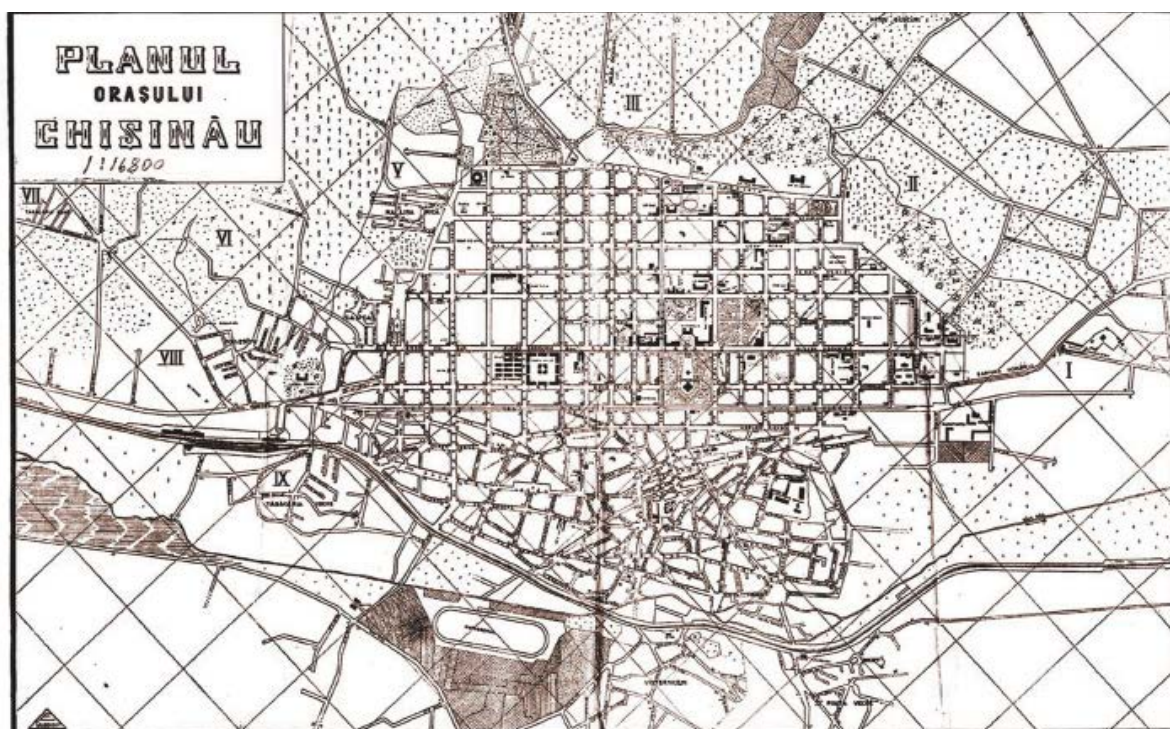

Fig. 1. Planul Chișinăului în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Locul hipodromului centru, partea de jos. Sursa: <http://www.monument.sit.md/old-views/>

huzurul vieții mondene. Scriitorul, martor ocular al vremii, oferea imaginea unui Chișinău al *loisir*-ului, accesibil bineînțeles elitei compuse din familiile boierilor, funcționari civili și militari. Dacă la începutul secolului, boierii preferau să se distreze în spațiul privat, ascuns al conacelor, irosindu-și talentele și banii pe la baluri și serate dansante, mai spre anii '50, trendul timpului le dicta progeniturilor tinere ale acestora ieșirile la aer liber, la petrecerile de grădină sau hipodrom. Asemenea sărbători dădeau strălucire orașului. Competiția cu cai la aer liber le dădea aristocraților chișinăuieni ocazia de a-și etala manierele, „образul subțire” și extravaganța vestimentară: „Galeria era ticsită de dame frumoase, frumusele și mai slutișoare, toate cu deosebite capele și mode de contrabandă, pentru că Odessa, fiind port franc, se însărcinează a îmbrăca pe chișineence; și e curios a le vedea pe toate cu toalete răcoroase și frumoase, și stofele englezești și franțeze cum foșnesc trecând cu dispreț pe sub barba vamișilor, care le privesc strâmbându-se și strângând din umeri” [1, p. 60-61].

Cele mai multe informații despre cursele de cai de la Chișinău și modul lor de organizare le

aflăm din lucrarea lui Gheorghe Bezviconi, *Jockey-Club Chișinău (Fostul Club al Nobilimii)* scrisă de el în 1939 cu ocazia aniversării a 78 de ani de la înființarea acestui tip de asociații a nobililor. Potrivit istoricului, încă în anul 1834, la Chișinău a luat ființă un *Comitet de Alergări*, care, până în 1866, a organizat alergări de galop în fiecare an. Președinți ai Comitetului au fost, pe rând, Mareșalii Nobilimii – Iordache Dimitriu, Iancu Sturdza și Iorgu Balș. Printre membrii Comitetului de alergări erau nobilii Basarabiei: Nicolae Donici, Ioan Pruncul, D. Emolinski, Pavel Leonardi, Toma Stamati, căminarul Iordache și stolnicul Nicola Catargi, Anastasie Ciolac, Alecu și Dimitrie Russo, căminarul Ștefan Casso, căminarul Ciuhureanu, spătarul Iordache Râșcanu, Nour, Panait Kazimir, Buzne, Ralli, Nacu, Beul ș.a. Secretarul comitetului era Iva Semigradov.

Comitetul de Alergări a stabilit regulile legate de competițiile de cai. Membrii-proprietari de cai plăteau o cotizație de 25 de ruble anual. Fiecare proprietar avea dreptul să înscrie la alergări numai cu un singur cal. Alergările aveau loc în lunile mai și septembrie și se făceau pe o distanță de 6 kilometri. În aceste curse s-au

distins caii: „Turturica” lui Meleliu, „Actor” al lui Iordache Suruceanu, „Ahiles” al lui T. Suruceanu, „Album” al lui T. Donică-Iordăchescu etc., parcurgând distanța în 9-11 minute. Într-o corespondență particulară a generalului Novogorodțev se spune că armăsarul „Ahiles” a luat a șasea oară premiul întâi. Calul biruitor obținea un premiu care varia între 500 și 1500 de ruble. Alergările s-au organizat și mai târziu. În 1889, pe 30 iulie, în timpul unei expoziții agricole, s-au desfășurat serbări hipice, care au atras admirația vizitatorilor. [2, p. 15]

Clubul Englezesc. Ca și în alte orașe mari ale Europei, a existat și la Chișinău un club al nobililor care gestiona organizarea curselor de cai, numit mai întâi Clubul Englezesc. Ideea întrunirii societății în cercuri, cenecluri sau cluburi este foarte veche. Totuși, cluburile, în sensul pe care le-au căpătat în secolul al XIX-lea, numărau vreo 400 de ani de existență. Friday-Tavern-Club, din care făcea parte Shakespeare sau Devil-Tavern-Club, au fost pornite din taverne sau cârciume. Așa s-a întâmplat și la Chișinău. Clubul Englezesc din Chișinău, a avut ca bază un restaurant. Este vorba de *Cazinoul Verde*. Acest cazino exista încă de prin 1820 în grădina publică. Evocatorii lui Alexandr Pușkin susțin că poetul rus mergea la Cazinoul Verde ca să vadă o chelneriță pe nume Marionila, care l-a inspirat pentru versurile „Șalul Negru” [3, p. 91-92]. Vara, societatea înaltă mânca acolo înghețată sau dulcețuri cu apă. Se organizau banchete ocazionale și baluri. Veneau boierii mari și ofițerimea.

Cazinoul a funcționat, ducând o existență veselă, până în 1825, când boierii au refuzat să-l mai viziteze, supărați fiind pe scriitorul rus Vighel, care a scris un memoriu negativ la adresa lor generalului guvernator Voronțov la Odesa. Ușile cazinoului s-au închis, iar pe locul lui a început să funcționeze un atelier fotografic.

Clubul Englezesc de la Chișinău a fost fondat în 1838, pe când la conducerea Basarabiei era guvernator generalul Pavel Feodorov, cel mai energic reformator al provinciei. Cam pe atunci, susține Gheorghe Bezviconi, a luat ființă și Clubul Grecesc întrunind numeroși bejenari

ai eteriei. Membru al acestui club a fost, de pildă, primarul Chișinăului – Pantelimon Sinadino.

Clubul s-a configurat după modelul celui Englezesc din Petersburg, existent încă din 1770, numit *Adunarea Nobiliară* sau *Clubul Englezesc din Sankt Petersburg*. Scopul lui era de a oferi societății alese posibilitatea să petreacă plăcut timpul în conversații, citind ziare sau jucând jocuri permise. Clubul Englezesc din Chișinău a ajuns prin excelență aristocratic, invitând în sânul lui un număr foarte restrâns de înalți demnitari și închizând cu totul ușile pentru parveniți. Pentru a face parte din acest Club, pe lângă un anumit statut, era necesară și recomandarea unui membru, care, semnând într-un carnet special de înregistrare, urma să-și dea garanția. Decizia finală era luată în timpul unui scrutin cu participarea obligatorie a cel puțin o treime din membrii de onoare ai clubului.

O listă din 1870, făcută cunoscută de Gheorghe Bezviconi, înregistrează personalități ale Chișinăului de altădată. Din Clubul Englezesc făceau parte: Prințul Mihail Cantacuzino – mareșalul nobilimii, numit „Floarea Basarabiei”, Nicolae Krupenski – fostul mareșal al nobilimii, Pavel Leonard, moșier cult din Speia și șef al „grupării moldovenești”, Teodor Krupenski – autoritarul șef al „grupării grecești”, boierii Aristide Sinescu, Ioan Ziloti, Gavril Katakazi, Niolae Donici, Cleonic Gulac-Artâmovski și alți funcționari și militari înrudiți cu Basarabia. Membrii acestui Club au ținut să se conserve în interiorul nobilimii, în exclusivitate vechi boieri, care își aveau originea în Moldova și urmașii acestora, ținând la distanță pe reprezentanții altor medii, care apăruseră și se înmulțiseră în mare măsură pe parcursul administrației rusești.

Aici erau strict interzise jocurile de noroc, însă erau permise cele „fără patimă”, precum jocurile de dame, șah, loto și altele. La Club se organizau baluri mascate și dansuri. Se permitea să se fumeze luleaua doar în într-o încăpere special amenajată. Nu era permisă intrarea în incinta clubului în haină cu glugă, cu blană, cu capul acoperit, cu băț sau sabie. Toate aceste obiecte și lucruri se lăsau la intrare, în grija portarului. Aici se putea bea ceai, cafea, limonadă,

lichior, diferite tipuri de vin, se putea mânca ciocolată și înghețată [vezi și 4, p. 228-232].

Toate activitățile în Clubul Englezesc erau însoțite de muzică și dans. Galantul Arșenevski sau respectabilii Sinescu și Scarlat Pruncul deschideau balurile, iar frații Mihail și Nicolae Stamatii le dirijau, scria Gheorghe Bezviconi. Ofițeria, în frunte cu Sașa Ziloti și prințul Haimé de Bourbon, petrecea în voie [2, p. 4].

Ajuns la Chișinău pe 16 noiembrie 1848, scriitorul Ivan Aksakov, a fost prezent la unul dintre balurile Clubului Englezesc, pe care l-a înregistrat plastic în una din scrisorile lui trimise acasă părinților, în felul următor: „Puteai vedea o mulțime de domnișoare drăguțe, albastre, roz, verzi, albe, dar nicio frumusețe. Ieșea în evidență o grecoaică, dar nasul îi era disproporționat de mare. Toată această adunare se mișca cu o asemenea plăcere, că-ți era și drag să te uiți. Se înțelege, nu vedeai pe nimeni îmbrăcat în straie moldovenești; toți în haine de ultimă modă. Am încercat să-i disting pe cei care își desfășoară de multă vreme activitatea în acest parchet, făcându-și, invariabil, apariția iarnă de iarnă; în timp ce cavalerii se schimbau în fiecare sezon hibernal, nu era totuși nicio domnișoară care să fi venit pentru întâia oară la bal. Dorindu-le să-și găsească cât mai grabnic soți, după ce am terminat de citit ziarele, m-am întors acasă pe jos. Ce vreme ciudată e acum afară, senină, nu prea geroasă, nopțile cu lună” [5, p. 140].

Una dintre cele mai importante preocupări ale Clubului era crescătoria de cai de rasă. Decenii la rând, rasele de cai erau cultivate în renumitele herghelii de cai ale lui Kalmuțki, Hasnaș, Râșcanu, Meleliu, Kuzminski, Korsakov și ale altora. De menționat că la cursele de cai din Chișinău puteau alerger doar caii locului.

Fiind alcătuit din marii moșieri ai Basarabiei, care locuiau la conacele moșierilor lor, Clubul Englezesc și-a redus cu timpul activitatea. Pe la 1877 el nu mai exista, pentru că se știe că țarul Alexandru al II-lea a participat pe vremea ceea la o masă organizată la Clubul Nobilimii.

Clubul Nobilimii. Când a luat ființă Clubul Nobilimii (în limba rusă *Blagorodnoie so-*

branie) – căruia și se mai spunea Clubul Elitei – nu se știe precis, deoarece în 1889 arhiva Clubului a ars în timpul unui incendiu. Data oficială este considerată 1 octombrie 1864, fondatorul fiind Trofim Grizov, președintele Tribunalului Comercial din Chișinău. După lichidarea Clubului Englezesc membrii lui s-au încadrat și ei în Clubul Nobilimii în care s-au încadrat și marii negustori. Printre membrii de onoare aflați pe lista din anii 1869–1870 erau guvernatorul Gangardt, prințul M. Cantacuzino, vice-gubernatorul Kușkevici-Kișkin, iar printre cei activi zeci de intelectuali liberi profesioniști localnici [2, p. 6-8].

Clădirea Clubului Nobilimii a fost ridicată între anii 1888 și 1893, după proiectul arhitectului Henrich von Lonsky, pe vechea structură a Clubului Englezesc pe strada Alexandrovskiaia. Clădirea a devenit îndată unul dintre locurile de întâlnire preferate ale elitei orașului, pe lângă teatrul lui Grosman, opera italiană, hotelul „Petersburg” din strada Aur (sau Haralambie) și cofetăria Manicov.

În sălile clubului puteai întâlni stâlpii societății. În acea vreme. Gulere înalte, cravate mari și fracuri cu tăietura modei de pe vremea tinereții lor înfrumusețau întrunirile Clubului Englezesc. Puteau fi întâlniți aici locotinentul Timuș, veteran din războiul Crimeii, bătrânul Codreanu și Cervinski.

Se juca biliard, șah și cărți. Partenerii obișnuiți la cărți erau guvernatorul civil al Basarabiei Katacazi, Pavel Leonard, Mihail Hasnaș, polițaiul Savițki. Se aprindeau luminile candelabrelor și se închideau obloanele, ca aurora zilei să nu le tulbure jocul. Aici se desfășurau în continuare baluri și serate dansante.

În Clubul Nobilimii exista și o bibliotecă bogat înzestrată. Pentru o oră-două, acolo veneau Cleonic Gulac-Artâmovski și colonelul Constantin Coroev, fostul guvernator al Critului. În restaurant în vedeai pe notarul Gore și pe generalul Hartingh, iar în săli veneau baronul Heyking, ing. hotarnic Burduja, notarul V. Pisarejevski, Stamatii, Cerkez, Panaioti, Muraciov, Tarnavski, Negruș, Sinadino ș.a. Din depărtați soseau prințul Grigore Manuc-Bei cu ceata lui,

frații Stamo și faimosul boier Măcărescu. „De oare putem pomeni întreaga Basarabie care trecea prin saloanele Clubului Nobilimii, o generație urmând pe cealaltă? se întreba Gheorghe Bezviconi. Ar fi mai ușor, adăuga el, să-i enumerăm pe cei care lipseau, căci toți erau prezenți, deoarece în acest local al Basarabiei se hotărau toate. Veneau moșierii din nordul Hotinului pentru a întâlni pe grecii din Ismail, iar armenii din Bălți povesteau ultimele isprăvi ale falsificatorilor de bani la expoziția agricolă din Edineț. Aici se desemna viitorul președinte de zemstvă, se conspira împotriva unor candidaturi la alegerile nobilimii, se critica latura intimă a vieții provinciale” [2, p. 8-9].

Aproape toată viața socială și direcțiile culturale se dădeau în sânul acestui Club. În lipsa ziarelor bine informate, telegrafelor și telefoanelor, la Clubul Nobilimii se acumulau noutățile proaspete puse de polițaiul Savițki, care a doua zi de dimineață, dea dreptul din Club, își dădea osteneala să treacă strada, pentru a se prezenta la raport guvernatorului. Tot ce se petrecea în Basarabia depindea de opiniile membrilor Clubului Nobilimii.

În sediul lui s-a amenajat un loc spațios pentru teatru, devenind mai târziu Teatru Național. Alături a fost înființat un Teatru de vară. Până și prima uzină electrică din Basarabia a fost instalată la Clubul Nobilimii din Chișinău.

Ultimii douăzeci de ani în preajma războiului mondial, în sala Clubului se organizau, de Crăciun, bazaruri de binefacere, la care se strângeau sume mari în folosul săracilor. Izbucnirea Primului Război Mondial, în 1914, a adus în activitatea Clubului noi preocupări, majoritatea membrilor luând parte activă la lupte. În grija clubului erau trimiterea trupelor pe linia de luptă, primirea răniților, ajutorul organizației Crucea Roșie și aprovizionarea oștirilor.

Clubul Cultural și Societatea Hipică din Chișinău. După 1918, membrii Clubului au deschis ușile pentru ofițerii și demnitarii români, care au pus capăt desfrâului revoluționar. Se știe că pe 27 martie 1918, în ziua în care Sfatul Țării a declarat Unirea, Alexandru Marghiloman, Președintele Consiliului de Miniștri al României, mare iubitor de cai, membru al Jockey-Clubului Roman, a oferit aici o recepție, la

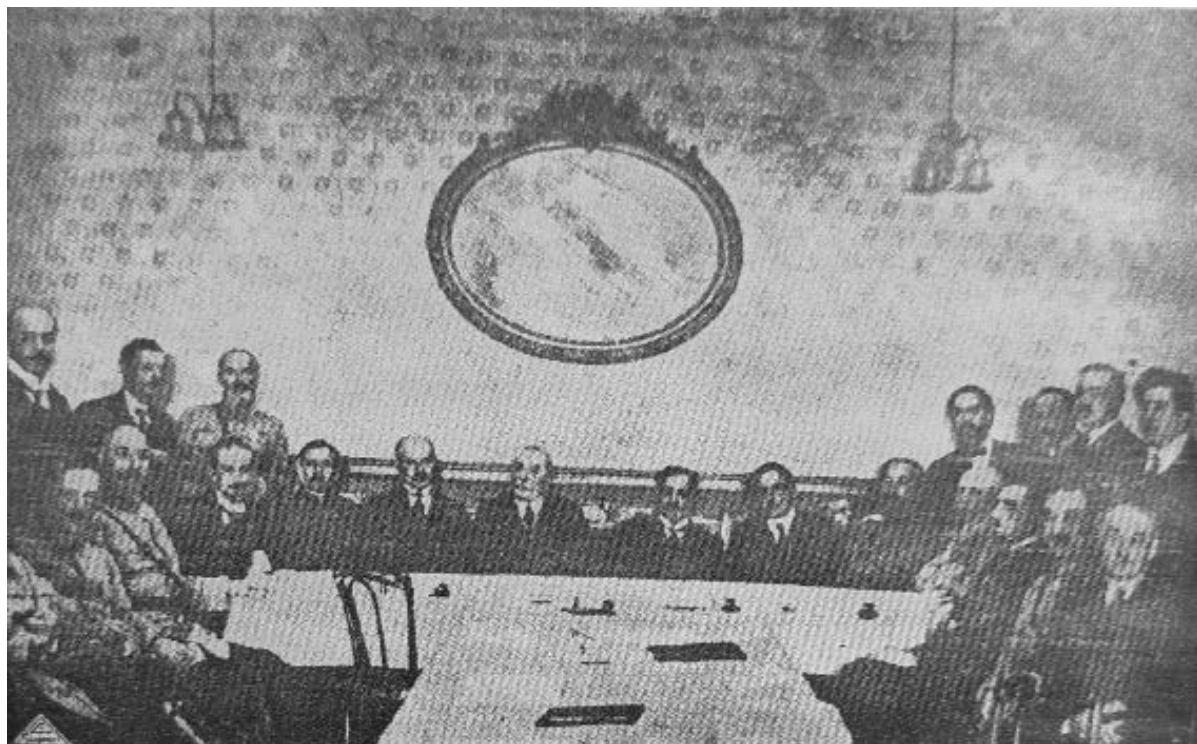

Fig. 2. Alexandru Marghiloman, Președintele Consiliului de Miniștri, în mijlocul fruntașilor făuritorilor Unirii, în ziua de 27 martie 1918, în sala Clubului Nobilimii după banchet

Fig. 3. Jockey Clubul din Chișinău în perioada interbelică

Fig. 4. Regele Ferdinand și regina Maria pe terasa Clubului Nobilimii, 1925

care au participat peste 200 de persoane, printre care fruntașii făuritori ai Unirii (fig. 2).

Clubul Nobilimii s-a redenumit *Club Cultural* și a început să se preocupe de dezvoltarea culturală și unificarea spirituală a Basarabiei.

Trecând ca o furtună asupra Basarabiei, revoluția a distrus, pe lângă conacele moșierești, pepinierele și hergheliile de cai. Distrugerea

proprietăților mari a dus la nimicirea frumoaselor herghelii de cai. Pentru refacerea situației s-a înființat *Societatea Haptică din Chișinău*. Aceasta a avut mai multe sesiuni de curse și a încurajat crescătoriile de cai existente în Basarabia. Din societate făceau parte amatorii de cai generalul Popovici, Semigradov, Russo, Marchetti, Colibaba ș.a.

Jockey Club. La 23 august 1926, Clubul Cultural s-a unit cu Societatea Hipică, luând împreună denumirea de „Jockey Club” – Societate de încurajare a îmbunătățirii rasei cailor din Basarabia (fig. 3). Statutul Jockey Clubului din București au fost adaptat la situația locală. Majestatea sa Regele Ferdinand I a fost proclamat Președinte de Onoare al instituției.

Anterior cu un an, în 1925, Jockey Clubul a fost vizitat de regele Ferdinand și regina Maria. Direcția clubului i-a oferit în dar regelui patru volume din biblioteca asociației, volume care reprezentau varietăți bibliografice asupra vână-

torilor imperiale, începând cu sec. al XII, bogat ilustrate și de mare valoare [2, p. 12]. S-a păstrat o fotografie cu majestățile privind un spectacol la Teatru de vară (fig. 4).

Ani la rând, vicepreședintele Jockey Clubului a fost Cristofor Cerkez, directorul Băncii din Chișinău. Până în 1940, Clubul a numărat ca membri toată elita Basarabiei: militari, magistrați, mari proprietari de pământ, intelectuali, artiști, medici, avocați, ingineri și funcționari superiori.

În afara grijii pentru îmbunătățirea rasei cailor, Clubul și-a continuat energic activitatea

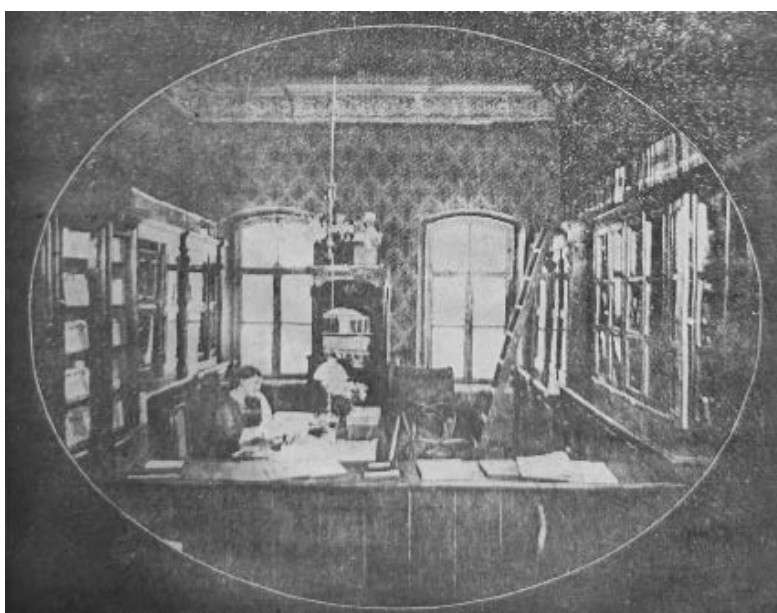

Fig. 5. Jockey Club. Biblioteca

Fig. 6. Jockey Club. Sala de recepție

sa socială, culturală și de binefacere, subvenționând aziluri, spitale, Societatea de Vânătoare, Tenis-clubul, Școala de călărie.

Clubul avea în continuare una dintre cele mai bogate și mai dotate biblioteci (fig. 5), în care se găseau peste 7500 de volume și ediții rare de o mare valoare artistică și culturală. Cărțile erau cumpărate în permanență pentru a da posibilitate membrilor clubului să fie la curent cu ultimele noutăți literare [2, p. 12]. Erau amenajate o Sală de recepție (fig. 6), o sală de biliard (fig. 7), o terasă (fig. 8). Clubul a continuat să găzduiască Teatrul Național (fig. 9).

Demonstrând preocupări pentru cursele de cai și îmbunătățirea rasei cailor, nobilii locali de

la Jockey Club au dovedit că-și doresc prestigiu în plan internațional și sincronizarea cu valorile occidentale. Jockey Club a desemnat din mijlocul său un *Comitet special de Alergări*. Acesta s-a îngrijit de amenajările necesare hipodromului și a organizat în fiecare an alergări de trap și galop, împărțind premii bănești în lei. Ca rezultat al acestei activități a fost mărirea treptată, din an în an, a participanților și a numărului de cai. În 1938, numărul de cai antrenați în curse era de 134, aparținând celor 55 de proprietari-participanți. Căii câștigători din Chișinău participau la cursele de la București, luând și acolo premii.

O altă activitate la fel de importantă a Jockey Clubului a fost *Școala de călărie* (fig. 10), creată

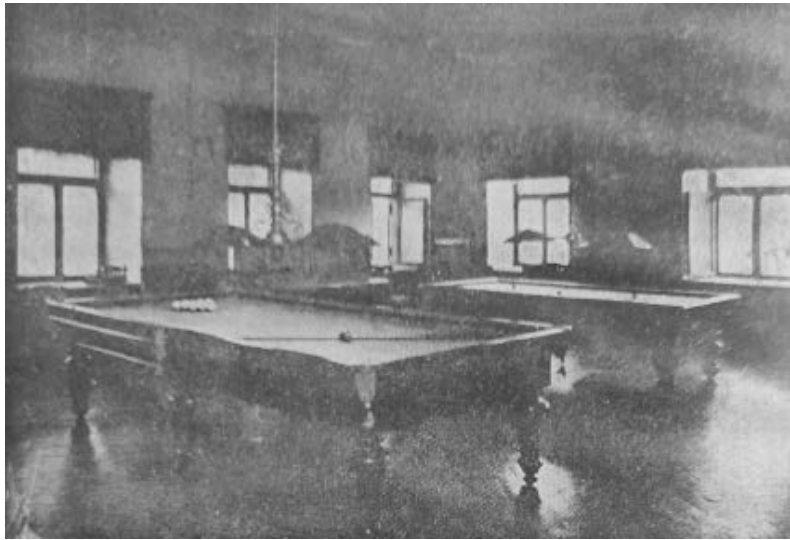

Fig. 7. Jockey Club. Sală de biliard

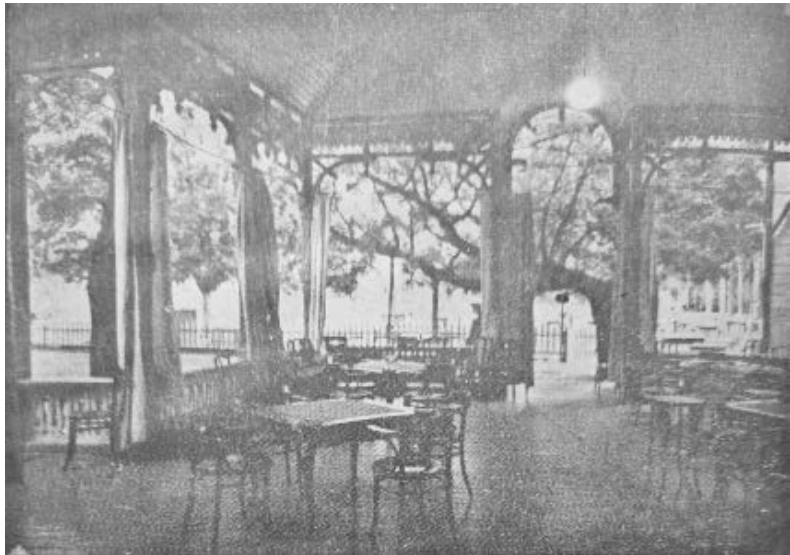

Fig. 8. Jockey Club. Terasa

Fig. 9. Teatrul Național din Chișinău

Fig. 10. Elevi de la Școala de călărie din Chișinău

la 1 august 1935, în urma inițiativei unui grup de ofițeri de rezervă din cavalerie.

Organizând-o în baza regulamentului Școlii din București, conducătorii Școlii de călărie și-au propus ca scop să facă să pătrundă sportul călăriei în rândurile tineretului. Conducerea Școlii a fost încredințată unui Comitet de direcție, în frunte cu colonelul Ionescu, care fiind mutat la Tighina, la 1 august 1938, l-a urmat ca director Marchetti.

La dispoziția școlii erau un maneaj de vară și un grajd pentru cai (fig. 11). Pe lângă exercițiile practice, elevilor școlii li se predau și noțiuni teoretice de cunoaștere a regulamentului militar de cavalerie, privind educația morală, religioasă, tehnico-practică și fizică a tineretului (fig. 12, 13, 14). Elevii participau la serbările hipice cu programe de exerciții și marșuri în jurul Chișinăului. Trebuiau să fie rezistenți la distanțe mari, să se poată orienta pe teren și să

Fig. 11. Manejul Școlii de călărie

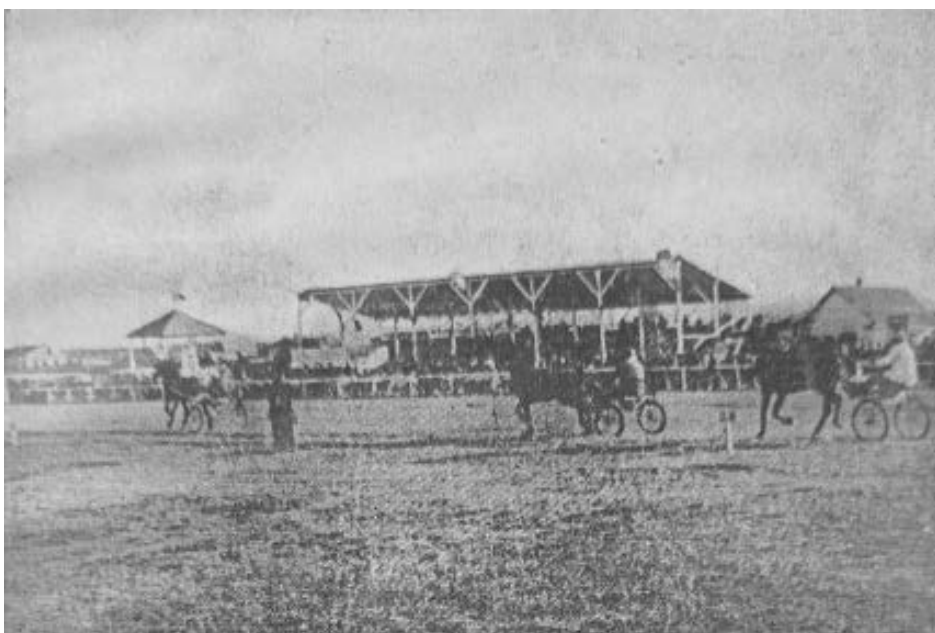

Fig. 12. Alergări de trap în Chișinău, 1939

îngrijească personal caii. La sfârșitul fiecărui an aveau examene, iar la finalizarea școlii primeau diplome de absolvire. Pe lângă școală s-a înființat un tir de tragere, o secție de scrimă, iarna – cursuri de schi, plimbări și sky-joring.

Istoria curselor de cai alcătuiește, de bună seamă, un capitol important în istoria Chișinăului. Activitățile de susținere a tradiției alergărilor de cai, de menținere a calității hipismului și de creștere a raselor de cai de la Clubul Englezesc, Clubul Nobilimii și Jockey Club de-

monstrează că orașul Chișinău a avut parte de o adevărată elită.

Referințe bibliografice:

1. Negruzzi, Costantin. *O alergare de cai*. În: *Opere*, vol. 1. Chișinău: Știința, 2017.
2. Bezviconi, Gheorghe. *Jockey-Club Chișinău (Fostul Club al Nobilimii) Cu ocazia aniversării a 78 de ani de la înființare 1864–1942*. București, 1939.
3. Grati, Aliona. *Chișinău. Morile Timpului*. Vol. I, *De la începuturi până la 1944*. Chișinău: Editura Unu, 2023.

Fig. 13. Alergări de trap. Chișinău, 1939

4. Ceastina, Alla. *File din istoria Clubului Englezesc din Chișinău*. În: *Chișinău. Cultura promovării orașului*. Coord. Aliona Grati, Diana Dementieva. Chișinău: Știința, 2023.

5. Aksakov, Ivan. *Scrisori din Basarabia*. Ediție îngrijită, prefată, tradusă și adnotată de Leonte Ivanov. Iași: Editura Universității „Al.I. Cuza”, 2014.

6. Film documentar *Istoria curselor de cai din Chișinău. Clubul Nobilimii și Jockey Club*. Prezintă Aliona

Grati și Diana Dementieva <https://www.youtube.com/watch?v=gdUNIYxJ3DE&t=708s>

* Articolul este elaborat în cadrul subprogramului științific 010402 „Cultura și politica în con textul schimbărilor regimurilor politice: de la Basarabia românească la Republica Moldova” (USM, 2024–2027).

Fig. 14. Comitetul de direcție a Jockey Clubului, Chișinău, 1939

SALA UNIRII DIN PALATUL SFATULUI ȚĂRII DIN CHIȘINĂU

Liliana CONDRATICOVA

Doctor habilitat în istorie, doctor habilitat în studiul artelor. Secretar științific general al Academiei de Științe a Moldovei. Domenii de preocupare: istorie, arheologie, arhitectură, studiul artelor.

Cărți publicate: *Arta metalelor din Basarabia*. Chișinău: Tipar: Grafe-ma Libris, 2017; *Destinul giuvaiergiului*. Alexei Marco. Chișinău: Tipar: Notograf Prim, 2017; *Bocancea. Mănăstire de călugări cu hramul Sf. Ap. Petru și Pavel*, Chișinău: Tipar: Tipografia Centrală, 2014; *Ювелирное искусство Бессарабии в первой половине XX века*. Saarbruecken, 2013; *Alexei Marco. Destinul unui bijutier din Moldova*. Iași: Lumen, 2011; *Arta bijuteriilor din Moldova*. Iași: Lumen, 2010; *Arta giuvaiergeriei: pietre prețioase și metale nobile. Îndrumar în studiul artei giuvaiergeriei*. Chișinău: Editura Grafic Design, 2008; *Arta metalelor. Portrete de creație ale bijuteriilor și meșterilor de artă decorativă*. Iași: Doxologia, 2021.

Sala Unirii din Palatul Sfatului Țării din Chișinău

Rezumat. În articolul de față ne-am propus să reconstituim istoricul Sălii Unirii din Clădirea Sfatului Țării, care a intrat în proces amplu de reparație și restaurare artistică. Ideea restabilirii spațiului original al sălii unde se țineau ședințele Sfatului Țării este binevenită și ar permite punerea în valoare a unui prețios monument de istorie, artă și arhitectură, precum și de valoare memorialistică. Realizarea în practică a ideii restabilirii fostei Săli de festivități a instituției implică cercetarea atentă a monumentului: studiul capacității structurale/ portante ale edificiului și a Sălii; lipsa impedimentelor de ordin structural ar permite înlăturarea elementelor străine, precum și va permite identificarea posibilelor elemente decorative ale spațiului original al sălii. În acest context au fost elaborate proiectul de consolidare parțială sau generală a edificiului, documentația necesară pentru proiectul de restaurare a designului original al Sălii Unirii. În contextul valorificării monumentelor istorice și racordării la politicile europene de conservare, păstrare și promovare a patrimoniului cultural, mai ales în perspectiva integrării Republicii Moldova în Uniunea Europeană, clădirea-monument a Sfatului Țării și Sala Unirii au nevoie de restaurare/reparație urgentă, punându-se în valoare importanța Sălii Unirii din cadrul Palatului Sfatului Țării din Chișinău, unde la 27 martie 1918 s-a votat Unirea Basarabiei cu România.

Cuvinte-cheie: clădire, Basarabia, Sala Unirii, Palatul Sfatului Țării, arhitectură, integrare europeană.

Union Hall in The Palace of The Country Council in Chișinău

Abstract. In the present article, we set out to reconstruct the history of the Union Hall in the Country Council Building, which has undergone extensive repair and artistic restoration. The idea of restoring the original space of the hall where the meetings of the Country Council were held is welcome and would allow the enhancement of a valuable monument of history, art and architecture, as well as of memorialistic value. Realization in practice of the idea of restoring the institution's former Hall of festivities involves the careful research of the monument: the study of the structural/ load-bearing capacity of the edifice and the Hall; the lack of structural impediments would allow the removal of foreign elements, as well as the identification of possible decorative elements of the original room space. In this context, the project for the partial or general consolidation of the edifice was developed, the necessary documentation was developed for the project to restore the original design of the Union Hall. In the context of the valorization of historical monuments and the connection to the European policies of conservation, preservation and promotion of cultural heritage, especially in the perspective of the integration of the Republic of Moldova into the European Union, the monument building of the Council of the Country and the Hall of the Union need urgent restoration/repair, putting the importance of the Union Hall within the Palace of the Council of State in Chișinău, where on March 27, 1918 the Union of Bessarabia with Romania was voted.

Keywords: building, Bessarabia, Union Hall, Palace of the Council of the Country, architecture, European integration.

Context: Clădirea-monument, un simbol din inima Chișinăului cunoscut și drept Palatul Sfatului Țării, păstrează memoria evenimentelor desfășurate acum mai mult de 106 ani [1, p. 151-156]. Este celebra clădire a fostului Gimnaziu nr. 3 pentru băieți din Chișinău de pe actuala str. Alexei Mateevici, nr. 111, în care, între 21 noiembrie 1917 și 27 noiembrie 1918, și-a ținut ședințele Sfatul Țării. Anume în această clădire, pe 27 martie 1918, cei 86 de deputați ai Sfatului Țării au votat Declarația de Unire a Basarabiei [2] cu România, document fundamental și bază juridică temeinică a integrării populației basarabene în cadrul statului român. Astăzi, o placă comemorativă, în partea stângă a accesului principal în clădire, amintește de acele evenimente importante, având inscripționat următorul text: „Clădirea fostului gimnaziu de băieți nr. 3, unde s-a votat Actul Unirii de către Sfatul Țării la 27 martie 1918” și un basorelief cu chipul lui Pantelimon Halippa care a fost instalat la începutul anilor '90 ai secolului XX. La intrarea în celebra Sală de festivități a fostului Gimnaziu de băieți, unde și-a ținut lucrările Sfatul Țării și care a fost denumită Sala Unirii (existând și propunerea de Sala Sfatul Țării), a fost instalată o placă cu următorul text: „SALA UNIRII. În această sală, la 27 martie 1918, Sfatul Țării a votat Actul Unirii cu România”.

Actualmente, la adresa str. A. Mateevici, nr. 111, se află sediul unei instituții cu o deosebită însemnătate pentru cultura, arta și educația națională – Facultatea de artă teatrală, coregrafică și multimedia a Academiei de Muzică, Teatru și Arte Plastice din Chișinău (AMTAP), una dintre cele mai vechi instituții superioare de învățământ din Republica Moldova [3]. De-a lungul anilor, strada unde este amplasat Palatul Sfatului Țării a purtat denumiri diferite: Sadovaia, Viilor, Ion Inculeț nr. 89 (la etapa transferului aici a Facultății de Agronomie a Universității din Iași), revenind în perioada sovietică la denumirea Sadovaia și după 1991 strada a fost numită în cinstea lui Alexei Mateevici. În 2023, clădirea istorică a AMTAP a devenit parte a unui proiect, în care nouă clădiri din patrimoniul național au beneficiat de povești digitale,

cu elemente de animație, linie sonoră și AR integrate [4].

La celebrarea, în anul 2018, a Centenarului Unirii Basarabiei, Bucovinei și Transilvaniei cu România, precum și la consemnarea celor 105 ani de la Actul Unirii, în 2023, atenția istoricilor a fost concentrată pe bună dreptate asupra reflectării evenimentelor militare, politice, economice și spre re(aducerea) în sfera preocupărilor cercetătorilor a unor personalități marcante care au înfăptuit în anul 1918 Unirea. Nu mai puțin importante sunt istoricul și aspectele arhitecturale ale clădirii și Sălii Unirii unde s-au desfășurat ședințele Sfatului Țării din Chișinău, în care s-a hotărât Unirea cu România. De asemenea, este important să urmărim destinul acestei clădiri puse în valoare în perioada interbelică, cu numeroase tentative de mutilare în perioada sovietică și cu așteptarea de a fi restaurată, revalorificată, apreciată corespunzător la început de secol XXI. Intenția noastră este de a readuce în atenția istoricilor, arhitecților, restauratorilor emblematica Sala Unirii.

Grație celebrei ședințe din 27 martie 1918 a Sfatului Țării, grație personalităților marcante, membri ai Sfatului Țării, precum și prezenței Prim-ministrului României Alexandru Marghioloman, Sala de Festivități din clădirea fostului Gimnaziu pentru băieți nr. 3 din Chișinău a devenit un adevărat monument istoric, artistic și memorialistic de valoare națională, fiind apreciată în mediul cultural și științific din spațiul românesc drept Sala Unirii din Chișinău.

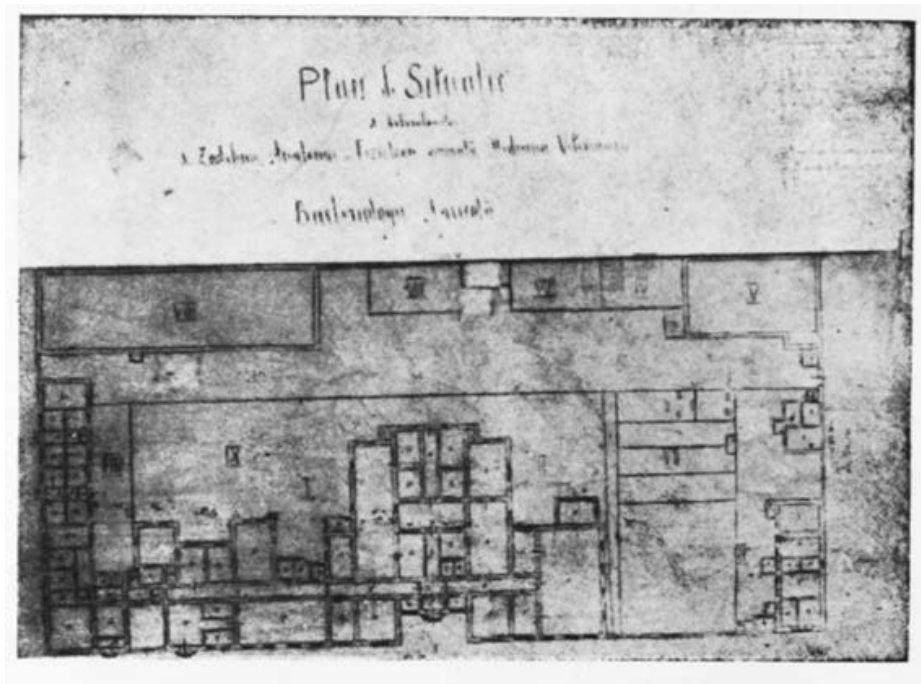
Scurt istoric al clădirii: Clădirea în care se afla Sala Unirii este înscrisă în Registrul monumentelor Republicii Moldova ocrotite de stat [5], având statut de monument de importanță națională, asupra cărui fapt indică placa comemorativă instalată pe fațada edificiului actual al AMTAP. Monumentul este înscris cu nr. 204 în *Registrul monumentelor Republicii Moldova ocrotite de stat* (compartiment mun. Chișinău), aprobat prin Hotărârea Parlamentului nr. 1531/1993, parte componentă a Nucleului Istoric al Chișinăului, înscris cu nr. 308 în același Registru.

În anii 2022–2023, Agenția Națională a Arhivelor a digitalizat fondul arhivistic *Sfatul Țării* în cadrul proiectului „Digitalizarea documentelor din patrimoniul arhivistic al Agenției Naționale a Arhivelor”, punând la dispoziția cercetătorilor 44 de dosare din fondul 272 cu privire la ședințele Sfatului Țării, viața și activitatea membrilor Sfatului Țării, care au deschis o nouă filă în istoria politică a regiunii și care au suferit enorm în timpul instaurării puterii sovietice, ziarul „Sfatul Țării”, organul Parlamentului Basarabiei, documente care au stat la baza numeroaselor publicații despre Sfatul Țării, Unirea Basarabiei din 27 martie/ 9 aprilie 1918 [6; 7; 8; 9; 10; 11; 12, p. 83-87; 13, p. 111-125]. Proiectul a fost finanțat de Ministerul Afacerilor Externe al României. Mai multe informații și fotografii utile sunt accesibile în Muzeul Virtual al Unirii [14]. Astfel, la baza studiului de față au stat unele materiale de arhivă, de memorialistică, ale presei de epocă ș.a., care au permis elaborarea unui istoric al Sălii Unirii din cadrul Palatului Sfatului Țării, astăzi sediul Academiei de Muzică, Teatru și Arte Plastice de pe str. A. Mateevici, nr. 111.

Este bine de luat aminte că la zece ani de la Unirea Basarabiei cu România, a fost emis un timbru poștal, reprezentând Palatul Sfatului

Țării, iar la celebrarea celor două decenii, sculptorul Alexandru Plămădeală a elaborat macheta monumentului Unirii Basarabiei cu România – o statuie ecvestră a Regelui Ferdinand I, din două figuri feminine, având deasupra lor, pe soclu, inscripția „27 Martie 1918”, stema țării. La 28 martie 1938 a fost aprobată executarea monumentului Unirii, care trebuia să fie amplasat în parcul catedralei, la colțul de încrucișare al bulevardului Ștefan cel Mare și Sfânt cu strada A. Pușkin. Ca finalitate a dezbaterilor, s-a decis edificarea unui Palat Cultural al Unirii – clădirea actualului Teatru Național „Mihai Eminescu” construcția căruia începuse încă în anii 1920 și care în anul 1940, la venirea ocupanților sovietici, era ridicat complet, însă nefinalizat [15; 16].

Gimnaziul nr. 3 pentru băieți / Liceul pentru băieți „Alexandru Donici” [17, p. 261-285]. Actualul edificiu al AMTAP a fost destinat inițial pentru un pension-orfelinat particular pentru copiii nobililor cu o capacitate de 70 de locuri. Pensionul a fost construit de inginerul constructor P. Koșelev după proiectul arhitectului Vladimir Țăganco, care a fost confirmat în anul în 1902 [18; 19; 20]. Lucrările de construcție au fost efectuate de către firma ucraineană Simeins&-

Plan Sala Unirii, imagine de epocă [25]

Golsk. Imobilul a fost dat în exploatare în anul 1905. Ulterior, prin actul de donație din 24 martie 1909, acest somptuos edificiu ridicat de nobilimea basarabeană, a fost cedat de Ministerul Învățământului pentru a fi transformat în Gimnaziul nr. 3 pentru băieți, fondat la 19 septembrie 1910 cu numele lui Nicolae al II-lea [21].

În anul 1912, la etaj a fost sfințită o biserică cu hramul Sf. Mucenic Arhidiacon Ștefan, amenajată și asigurată cu odoare de cult de nobilul din Orhei, Ștefan Buzu [22]. Vechile imagini păstrează încă pe acoperiș crucile acestei capele.

În august 1918, Liceul (Gimnaziul) de Băieți nr. 3 din Chișinău a fost redenumit în cinstea fabulistului Alexandru Donici. Liceul a revenit cu sediul în Palatul Sfatului Țării (odată cu începerea Primului Război Mondial aici fiind amplasat spitalul militar). În mai 1920, liceul, alături de alte instituții de învățământ din Chișinău, a fost vizitat de suveranul României, regele Ferdinand I [23, p. 25; 24, p. 293-300]. Liceul era format în majoritate din copiii sătenilor din împrejurimile Chișinăului.

Spitalul militar. În condițiile în care războiul solicita extinderea spațiului ocupat de instituțiile sanitare destinate îngrijirii răniților, clădirea a găzduit, începând din anul 1914, Spitalul Militar din localitate. Astfel, între 1914 și

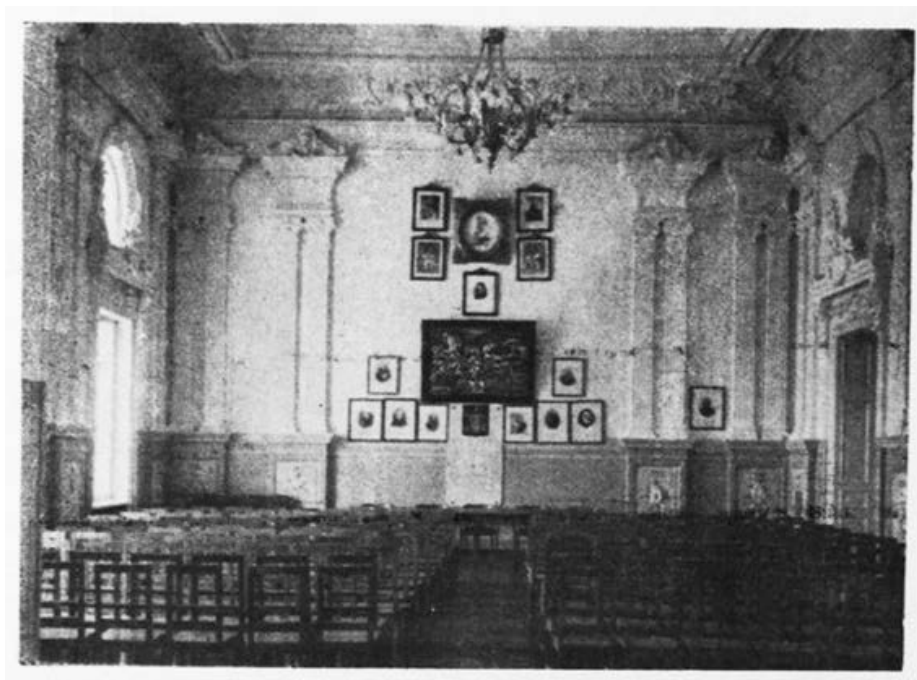
1918, în interiorul clădirii a fost dislocat spitalul militar, aici primind tratament ofițerii răniți în timpul Primului Război Mondial [25, p. 63].

Palatul Sfatului Țării. Biroul de organizare al Sfatului Țării a decis alegerea acestei clădiri ca sediu al viitorului parlament al Basarabiei. Așa, în perioada 21 noiembrie 1917 – 28 noiembrie 1918, în clădire și-a ținut ședințele Sfatul Țării, primul parlament al Basarabiei.

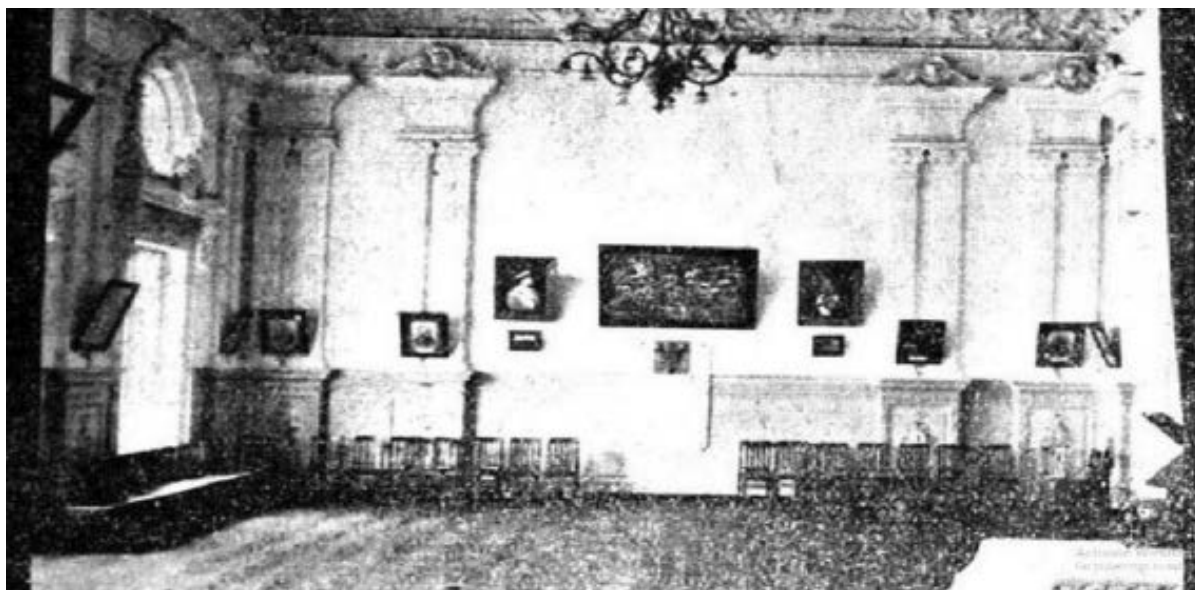
În toamna anului 1925, clădirea Liceului și spațiul aferent au găzduit Expoziția Generală și Târgul de mostre, la care a participat și Regele Ferdinand I, manifestarea devenind un eveniment remarcabil în viața socială, economică și culturală a Basarabiei. Expoziția a condus la anumite lucrări de reparație și decorare atât a Palatului Sfatului Țării, cât și a curții instituției.

În anul 1926, în fața clădirii a fost instalat monumentul lupoaicei adus de la București, făcut din bronz, întruchipând „Lupoaica cu cei doi gemeni”, fiind o copie a monumentului de la Roma. În 1940, monumentul din fața Palatului Sfatului Țării a fost evacuat fără a mai fi readus și restabilit [25, p. 63].

Sediul Facultății de Științe Agronomice a Universității „Al.I. Cuza” din Iași / Institutul Agricol din Chișinău. La 9 aprilie 1933, în baza legii promulgate de către Regele Carol al II-lea,

Sala Unirii, imagine de epocă [25]

Sala Unirii, imagine de epocă [25]

privind transformarea Secției de Științe Agricole a Universității din Iași în Facultatea de Științe Agricole cu sediul la Chișinău, sediul Liceului nr. 3 pentru băieți a fost cedat Facultății de Științe Agricole, fapt ce a dus la tensiuni în cadrul corpului profesoral care a transmis telegrame la București, considerându-se că „acest fapt va duce la desființarea Liceului” [26, p. 46].

Începând cu 1934, clădirea a devenit sediul Facultății de Științe Agronomice a Universității „Al.I. Cuza” din Iași, iar din 1945 – cea a Institutului Agricol din Chișinău [18; 27]. La momentul deschiderii, în acest sediu a Facultății de Științe Agronomice, se păstra încă o placă comemorativă în amintirea istoricului act al Unirii din 27 martie 1918 [25, p. 63]. În august 1940, Facultatea de Agronomie a fost reorganizată în Institutul Agricol din Chișinău, care a păstrat sediul Palatului Sfatului Țării până la începutul anilor 1970.

Din documentele Facultății de Științe Agricole aflăm descrierea clădirii Palatului Sfatului Țării, valabilă pentru anul 1933, la 15 ani de la Actul Unirii. Imobilul se compunea din subsol, parter și etaj. Subsolul era locuit de cadre didactice și personalul administrativ al facultății; erau laboratoarele de Fizică și Botanică instalate provizoriu, precum și sistemul de încălzire (*caloriferul*). La parter se aflau: Deca-

natul, secretariatul, cabinetele unor profesori, amfiteatrul de chimie agricolă, mai multe laboratoare științifice. La etaj se aflau: biblioteca, laboratoare, amfiteatrul de agrogeologie, Muzeul de pomicultură și viticultură ș.a. [25, p. 24].

Tot la etaj se afla și Aula Facultății, sala istorică în care s-a proclamat „Unirea Basarabiei”, precum și capela bogat pictată și înzestrată [25, p. 64].

Sediul Academiei de Muzică, Teatru și Arte Plastice. Conform opiniei cercetătorilor, „Clădirea este construită în două etaje și un demisol, ridicat pe un plan în formă complexă, amintind litera «Ж» a alfabetului chirilic, amplasată cu o retragere mare de la linia străzii, având un scuar mare în față, plantat cu arbori și arboret.

Planimetria și soluția volumetrică sunt realizate în baza compoziției axial-simetrice, în spiritul stilizărilor istorice, cu folosirea principiilor clasicismului francez, o evocare a epocii europene de instruire. Încăperile de clasă sunt grupate de-a lungul coridoarelor interioare. Aulele mai importante și sălile de festivități sunt amplasate pe la colțurile clădirii și în volume sub forma de rezalite, ce amintește de clasicismul francez al combinării volumelor proeminente centrale cu cele laterale prin galerii, cu detalii caracteristice aceluiași stil istoric, dar cu influența în compo-

ziția lor a curenților specifice începutului secolului al XX-lea” [20]. Edificiul a fost planificat în stilul clasicismului francez, cu acoperiș înalt.

Clădirea a fost puternic deteriorată în timpul celui de-Al Doilea Război Mondial, fiind pierdute elemente importante ale arhitecturii sale, cum ar fi acoperișurile rezalitelor. Restaurarea realizată în anii 1950, sub conducerea arhitectei Etti-Roza Spirer, nu a ținut cont de aspectul autentic al acoperișului, de unele elemente decorative ale monumentului, întregul edificiu a fost mult simplificat. Edificiul inițial era în stilul clasicismului francez, avea două etaje și un demisol [27]. Restaurarea a avut loc după proiectul arhitectului Etti-Roza Spirer [28, p. 47-57; 29, p. 58], pe același stabiliment cu păstrarea planimetriei, însă cu simplificarea decorului fațadelor și acoperișului, fiind pierdute irecuperabil aspectul original al acoperișului și unele detalii de decor.

De altfel, Etti-Roza Spirer este prima femeie arhitect în Basarabia (1900, Galați – 1990, Chișinău), care a absolvit în 1925 Școala Superioară de Arhitectură din București (astăzi Universitatea de Arhitectură și Urbanism „Ion Mincu”) [30].

Până la începutul anilor 1970, clădirea era folosită ca sediu pentru administrația sovietică și bloc central al Institutului Agricol din Chișinău (prima promoție în noul sediu al Universității Agrare a absolvit în anul 1977).

Sala de festivități/Sala Unirii. În Sala de festivități a Liceului nr. 3 pentru băieți, cunoscută astăzi ca Sala Unirii din Chișinău, la 27 martie 1918, Sfatul Țării a votat Unirea Basarabiei cu România, conferind astfel acestei săli și întregului edificiu o importanță istorică indiscutabilă. Prim-ministrul României Alexandru Marghiloman și o parte a guvernului său au sosit la Chișinău, ca urmare a negocierilor duse la Iași, în momentul în care în Sfatul Țării se discuta și se negocia Unirea cu statul român. În aplauzele membrilor Sfatului Țării, după prezentarea făcută de Ion Inculeț, anume în această sală a rostit celebrul mesaj Alexandru Marghiloman, șeful Guvernului României [31, p. 50-59; 32; 33, p. 26-33]. În ziua ședinței, sala

nu mai cuprindea publicul, care stătea înghesuit și în culoarele întinse ale Palatului. Textele Declarației de Unire și a Guvernului Român au fost publicate în nr. 58 din 28 martie 1918 a ziarului „Sfatul Țării” [34].

Sala Unirii din Chișinău este indisolubil legată de numele primului ministru al României, Alexandru Marghiloman, și votarea Unirii Basarabiei cu România [35, p. 138-160]. Despre primul ministru al României, Alexandru Marghiloman, artizan al Unirii Basarabiei cu România, s-a scris relativ mult în România și mult mai puțin în Republica Moldova. La 7 mai 2022, la Chișinău și-a ținut lucrările Conferința științifică „Alexandru Marghiloman, artizan al Unirii Basarabiei cu România – un destin în istorie”, desfășurată la Academia de Muzica, Teatru și Arte Plastice, în celebra sală istorică, unde la 27 martie 1918 membrii Sfatului Țării au votat Unirea Basarabiei cu România [36, p. 11-12]. Destinul lui Al. Marghiloman în istorie s-a regăsit în mai multe articole publicate în suplimentul la nr. 1 din 2022 al revistei „Dialogica”.

Fotografiile de epocă – păstrate într-un număr foarte redus și insuficient – redau atmosfera acelei ședințe memorabile din Sala Unirii din 27 martie 1918, precum și oferă o imagine sumară despre aspectul de altădată al clădirii și Sălii respective. Astfel, fotografiile vremii reflectă amplasarea celor 5 ferestre pe fațada clădirii și o vedere asupra unui balcon de dimensiuni mici, păstrate și în varianta actuală.

De asemenea, un loc aparte în aspectul interior al Sălii este rezervat coloanelor realizate în stil corintic, plasate într-o anumită ritmicitate, precum și celor două frize decorative, ce împrejmuesc perimetrul Sălii, care în mare parte se regăsesc în imaginile istorice ale acestei Săli. O friză decorativă încununează rândul de coloane, cea de-a doua friză împrejmuesc Sala, la nivelul liniei tavanului. Comparând imaginile istorice și starea actuală, observăm, firește, anumite deosebiri între situația Sălii în perioada interbelică și situația actuală – simplificarea, schematizarea coloanelor, a elementelor decorative, blocarea ferestrelor și ușilor de

Sala Unirii, imagine de epocă

acces, modificări la nivelul pardoselii, montarea unei scene în Sala Unirii, luând în considerare specificul acestei instituții artistice și educaționale. Astfel, clădirea, inclusiv și Sala Unirii, au suferit modificări esențiale și o simplificare a decorului, odată cu reconstrucția edificiului în anii 1950, precum și ulterioarele reparații capitale și curente ale clădirii. Un proiect elaborat de AMTAP, în baza fotografiilor de epocă, va permite reparația și reconstrucția unei autentice Săli a Unirii din Chișinău.

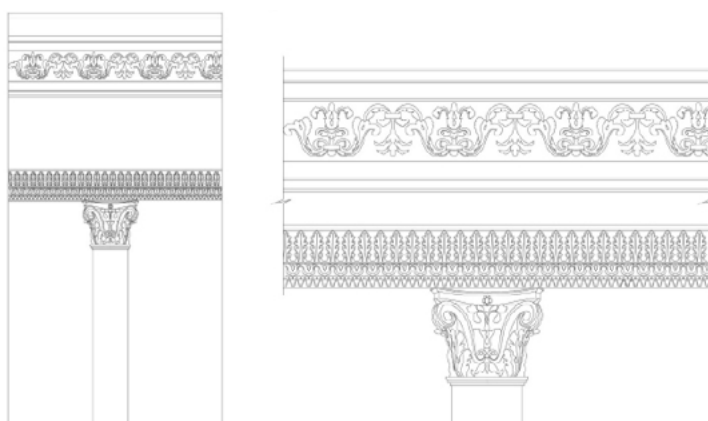
Elemente decorative. Un farmec aparte oferă Palatului Sfatului Țării scara de onoare din clădire, dar și cea secundară, de fontă. Scara centrală a edificiului este făcută în două rampe, marcând accesul de la etaj la nivelul superior. În aripa stângă a clădirii se află casa scării ce marchează accesul la etaj. Balustrii acestei lucrări din metal reprezintă simple vergi de metal. Accesul secundar la etaj este marcat de o scară în formă de melc, turnată din metal, care posedă urme de utilizare frecventă, desenul mai multor trepte și marcajul uzinei-producător fiind parțial șters [37, p. 303, p. 307]. Această scară, ca și cele câteva identificate în clădirile din centrul istoric al orașului Chișinău, este produsă la prima turnătorie din Basarabia, turnătorie ce aparținea lui Stepan Serbov (Ștefan Sârbu) [38; 39, p. 152-156; 37].

În așa fel, o plusvaloare clădirii de patrimoniu oferă și această superbă scară de fontă, fiind necesară restaurarea și conservarea în calitate de piesă de patrimoniu. Scara în formă de melc marchează accesul din demisol la parter și ulterior la etaj. Pe fiecare treaptă, într-un meda-

lion dreptunghiular, este imprimată inscripția în limba rusă „Uzina lui S. Serbov/orașul Chișinău”. Fiecare treaptă păstrează însemnul producătorului, al turnătoriei lui S. Serbov. Însemnele aplicate pe partea laterală a pieselor executate în acea vreme, confirmă administrarea de către arendatorii Mark/Moisei I. Gotlib (1862–1926), ulterior, și de A. Zingher. Desenul treptelor este strict, cu o ornamentație geometrică, formată din romburi stilizate, alungite pe orizontală, cercuri și semicercuri. Spațiul între trepte este decorat printr-un ornament specific turnătoriei lui Serbov, care face cunoscute obiectele: un rând de cercuri executate în volum, amplasate pe orizontală în formă de fagure. La etapa actuală, și aceasta piesă de interior se află în stare de degradare, necesitând restaurare artistică sau, după caz, confecționarea unor replici identice pieselor originale, pentru a se păstra autenticitatea întregii lucrări de metal [40, p. 97-110].

Decorarea acoperișului a fost o artă specială la hotarul secolelor XIX–XX, ornamentația oferind individualitate și personalitate clădirilor, elocvent în acest context fiind acoperișul actualului bloc al AMTAP din Chișinău, constituind pentru acele vremuri o lucrare admirabilă ca realizare artistică și tehnică. Fierarii și tinichigiii au folosit un variat repertoriu decorativ, explorând posibilitățile forjării, ciocnirii și cizelării metalului. Ca finalitate, se forma o frumoasă dantelă din metal, cu diverse elemente decorative forjate sau turnate (care erau ulterior asamblate), completate de aplice metalice. Elementele de înfrumusețare ale acoperișurilor în majoritatea cazurilor sunt remarcabile prin monumentalitatea lor și prin tratarea detaliilor decorative.

Concluzii: În anul 2018, emblematic pentru spațiul românesc, când s-a sărbătorit Centenarul de la Unirea Basarabiei cu România, Palatul Sfatului Țării (sediul AMTAP de pe str. A. Mateevici, nr. 111) a ajuns în atenția autorităților centrale, fiind inclusă în lista edificiilor prioritare pentru restaurare, în cadrul unui proiect transfrontalier, propunerea aparținând Ministerului Educației, Culturii și Cercetării al

Elemente decorative, fragment a) foto L.C., anul 2024; b) Schița arhitectului L. Dumitrașcu

Republicii Moldova și susținută financiar de autoritățile din Iași. Au trecut 5 ani, fără a avea o finalitate eficientă conform așteptărilor societății de pe ambele maluri ale Prutului. La 105 de la Unire, la 27 martie 2023, în Sala Unirii de la Chișinău a avut loc conferința științifică „Lecția de istorie și demnitate a anului 1918. Unde-s doi puterea crește”, participanții discutând despre învățămintele formulate la 105 ani de la Unirea Basarabiei cu România [41, p. 41-45]. Materialele conferinței au fost valorificate editorial în paginile revistei „Dialogica” [42].

Restaurarea clădirii și Sălii Unirii cu păstrarea originalității arhitecturii și elementelor de decor, ajunsă astăzi într-un stadiu avansat de degradare (ultima reparație fiind efectuată prin 2001), urma să fie o realizare frumoasă și apreciabilă pentru ca în finalitate să obținem o bijuterie arhitecturală după cum și se cuvine să fie unul dintre cele mai memorabile și valoroase edificii istorice din Basarabia.

La 1 decembrie 2022, la AMTAP a fost dat start campaniei „Uniți pentru Sala Unirii” de colectare a fondurilor pentru restaurarea încăperii din clădirea istorică [43], cele mai generoase donații nerambursabile pentru restaurarea Sălii Unirii fiind oferite, indiscutabil, de locuitorii orașului Buzău, acolo unde s-a născut Alexandru Marghiloman.

Restaurarea și reparația „Sălii Unirii” din blocul nr. 1 al Academiei de Muzică, Teatru și Arte Plastice, situată în str. Mateevici, nr. 111, mun. Chișinău au fost aprobate după dezbateri

constructive în ședințele Consiliului Național al Monumentelor Istorice de pe lângă Ministerul Culturii [44], proiectul fiind propus de arhitectul Leonid Dumitrașcu, cadru didactic la aceeași Academie.

Palatul Sfatului Țării și Sala Unirii, unde se țineau ședințele Sfatului Țării, poartă o încărcătură istorică de necontestat. Ideea restabilirii spațiului original al sălii, unde a fost votat actul istoric din 1918, este binevenită și ar permite punerea în valoare a unui prețios monument de istorie, artă și arhitectură, precum și de valoare memorialistică. Realizarea în practică a ideii restabilirii fostei Săli de festivități a instituției implică cercetarea atentă a monumentului: studiul capacității structurale/portante ale edificiului și a Sălii; lipsa impedimentelor de ordin structural ar permite înlăturarea elementelor străine, precum și va permite identificarea posibilelor elemente decorative ale spațiului original al sălii. În acest context au fost elaborate proiectul de consolidare parțială sau generală a edificiului, elaborată documentația necesară pentru proiectul de restaurare a designului original al Sălii Unirii.

În contextul valorificării monumentelor istorice și racordării la politicile europene de conservare, păstrare și promovare a patrimoniului cultural, mai ales în perspectiva integrării Republicii Moldova în Uniunea Europeană, clădirea-monument a Sfatului Țării și Sala Unirii au nevoie de restaurare/reparație urgentă, punându-se în valoare importanța Sălii Unirii din cadrul Palatului Sfatului Țării din Chișinău, unde

la 27 martie 1918 s-a votat Unirea Basarabiei cu România. Clădirea Gimnaziului nr. 3 pentru băieți din Chișinău, unde s-a întrunit Sfatul Țării, deopotrivă cu Sala Sinodală a Palatului Mitropolitan din Cernăuți și Sala Unirii din Alba-Iulia, sunt veritabile locuri remarcabile, dar și locuri ale memoriei, cu o impresionantă contribuție istorică, artistică, arhitecturală, didactică, astfel că patrimonializarea, conservarea și punerea în valoare a Sălii Unirii din Chișinău sunt o modalitate eficientă de a păstra via memoria deciziilor esențiale din istoria românilor.

Note și referințe bibliografice:

1. Condaticova, Liliana. *Edificii de patrimoniu din Chișinău ce au marcat destinul Basarabiei*. În: „100 de ani de la Unirea Basarabiei cu România. Rolul și contribuția lui Alexandru Marghiloman”. Volumul sesiunii internaționale de comunicări științifice. Buzău, 22-23 martie 2018. Buzău: Mad Linotype, 2018, p. 151-156.
2. La 2 decembrie 1917 Sfatul Țării a proclamat Basarabia Republică Democratică Moldovenească, iar la 24 ianuarie 1918 a votat independența ei.
3. Academia de Muzică, Teatru și Arte Plastice din Republica Moldova este succesoarea Conservatorului de Stat din Chișinău, fondat în anul 1940, și a instituțiilor de învățământ muzical, care și-au desfășurat activitatea la Chișinău începând cu anul 1919, când, la inițiativa lui George Enescu, a fost înființat conservatorul *Unirea*. În forma actuală, Academia de Muzică, Teatru și Arte Plastice a fost instituită în baza reorganizării Universității de Stat a Artelor (înființată prin comasarea Academiei de Muzică *Gavril Musicescu* și a Institutului de Stat al Artelor în 1999) la 1 septembrie 2002 [online]. [Accesat: 30.04.2024]. Disponibil pe Internet la adresa: https://aniversare.amtap.md/?-page_id=131
4. AMTAP – fostul Sediul al Sfatului Țării [online]. [Accesat: 30.04.2024]. Disponibil pe Internet la adresa: <https://artcor.md/tpost/83dmscb2b1-amtap-fostul-sediu-al-sfatului-rii>
5. Registrul monumentelor Republicii Moldova ocrotite de stat, aprobat prin Hotărârea Parlamentului nr. 1531/1993.
6. *Alexandru Marghiloman*, Note zilnice, vol. III și IV. Editura Institutului de Arte Grafice „M. Eminescu”, 1927.
7. Boldur, Alexandru V. *Unirea. Analiză psihologică a evenimentelor: 1918–1928*. Chișinău, 1928.
8. *Unirea Basarabiei și Bucovinei cu România 1917–1918. Documente*, antologie de Ion Calafeteanu și Viorica Moisuc. Chișinău, 1995.
9. Cojocaru, Gheorghe E. *Sfatul Țării. Itinerar*. Chișinău, 1998.
10. *Centenar. Sfatul Țării. 1917–2017*. Materialele conferinței științifice internaționale, Chișinău, 21 noiembrie 2017. Coord.: Gh. Cliveti, Ioan Bolovan, Gh. Cojocaru. Chișinău: LexonPrim, 2017.
11. Țicu, Octavian. *Drumul către Unire (VI): Ședința istorică din 27 martie/ 9 aprilie 1918*, [online]. [Accesat: 30.04.2024]. Disponibil pe Internet la adresa: <https://moldova.europalibera.org/a/29122430.html>
12. Petrencu, Anatol. *Alexandru Marghiloman și Unirea Basarabiei cu România: aspecte istoriografice*. În: „Dialogica”, 2022, nr. 1(S), p. 83-87.
13. Povestea, Anatol. *Deputații Sfatului Țării, care au votat unirea Basarabiei cu România, represați de regimul totalitar comunist*. În: „Dialogica”, 2023, nr. 1(S), p. 111-125.
14. *Unirea Basarabiei în imagini*, [online]. [Accesat: 30.04.2024]. Disponibil pe Internet la adresa: <https://mvu.ro/unirea-basarabiei-in-imagini/>; https://mvu.ro/category/basarabia_personalitati/; <https://mvu.ro/cum-s-a-unit-basarabia/>
15. *Monumentul Unirii* (proiect), Chișinău, [online]. [Accesat: 30.04.2024]. Disponibil pe Internet la adresa: <https://monumentul.blogspot.com/2013/11/unirii-proiect-chisinau.html>
16. Revista „Viața Basarabiei”, Octombrie 1938, nr. 10, Chișinău.
17. Condaticova, Liliana. *Clădirile Unirii – Palatul Mitropolitan din Cernăuți și clădirea Gimnaziului nr. 3 din Chișinău*. În: „Annales Universitatis Apulensis. Series Historica”, 2018, vol. 22, p. 261-285.
18. Hadei, Daniela. *MÂNDRIE. Ședințele Sfatului Țării au avut loc în sediul actual al Academiei de Muzică, Teatru și Arte Plastice, iar în prezent această clădire este neglijată de autorități*, [online]. [Accesat: 30.04.2024]. Disponibil pe Internet la adresa: <https://www.ziarulnational.md/cladirea-care-a-gazduit-sfatul-tarii/>
19. *Clădirea din Chișinău care a găzduit Sfatul Țării*, [online]. [Accesat: 15.02.2018]. Disponibil pe Internet la adresa: <https://orasulmeuchisinau.wordpress.com/2015/09/14/cladirea-din-chisinau-care-a-gazduit-sfatul-tarii/>
20. Boris Gangal (coordonator de proiect), Tamar Nesterov, Petru Starostenco, Eugenia Rîbalco, Rita Garconița ș.a. *Centrul istoric al Chișinăului la începutul sec. XXI. Repertoriul monumentelor de arhitectură*. Chișinău: ARC, 2010.
21. *Istoricul liceului „Al. Donici”*. În: „Unirea”, revista liceului de băieți nr. 3, martie 1933, nr. 1, anul I.
22. <https://www.timpul.md/articol/povestea-cladirii-in-care-s-a-facut-unirea-42427.html> [Accesat: 15.02.2018]
23. Cazacu, Nicolae. *Vizita regelui Ferdinand I în*

Basarabia (18–24 mai 1920). În: „Anuarul Catedrei de discipline socioumanistice”, 2009/2010, 2011, p. 25.

24. Xenofontov, Ion. *O instituție de învățământ elitistă: „Liceul țăranilor”*. În: „Perspectivele și Problemele Integrării în Spațiul European al Cercetării și Educației”, vol. X, Partea 2. Cahul: USC, 2023, p. 293-300.

25. Anuarul Facultății de Științe Agricole Chișinău/Universitatea Mihăileană Iași. Iași: Tipografia concesionară „Alexandru Terek”, 1936/1937, p. 63.

26. *Cronica școlară*. În: „Unirea”. Revista elevilor Liceului de Băieți nr. 3 „Alexandru Donici”, an. I, nr. 3, Chișinău, 1933, p. 46.

27. Miloiu, Silviu. *Cum ne raportăm la patrimoniul nostru istoric: clădirea Sfatului Țării de la Chișinău*, [online]. [Accesat: 15.02.2018]. Disponibil pe Internet la adresa: http://adevarul.ro/cultura/patrimoniu/cum-raportam-patrimoniul-istoric-cladirea-sfatului-Tarii-chisinau-1_5800bc915ab6550cb-88dc123/index.html

28. Șlapac, Mariana. *Contribuția femeilor arhitecte la dezvoltarea arhitectural-urbanistică a Chișinăului*. În: „Dialogica”, nr. 2, 2022, p. 47-57.

29. Nesterov, Tamara. *Monumentele de arhitectură din Chișinău – între autenticitate și improvizare postbelică*. În: „ARTA”. Chișinău, 2018, p. 58.

30. Dobrogean, L. *În memoria arhitectei Etti-Rosa Spirer*. În: „Vocea Bălțiului”, 10 (172), 7 martie 2008.

31. Nicoară, Marius-Adrian. *Aniversarea Unirii Basarabiei. Discursul rostit de Alexandru Marghiloman la banchetul de la Athenae Palace*. În: „Dialogica”, 2022, nr. 1 (S), p. 50-59.

32. *Note politice ale lui Alexandru Marghiloman*. Buzău, 2019, vol. I-IV, p. 187-189.

33. Rotaru, Jipa. *Apogeul carierei politice a lui Alexandru Marghiloman, o jumătate de an (martie-noiembrie 1918), prim-ministru al României*. În: „Dialogica”, 2023, nr. 1 (S), p. 26-33.

34. Ghibu, Onisifor. *Pe baricadele vieții: în Basarabia revoluționară (1917–1918). Amintiri*. Chișinău: Universitas, 1992.

35. Condraticova, Liliana. *Descoperind Chișinăul, pe urmele lui Alexandru Marghiloman*. În: „Dialogica”, 2022, nr. 1(S), p. 138-160.

36. Condraticova, Liliana. *Conferința științifică „Alexandru Marghiloman, artizan al Unirii Basarabiei cu România – un destin în istorie”*. În: „AKADEMOS”, 2022, nr. 2, p. 11-12.

37. Condraticova, Liliana. *Arta metalelor din Basarabia*. Chișinău, 2017, p. 303, p. 307.

38. Turnătoria din Chișinău, ulterior uzina mecanică și de turnare a fontei, aparținea lui Stepan Ivanovici Serbov (Ștefan Sârbu), era amplasată la Chișinău,

pe str. Nicolaevscaia, 237. Serbov a absolvit gimnaziul nr. 1 din Chișinău, după care și-a făcut studiile la Petersburg. A vizitat SUA și, influențat de rezultatele progresului tehnic de acolo, a decis deschiderea unei afaceri în Basarabia. Istoria uzinei a început la 6 iunie 1883, când conducerea guberniei Basarabia a aprobat proiectul primei întreprinderi de construcție a mașinilor din ținut – întreprinderea mecanică și de turnare a fontei. Prin 1890, întreprinderea a fost arendată de Mark/ Moisei I. Gotlib, care avea studii superioare în domeniul tehnicii obținute la München. După un stagiu în SUA, a revenit la Chișinău și a arendat uzina lui Serbov. Începând cu anul 1919, M. Gotlib a devenit proprietar al uzinei mecanice și de fontă. În perioada interbelică, turnătoria a fost împărțită în trei ateliere, în baza cărora în anul 1940 a fost fondată prima uzină de turnare a fontei din Basarabia. În 1944, în locul întreprinderii vechi a fost creată uzina mecanică, care, începând cu 1948, a purtat numele lui G. Cotovschi.

39. Condraticova, Liliana. *Piese de feronerie artistică lucrate de meșteri autohtoni la hotarul secolelor XIX–XX*. În: „AKADEMOS”, Chișinău, 2015, nr. 2, p. 152-156.

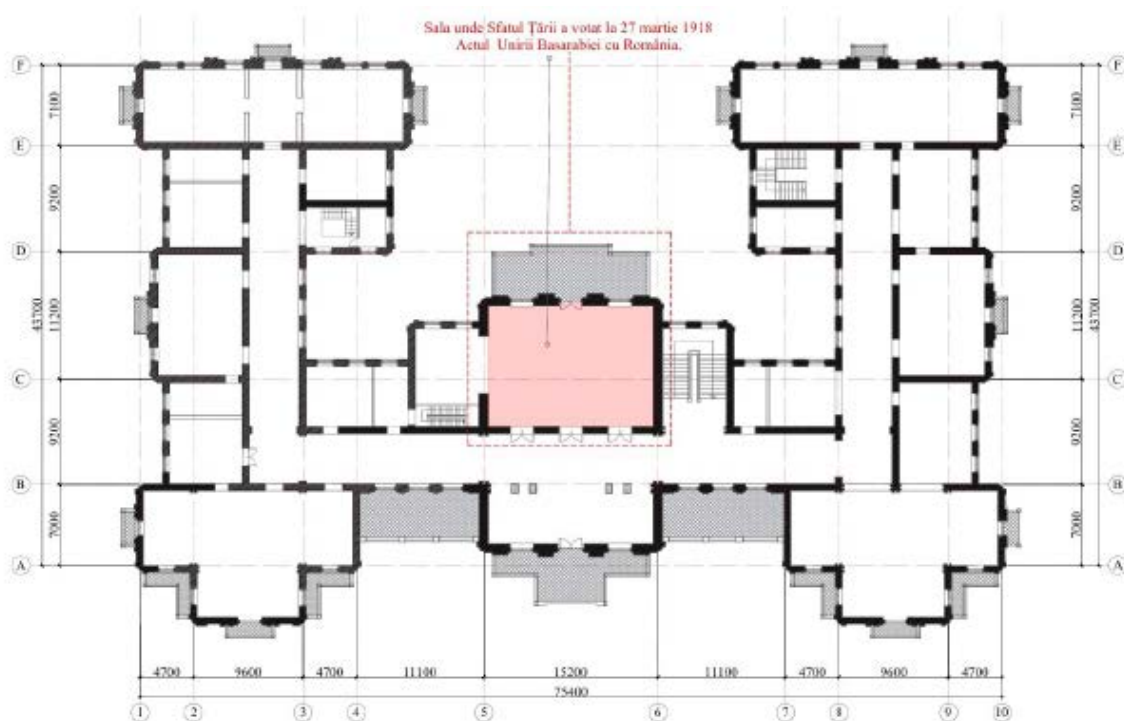
40. Condraticova, Liliana. *Piese de feronerie artistică din Basarabia lucrate la turnătoria lui S. Serbov*. În: „Ioan Neculce”, Buletinul Muzeului de Istorie a Moldovei, S.n., vol. XXII (Iași: Complexul Muzeal Național „Moldova „Iași”, 2016), p. 97-110.

41. Condraticova, Liliana. *„Astăzi am făcut istorie”. Lecție de onoare și demnitate la Chișinău pentru a comemora 105 ani de la Unirea Basarabiei cu România*. În: „Patrimoniul cultural de ieri – implicații în dezvoltarea societății durabile de mâine”, Ed. 8, 26-27 septembrie 2023, Chișinău. Iași – Chișinău – Lviv: 2023, Ediția 8, p. 41-45.

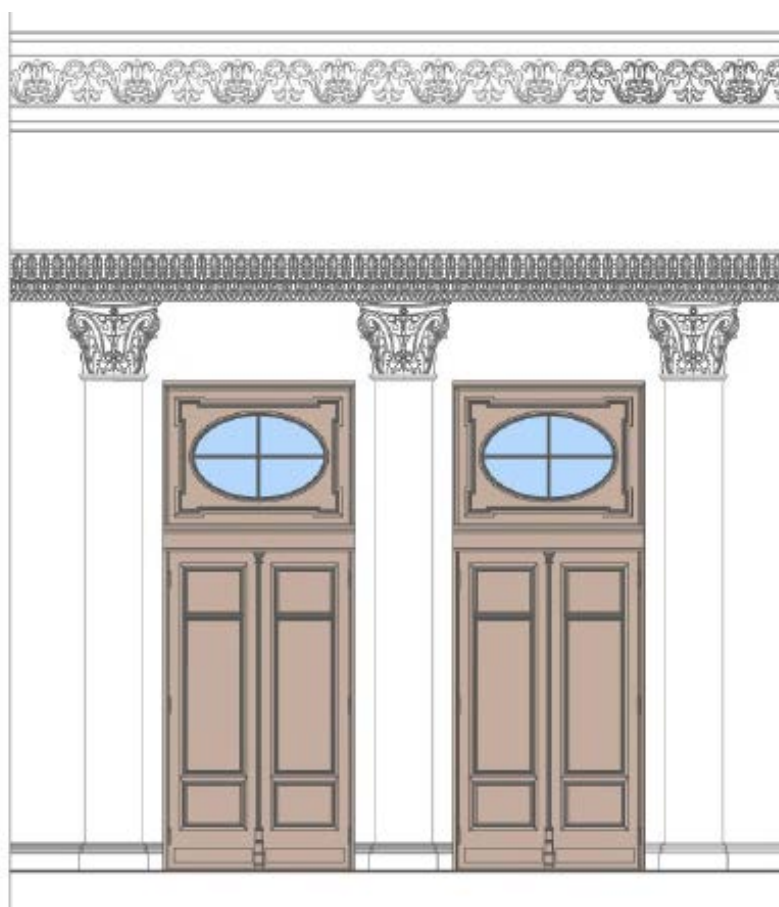
42. https://dialogica.asm.md/arhivarevistei/Dialogica/Dialogica_13_2023.pdf [Accesat: 15.05.2024]

43. Campania „Uniți pentru Sala Unirii” continuă cu o suită de evenimente, [online]. [Accesat: 15.05.2024]. Disponibil pe Internet la adresa: <https://moldova1.md/p/6136/campania-uniti-pentru-sala-unirii-continua-cu-o-suita-de-evenimente>

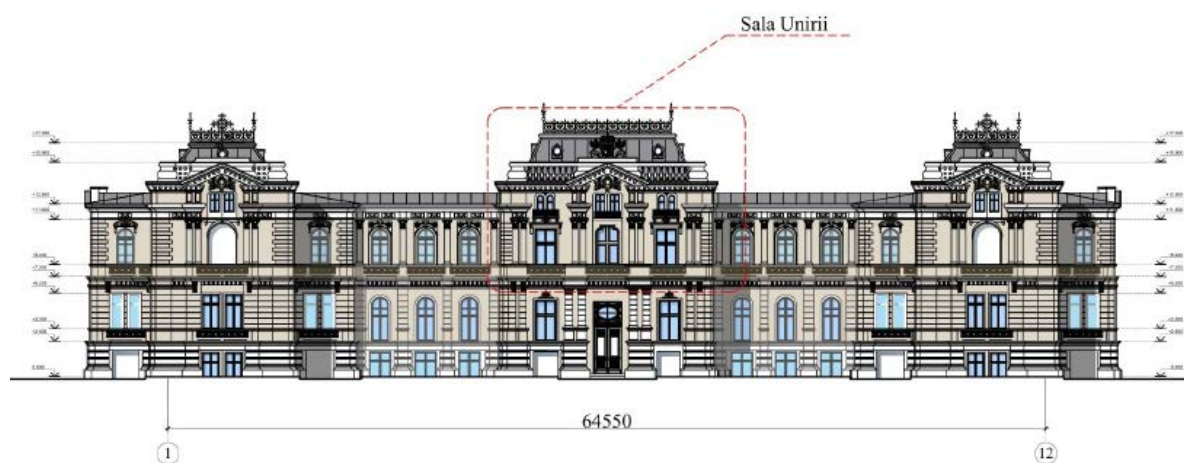
44. ORDINEA de ZI a ședinței CONSILIULUI NAȚIONAL al MONUMENTELOR ISTORICE nr. 08 din 24.05.2024, [online]. [Accesat: 15.05.2024]. Disponibil pe Internet la adresa: <https://mc.gov.md/sites/default/files/file-cloud/ord-zi-cnmi-8-24052024.pdf>; ORDINEA de ZI a ședinței CONSILIULUI NAȚIONAL al MONUMENTELOR ISTORICE nr. 10 din 02.07.2024, [online]. [Accesat: 15.05.2024]. Disponibil pe Internet la adresa: <https://www.mc.gov.md/sites/default/files/file-cloud/ord-zi-cnmi-10-02072024.pdf>

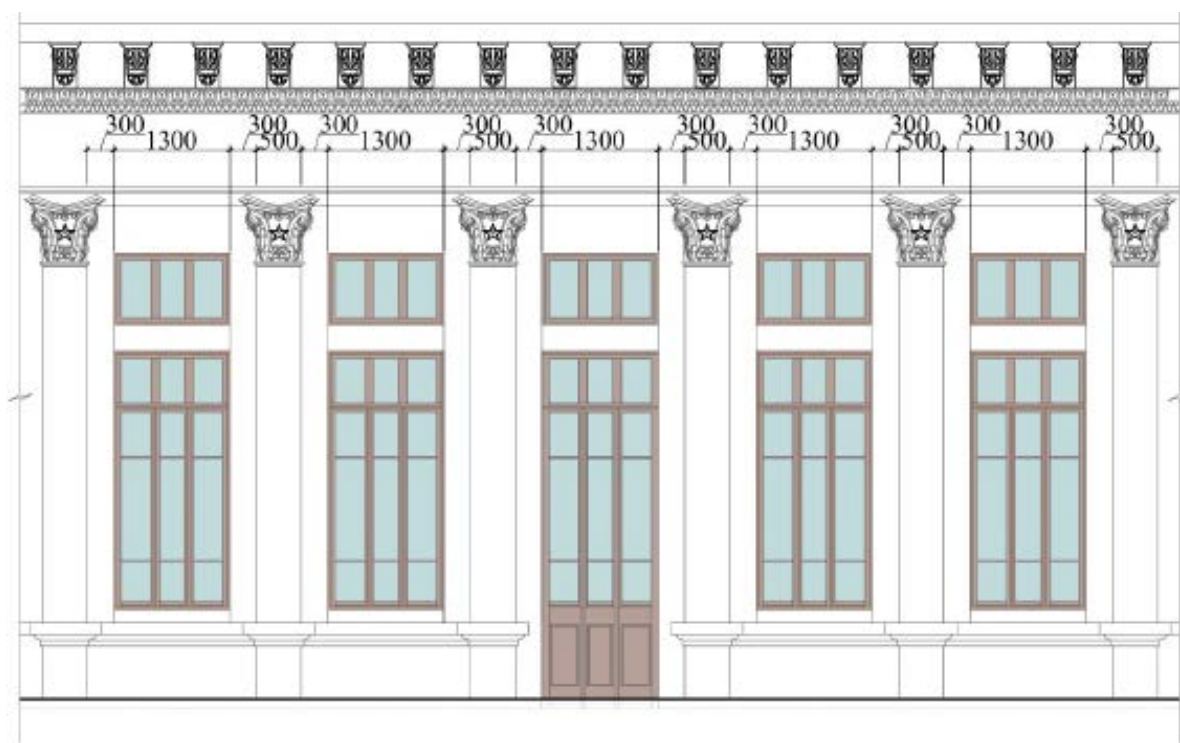
Sala Unirii, 1905, schița arhitectului L. Dumitrașcu

Schița ușii, arhitect L. Dumitrașcu

Fațada stradală cu indicarea locului Sălii Unirii, 1905. Schița arhitectului L. Dumitrașcu

Fațada principală existentă, schița arhitectului L. Dumitrașcu

Sala Unirii, 2024, până la reparație

Sala Unirii, 2024, în proces de reparație

UNIREA BASARABIEI CU ROMÂNIA ÎN PUBLICISTICA SCRITORILOR DIN INTERBELIC: O ABORDARE SOCIOCRTICĂ

Diana DEMENTIEVA

Doctor în filologie, cercetător științific superior, Universitatea de Stat din Moldova. Domenii de preocupare: literatura română; teoria, istoria și critica literară; teoria lecturii; folclor contemporan; legende urbane. Cărți publicate: *Caleidoscopul lecturii: Principalele direcții ale teoriei lecturii din secolul al XX-lea* (Chișinău: Tipografia centrală, 2021); *Critica orientată către cititor*, în: Aliona Grati, Elisaveta Iovu, Oxana Popa, Diana Dementieva, Rodica Gotca. *Opera literară ca dialog și relație. Noi modele critice: Dialogica, Imagologia, Sociocritica, Critica orientată către cititor, Ergocritica* (Chișinău: Știința, 2021); *Chișinău. Cultura promovării orașului*, monografie colectivă, coord.: Aliona Grati, Diana Dementieva (Chișinău: Știința, 2023).

Unirea Basarabiei cu România în publicistica scriitorilor din interbelic: o abordare sociocritică

Rezumat: Unirea Basarabiei cu România din 1918 a avut un impact profund asupra identității și conștiinței naționale a românilor, dar și asupra contextului socio-politic al vremii. Atmosfera morală din societate a determinat formarea unui discurs social dominant, ale cărui mărci expresive au fost concretizate în publicistica vremii. Publicistica scriitorilor din interbelic, ca document al epocii, este un exemplu relevant al modului în care evenimentele sociale și politice sunt reflectate în limbaj, influențând percepțiile colective. Textele publicate în ziarele timpului nu sunt doar simple relatări ale unor fapte, ci și construcții ideologice care servesc anumite interese sociale sau politice, formând un discurs de influență. Studiul acestor texte din perspectiva sociocriticii presupune o înțelegere profundă a modalității în care structurile de putere, normele culturale și economice, precum și relațiile dintre diferitele grupuri sociale sunt reflectate și mediate prin limbaj. Metoda sociocriticii permite identificarea unor tipare de comportament, ideologii sau valori ce se regăsesc în textul publicistic și care pot deveni indicii ale unor schimbări în mentalitatea publică sau ale unor procese sociale semnificative. Analiza textelor publicate în Basarabia și România relevă existența mai multor „câmpuri sociale” (cel bucureștean, chișinăuian, bălțean, ieșean ș.a.), în care discursurile despre Unire comportă, în general, aceeași ideologie, viziune, aspirație, atitudine etică, totodată, se diferențiază prin aspecte particulare.

Cuvinte-cheie: Unirea Basarabiei cu România, publicistică, scriitori, abordare sociocritică, câmp social, socialitate, ideologie, discurs.

The Union of Bessarabia with Romania in the Interwar Writers' Publications: a Sociocritical Approach

Abstract: The Union of Bessarabia with Romania in 1918 had a profound impact on the identity and national consciousness of Romanians, but also on the socio-political context of the time. The moral atmosphere in society led to the formation of a dominant social discourse, whose expressive marks were concretized in the publishing of the time. The publications of inter-war writers, as a document of the period, is a relevant example of how social and political events are reflected in language, influencing collective perceptions. The texts published in the newspapers of the time are not merely simple accounts of facts, but also ideological constructions serving certain social or political interests, forming an influential discourse. The study of these texts from a sociocritical perspective requires a deep understanding of how power structures, cultural and economic norms, and the relationships between different social groups are reflected and mediated through language. The method of sociocriticism makes it possible to identify patterns of behavior, ideologies or values that can be found in the publicistic text and that may become indicative of changes in public mentality or significant social processes. The analysis of the texts published in Bessarabia and Romania reveals the existence of several "social fields" (the Bucharest, Chișinău, Bălți, Iași, etc.), in which the discourses about the Union generally include the same ideology, vision, aspiration, ethical attitude, but at the same time they differ in particular aspects.

Keywords: The Union of Bessarabia with Romania, press, writers, sociocritical approach, social field, sociality, ideology, discourse.

Unirea Basarabiei cu România de la 27 martie 1918 este considerată unul dintre cele mai importante evenimente din istoria națională a României, având un impact semnificativ asupra conștiinței colective a românilor din întreaga lume. În perioada interbelică, scriitorii au fost profund implicați în procesul de consolidare a Unirii. Reflectând în scrierile lor noile realități sociale ce decurgeau din integrarea Basarabiei în cadrul statului român, aceștia au contribuit la formarea unui discurs social dominant. Consolidarea acestei „doxei” (voce/discurs) a definitivat procesul de amalgamare a opiniilor din societate și a impulsionat realizarea Unirii. Publicistica din această perioadă a fost un instrument esențial de formare și mobilizare a opiniei publice, întrucât autorii nu s-au limitat la o simplă evocare a evenimentelor, ci au constituit un teren fertil pentru reflecții politice, identitare și culturale – o componentă necesară într-o conjunctură în care statul român era în plină modernizare și reorganizare, iar ideologiile politice extremiste își făceau apariția.

Actul Unirii se definește nu doar prin dimensiunea sa politică și socială. „Când acționează caracterul național și împrejurările ambiante, ele nu operează pe o *tabula rasa*, ci pe o *tabula* asupra căreia s-a imprimat urme” [1, p. 262]. Unirea, la fel, încununează un ansamblu complex de metamorfoze care au avut loc în perioada interbelică la nivel global. În perioadă respectivă a existat o concepție dominantă, un model ideal al omului, această idee creatoare și universală s-a manifestat în întregul câmp al acțiunii și al gândirii. De fapt, fiecare epocă este marcată de o anumită convingere asupra lumii, treptat, această forma de spirit a unei idei dominante este depășită când apare altă formă de spirit, altă idee. „Pentru spațiul de cultură și civilizație europeană în ansamblu, anul 1918 a însemnat nu numai sfârșitul Primului Război Mondial, cu nemaiîntâlnitele până atunci jertfe umane și distrugerii materiale, ci și, totodată, triumful unui nou principiu, al celui național, de organizare a statelor pe continentul european. Prin victoria puterilor democrate euroatlantice, prin luptele proprii ale națiunilor cucerite și

subjugate de secole, anul 1918 a adus libertatea și unitatea națională de stat pentru 115 milioane de locuitori din Europa Centrală și de Sud-Est, consfințită de geopolitica Sistemului de la Versailles, profund democratic și înnoitor” [2, p. 5].

Această conjunctură politică a dictat nu doar subiectele abordate în ziarele vremii, ci și structura narativă a publicațiilor, natura limbajului, relația dintre autor/scriitor și receptor/societate. S-a profilat astfel un discurs publicistic tipic, care, prin configurația și tematica sa, a contribuit el însuși la înfăptuirea Unirii. În acest context, se impune analiza procesului prin care faptele sociale sunt transpuse în cele de limbaj, în care realitățile sociale și politice sunt interpretate, filtrate și exprimate printr-un sistem de semne care reflectă nu doar faptele în sine, ci și intențiile, valorile, perspectivele dominante ale perioadei. Transpunerea respectivă nu este un simplu act de comunicare, ci o formă de negociere a sensurilor, în care limbajul devine un instrument de influență și de modelare a percepției publice.

Există mai multe posibilități de a aborda textul literar, așa cum demonstrează autoarele monografiei *Opera literară ca dialog și relație: Noi modele critice: dialogica, imagologia, socio-critica, critica orientată către cititor, ergocritica* (Chișinău: Știința, 2021) [3]. Modelele critice propuse se bazează pe principiile dialogismului. „Conceptul estetic bahtinian de «structură dialogică» a operei literare a constituit o rădăcină teoretică pe care s-au alțuit mai multe cercetări asupra literaturii mai noi” [4, p. 105].

De exemplu, sociologia literaturii consideră fenomenul literar un produs social, adică îl analizează în funcție de condițiile sale de producție și receptare. În demersul dat însă se apelează la metodologia sociocriticii, o disciplină care vede literatura ca un obiect al analizei, ca un produs al unei realități sociale și ideologice pe care o reflectă sau o provoacă, concentrându-se pe structurile sociale din cadrul textului. „Sociocritica... deși se inspiră din sociologia literaturii, spre deosebire de aceasta, nu este preocupată doar de influența mediului social asupra operei, ci și de tehnicile care asigură

transformarea faptelor sociale în fapte de limbaj” [5, p. 86].

Așadar, sociocritica nu se rezumă doar la analiza temelor abordate în textul literar, ci se axează pe studierea actanților, a limbajului, a structurilor narative, pentru a identifica modalitatea în care acestea reflectă realitățile sociale. Cercetarea se concentrează asupra relației dintre individ și colectivitate, adică între agentul literar și societatea în care acesta trăiește. Având în vedere scopul demersului de față, o analiză din perspectiva sociocriticii va demonstra că publicistica este un spațiu în care se negociază sensurile sociale și politice, în care scriitorii răspund la provocările timpului lor, dar și în care se construiesc identități colective sau se contestă norme sociale. Sociologul Pierre Zima, de asemenea, notează că, „spre deosebire de metodele existente în sociologia literaturii, care se orientează spre aspecte tematice sau *ideale* ale *operei*, sociologia textului se interesează de problema cunoașterii, de modul în care problemele sociale și interesele grupului se articulează în planul semantic, sintactic și narativ” [6, p. 9].

Sociocritica se aliniază teoriei intertextualității, având ca obiect principal intertextul social. Procesul prin care se trece de la faptele sociale la cele de limbaj presupune o traducere a realităților istorice și sociale într-un sistem simbolic, un limbaj care poate adopta diverse forme și semnificații. Folosindu-se de un instrumentar teoretico-metodologic specific criticii literare, sociocritica analizează ideologia textului, identifică reprezentările sociale la nivelul textului, studiază relațiile de putere între actanții intrași și extratextuali, decodează semnificațiile din interiorul textului, interpretează simbolurile și relațiile sociale proiectate în structura narativă și stilistică a textului.

În contextul studiului dat, utilizarea termenului „discurs” devine mai adecvată decât a noțiunii de „text”, întrucât „discursul” reflectă o dimensiune mai complexă, dinamică și interactivă a fenomenului analizat. Textul publicistic nu poate fi considerat un text literar-artistic propriu-zis, al cărui scop este în esență estetic.

Primul are misiunea de a informa, analiza sau influența opinia publică asupra unui subiect de actualitate.

Au avut loc numeroase dezbateri în jurul utilizării noțiunilor de „text” și „discurs” ca obiecte de studiu în cadrul sociocriticii. Școala de la Montréal a promovat ideea că discursul social constituie o componentă esențială a sociocriticii. Discursul, conform definiției lui Marc Angenot, include tot ceea ce se vorbește și se scrie într-o societate, acoperind atât comunicarea publică, cât și cea din media [6, p. 84-85]. Se înțelege că „discursul” vizează un concept mai larg, care nu se limitează doar la textul propriu-zis, ci include și contextul său de producție, recepție și interpretare. Acesta include autorul, cititorul, instituțiile culturale, dar și realitățile sociale și politice în care se află. În acest sens, discursul nu este doar produsul unei scrieri literare, ci include și semnificațiile sociale, ideologice și politice care sunt create și perpetuate prin limbajul folosit.

Prin urmare, textul publicistic din perioada interbelică este un construct al cărui specific constă în modul său de a reacționa la discursurile sociale despre Unire pe care le-a absorbit și le-a transformat, deoarece rolul literaturii „nu este de a propaga idei, nici de a descrie fidel realitatea, ci să critice și să transforme realitatea, descriind-o” [7, p. 91]. După Hippolyte Taine, istoria s-a transformat prin studiul literaturilor: „În această privință – afirmă filosoful francez – un poem de seamă, un roman frumos, confesiunile unui om superior sunt mai instructive decât o sumedenie de istorici și de istorii; aș da cincizeci de volume de documente și o sută de volume de hârtii diplomatice pentru memoriile lui Cellini, pentru scrisoarea sfântului Paul, pentru conversațiile de la masa lui Luther sau pentru comediile lui Aristotel. În această constantă importanța operelor literare, sunt utile pentru că sunt frumoase; utilitatea lor crește o dată cu desăvârșirea lor... Cu cât o carte notează sentimente mai importante, cu atât e mai sus situată în literatură; căci un scriitor adună în jurul său simpatiile unui secol întreg și al unei

națiuni întregi... De aceea printre documentele care ne readuc în fața ochilor sentimentele generațiilor trecute, cel mai de seamă e fără îndoială literatura... Constituțiile, religiile nu pot înfățișa viața spirituală... Deci prin studiul literaturilor vom putea alcătui istoria morală” [1, p. 270]. Considerând publicistica o formă de literatură, articolele de presă din perioada interbelică arată modul în care oamenii au simțit și gândit în acele vremuri, pentru că modurile de a simți și gândi sunt legate de cele mai importante evenimente. „S-a descoperit că opera literară nu este un simplu joc al imaginației, capriciul izolat al unei minți înfierbântate, ci copia moravurilor înconjurătoare și semnul unei stări de spirit” [1, p. 247]. Deci, dacă literatura nu imită, ci recrează realitatea, atunci, în mod indubitabil, Unirea este o operă realizată, iar dincolo de acest text se citește „individul lăuntric” caracteristic perioadei respective.

Mulți scriitori din perioada interbelică au fost influențați de valul naționalist care traversa Europa după Primul Război Mondial. În România, acest naționalism era puternic ancorat în dorința de a recupera teritoriile istorice și de a construi un stat unitar național. Publicistica interbelică românească a fost marcată de un discurs naționalist care prezenta Unirea Basarabiei cu România ca pe o împlinire a destinului național. Scriitori precum Tudor Arghezi, George Călinescu sau Ion Pillat au susținut în scrierile lor necesitatea consolidării unității naționale și integrarea Basarabiei în România, văzând în aceasta o afirmare a unui ideal național istoric. În lucrările lor, Unirea era nu doar un act politic, ci o expresie a unei forțe colective, a unui destin național care se împlinea după secole de diviziune. Alți scriitori, în special cei cu viziuni mai critice față de structurile politice existente sau față de procesul de modernizare a statului român, au pus în discuție probleme importante cu privire la integrarea reală a Basarabiei în România. Scriitori ca Liviu Rebreanu sau Camil Petrescu au subliniat dificultățile economice și sociale cu care se confrunta Basarabia, iar unii dintre aceștia au criticat lentoarea procesului de

integrare a regiunii în viața politică și culturală a României. Problema etniilor, a diversității religioase și a lipsei infrastructurii moderne erau teme recurente în publicistica acestor autori.

Analiza sociocritică a acestor texte poate releva nu doar felul în care contextul social, ideologic și istoric a influențat discursul scriitorilor, dar, mai ales, modul în care publicistica vremii, fiind principala sursă de informare în epoca respectivă, a contribuit la formarea unui discurs național și, în cele din urmă, la realizarea Unirii. Istoricii Marius Diaconescu și Andrei Florin Sora, prin Antologia *Ziarele românești despre Unirea Basarabiei, Bucovinei și Transilvaniei*, aduc dovezi clare că, fără implicarea presei, Unirea nu ar fi fost posibilă. Presa – carte trebuie privită doar în ansamblul ei, susțin antologiștii –, a implantat în conștiința românilor ideea unei Români Mari, iar ulterior a continuat să o susțină și s-o promoveze [8]. Rolul presei ca formator și catalizator al opiniei publice în realizarea Unirii se confirmă și prin analiza celor 200 de texte antologate de către Diana Vrabie în volumul *Unirea din 1918 în presa din regiunea Moldovei (Basarabia)* [2]. Articolele au fost selectate din ziarele apărute în Basarabia între anii 1917–1918.

Socialitatea publicisticii din interbelic se individualizează prin reflectarea tuturor problemelor, aspectelor, realităților politice și sociale legate de înfăptuirea Unirii. Studiul textelor publicate de scriitorii din cele două „medii sociale” (Basarabia și România) relevă existența mai multor câmpuri sociale (cel bucureștean, chișinăuian, bălțean ș.a.), în care discursurile despre Unire comportă, pe de o parte, aceleași viziuni, aspirații, atitudini etice, iar pe de altă parte se individualizează prin subiectele abordate și natura mesajelor ideologice.

În general, publicistica din România a evidențiat în mod predominant entuziasmul și bucuria asociate cu Unirea din 1918, subliniind realizările istorice și importanța evenimentului pentru întregirea națională. De exemplu, fragmentul din *Impresii din Basarabia* de Ion C. Teodorescu sugerează cum un asemenea eveni-

ment istoric are puterea de a perturba ordinea socială și mentalitatea colectivă a unei națiuni. Emoțiile puternice descrise de narator reflectă impactul profund pe care astfel de evenimente îl pot avea asupra individului și societății în ansamblu. Națiunea română, în acest context, este prezentată ca fiind prinsă într-o tensiune între euforia unirii și incertitudinea față de viitor:

„Lumina” (București), An. II, nr. 425 și 433, 5 și 13 nov. 1918, pp. 1-2

V-amintiți, voi cititori bucureșteni, ce s-a petrecut în sufletele și-n mințile tuturor când, prin aprilie 1918, negrul cer al vieții noastre cele ticăloase a fost brăzdat de știrea că „Republica moldovenească s-a unit cu România”? Eu unul vă mărturisesc că mi-am simțit inima tresărind ca zbuciumată de un curent electric și capul învârtindu-se de amețelă. Uluit mi-am cuprins pieptul cu o mână și fruntea cu cealaltă, înțelegând atunci pentru întâia oară cum e cu puțință ca bucuria să te ucidă sau să te înnebunească. [9, p. 23]

În alt context, venirea armatei române în Basarabia este prezentată ca o acțiune de eliberare:

„România” (Iași), An. II, nr. 330, 31 ian. 1918, p. 2

Ziua de 24 ianuarie la Chișinău (Mihail Sadoveanu)

Acum câteva zile chiar, în capitala Basarabiei stăpânea teroarea. Domnia soldaților anarhiei era tot așa de cruntă ca și vechiul țarism. Și, deodată, s-a făcut lumină. Hotarul Prutului s-a deschis. Oastea românească a străbătut dincoace, aducând liniștea. Lumea a răsuflat, ca după un vis rău. Și-acum pretutindeni trec oameni cu fețele luminate spre neconținutul zvon al armăii. [9, p. 17]

Fragmentul sugerează o percepție de salvare dintr-o stare de teroare și anarhie, asociată cu opresiunea țaristă. Armata română este înfățișată ca agent al unui bine moral și al unei ordini drepte, care aduce eliberarea. Rolul elogiului este

dublu: pe de o parte, acesta slăvește intervenția soldaților români ca un act salvator, care aduce stabilitate și ordine în regiune; pe de altă parte, contribuie la construirea unei imagini pozitive a Unirii și la promovarea unui discurs naționalist care subliniază beneficiile acesteia pentru Basarabia și pentru întreaga națiune română.

În acea perioadă, călătoriile în Basarabia devin din ce în ce mai frecvente, multe dintre publicații prezintă secvențe din jurnalele de călătorie ale vizitatorilor. Interacționând cu un câmp social diferit, autorii reflectă inconștient discursul pe care-l implică acest câmp, determinat de o perioadă de tranziție și interacțiune culturală. Analizând impresiile de călătorie, se poate observa cum s-a construit imaginea acestei regiuni în conștiința colectivă a românilor de peste Prut. Acest tip de narațiune poate fi analizat și ca un produs al raporturilor de putere, în care reprezentările externe contribuie la formarea unui anumit tip de discurs despre identitatea basarabeană.

Fragmentul următor relevă coexistența mai multor câmpuri sociale:

„Lumina” (București), An. II, nr. 301, 4 iul. 1918, p. 1

***Impresii din Basarabia

Spre Chișinău – Prutul – Zi de târg la Ungheni

În Unghenii din stânga Prutului e zi de târg. Târgule mare. Sute și sute de care și căruțe, sute de țărani și țărance, vând și cumpără. Portul rusesc s-a impus mai ales la bărbați, deși sub acest port recunoști lesne tipul moldovenesc. [9, p. 20-21]

Basarabia a suportat influența diferitor medii sociale: o perioadă s-a aflat sub stăpânirea Imperiului Țarist, apoi, după Revoluție, a urmat un proces de readaptare culturală și politică. Influența Imperiului Rus asupra locuitorilor din Basarabia era evidentă. Secvența „portul rusesc s-a impus” semnaleză subjugarea culturală a populației moldovenești. Chiar dacă portul rusesc este predominant, tipul „moldovenesc” nu dispăre complet, este recognoscibil și coexistă, ceea ce sugerează un proces de sinteză sau o for-

mă de rezistență culturală. Această secvență și alte texte similare subliniază ideea că identitatea locală a fost mereu negociată și definită în fața influențelor externe.

Impresiile de călătorie reflectă inclusiv probleme de ordin socio-economic, de infrastructură ș.a.:

„Lumina” (București), An. II, nr. 425 și 433, 5 și 13 nov. 1918, p. 1 și 12

De la Bălți la Chișinău (Povestea unei călătorii), (Luca)

După cinci ore de chin, iată-mă ajuns la Chișinău! Răsuflu adânc și mă îndrept vesel spre ieșire. Afară plouă mereu și niciun birjar care să-mi ducă în oraș bagajele și trupul obosit și re-begit de frig. Îmi ajută un soldat român, nu știu bine: din milă pentru mine sau de nevoie pentru el. [10, p. 69]

Lipsa mijloacelor de transport rapide sau confortabile este un indicator al dificultăților zilnice trăite de oameni, dar și al instabilității infrastructurii în Basarabia, mai ales după schimbarea regimului politic. Faptul că nu există „birjar care să-mi ducă în oraș bagajele” subliniază nu doar lipsa de facilități, ci și o anumită izolare socială și geografică a regiunii, care, în acea perioadă, era încă în proces de integrare în România.

Alte publicații iau forma unor rapoarte din teritoriu privind evenimentele legate de realizarea Unirii. După semnarea actului, ziarele vor publica activ materiale care reflectă procesul de integrare a Basarabiei.

„România” (Iași), An. I, nr. 308, 18.01.1918, p. 2

***Correspondență din Bălți (Basarabia)

Mișcarea fraților noștri basarabeni se accentuează tot mai puternic. După cursurile de limbă română, care s-au ținut astă-vară la Chișinău pentru învățătorii moldoveni, s-au ținut în luna Octomvrie trei cursuri nouă la Chișinău, Bălți și Soroca. (...)

Dragostea de limbă, istoria și literatura românească e foarte mare în învățători. Din nefericire nu sunt nici cărți, care să poată fi răspân-

dite între acești luminători ai satului, dornici de carte românească. (...) [10, p. 49]

După semnarea Declarației de Unire, orașul Chișinău a cunoscut o serie de schimbări semnificative atât din punct de vedere politic, cât și social, cultural și economic. Aceste schimbări reflectă tranziția regiunii de la un teritoriu aflat sub dominația Imperiului Rus la unul parte integrantă a României Mari. Autoritățile române au preluat controlul asupra regiunii și au început procesul de integrare a Basarabiei în structurile administrative și politice ale României. Chișinău a devenit un centru administrativ important, iar guvernul român a înființat diverse instituții care să faciliteze integrarea regiunii, printre care: școli, spitale și birouri administrative.

„Viața Românească” (București), An. XIII, nr. 8, august, 1921, p. 264-280

Chișinăul (Petre Cazacu)

Peste drum de reședința Corpului de armată este teatrul și clubul orașului. Clădirile nu sunt nici frumoase, nici impozante. Interesant însă e cercul, – un fel de Jokey-club al Chișinăului, altădată club englezesc, apoi cerc al nobilimii, acum pur și simplu club. Este interesantă și evoluția lui internă în ultimii ani.

La începutul anului 1917 sălile lui erau pline de demnitari localnici și veniți de aiurea, de funcționari în uniforme, de militari; intrarea muritorilor comuni era dacă nu imposibilă, totuși grea. La sfârșitul aceluiași an, sălile clubului erau cercetate de orice soldat și lucrător. Cătarău, pe atunci șef de garnizoană, venea și el să controleze publicul, să vâneze burjuii. La începutul anului 1918 încep să reapară la club vechii membri și Români. Raporturile bune s-au stabilit repede. Aici s-a sărbătorit la 24 Ianuarie 1918 proclamarea republicii moldovenești și la 27 Martie unirea. Acum, peste jumătate din membrii clubului și direcției lui sunt români din regat, magistrați, ofițeri, funcționari, profesori; nu mai vezi uniforme militare și civile rusești: unirea, atât la mesele de mâncare din sufragerie, cât și la biliard, poker, maus, bridj, este deplină; chiar biblioteca are cărți românești și aproape toate ziarele. [9, p. 74-75]

În căutarea unei societăți mai bune, basarabienii relaționează în totalitate cu această nouă lume și se integrează în ea. Deziluzionați în societatea de sub dominația țaristă, încep să cunoască alte realități. Urmează un proces de adaptare la o nouă societate cu un viitor optimist.

Această atmosferă morală a determinat formarea unui discurs social dominant, ale cărui mărci expresive au fost concretizate în presa din regiune. În Basarabia anilor 1917–1918 apar mai multe ziare care au contribuit la promovarea spiritului național (*Cuvânt Moldovenesc, Ardealul, Luminătorul, Soldatul Moldovan, România Nouă, Sfatul Țării, Școala Moldovenească, Basarabia* ș.a.).

În general, publicistica din Basarabia atestă aceleași mărci discursive ca și presa de peste Prut. Repertoriu lexical și tehnicile utilizate de către narator urmăresc același scop: prezentarea Unirii ca pe un act de mare însemnătate și strictă necesitate, subliniind nu doar importanța istorică a acestui eveniment, ci și valorile naționale, spiritul de unitate și sacrificiile necesare pentru realizarea acestui ideal. Discursul dominant este structurat într-un mod care reflectă grandiozitatea momentului. Printr-un limbaj încărcat de semnificații și printr-o construcție narativă atent planificată – cu utilizarea repetițiilor, a contrastelor, a descrierilor detaliate –, naratorul reînvie în mintea cititorului sentimentul de mândrie națională.

Totodată, ziarele din Basarabia au reflectat și ambiguitatea, provocările asociate cu procesul de unificare, datorită diversității de opinii și sentimente din regiune. De asemenea, au analizat impactul social, economic și cultural al Unirii asupra comunităților locale. Printre problemele specifice de integrare se numără: lupta pentru autonomia Basarabiei în domeniile administrativ, economic, cultural; alegerea puterii supreme în ținut – Sfatul Țării; introducerea limbii materne a populației majoritare din Basarabia ca limbă oficială în administrație și justiție, ca limbă de predare în școală și în serviciul religios în biserică ș.a.

La o primă etapă, erau frecvent publicate apeluri la implicarea activă în procesul de con-

știentizare și schimbare socială. Impresionează amploarea campaniei de presă desfășurată activ în perioada din jurul anului 1917 și până în 1918, al cărei scop a fost pe deplin atins: mobilizarea populației din Basarabia și realizarea Unirii. Acest demers publicistic, privind formarea conștiinței naționale, a fost unul complex și s-a desfășurat pe multiple fronturi – politic, educațional, religios și social.

„Cuvânt Moldovenesc”, Chișinău, anul IV, nr. 21, 12.03.1917, p. 1

Noi despre noi înșine

Aceasta ni este părerea despre purtarea gazetei și acesta ni este și răspunsul la nedumerirea celor nerăbdători, cari ar vrea, ca noi mereu să strigăm despre interesele naționale ale neamului nostru. Noi credem, că strigătele noastre nu vor fi luate în samă, câtă vreme norodul nostru nu va fi în stare să le sprijine. Iar pentru aceasta, norodul trebuie trezit la viață, trebuie luminat și povățuit cu cuvântul de bine și numai atunci ne vom putea sprijini pe el. Atunci el singur, poate, își va rădica glasul pentru interesele sale naționale, și, firește, că aceasta va fi mult mai cu folos pentru neamul nostru. [2, p. 17-18]

În textele de tipul celui de mai sus, *Noi despre noi înșine*, se transmite ideea că strigătele pentru interesele naționale nu vor avea impact decât atunci când „norodul nostru” va fi pregătit să sprijine aceste revendicări. Repetarea verbului „trebuie” subliniază necesitatea acțiunii imediate și a unei transformări de fond a societății. Se face apel la o responsabilitate comună de a „luminat și povățuit cu cuvântul de bine”, subliniind că succesul revendicărilor naționale nu depinde doar de forța retoricii, ci de pregătirea și mobilizarea reală a poporului.

Imperativul colectiv este o tehnică frecvent utilizată în discursurile de antrenare socială, prin care se subliniază necesitatea unui efort comun:

Cuvânt Moldovenesc, Chișinău, anul IV, nr. 23, 19.03.1917, p. 1

Să voim

Dar va trebui pentru aceasta să ostenim cu toții, ca prefacerea să se desăvârșească și să se sta-

tornicească temeinic. Datori sântem să dăm ocârmuirei de azi ascultarea și sprijinul nostru. Iar când se vor face alegerile în Adunarea întemeietoare și când a fi să se croiască noul aşăzământ obştesc, nu alţii vor avea sarcina să se străduiască pentru drepturile noastre, ci noi înşine. De aceea umăr la umăr cu toate popoarele împărăţiei și cu credință în Dumnezeu – înainte! [2, p. 18-19]

Tensiunea momentului i-a determinat pe unii scriitori să apeleze la un limbaj insistent, de urgență.

De exemplu, avertismentul lui Onisifor Ghibu „Acum ori nicio dată!” subliniază consecințele grave ale inactivității sau amânării unei acțiuni esențiale într-un moment crucial al istoriei: dacă nu se acționează acum, oportunitatea se va pierde pentru totdeauna, iar rezultatul ar putea fi irecuperabil:

„Cuvânt Moldovenesc”, Chișinău, anul IV, nr. 25, 26.03.1917, p. 2

Acum ori nici odată (Onisifor Ghibu)

Moldovenilor! Ne aflăm în împrejurări, în cari pân acum nu ne-am văzut nici odată. Ni se face nouă un eczamen, (...) Înaintea revoluției noi eram ocârmuiți de alții. Și cât de rău eram ocârmuiți, dar totuși ne-am desprins în toate să ne lăsăm în nădejdea ocârmuitorilor. Singuri nu făceam pentru noi aproape nimica.

Acuma însă stăpânirea nouă a mărturisit, că pentru stăpânire, chiar cât de bine ar fi alcătuită, îi peste puțină a îngriji de toate și pentru toți. Ea s-a pus pe a orându-i bine poșta, drumurile de fer, viața economică și financiară din Rusia întreagă și afară de asta să scoată războiul la un capăt bun. (...)

Ce să facem atunci? La această întrebare e ușor de răspuns. Trebuie să rădicăm sus steagul, pe care să fie scris unire. Trebuie mai degrabă să ne arătăm ca o putere mare, ca și pe noi lumea să ne ee în samă. Trebuie să scoatem nevoile noastre la dezbatere în lumea largă. Trebuie să ne pregătim pentru o luptă crâncenă cu dușmanii noștri, cari de o sută și mai bine ani ne-au ținut în bezna întunericului și cari și acum n-ar vrea să ne vadă trăgându-ne la lumină.

Și toate acestea trebuiesc făcute cât mai degrabă, pân ce nu-i pierdut timpul.

„Acum ori nici odată să dăm dovadă la lume” că și noi suntem un popor vrednic de a trăi pe acest pământ. [2, p. 21-22]

Apelul la credință și divinitate este un element recurent în publicistica vremii. De pildă, Octavian Goga folosește religia ca un instrument de consolidare a unității naționale. Scriitorul corelează evenimentele naționale cu cele sacre, creând astfel o legătură între lupta pentru dreptate și sacralitatea actului național:

„Cuvânt Moldovenesc”, Chișinău, anul IV, nr. 27, 2.04.1917, p. 1

Învieră noastră (Octavian Goga)

Taina sfântă a învierii pătrunde astăzi sufletele noastre. Nici odată prăznuirea rădicării din mormânt a Mântuitorului n-a avut un înțeles mai adânc pentru norodul moldovenesc, ca în aceste zile de primăvară. Paștile de-acum sunt Paști roșii de sângele vărsat pentru apărarea moșiei, dar sunt mai ales Paști luminate de cea dântăi rază, care însăninează cugetul tuturor neamurilor de pe cuprinsul fără hotar al împărăției rusești. Câtă asămănare între sărbătoarea învierii lui Hristos și deșteptarea obștească a țării petrecută sub ochii noștri! Ca și fiul lui Dumnezeu norodul acesta a pățimit și a fost bătut și cu fiere a fost adăpat pentru împlinirea scripturii. Ca și pe El cărturarii L-au vândut, fariseii L-au ispitit. Dar tot ca Mesia din Nazaret norodul a spart lespede de pe groapa lui, a înviat din morți, strălucirea lui a străbătut pământul și într-o clipă catapeteazma lumii s-a cutremurat și au căzut capiștile idolilor. [2, p. 23-24]

Prin metafora „Taina sfântă a învierii” se stabilește o analogie directă între Învieră lui Hristos și „deșteptarea obștească a țării”, identificând poporul moldovean cu Mântuitorul, care a „pățimit” și a fost „bătut”, dar care, la fel ca Mesia, „a înviat din morți”.

Totodată, nu lipsește apelul la „lupta politică”, prezentată ca o continuitate a luptei naționale din trecut. Această conexiune cu strămoșii

și cu trecutul istoric al națiunii face apel la mândria națională și la datoria de a continua lupta pentru libertate și drepturi:

„Cuvânt Moldovenesc”, Chișinău, anul IV, nr. 27, 2.04.1917, p. 2

La luptă în unire (Onisifor Ghibu)

Și care ni este datoria de cetățeni slobozi, de fi ai lui Traian, și urmași ai lui Ștefan-Vodă-Cel-Mare. Prin lupta politică. Noi trebui să dăm mână cu mână și să întocmim din toate suflitele moldovenești o singură suflare – un partid național moldovenesc, care să lupte pentru autonomia moldovenilor (...)

Moldoveni, ținând minte, că în unire stă puterea, adunați-vă împrejurul steagului, care va fi degrabă rădicat de partidul național moldovenesc și, în rânduri strânse porniți la luptă pentru înfăptuirea în viață a slobozenilor și a drepturilor făgăduite. [2, p. 24-26]

Deși cele două apeluri sunt diferite în abordarea lor – primul fiind spiritual și moral, iar al doilea concret și activ –, ele se completează reciproc. Mobilizarea spirituală este un fundament pentru mobilizarea politică, iar acțiunea colectivă nu poate fi realizată fără o unitate internă, spirituală și națională. În acest context, mobilizarea populației se face atât pe planul interior, prin trezirea conștiinței religioase și naționale, cât și pe planul exterior, prin acțiune politică și unitate socială.

Pe lângă apelurile adresate întregii societăți (*Moldovenilor, uniți-vă! Moldoveni, deșteptați-vă!*) îndemnuri sunt trimise în adresa anumitor comunități. În mod special se cere implicarea învățătorilor și a preoților, două grupuri fundamentale în educația și coeziunea socială. Apelurile sunt formulate astfel încât să răspundă nevoilor și caracteristicilor specifice comunităților respective:

„Cuvânt Moldovenesc”, Chișinău, anul IV, nr. 29, 12.04.1917, p. 2-3

I.A. Buzdăga, învățător, Cătră învățătorii Basarabiei (Cu prilejul adunării lor în Chișinău)

O adâncă durere trebui să-l cuprindă pe fie-

care moldovan, care aruncă o privire în dările de samă despre țara noastră. Moldovenii, deși sânt cei mai mulți la număr, sânt cei mai înapoiți în știință și în cultură [...]

Limba de predare în satele moldovenești să fie limba moldovenească. Limba rusască se va învăța deosăbit. Toate cărțile de școală vor fi în limba norodului. Dregătoriile școlare ale țării să ee măsuri grabnice pentru întocmirea astor fel de cărți. Ele să îmbrățișeze pe lângă alfabetul rusesc și pe cel latinesc. [2, p. 32-33]

„Cuvânt Moldovenesc”, Chișinău, anul IV, nr. 31, 19.04.1917, p. 1-2

Cătră preoțimea moldovenească (Onisifor Ghibu)

Cu prilejul adunării preoților în Chișinău la 18 aprilie 1917 [...]

Credința noastră este că cea dentâi datorie a preoțimei moldovenești de-o-camdată e ca să se înscrie în partidul național și să se îndatoreze a câștiga și poporul pentru acest partid [...]

Cu aceste cuvinte frățești vă întâmpină comitetul vremelnic al partidului național moldovenesc în aceste clipe, când întreaga preoțime din Basarabia se adună la sfat în Chișinău. [2, p. 33-35]

Învățătorii, considerați piloni ai dezvoltării culturale și educaționale a poporului, sunt chemați să contribuie la trezirea conștiinței naționale prin instruirea corespunzătoare a viitoarelor generații. Așadar, prin educație se înțelege nu doar învățătura academică, ci și formarea unui sentiment de apartenență națională.

Preoții, în schimb, sunt invitați să folosească autoritatea spirituală pentru a mobiliza și ghida poporul în direcția realizării idealurilor naționale. În acele vremuri, preoții aveau un rol dublu: ghizi spirituali și mobilizatori politici.

În cele din urmă, drept rezultat al unei campanii intense de mobilizare a populației și de promovare a ideii naționale, Unirea Basarabiei cu România a fost săvârșită la sfârșitul lui martie 1918. Încă la începutul lui aprilie 1917, Onisifor Ghibu își exprimă speranța că Actul Unirii va fi desăvârșit: „Avem cele mai frumoase nădejdi, că nu peste mult vă vom putea da

veste despre multe alte lucruri bune, cari au început a se face și cari vor fi spre binele moldovenilor” [2, p. 29-30].

După ce în data de 27 martie 1918 ziarul „România Nouă” (Chișinău, anul II, nr. 56) anunță pe prima pagină sosirea reprezentanților Guvernului Român la Chișinău, printre care primul ministru român, d-l Al. Marghiloman și d-l General Hârjeu, ministrul de război, au urmat numeroase articole care anunțau marea realizare – Sfatul Țării a semnat Declarația de Unire a Basarabiei cu România:

„România Nouă”, Chișinău, anul II, nr. 57, 28.03.1918, p. 2

Moldovenii pentru Unire – Blocul moldovenesc din Sfatul Țării votează pentru unirea cu România

Ceeace era fresc să se întâmple, a început acum să ia trup. Moldova răsluită de Ruși la 1812 să face din nou la loc. Frunțașii moldoveni, pe cari Rușii îi credeau înstrăinați de neamul lor, au înțeles glasul sângelui și la cel dintâi prilej potrivit, au întins mâna spre frații de cari au fost despărțiți. Moldovenii din Sfatul Țării au făcut cei dintâi pași concreți spre Unire în seara zilei de 26 Martie. [2, p. 281-282]

În perioada imediat următoare Unirii Basarabiei cu România, evenimentul a fost pe deplin celebrat în presă, scriitorii l-au înfățișat în textele lor ca pe o „vindecare a unei răni istorice”:

„România Nouă”, Chișinău, anul II, nr. 57, 28.03.1918, p. 1

Basarabia s-a unit cu țara-mamă (Onisifor Ghibu)

Ziua de 27 Martie 1918 este pentru Basarabia ziua Dreptății celei mari.

În această zi Istoria a reparat marea neglijare săvârșită la 12 Maiu 1812 când trupul Moldovei a fost frânt în două și partea ei dintre Prut și Nistru a fost dată pe mâini străine cari au căutat să o sugrume. [2, p. 280-281]

Discursul publicitar exprimă deja un sentiment de mândrie națională și se va orienta spre

a asigura opinia publică de corectitudinea deciziei luate:

„România Nouă”, Chișinău, anul II, nr. 57, 28.03.1918, p. 2

Unirea Basarabiei (N.N. Alexandri)

Noi am înfăptuit cel mai mare eveniment, ale cărui consecințe sunt fără de număr. Suntem uniți cu țara mamă.

La 1859 pe orizontul politic al Europei s-a ivit deodată un om nou, care a cerut să fie recunoscut. Acest om era România.

În timp de 60 de ani țara aceasta unită din două principate slabe, s-a întărit și s-a impus respectului Europei. Acum ea caută să adune la sânul ei și celelalte țări locuite de fiii neamului nostru. Cea dintâi asupra căreia a căzut norocul este Basarabia, care astăzi se unește cu România.

Binecuvântat fie ceasul în care în mințile noastre s-a născut ideea de Unire! Urmările ei vor fi din cele mai binefăcătoare. Istoria va scrie acest act solemn cu litere de aur în paginile ei.

Să dea Dumnezeu ca acest act istoric să fie ca un sunet de alarmă pentru unirea tuturor provinciilor românești răslețite.

Cu Dumnezeu, și-ntr-un ceas bun! [2, p. 281]

Totodată, se susține ideea că Unirea este doar începutul unui proces mai larg de reunificare a tuturor provinciilor românești. Deci, Unirea este prezentată ca un act istoric de mare însemnătate, dar și ca un impuls pentru viitorul național, care trebuie continuat.

În concluzie, putem spune că publicistica interbelică a jucat un rol esențial în consolidarea Unirii Basarabiei cu România, fiind un veritabil teren de confruntare a ideologiilor și a intereselor politice, dar și un mijloc de exprimare a identității naționale. Abordarea sociocritică a textelor din această perioadă a evidențiat diversitatea perspectivelor asupra Unirii, influențată de contextul social, politic și cultural specific fiecărei regiuni, dar și de atmosfera morală a epocii.

S-a pus în lumină contrastul dintre discursurile provenite din diferite „medii sociale”: România (discursul bucureștean, ieșean)

și Basarabia (discursul chișinăuian, bălțean). În timp ce discursul publicitar din România se caracterizează printr-o stare generală de euforie cu nuanțe de incertitudine în fața unui viitor necunoscut, cel din Basarabia, mai ales în perioada de până la semnarea Declarației, are un puternic caracter mobilizator și justificativ.

Salvarea, eliberarea, emanciparea, educarea, culturalizarea basarabenilor; evaluarea problemelor social-economice din regiune, a investițiilor ce urmau a fi făcute – sunt subiecte recurente în publicistica din România. Deseori, se constată greutățile cu care se confrunta Basarabia în procesul de adaptare la un nou regim politic și la un context cultural diferit, dar aceste provocări sunt descrise cu optimism, mai degrabă ca fiind temporare și depășibile datorită ajutorului și implicării „fraților” de peste Prut.

Pe de altă parte, în publicistica din Basarabia se punctează și se celebrează fiecare acțiune realizată întru săvârșirea Unirii. Procesul de surmontare a numeroaselor probleme de integrare și adaptare reflectă dinamica complexă între România și Basarabia, între idealismul unității și realitățile concrete ale consolidării acestuia.

La nivelul ambelor discursuri, viitorul este văzut într-o lumină optimistă și profund legat de recuperarea unui trecut istoric care, deși a fost marcat de suferință, este văzut ca o sursă de învățăminte și de reziliență.

Structurile textuale (interne), așa cum s-a putut observa în exemplele citate, definesc fidel structurile externe (social-istorice). Statutul socialității în publicistica din interbelic este determinat de necesitatea de a transmite discursuri stimulative, bazate pe retorica dreptății istorice. Așadar, prin utilizarea resurselor ideologice și simbolice, s-a legitimat Unirea și s-a întărit unitatea națională.

Referințe bibliografice:

1. Taine, Hippolyte. *Introducere la Istoria literaturii engleze*. În: Hippolyte Taine, „Pagini de Critică”,

texte alese, traduse și prefațate de Silviu Iosifescu. București: Editura pentru literatura universală, 1965, p. 247-273.

2. *Unirea din 1918 în presa din regiunea Moldovei (Basarabia)*, coord. Diana Vrabie. Iași: Asachiana, 2018, 395 p.

3. Grati, Aliona (coord.); Iovu-Macari, Elisaveta; Popa, Oxana; Dementieva, Diana; Gotca, Rodica. *Opera literară ca dialog și relație: Noi modele critice: dialogica, imagologia, sociocritica, critica orientată către cititor, ergocritica*. Chișinău: Știința, 2021, 497 p.

4. Grati, Aliona. *Opera literară ca dialog și relație*. În: Revista de Știință, Inovare, Cultură și Artă „Akademos”, nr. 4(67), 2022, p. 104-109. https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/104-109_40.pdf

5. Popa, Oxana. *Sociologia textului literar în accepția lui Pierre V. Zima*. În: Dialogica. Revistă de studii culturale și literatură, nr. 2/2021, p. 86-92. https://dialogica.asm.md/articolePDF/Dialogica_nr%208_site_86-92.pdf

6. Popa, Oxana. *Textul literar ca discurs al socialității. Sociocritica franceză*. În: Dialogica. Revistă de studii culturale și literatură, nr. 3/2019, p. 80-93. <https://dialogica.asm.md/wordpress/wp-content/uploads/2019/12/popa.pdf>

7. Zima, Pierre V. *Texte et société. Perspectives sociocritiques*. Paris: L'Harmattan, 2011.

8. *Ziarele românești despre Unirea Basarabiei, Bucovinei și Transilvaniei*, vol. I: *Promovarea idealului Unirii Basarabiei, Transilvaniei și Bucovinei: 21 Martie – 15 Decembrie 1917*, vol. II: *Basarabia pe calea Unirii cu România: 16 Decembrie 1917 – 8 Aprilie 1918*, coord. Marius Diaconescu, Andrei Florin Sora. București: Editura Ars Historica, 2018.

9. *Chișinău, Evocări interbelice*. Ediție îngrijită și argument de Diana Vrabie, cuvânt înainte de Adrian Dinu Rachieru. București: Eikon, 2018, 384 p.

10. *Bălțiul în lumina vremurilor de altădată*, ediție îngrijită de Diana Vrabie. Chișinău: UNU, 2022 (Fox Trading), 250 p.

* Articolul este elaborat în cadrul subprogramului științific 010402 „Cultura și politica în con textul schimbărilor regimurilor politice: de la Basarabia românească la Republica Moldova” (USM, 2024–2027).

Doctor în istorie, membru asociat al Academiei Oamenilor de Știință din România, membru al consiliului de cercetare științifică al Institutului European pentru Cercetări Multidisciplinare, Directorul Centrului de Științe Istorice și Arheologie al acestuia, membru al Uniunii Ziariștilor Profesioniști din România, filiala Iași.

Până în prezent, în domeniul științific este: autorul a șase volume, un al șaptelea fiind în pregătire; coautor la 27 volume; coordonatorul a 23 volume; consultant pentru 5 volume și un film documentar; îngrijitorul a 3 lucrări anastatice (7 volume); realizator a 7 podcasturi radiofonice și 7 filme documentare; cercetare și documentare pentru 14 expoziții istorice exterioare și autor a peste 300 de articole de specialitate sau de popularizare a istoriei, tradițiilor și patrimoniului.

Marius-Adrian NICOARĂ

SALA UNIRII DIN CHIȘINĂU ȘI BUZOIENII, URMAȘI AI LUI ALEXANDRU MARGHILOMAN

LC: Anul 2024 este sub semnul consemnării a 170 de ani de la nașterea buzoianului Alexandru Marghiloman, prim-ministru al României întregite. Cum și-au manifestat buzoienii recunoștința față de Alexandru Marghiloman, care a devenit un adevărat simbol, o personalitate emblematică în spațiul românesc?

MAN: În lumea românească există un binecunoscut, apreciat și invidiat patriotism local buzoian, bazat pe moștenirea multiseclară a vajnicilor și orgolioșilor noștri înaitași, reprezentati deseori de puternicii boieri buzoieni. De aceea nu este întâmplător faptul că anul 2024 a adus oportunitatea de a aduce un omagiu postum acestui mare patriot român. Destinul cu totul special, aș spune de film hollywoodian de succes, al lui Alexandru Marghiloman, este astăzi cunoscut și apreciat de către posteritate. Poate cele mai sugestive sunt câteva dintre afirmațiile sale testamentare: *Mă duc oricând s-o încheia viața mea, cu conștiința în pace ... Am greșit poate mai des decât socotesc, dar gândul mi-a fost totdeauna curat și mi-am iubit țara. ... Eu am intrat în politică bogat și am ieșit sărac, dar cu mâinile curate.* Destinul celui care a apărut Țara, Dinastia și Armata în anul 1918; a fost artizanul

miraculoasei Uniri a Basarabiei cu România și a pus bazele Unirii Bucovinei cu Țara Mamă; a fost nedrept, deoarece nu a binemeritat de la patrie. Permanent lovit de adversarii săi politici, inițial neînțeles de contemporani, stigmatizat de sovietici și comuniști, după Decembrie 1989 a fost redescoperit și admirat ca fiind un mare român. Însă nu numai moștenirea sa spirituală este importantă ci și cea materială. Astfel, acum când am sărbătorit 170 de ani de la nașterea *Marelui Buzoian*, grație spiritului vizionar al echipei domnului primar al municipiului Buzău, Constantin Toma, s-a reușit: reabilitarea și inaugurarea la timp a Casei de oaspeți (imobil ce a fost gazda tuturor marilor personalități române ale acelor vremuri); a grajdurilor ce au fost adăpost modern cailor care dețin încă recordul de 22 de derby-uri hipice internaționale câștigate; a fost recuperat bustul „Lordului Valah” furat din parcul domeniului său buzoian; a fost lansată „Marghilomana” celebra cafea a familiei, de către doamna Irina Vladuca Marghiloman; a fost realizat un ciclu de emisiuni tematice de televiziune de către postul Antena 3 și s-a desfășurat o nouă ediție a sesiunii de comunicări științifice, pentru care vă mulțumim, doamnă Condraticova, și dumneavoastră personal.

LC: Vorbim, în ultima vreme, mult de patrimoniu, fie cel cultural, fie cel natural. Orașul Buzău, din acest punct de vedere, cum poate fi prezentat pentru publicul neavizat?

MAN: Orașul Buzău este urbea cea mai importantă a județului cu același nume. O mare parte din acest județ, sub denumirea de Ținutul Buzăului, a obținut în aprilie 2022 validarea oficială ca geoparc internațional UNESCO, fiind astfel recunoscut drept teritoriu cu valori naturale și culturale de importanță globală, parte a patrimoniul mondial. Desigur, a contat foarte mult patrimoniul cultural și natural al acestuia, la care eu, ca buzoian get-beget, adaug energia specială a locului pe care toți oaspeții noștri o simt atunci când ne vizitează. Aflat în avangarda promovării bogatului nostru patrimoniu, aceeași echipă administrativă a domnului primar Toma, a organizat în parteneriat cu Academia Oamenilor de Știință din România, Academia de Științe a Moldovei, Universitatea de Stat din Moldova, Asociația Istoricilor din Republica Moldova „Alexandru Moșanu”, Institutul European pentru Cercetări Multidisciplinare, *Dialogica Revistă de studii culturale și literatură* și Centrul Cultural și Educațional „Alexandru Marghiloman” din Buzău, două sesiuni științifice cu tema *Salvarea patrimoniului, salvarea identității*, prima – în anul 2022, cu subtema *Buzău, 1650 de ani*, iar cea de-a doua – în anul 2023, cu subtema *Buzăul oraș deschis tradițiilor, cercetării istorice și salvării patrimoniului*. Din nou revin la colaborarea noastră fructuoasă, amintind faptul că pe 9 februarie 2023, în cadrul Conferinței științifice internaționale *Patrimoniul cultural de ieri – implicații în dezvoltarea societății de mâine*, pe care cu onoare o patronați la Chișinău, am prezentat studiul: *Buzău City Compass – Proiect de bună practică la Curbura Carpaților/Buzău City Compass – Good practice project at The Curvature Of The Carpaties*. Astăzi sunt identificate 200 de obiective de vizitat în orașul Buzău, pe care le puteți inițial vizualiza și asculta în limbile română, engleză și franceză, pe adresa de net <https://buzauopen.ro/pat/>, iar la fața locului sunt accesibile informații și cu ajutorul unui cod QR.

LC: Ce oferă Buzăul pentru turiștii din țară și din străinătate? Cum promovăm acest brand al Orașului Deschis?

MAN: Creșterea anuală a numărului de turiști sosiți în județul Buzău este exponențială. Nici nu știu ce să amintesc dintr-un număr de 88 de obiective turistice, mai mult sau mai puțin accesibile și amenajate, luate în evidență. Poate cele mai renumite atracții ale acestei regiuni pitorești din zona Curburii Carpaților sunt: *Tabăra de sculptură Măgura, Vulcanii noroioși, Domurile de sare, Focurile vii, Trovanții de la Ulmet, Așezările rupestre – Țara Luanei, Muzeul Chihlimbarului, Lacul Vulturilor, Barajul și Lacul de acumulare Siriu, Stațiunea Sărata Monteoru, Herghelia Cislau, Casa memorială Vasile Voiculescu*. Nu mai vorbesc aici complementar de unicitatea bucătăriei buzoiene, de covrigii sau cârnații de Pleșcoi, la care pot adăuga babilul, ghiudemul, pastrama, țuica și vinul nostru.

În ceea ce privește promovarea urbei noastre pentru turiștii din țară și din străinătate, brandul *Buzău – Orașului Deschis*, este deja un reper fundamental. Municipiul Buzău a câștigat, pe 24 iunie 2021, medalia de aur și titlul de „Cel mai bun brand de oraș din Europa”, devansând Parisul în finală, în cadrul Galei „Transform Awards”, desfășurată la Londra. Acest premiu a lansat Buzăul în lumea largă. La cererea echipei edilului buzoian, ideea de a defini și a avea un brand de oraș a fost concretizată de ieșeanul Adrian Mironescu, creatorul brandului „Buzău – Oraș Deschis”. Drumul care să ducă Buzăul cât mai sus are diferite etape și obiective precum: *Buzău – oraș deschis viitorului, Buzău – oraș deschis educației, Buzău – oraș deschis culturii, Buzău – oraș deschis sportului, Buzău – oraș deschis dezvoltării* etc.

LC: Colaborarea dintre Chișinău și Buzău: ce avem de făcut pentru a fortifica acest parteneriat de durată?

MAN: Cred că aici suntem pe un drum foarte bun. Suntem frați, și colaborarea Chișinău – Buzău este una firească, exemplară. Din 27 martie 2018, așadar de 6 ani, Primăria Muni-

ciului Buzău, Centrul Cultural și Educațional „Alexandru Marghiloman” și Fundația pentru Cercetări Multidisciplinare prin Institutul European pentru Cercetări Multidisciplinare, în special Centrul de Științe Istorice și Arheologie, sunt în dialog permanent cu Academia Oamenilor de Știință din România, Academia de Științe a Moldovei, Universitatea de Stat din Moldova, Asociația Istoricilor din Republica Moldova „Alexandru Moșanu” și nu numai, pentru promovarea valorilor culturale comune, a patrimoniului și imaginii Republicii Moldova și României. Câteva exemple poate sunt sugestive: Municipiul Buzău din România este înfrățit cu municipiul Strășeni și cu Raionul Ialoveni. Astfel, un ansamblu sculptural a fost donat Consiliului raional Ialoveni de către Primăria Buzău. Ansamblul monumental, ce este format din 2 busturi și o pisanie, a fost inaugurat la 27 martie 2023, cu ocazia marcării a 105 ani de la Unirea Basarabiei cu România, în Parcul „Sfatul Țării” din orașul Ialoveni. Cele două busturi, monumente de for public, îi reprezintă pe Alexandru Marghiloman (născut la Buzău) și Ion Constantin Inculeț (născut la Răzeni, raionul Ialoveni). Înafara înfrățirii cu raionul Ialoveni, municipiul Buzău a decis înființarea Teatrului Municipal „Maximilian” Buzău, împreună cu Teatrul Național „Mihai Eminescu” din Chișinău. Pe lângă acestea, să amintim și de donația privată a unor buzoieni, în valoare de 50.000 de euro către Academia de Muzică, Teatrul și Arte Plastice de la Chișinău, pentru reabilitarea completă a istoricei Săli a Unirii, ce a găzduit „Sfatul Țării” în memorabila dată de 27 martie 1918.

Sala Unirii are o deosebită semnificație pentru noi buzoienii, tocmai de aceea la apelul făcut de către domnul primar Constantin Toma am răspuns strângând această sumă, donatorii dorind în majoritate să rămână anonimi. Vă mărturisesc sincer că cea mai mare dorință și răsplătă a noastră este ca sala să primească strălucirea de odinioară, prin realizarea unei reabilitări de calitate, în conformitate cu aspectul său original, cu materiale de calitate, pe măsura sumei donate. Satisfacția supremă va fi folosirea ei în viitor pentru activități de anvergură.

LC: În anul 2025 vom comemora 100 de ani de la plecarea în eternitate a lui Alexandru Marghiloman. Ce putem face împreună, Buzăul și Chișinăul, pentru a cinsti memoria Artizanului Unirii Țării din anul 1818?

MAN: Așa este, ca o ironie a sortii, marele apărător al Dinastiei Române a plecat la Domnul chiar de Ziua Regalității, pe 10 mai 1925. Echipa domnului Constantin Toma este în pregătirea unei suite de activități culturale, științifice și educaționale care să se desfășoare la Chișinău și Buzău. Cu ajutorul dumneavoastră personal, – și vă mulțumim anticipat –, sperăm să inaugurăm atunci Sala Unirii reabilitată și să desfășurăm acolo o nouă conferință cu oameni de știință din Republica Moldova și România, desigur cu publicarea comunicărilor în reviste și volume dedicate. La Buzău, ne dorim continuarea programului teatral „Chișinău pentru Buzău”, apoi să valorificăm și spațiile reabilite, aflate pe Domeniul Marghiloman și, de asemenea, să edităm noi cărți despre „Lordul Valah”, aflate deja în lucru.

LC: Problema tinerilor a ajuns pe agenda tuturor guvernelor. Ce mesaj aveți pentru tinerii care au în față mai multe perspective și au marea șansă să traiască într-un secol al provocărilor?

MAN: Tinerii noștri sunt speranța noastră. Îi cunosc destul de bine, deoarece am contribuit la educarea lor și am lucrat cu numeroase generații de tineri. Marea lor majoritate sunt persoane agreabile, educate, dornice de afirmare. Eu am convingerea că acest secol este cel al asumării individuale și de grup a libertăților cetățenești, a credințelor, a moștenirilor și tradițiilor fiecărei nații, în contextul unei globalizări făcute cu discernământ și moderație. Sunt sigur că prin tinerii noștri, România și Republica Moldova vor evolua spre noi orizonturi de prosperitate și de ce nu, spre mult dorita unitate statală, logică, normală și binevenită.

Interviu realizat de
Liliana CONDRATICOVA,
doctor habilitat în istorie,
doctor habilitat în studiul artelor

OMAGIU LUI ALEXANDRU MARGHILOMAN ÎN 1924: „MOLDOVA VĂ ESTE RECUNOSCĂTOARE [PENTRU ACTELE DE UNIRE DIN 1918, DE LA 27 MARTIE ȘI 28 NOIEMBRIE]. EA VĂ POATE NUMI, PE DREPT, RECLĂDITORUL EI”

Așa cum se arată într-o luxuriantă restituire documentară recentă, „În anul 1924, cu prilejul împlinirii vârstei de 70 de ani și a aniversării Unirii Basarabiei cu România, Alexandru Marghiloman a fost sărbătorit de rude, prieteni și apropiați în București, la Athénée Palace, ocazie cu care a rostit emoționantul discurs *Aniversarea Unirii Basarabiei*.

Cu acest prilej a fost onorat cu o medalie jubiliară și un volum omagial. Cartea se numește *Lui Alexandru Marghiloman, omagiu cu prilejul unei îndoite aniversări. Prietenii și admiratorii lui*, și a fost editată la Tiparul Cultura Națională, din București, în 1924 (184 p.; reeditată în 2008, de către Nicolae Peneș – n.n.)” [1, p. 17].

Rândurile de față se constituie, de asemenea, în o restituire către cititorii de azi: respectiv, a celorlalte discursuri – împreună cu alte câteva materiale adiacente, printre care prețioasele testimonii ale ziaristului Dem. Theodorescu, martor ocular la evenimentul din 27 Martie 1918 – rostite în ziua sărbătoririi marelui om de Stat (9 aprilie 1924), considerat de contemporani a fi „ultimul reprezentant al unei generațiuni de mari talente politice și parlamentare” [2, p. 1].

În jurul serbărilor de la Chișinău – O lămurire

Se cunosc lungile tergiversări ale guvernului în privința sărbătoririi actului Unirii Basarabiei cu Patria Mamă. Chestiunea a fost sucită și învărtită în două ședințe ale Consiliului de miniștri cu preocuparea constantă de a ocoli câteva participări pe care faptul istoric le impunea.

S-a recurs atunci la un termen mediu: să se invite numai președinții de Consiliu dintre anii 1913 și astăzi, și îngustimea de minte a Președintelui Consiliului [Ion I.C. Brătianu] a pus asupra Arhiepiscopului Gurie al Basarabiei sarcina de a face invitațiile, cu mențiune expresă că programul serbării se va distribui la sosirea invitaților.

În asemenea condițiuni, toți președinții de consiliu invitați, au declinat invitația la Chișinău.

D. Al. Marghiloman, într-o scrisoare adresată Arhiepiscopului a declarat că d-sa va merge la Chișinău numai întrucât i se va permite să ia cuvântul pentru ca în această circumstanță solemnă să poată răspunde și comisarului sovietic Cicerin și delegatului Krestinsky, care, cu prilejul Conferinței de la Viena, l-au pus de două ori în cauză.

D. Marghiloman întemeia cererea sa pe simpla dorință de a restabili adevărul istoric atât de necesar.

Arhiepiscopul Gurie a răspuns în termenii cei mai măgulitori, recunoscând că s-ar aduce un mare folos dacă d. Marghiloman ar lua cuvântul la ședința Sfatului Țării, și s-a angajat să vorbească cu „cei în drept”.

În timp de 48 ore n-a venit niciun răspuns, iar „cei în drept” au fost rugați direct să tranșeze chestiunea.

„Cei în drept”, d. Președinte al Consiliului de miniștri, și d. ministru al Basarabiei [Ion Inuleț], au răspuns sâmbătă seara că nu aveau cunoștința de scrisoarea adresată Arhiepiscopului Gurie.

Lăsând asupra organizatorilor sarcina să descurce adevărul, d. Marghiloman a tras consecințele răspunsului, și a telegrafiat duminică dimineața Arhiepiscopului la Chișinău că cu adâncă părere de rău nu va putea lua parte la serbarea de la 9 Aprilie.

Faptul, ca și concepția, nu au nevoie de comentarii [3, p. 1].

„... aniversarea de 70 de ani a omului politic care a legat numele lui de acest măreț act național”

Partidul conservator-progresist sărbătorește în fiecare an aniversarea Unirii Basarabiei cu Patria Mamă.

Anul acesta comemorarea marelui eveniment de la 1918, la care a prezidat d. Alexandru Marghiloman are o importanță pe care toată lumea o simte, iar pentru prietenii și admiratorii d-lui Al. Marghiloman el are și un caracter deosebit, pentru că coincide cu aniversarea de 70 de ani a omului politic care a legat numele lui de acest măreț act național.

Pentru a cinsti această îndoită aniversare, prietenii și admiratorii d-lui Al. Marghiloman se vor întruni la o cină comună la București, în ziua de 9 Aprilie, la 8 ore seara. Sala în care va avea loc banchetul se va anunța ulterior.

Înscrierile se primesc până în seara de 4 Aprilie, la șefii organizațiilor noastre din provincie, iar în Capitală – la secretariatul clubului Conservator-progresist, pasagiul Imobiliara [4, p. 1].

O îndoită aniversare

Toți câți vor fi acolo, astă seară, vor aduce aceeași atitudine și aceeași privire, de mândrie și de pietate.

Mândria de a se vedea, cărunți și albi, cei mai mulți, și totuși atât de statornici în credința lor conservatoare și atât de senini și de strânși în prietenia și în comuniunea lor sufletească. Pietatea nobilelor reculegeri și a unor bucurii pe cari secolele le îngăduie rar; pietatea de a putea contribui, fiecare cu prezența, cu gândul său reținut și cu emoțiunea sa, la ceasul care va rămâne neuitat și istoric, de sărbătorire a omului care a fost, neîndoios, cel mai strălucit și cel mai mare reprezentant al câtorva generațiuni. Strălucit și mare, și prin însușirile sale pe care le-a pus, din cea dintâi tinerețe numai în serviciul țării, și prin suferințele sale pentru nevoile și pentru înălțarea neamului.

Nimeni n-a suferit mai mult decât Alexandru Marghiloman pentru țara sa. Partidul conservator a înscris în cartea lui de aur multe figuri de glorie națională: Alexandru Lahovari, Petre Carp, Titu Maiorescu – cine ar cuteza să se înalțe până la ei? Dar nici unul dintre ei n-a adăugat talentului neîntrecut, prestigiului hotărâtor, și orbitoarei capacități politice, suferința de tragică măreție cu care s-a înnobilit Alexandru Marghiloman.

Egal în probitate lui Petre Carp, care a fost omul cel mai prob din țara sa, înălțându-se pe aripile oratoriei până dincolo de grandoarea înfricoșătoare a lui Alexandru Lahovari, și dând dovezile unei înțelepciuni politice și ale unei eleganțe de atitudini cu cari Titu Maiorescu s-ar fi mândrit, Alexandru Marghiloman a știut să găsească în adâncul sufletului său, acea taină sfântă de a zâmbi și de a ierta, în mijlocul celor mai crude nedreptăți și a celor mai mari suferințe, pe care n-o poate da decât o adâncă dragoste de țară.

Bătrâni, încercați, senin conservatori, care sărbătoriți azi în șeful vostru un asemenea gigant, să știți că toate astea sunt mai prejos de realitate; situațiile și evenimentele nu sunt nicio dată destul de învățătoare pentru epoca pe care o examinăm; numai generația de după noi va putea aduce judecata prin urmă și va putea pronunța adevăratele cuvinte de gloriificare.

D. Alexandru Marghiloman poate privi totuși, și d-sa, cu mândrie, lungul șir de capete încărungițe care îl înconjoară; toți oamenii aceștia au crezut. Și credința lor a mântuit ideea conservatoare.

D. Alexandru Marghiloman își poate arunca privirea, tot, cu atâtă mândrie, și dincolo de hota-

rele sărbătoreștii mese prietenești; glasul Basarabiei dezrobite îl întâmpână, de pretutindeni. E bine să se știe – de ce n-am spune-o? – că, fără Alexandru Marghiloman, această pagină, de bucurie și de glorie națională, n-ar fi putut fi scrisă.

„Timpul” – trimite șefului conservatorilor salutul său emoțional. El crede că măreția orei prezente va da noi puteri partidului conservator și-l va oțeli pentru zilele de dreptate care trebuie să vie.

Trăiască Alexandru Marghiloman!

„TIMPUL” [5, p. 1].

Un biruitor – Al. Marghiloman

Dumnezeu, care a dat albinei acul și leului – gheara întru apărarea lor, a înzestrat pe om cu cel mai puternic organ, care face din el stăpânul tuturor viețuitoarelor: *creierul*.

Ori de câte ori un popor a avut norocul să fie cârmuit cu mintea, istoria a înregistrat pagini strălucite, care cinstesc omenirea întreagă, servind de pildă peste veacuri tuturor generațiilor din toate țările civilizate.

Se pare că, deja o vreme România a uitat să asculte de puterea minții. Ea se supune branului amenințător, lăcomiei, urii și vrajbei.

Trompeta, care a cântat în război atacul și înaintarea, a devenit azi trâmbița pentru un singur semnal al patriotismului de paradă. Semnalul reclamei precupeteții.

O adevărată ceată neagră s-a lăsat peste cuget, inimă și simțire.

Străbatem o epocă de întuneric. Lucrăm la lumina artificială a lămpilor.

Ne apasă perdeaua grea a unui obscurantism pripășit după război. Se aude tot mai des de o criză culturală, de o babilonie a claselor sociale. Plutim înainte fără cârmă, fără cârmaci.

Dar va bate în curând vântul care împrăștie norii și va face loc larg Împărăției soarelui dător de viață.

Atunci istoria adevărată, dezmeticită din somn – va ști să aleagă epocile, evenimentele și oamenii. Atunci se va înălța temeinică și nepărtinitoare cumpăna dreptății, când își va spune cuvântul ei lapidar și nemuritor asupra triumfului morții ca și asupra alipirii Basarabiei...

Atunci vor înțelege toți nepricepuții și pentru ce Al. Marghiloman – unicul mare om de stat din generația de aur a bărbaților noștri politici rămas azi, spre norocul ei în deplină putere – a fost acoperit de atâtea ocări sterpe. Atunci se vor dezlega toți ochii și lumea va putea să vadă luminos pentru ce azi la Chișinău, aniversarea alipirii Basarabiei o serbează alții în locul celui care a înfăptuit-o și prezidat-o la 9 Aprilie 1918.

Slujitorii neclintiți ai ideii conservatoare, adunați ori din toate unghiurile țării la un ospăț istoric, în numele a tot ce e românesc, s-au adresat șefului partidului Cons.-Progresist, și cu intuiția că acea zi însorită e foarte aproape, i-au spus: Șefule, ești fericit! Floarea intelectualității românești întregeste nimbul minții tale alese. Ea nu te-a părăsit niciodată. Tu ești podoaba ei cea mai strălucită și prin ea vei face să se împlinescă cuvintele înțelepte ale profetului:

„Birui-va gându-i”.

Să trăiești! [6, p. 1].

La o îndoită aniversare

Marea manifestație Conservatoare din Capitală – Sărbătorirea Unirii Basarabiei și Jubileul d-lui Al. Marghiloman. Festivitatea de după-amiază. Banchetul. Cum a decurs sărbătorirea sosirea delegaților și prezentarea felicitărilor. Banchetul din sala Athénée-Palace. Entuziasmul asistenței. Discursurile d-lor Dem. Dobrescu, dr. Bărdescu, C. Meissner, dr. Liviu Linția (Banat), Preot Ardeleanu (Maramureș), Lascăr Antoniu, Victor Bontescu, Preot Ionescu (Banat), Andrei Corteanu, Roiu. Marele discurs al d-lui Marghiloman

Festivitățile de peste zi

După cum am anunțat, ieri la orele 4 d.a. d. Al. Marghiloman a primit la locuința sa pe membrii comitetului executiv central al partidului progresist și pe delegații organizațiilor progresiste din țară.

D. Dr. Bardescu, în numele comitetului executiv central a prezentat urările partidului care dorește d-lui Marghiloman o viață lungă și senină spre a putea înscrie noi pagini de glorie în istoria partidului conservator.

D. AL. MARGHILOMAN mulțumește partizanilor care au venit în număr atât de mare, pentru caldele urări ce i le aduc.

Vorbind despre serbările din Chișinău, d. Marghiloman arată la ce trucuri a recurs guvernul spre a ocoli prezența sa la aceste serbări.

În cele din urmă am fost invitat, spune d-sa, de către arhiepiscopul Gurie, în calitate de fost președinte de Consiliu. Cum însă am fost pus în cauză atât de Cicerin, cât și de Crestinsky, la Viena am voit să iau cuvântul spre a se stabili adevărul istoric asupra Basarabiei.

În consecință am întrebat dacă mi se va da cuvântul; cum însă n'am primit nici un răspuns, am hotărât să nu mă duc la Chișinău ca să fac acolo cortegiu d-lui Brătianu și să aplaud declarațiile solemne ale d-lui Inculeț.

D. Marghiloman încheie, asigurând pe partizani că va rămâne în fruntea partidului până în ultima clipă a vieții, silindu-se mereu să uite data nașterii sale...

BANCHETUL

Seara, la orele 8 jum. a avut loc un banchet de 300 tacâmuri în saloanele hotelului Athénée-Palace.

Încă din orele 7 au început să sosească rând pe rând delegațiile din provincie, reprezentanții partidului conservator-progresist din Capitală, invitații și numeroși amici și admiratori ai șefului partidului conservator, cari trecând barierele de partid și lucrând după îndemnul inimei, au venit să salute pe acela care sărbătorea odată cu o vârstă așa de frumoasă o activitate atât de rodnică și de măreață în serviciul țării.

Numele tuturor participanților, ca și acelea ale delegaților sosiți în ultimul moment, vor fi publicate în numărul de mâine al ziarului.

Adăugim că numeroase persoane străine de partid sau de politică, mulți cetățeni, doamne, domnișoare și chiar membri ai altor partide, veniseră să asculte expunerea d-lui Al. Marghiloman, umplând sălile laterale ale hotelului și dând tabloului aspectul unei adevărate reuniuni publice.

La orele 8 jum., sosește d. Marghiloman, care este primit cu puternice și nesfârșite ovațiuni, cu urale ce nu mai conțin, de către acei prezenți.

Masa a decurs într-o atmosferă din cele mai candid și într-o însuflețire cu adevărat conservatoare, iar la șampanie, primul care ia cuvântul este d. Dem. Dobrescu, fost ministru și fost președinte al Senatului, care în numele partidului închină pentru Suveran și pentru Familia Regală.

Neuitat rămâne momentul proclamării votului, când niciun ochi de moldovan n-a rămas uscat.

Cele petrecute la Viena dovedesc că n-avem dreptul să ne odihnim liniștiți pe laurii câștigați. Mai mult, n-am avea acest drept, chiar dacă actuala ocârmuire rusească n-ar fi făcut nici o obiecție și fi ar fi returnat la Basarabia.

Ni se pare mioapă credința că, de ne grăbeam să ne înțelegem cu sovietele, recunoscându-le de jure de pe vremea când situația lor față de marile puteri era încă șubredă, am fi rezolvat definitiv chestia Basarabiei. Nu, diferendul e mai adânc și mai complex.

Dacă imperialismul rusesc n-a dezarmat nici sub bolșevici, care, în teză generală cel puțin, admit principiul naționalităților, la ce să ne așteptăm la o eventuală schimbare de regim și la o în-

tărire a ordinii în marele stat vecin? N-am citit de nici un singur conciliabul de Țariști, fie la Paris, fie la Londra sau Berlin, în care să nu se fi susținut că Basarabia are a reveni Rusiei. Cu hotărârea noastră nestrămutată atât de îndreptățită istoric și etnic, de a păstra pentru totdeauna ceea ce s-a obținut după atâtea jertfe, de a menține pe veci neștirbit idealul nostru național, stăm în calea vișului urmărit de Petru cel Mare, în calea politicii tradiționale a tuturor Rușilor.

Aceasta nicio clipă nu ne iertat să pierdem din vedere. În favoarea noastră, militează e drept, după cum spuneam, și justiția imanentă, și principiile, și tratatele. Dar nu arareori forța primează dreptul.

La forță însă, forță trebuie să fim în stare a opune.

Tari vom fi dacă vom ști să constrângem legăturile cu acele state vecine și cu acele Mari Puteri ale cărora interese se împletesc cu ale noastre într-o cea ce privește zăgazarile de pus tendinței de neastâmpărată expansiune a imperialismului moscovit.

Tari vom ști dacă vom ști să consolidăm puterea noastră armată în așa chip ca lipsuri de niciun fel să nu stânjenească acțiunea ei în momente decisive; prin aceasta nu înțelegem numai satisfacerea nevoilor proprii ale armatei, precum intendență impecabilă, hrană suficientă și la timp a soldatului, echipament, arme, muniții, ci și îndeplinirea acelor condițiuni indispensabile, precum rețele de căi de comunicație numeroase și sigure (căi ferate și șosele), poștă, telegraf, telefon, serviciul de informații prin avioane etc., fără de care nici cea mai organizată armată nu poate corespunde misiunii. Pentru toate acestea însă e nevoie de capitaluri mari și multe, de miliarde... Renunța-va România la atragerea acestor mijloace, în lipsa cărora nu putem privi în liniște spre viitor, numai pentru îndestularea xenofobiei unui ministru de finanțe? Și să nu pierdem din vedere că prin capitalurile streine investite, statele împrumutătoare își însușesc și mai de aproape nevoile românești, legându-și de ele propriile lor interese.

Tari vom fi, dacă vom ști să păstrăm neatinse simțămintele de dragoste frățească cu care basarabenii și-au legat soarta de a noastră, dacă vom ști să cucerim cu desăvârșire sufletește pe toți locuitorii acestei frumoase provincii: moldoveni și minoritari, bogați și săraci, târgoveți și săteni, foști mari proprietari, negustori, meseriași. Prin răspândirea culturii românești, prin distribuirea dreptății cu adevărat, printr-o cinstită și vigilentă administrație se poate ajunge scopul. Să se știe că tot ce e mai bun în țară e de abia destul de bun pentru misiunea de apostolat. Nu într-o zi solemnă ca cea de azi, vom discuta dacă până acum ne-am făcut pe deplin datoria în aceste privințe. Ne mărginim a aminti dictonul francez: „Il n'est jamais trop tard pour bien faire”.

Îndeosebi vom observa numai că e inoportun, poate chiar primejdios, de a se încredința locuri de frunte în provinciile alipite unor băștinași dintr-însele, cu privire la cari ar putea exista – cu femei sau fără temei, indiferent – bănuiala, că n-ar fi cu totul sincer devotați cauzei naționale. Femeia lui Caesar nici bănuită nu trebuie să fie. Drept conducători au a fi aleși numai oameni de aceia asupra simțimintelor cărora nu încapă nici o îndoială. Altcum, lesne poate încolți în mințile celorlalți băștinași credința într-un simplu *provizorat* în locul încrederii într-o *statornicire definitivă*.

Îndeplinind toate aceste condiții de tărie, ne asigurăm Basarabia, ne asigurăm viitorul nostru precum asigurăm și liniștea Europei centrale dinspre orientul apropiat.

A mai datorit odată Europa puțința dezvoltării sale pașnice piepturilor românești: atunci când, cu sute de ani în urmă, micile două principate au oprit năprasnicul puhoi al Osmanilor. Cine știe de nu e scris în cartea Providenței ca tot românii să oprească alt puhoi la porțile Europei?

Oricum se vor desfășura lucrurile în viitorul ce nu-l putem scurta, fapt mare istoric este că acțiunii d-lui Marghiloman se datorește alipirea Basarabiei și că aceste două nume rămân indisolubil unite în Cronica Neamului.

Să trăiască Basarabia! Să trăiască făuritorul unirii ei cu Patria mamă! (aplauze, ovațiuni).

Discursul d-lui Dem. Dobrescu

Ne-am adunat la acest banchet ca să sărbătorim împlinirea a 70 ani de viață a iubitului și veneratului șef al partidului conservator-progresist.

Îi exprimăm cu prilejul acesta sentimentele noastre de dragoste pentru o viață politică așa de lungă și așa de bogată, care poate face orgoliul fiecărui om politic.

Am ales această zi pentru că ea coincide cu o dată mare: împlinirea a 6 ani de la realipirea Basarabiei. D. Marghiloman are meritul că a știut să aleagă ceasul potrivit când provincia de peste Prut a trebuit să se alipească la Patria Mamă. D-na a mai avut tactul să pregătească ca acest act mare național să-l îplinească cu știința Augustului nostru Suveran (aplauze).

Cine a fost la Iași în acel timp, știe că inimele tuturor săltau de bucurie fiindcă unirea se făcuse pentru totdeauna.

Aducem omagiile noastre de recunoștință Marelui Căpitan, M.S. Regelui Ferdinand. (Ovațiuni, sala în picioare aclamă pe M. S. Regele).

Să strigăm toți într-un singur glas:

Trăiască M.S. Regele Ferdinand (aclamațiuni). Trăiască M.S. Regina (aclamațiuni), plină de inimă și de nobile sentimente pentru instituțiile ce au nevoie de sprijinul ei. Trăiască Principele moștenitor, trăiască întreaga Familie Regală (vii aclamații).

Discursul d-lui Dr. Bardescu

Iubiți prieteni, când organizația centrală a partidului conservator-progresist a luat inițiativa de sărbători cei 70 ani ai șefului nostru, eram încredințați că răspundem asentimentului întregului partid.

Nu ne-am înșelat. Entuziasmul și căldura m care au răspuns la apelul nostru numeroșii prieteni veniți la această masă și numeroasele delegații sosite din toate unghiurile țării, ne arată că eram în inima dv. când gândeam să sărbătorim pe iubitul nostru șef, și toată suflarea conservatoare din țară va fi reprezentată la serbare (aplauze).

Partidul conservator ca și stejarul bătrân a stat neclintit în serviciul țării și neamului, au putut să se rupă crăci uscate, dar primăvara viguroasă a făcut să dea crengi noi, pline de sevă și viață. Partidul conservator a trăit prin forța lui morală și prin devotamentul pus în serviciul țării. Țara își îndreaptă azi ca și în trecut privirile, spre partidul nostru și spre șeful lui iubit, d. Al. Marghiloman (ovațiuni).

Din partea organizației conservatoare centrale, adresez șefului nostru urări calde de a trăi încă mulți ani pentru binele țării, îi urăm să ne conducă încă multă vreme și să înscrie nouă pagini de glorie în istoria partidului conservator (apl.).

Să trăiască pentru a putea pune în serviciul țării energia, credința și devotamentul acestui partid (vii aplauze, mari ovațiuni, strigăte de: să trăiască. Sala, în picioare aclamă pe d. Marghiloman).

Discursul d-lui C. Meissner

În numele Comitetului executiv al partidului conservator-progresist, d-sa exprimă șefului iubit călduroase felicitări.

Înlocuiesc urările, spune d-sa, cu fericirea de a-l vedea la vârsta pe care o știți ca și când ar avea 40 de ani. Cu aceiași minte luminată, putere de muncă, excepțională voință și neîntrecută vigoare sufletească.

Fac o singură urare, ca în binele și fericirea țării să ni-l ție D-zeu încă multă vreme astfel. Și îmi exprim fericirea că mi-este dat să aduc eu veritabilul septuagenar (vorbitoarea era mai tânăr cu patru luni: se născuse tot în 1854, dar la 27 mai!; +1942 – n.n.), prinosul de dragoste atât de tânărului septuagenar Alex. Marghiloman.

Îl iubim pentru că înainte de toate este un virtuos. Nimeni n-ar fi una cu drept, să fie înăcrit înrăit, decât d-l Marghiloman pentru că nimeni n-a fost mai atacat mai hulit, ex lipsă de conștiință și prefăcută supărare patriotică.

În această prigonire am avut și noi partea noastră și tocmai aceasta e faptul care a cimentat legăturile între noi și el.

Două gânduri ne stăpânesc mințile deopotrivă în acest moment: unul se îndreaptă spre un om, celălalt spre o provincie scumpă inimilor noastre și care astăzi face un trup și un suflet cu Țara Românească. Aceste două gânduri, în fond, se contopesc într-unul singur, căci Basarabia și Marghiloman pentru noi, ca și pentru cei de bună credință una fac.

Una fac, da cu toată stăruința ce a domnit de a se îndoi adevărul istoric, cu toată atenția vădită, de a ține acoperite fapte reale, certe, indiscutabile.

Dovadă de asemenea tendință de acoperire a adevărului o avem chiar în ceia ce se petrece în această sfântă zi de 27 Martie st.v. Astăzi n-au trecut decât câteva ore – la Chișinău, s-au înălțat către cer mari fierbinți de recunoștință pentru cele ce s-au putut înfăptui și s-au încheiat legăminte solemne potrivit cărora ceea ce s-a făcut, s-a consacrat ca făcut pe veci – rugi și legăminte rostite în numele României întregi, în prezența oficialității, în dangătul clopotelor și în sunetul corurilor și fanfarelor. E o sărbătoare înălțătoare aceasta la care era firesc să participe poporul întreg, fără deosebire, de la marii actuali și foști demnitari ai Statului și până la vlăstarele cele mai plâpânde. Ce însemnează alta decât îndosirea realității faptul straniu – ca să nu-l calificăm altfel –, că s-a găsit cu cale să nu se acorde cuvântul – cui? – tocmai făuritorului alipirii Basarabiei la Patria Mumă?

Fiindcă, astfel nu ne-a fost dat să luăm parte la serbările oficiale, ne-am adunat aici în cerc intim, ca să comemorăm însemnata zi de 27 Martie – fără pompă, e drept, fără surle și tobe, dar cu atât mai adâncă și sinceră evlavie.

Domnul Marghiloman trebuia să fie ignorat, pe cât cu puțință și cu prilejul acesta. Ce folos? Istoria nu-l va ignora. Nu va fi carte de școală în care copii copiilor noștri, nepoții și strănepoții să nu citească că bărbatul de Stat care a întregit cel dintâi patrimoniul nostru teritorial cu o provincie locuită de români cu prilejul marelui război – și în ce groaznice împrejurări, O Doamne! – a fost Alexandru Marghiloman.

Neacordarea cuvântului la Chișinău denotă odată mai mult îngustimea sufletească a actualilor ocârmuitori; încolo ea nu constituie decât un fapt trecător, provocator al unei amărăciuni de moment, dar fără însemnătate, fără urme. Ceia ce lasă urme și încă adânci și neșterse, este faptul măreț al alipirii Basarabiei, opera prezidată de șeful nostru, operă pe care d-l Ionel Brătianu cu aderenții d-nei sale s-au dus s-o proslăvească azi la Chișinău.

Faptele vorbesc și n-avem nevoie de certificate. Dar acestea se produc fără să le solicităm. Astfel nu-s decât puține zile de când d-l Cicerin a acuzat, în fața lumii, protestând pe fostul Prim ministru al României Marghiloman, că a răpit Rusiei Basarabia. Marghiloman, spoliatorul, a răpit-o, pe când Rusia în 1812 și apoi după războiul din 1877, în care am fost aliații și salvatorii ei, n-au făcut decât s-o ia sub a ei blândă ocrotire. Dar Marghiloman nici n-a răpit-o măcar din propriul său impuls, ci, potrivit afirmărilor aceluiași domn Cicerin, din îndemnul lui Makensen! Dacă puțin după aceea guvernul Marghiloman a dat ordin armatei române să intre în Bucovina, evident că trebuie s-o fi făcut din același îndemn, la care s-o fi asociat călduros și guvernul austriac.

Hotărât lucru. Sovietele au un mod sui-generis de a scrie istoria.

Basarabia deci a fost smulsă de la sânul mamei Rusia. Cu toate acestea, Puterile aliate au găsit de comun acord că tradiția istorică, situația etnografică și economică a Basarabiei, precum și voința clar exprimată a locuitorilor legitimează (prin tratatul din Octombrie 1920 încheiat de Anglia, Franța, Italia și Japonia de o parte și România de alta) suveranitatea României asupra Basarabiei,

după declarația votată de «Sfatul Țării». Acestea nu-s afirmații de ale noastre, ci sunt cuprinse întocmai în răspunsul d-lui Cicerin, protestatarul.

Din punctul de vedere al principiilor, al tratatelor și mai cu senini din punctul de vedere al dreptății imanente a lucrurilor, Basarabia este a noastră și pe vecie a noastră.

Sovietele totuși, înăbușindu-și propriul lor copil – autodeterminarea –, refuză, la conferința de la Viena, recunoașterea formală a unirii Basarabiei cu România, ba protestează chiar ferm și hotărât, prin glasul d-lui Krestinski, contra acestei anexiuni, cerând plebiscit. Motivul? că guvernul sovietic nu poate privi hotărârile de atunci ale «Sfatului Țării» ca fiind expresia adevărată a voinței poporului basarabean. Lumea toată însă, prin miniștri străini care se aflau atunci la Iași, e bine edificată asupra faptului că adunarea s-a rostit cu deplină libertate și într-un entuziasm național de nedescris.

Discursul d-lui dr. Linția din Banat

D.Dr. Liviu Linția, șeful organizației conservatoare din Banat arată că odată cu sărbătorirea hotărârei «Sfatului Țării» din Basarabia avem datoria de a sărbători și glorioasele energii și pe demnii fii ai patriei care atribuit la împlinirea actului, an con

Între aceștia este și Alex. Marghiloman devotat din tinerețe ideii de cinste și legalitate.

Veghetor al binelui obștesc a știut să conducă Statul atunci când Vasul era să naufragieze și a reușit să-l ducă la liman, fiind salvatorul unui neam, în 1918 atunci când rezultatul războiului aducea un semn de întrebare.

De aceea sărbătoarea de astă dată nu e numai a noastră ci a neamului întreg.

Venim de aceea din toate unghiurile țării și noi din ținuturile alipite să aducem cununa de aur aceluia care a înfăptuit primul act al unirii provinciilor dezrobite.

Vă felicit, a spus d-sa, în numele acestora și vă avea să fiți și de aci înainte salvatorul care nu-mai sufletul dv. nobil poate fi.

Discursul părintelui Ardeleanu

Părintele Ardeleanu din Maramureș, spune că organizația din Maramureș și numeroși admiratori din Nordul țării m-au însărcinat să fiu tălmăcitorul sentimentelor lor când prăznuim evenimentul alipirii Basarabiei datorite însușirilor lui Alex. Marghiloman.

Noi cei din provinciile noi priveam cu durere și îndreptățită îngrijorare agonia în care se zbătea țara și care era să nimicească aspirațiile noastre. Preamăream pe cel care va fi salvatorul situației și aceasta a fost d. Marghiloman de a cărui dragoste de țară și din dinasticism se vorbeau legende la noi. D-sa ne-a cheșăuit că nu sunt toate pierdute, aducând, tocmai în acele clipe, Basarabia asupra căreia azi se pot face discuții, dar pe care noi o ținem în afară de ori ce discuție.

Atunci când jalea domnea, d. Marghiloman a știut să reînvie vechia virtute romană și a biruit fiindcă i-a dat putere iubirea de neam și tron și încredere izvorul de energie al ideii conservatoare care o fi părând azi învechită dar e plină de viață clădind pe fundamentul tradiție și cultură fără a pierde din vedere progresul și nevoile obștești după cum afirma Carp.

În împlinirea acestor fapte două ajutoare au fost: șirul lung al unor bărbați din care unii sunt și azi, alții care ne domină subț puterea bunelor amintiri.

La sărbătorirea de azi, nu putem aduce laude, căci noi nu lăudăm decât pe cei morți și d. Marghiloman este mai vin ca oricând. Îl admirăm numai, fără glas, așa cum privim în admirație munții noștri înzăpeziți ale căror frunți străbat nori.

Să ne fie îngăduit însă ca la cununa de lauri de care vorbim d. dr. Linția în numele Banatului, noi Maramureșeni ni să alăturăm două frunze: una a admirației și alta a recunoștinței.

Și să rugăm pe D-zeu să ni-l țină încă mulți ani.

Domnule Marghiloman,

Ne-am strâns astăzi în jurul dvs. membri devotați ai legiunii conservatoare, pentru a vă spune că suntem mândri de a vă avea în fruntea noastră și că dorim să vă găsim mereu în frunte încă mulți, mulți ani, în deplină sănătate și putere de luptă.

În vremea aceasta de compromisuri și arivism, de demagogie și de comercializare, dvs. realizați în fapt ideea care strălucește pe blazonul conservatorismului: competență și dezinteresare în viață publică, jertfa personală pentru interesele Țării.

V-ați ridicat atât de sus în apărarea bunei tradiții conservatoare, ați atras culmi atât de înalte, prin sacrificiul, pe care în 1918, l-ați făcut cu persoana dvs. pentru Țară, Tron și Armată, încât agitațiunile sterile ale contemporanilor politici, mici și otrăviți de ambițiuni personale, nici pe departe nu vă pot atinge.

V-am urmat bucuroși până astăzi. Cu devotament și statornicie, vă urmăim de acum încolo.

Se zice, că în regimul democratic nu se prea știe, ce vrea să zică recunoștința. Foarte posibil. La noi, maxima aceasta, nici n-a putut fi până acum verificată. Păturile sociale, zdruncinate de război nu s-au fixat, nu s-au cristalizat încă la locul lor; curențele se nasc și se întetesc, abilitați de o clipă le acaparează pentru a fi tot, atât de repede înlăturate; trăim în fază de experiență, când Țara, nu totdeauna lăsată să se exprime liber a dat la distanță de câteva luni numai, majorității unora, după ce le dăduse altora.

Evenimentele, însă, ele nu întârzie să răsplătească faptele.

Când tunurile începuseră să bubuie în Europa agitațiunile de pe bulevarde, uitau Basarabia.

O viață de om de abia ne despărțea de brutalitatea gestului făcut de Rusia la 1812 în București, iar generația matură, dacă nu-și reamintea de discuțiunile de la Paris de la 1856, le cunoștea foarte bine pe acele de la Congresul de la Berlin, când cele trei județe din sud, redată nouă la Paris, fuseseră reluate de Rusia cu consensul Europei.

Defunctul Rege Carol, spunea atunci, în fața consternării generale: „Românii nu disperă de viitor, din contra, să avem statornica credință, că ceia ce realitatea intereselor și necesitățile momentului nu ne-au dat astăzi, mâine ni se va da de către dreptatea mai bine luminată a Europei”.

Cu toate acestea, în clipa hotărâtoare se uita Basarabia.

Dvs. însă, ați făcut-o să re trăiască în inimile noastre. Ați fost încă din 1915 apostolul idealului nostru integral, care privește atât la răsărit cât și la apus, și socoate realizarea idealului național fără Basarabia, ca o crimă contra trecutului nostru. Dvs. ați evocat vechea legătură cu pământul dintre Prut și Nistru, leagănul atâtor figuri legendare – imagini ale virtuții strămoșești care strălucesc în literatura noastră populară, vatra arcașilor marelui Ștefan, străjuită de Chilia și Cetatea Albă la miază-zi și de Cetatea Hotinului, la miază-noapte, cetățile glorioase, care își au fiecare pagina de aur, în istoria luptelor duse de Moldoveni, contra hoardelor năvălitoare.

Iar când a fost dat Neamului nostru să vadă dispărut hotarul Prutului, când vechea Moldova renăște una și indivizibilă între Carpați și Nistru, Providența, dvs. v-a dat răsplata de a prezida însemnatul act al unirii.

Pare că văd și astăzi emoțiunea, cu care ați revenit din Chișinău.

Era într-o dimineață de primăvară. În gara Iași, din două direcțiuni opuse, sosiră două trenuri. M.S. Regina de la Bicz, dvs. de la Chișinău. Pare că vă văd apropiindu-vă de M.S. și vestindu-i cu sufletul plin de o emoționantă bucurie, că în aceea clipă reveneați de peste Prut și că aduceați de la Chișinău actul prin care Sfatul Țării decidea unirea Basarabiei cu vechiul regat, pe care dvs. l-ați primit în numele M.S. Regelui Ferdinand I, proclamând pe veci unit acest vechi pământ moldovenesc cu patria mamă.

Basarabia, pe care patriotarzii o desconsideraseră, a fost cea dintâi o provincie românească care s-a reaşezat sub sceptrul Suveranului nostru, iar Dvs. aţi avut rara satisfacţiune de a vă vedea încoronată lupta politică, pe care aţi dus-o pentru această provincie mult oropsită sub regimul rusesc, prin actul unirii, la care aţi avut fericirea de a participa şi conlucra.

De ce aş uita, ca acest prilej rolul pe care dvs. l-aţi avut în alipirea celeilalte provincii moldovenesti: Bucovina?

Intrarea trupelor noastre de Dvs. a fost ordonată, şi la scutul liniştei ordinii pe care dvs aţi realizat-o, bucovinenii au proclamat ulterior, unirea.

Moldova nu uită aceste două acte, Moldova vă este recunoscătoare. Ea vă poate numi, pe drept, reclăditorul ei.

Să trăiţi ani mulţi, Domnule Marghiloman! (vii ovaţiuni, strigăte de să trăiască!).

Cuvântarea d-lui Victor Bontescu

D. Victor Bontescu [1879–1933] fost ministru [decembrie 1919 – martie 1920] în cabinetul dr. Vaida spune că se mândreşte de prezenţa sa la acest banchet, pentru a-şi arăta admiraţia pentru d. Marghiloman fără a fi membru al partidului conservator-progresist. Vorbesc, spune d-sa – nu ca individ ci ca ardelean –, despre care dv. mai precis ca oricine altul aţi ştiut nu să-i pierdeţi din vedere ci să-i consideraţi că mai puteau aştepta. Pentru aceasta Ardealul nicicând nu s-au purtat pervers. Admir puterea elocvenţei, cu care aţi evocat evenimentul alipirii Basarabiei eu ca unul care am trăit clipa alipirii Ardealului cu orice trudă n-aşi putea explica desfăşurarea acestor evenimente, pe care azi le retrăiesc ca un basm, ca pe o legendă. În decurs de 18 veacuri neamul nostru s-a zbuciumat de multe ori între vis şi realitate şi întocmai ca în basmele româneşti a intervenit câte un trimis al providenţei, care în clipa primejdiei aduce sprijinul divin şi învinge. În povestea noastră este un element care dă lui „Făt Frumos” un ajutor suprem. În evenimentele tulburi de la 1918 d. Marghiloman, cel mai clar văzător om politic al ţării, a fost una din acele legendare unelte ale Providenţei care era hărăzit neamului românesc.

Prin alipirea Basarabiei în 1918, ni s-a dat nouă ardelenilor deznădăjduiţi satisfacţia şi chezaşia că Ţara care alipea noi pământuri, nu era pierdută.

Iată de ce sărbătoarea de azi e a neamului întreg şi de ce se cuvine să ridicăm paharul pentru d. Marghiloman urându-i să fie şi de aici înainte pavăza bună a acestui neam.

Cuvântarea preotului Ionescu

Preotul Ionescu din Caraş-Severin aminteşte parabola Mântuitorului cu slăbănogul făcând o apropiere între soarta vitregă a ţării şi rolul d-lui Marghiloman în acele vremuri.

Astfel a fost şi este considerat pentru Bănăţeni mântuitorul neamului, şi după datina locului se cade să-i urăm toate fericirile pentru fericirea ţării.

Discursul d-lui Andrei Corteanu

D. Andrei Corteanu spune că nu ne putem despărţi de la această adevărată sărbătoare naţională fără a completa restabilirea unor date istorice.

D. Marghiloman a arătat asistenţei prin aceasta ţării şi lumii în ce a constatat actul unirii Basarabiei, act contestat de guvernul rusesc. Oricât de zadarnică ar fi această contestare să nu uităm că suntem alături de Rusia şi dacă problema se pune pe temeiul conflictului permanent să nu pierdem din vedere nici forţele noastre nici rolul de barieră pe care-l avem aci.

Să ne amintim cu recunoştinţă de popoarele care ne-au susţinut dar să ştim a cultiva prietenia cu acele popoare.

Să evocăm pornirea suflatească de care a dat dovadă Franța și Anglia, atât în 1920 când era pus în Consiliul Suprem chestia Basarabiei, cât și în urmă când unanim marii noștri aliați au ratificat actul Unirii, în momentul cel mai greu, parând astfel lovitura pe care Sovietele ne-o pregăteau la Viena. Ridică paharul exprimându-și toată recunoștința pentru aliații noștri.

Cuvântarea d-lui G. Roiu

D. C. Roiu, avocat, fost primar, fost deputat, din Roman, rostește următoarele:

Ilustre șef și stimați și iubiți prieteni:

E greu a lua cuvântul după d. Marghiloman, orator neîntrecut și parlamentar desăvârșit, care ar face cinste oricărui parlament, dar care a fost împiedicat pe toate căile a intra în parlamentul de astăzi. Singurul său parlament este opinia publică și întrunirile noastre, în care nici nu ne înjurăm, nici nu ne batem.

Arată impresia de acum 6 ani când gloria Țării se mărginise la triumphiul morții. Cum atunci din cauza conjuncturilor celor mai năbădăioase ale cenzurii și stării de asediu trăiam într-un haos și eram numai la zvonul că a fost chemat d. Alex. Marghiloman, la frânele guvernului, lumea a respirat, spunându-și toată speranța în capacitatea și însușirile sale de om de stat.

Se cereau de inamic două lucruri: decapitarea coroanei și dezarmarea mândrei și puternicei armate române.

D. Alex. Marghiloman, a fost salvatorul și totuși s-au găsit dușmani politici să-l calomnieze acuzându-l de trădare.

Știm că s-a schimbat mentalitatea oamenilor de la război încoace, dar se vede că s-au schimbat și noțiunile cuvintelor.

Dacă a salva coroana este a fi trădător, dacă a apăra țara și neamul și a-l preamări este a fi trădător, atunci să închinăm cu toții, după cum se exprimă inamicii politici, pentru marele trădător, iar după cum zicem noi și lumea conștientă, pentru marele salvator al coroanei și a țării, Alex. Marghiloman.

D-l Roiu mai relevă că dacă astăzi serbarea din Basarabia este lipsită de prezența șefului nostru, care a prezidat acum 6 ani actul Unirii, în schimb noi serbăm această Unire, împreună cu el, sărbătorindu-l și pe el. Strigă, trăiască făuritorul Unirii Basarabiei la Patria mamă. Roagă la același timp Cerul, ca ilustrul șef al partidului conservator să trăiască încă mulți ani, ca să ajungă să salveze țara și de la dezastrul economic și financiar în care se găsește astăzi.

D. Roiu, încheie prin a spune ca să se știe, că partidul conservator este cel mai solid suport al coroanei și al neamului românesc (aplauze) [7, p. 1-2].

Din zilele unirii Basarabiei

Amintirile unui ziarist

D. Dem. Theodorescu, autorul admirabilului roman „În cetatea idealului” publică în „Cuvântul liber” o pagină de amintiri din zilele unirii Basarabiei.

D. Dem. Theodorescu a cinstit adesea presa conservatoare cu prodigiosul său talent; de aceea pentru editorii „Timpului” e o obișnuință să urmărească un stil totdeauna colorat, viguros și emoționant, oricât ar fi el de rar, nu într-o o publicistică văduvă de mari talente ca a noastră, dar chiar în una cu varietatea de temperamente și de nuanțe a celor apusene.

În amintirile sale din zilele unirii Basarabiei, însă d. Dem. Theodorescu, pune mai mult decât talentul său rar, mai mult decât pornirile emoționante ale unui suflet încălzit de bucuriile neamului său, și mai mult decât înțelegerea adâncă și pioasă a unor clipe istorice; e în cele două pagini din „Cuvântul liber”, atâta culminare artistică, atâta concentrare de adevăr, și atâta emoție desfășurată lin în fraze simple și armonioase, încât gândurile toate se topesc și nu mai trăiește decât împreună

cu scriitorul, smuls ca de un uragan din cadrul orei prezente, și aruncat în trecutul de unică măreție, care se înfiripă, și crește dintre rânduri solemn și desăvârșitor.

Un volum întreg n-ar, fi putut spune mai mult decât cele două pagini ale d-ui Dem. Theodorescu. Salutându-l, cu bucuria, de a avea în presa noastră o așa de aleasă splendoare intelectuală, ne facem o deosebită plăcere de a transcrie și pentru cititorii „Timpului” rândurile din „Cuvântul liber”:

Sub batjocorirea – aceasta nu trebuie să se uite – sub batjocorirea „patrioților” care afirmău că hotărârea așteptată a „Sfatului Țării” e o formalitate fără nici un folos, d. Marghiloman era dornic să aibă cât mai neîntârziat cuvântul acelui tulbure și turburat soviet din Chișinău.

Eforturile sfintei pasiuni a lui Stere, ajutate de îndârjirea senină a lui Halippa – d. Inculeț a fost cel din urmă convins prin mijloace speciale – nu fixează încă un punct de vedere unitar și o majoritate bine conturată în Sfatul Țării.

D. Marghiloman fu rugat să mai întârzie venirea la Chișinău. Dar, d. Marghiloman găsi că, nu e bine să aștepte.

Am fost printre puținii care întovărășiră în dimineața aceea de Martie aspră și încremenită, pe primul ministru la Chișinău. Marghiloman care acceptase să încheie pacea războiului pierdut de Brătianu și să poarte consecințele înfrângerii pe care o prevăzuse, înțelegea că votul „Sfatului Țării” e întâia lovitură decisivă ce s-ar da nedreptății istorice pe care însăși România o slujise cu hotărârea și sângele ei.

Dar, ce putea face? O siluire a voinței acelui Sfat ar fi însemnat desființarea pură și simplă a oricărei baze de susținere în fața contestațiilor viitoare, pe care rafinata inteligență a d-lui Marghiloman – cea mai isteasă și mai cu ținută, din câte a avut politica națională – le bănuia posibile de pe atunci.

Nimeni din cei ce întovărășeau, în acea dimineață posomorită de Martie pe acest calm și elegant martir al prostiilor, stupidităților și crimelor altora, nu izbutea să-și închipuie ce pune la cale. Ce căuta la Chișinău? Ce putea face mai mult decât Stere și decât Halippa? Probabil că el însuși nu-și deslușea prea clar rostul acestei călătorii căreia se supunea ca sub imperiul unui reflex. Simțea în adâncurile inteligenței lui, cu acel instinct care mână uneori fără voie conștiință pașii oamenilor pe căile ce duc la biruințele supreme, că are ceva decisiv de făcut acolo, în Chișinăul lui Martie, 1918.

Să vă spun doar faptele.

În sala, destul de cocheta a Sfatului Țării era o atmosferă grea, de zgomot, de mirosuri tari, de fum de țigară, de neliniște acră. În poziții de protestatoare destrăbălare, costumați bizar și provocător, unii cu căciulile pe cap, alții fumând, unii cu picioarele pe scaune, alții scuipând violent prin colțuri de mult nemăturate – adunarea aceea avea exact înfățișarea de brutalitate și amenințătoare nesuspunere, pe care n-o făcuse cunoscută fanteziei mele decât descrierea ședințelor teribile ale adunărilor din vremea marii revoluții franceze. Era exact același vacarm surd, aceeași indisciplină, aceeași violență, aceeași neîmpăcare, aceeași imposibilitate de a crea în mijlocul adunării acesteia de negație, putința unui curent care să afirme un „da” decisiv... La fel! În vâltoarea aceasta de neînțelegeri și de permanentă ațătare, nu putea înota, fără a nu se pierde, nici o vigoare și nici o țintire din afară. Era în acea adunare tulburată și îndărătnică, inelegantă și fără expresie, imaginea însăși a revoluției care răstoarnă fără plan și fără analize prealabile. Cine ar fi avut puterea ca, fără a fi de-acolo, fără a fi trăit lângă acei oameni, fără a-i cunoaște și a-i fura sufletește pe căile de sugestie lentă, cine ar fi avut puterea neverosimilă, magică, mesianică, de a impune acelei adunări o hotărâre.

Ei bine, eu am văzut minunea pe care numai acel neînțeles „magnetism animal” ne-o explica aproximativ. Sunt fapte dotate – fizic, anatomic, fiziologic –, cu marile puteri ale domptării. Sau sunt numai clipe de irezistibilă dominațiune pe care o credință ajunsă la paroxismul exaltării le dau unor anume personalități voluntare...

În acea sală a Sfatului Țării, în care se mormăia, se nega, se repudia orice – se fuma, și se scuipa, se tușea și se disprețuia –, a năvălit brutal o putere curioasă.

S-a deschis ușa larg... Și, deodată, în zgomotul înăbușit și invincibil, ca țâșnirea în afară a unui izvor clocotind – iată că intră Marghiloman înconjurat de câțiva domni, ca surtucurile cuminte încheiate și timizi.

Era superb în corectitudinea strălucitoare a prestaței și ținutei sale... Era luminos... Părea făcut fizicește dintr-o altă pastă, dintr-o altă carne... A salutat tăcut din pragul ușii. ... Și s-a întâmplat un lucru ciudat. Mai întâi s-a făcut tăcere. Cei cu căciulile pe cap și le-au scos cu o supărată stimă. Picioarele ce se rezemau pe pupitre s-au lăsat jos, cu o grabă de pudoare reflexă. Unii dintr-un colț se sculară chiar în picioare... Acest gest de înfrângere al uriașei lor ireverențe, fu contagios. Deodată, jumătate din adunare era tăcută, în picioare, plină de respect – ca la apariția unui sol al misterelor, ca a unui preot demult dori, ca la prezența neașteptată a unei făpturi care domină prin farmecele oculte ale unei alchimii de proprie existență...

Jumătate de luptă era câștigată prin numai prezența fizică a acestui om. Niciodată glasul lui metalic nu s-a înfipt mai săgetător în atenția și conștiința ascultătorilor ca atunci.

Le auzeam parcă timpanele în vibrație, așa cum auzi uneori în marile emoțiuni sufletești muzica formidabilă a tăcerii maselor domptate. Le-a vorbit. E nedrept, e păcat și e ridicol să amintim cuvintele rostite, fiindcă nu ele interesează – nu ele au făcut minunea, ci chipul cum au fost rostite. Interesează izvorul sufletesc din care țâșneau acele cuvinte. Interesează clipa de iluminare care înălța pe vorbitor până la splendoarea investițiilor profetice.

După primele fraze care nu erau din cuvinte ci din suflet pur, din credință reală – din hotărâre ce se exterioriza într-un fel de muzică irezistibilă, penetrantă ca aerul și convingătoare ca un răsărit, oamenii aceia ce păreau până adineaori așa de potrivnici și insensibili izbucniră în aclamații. Deveniră palizi și supuși. Unii nu înțelegeau limba. Dar, și ei erau furați de valul de armonie care solidariza atențiile și sufletele în același curs de convingere și de siguranță. După acest discurs, mai bine zis: după această asaltare de credință și frumusețe, s-a dat îndată votul istoric. Cei doi trădători, Marghiloman și Stere, s-au îmbrățișat în fața adunării în delir.

Așa că dacă a fost într-adevăr o violentare a deliberărilor Sfatului Țării – cum pretinde Excelelența Sa comunistă Cicerin –, ea n-a fost exercitată decât printr-o putere mai tare decât toate baionetele și ingerințele: despotismul cuvântului unui om neobișnuit. Într-adevăr, personalitatea lui Marghiloman, prezența lui fizică în fața Sfatului Țării, a influențat definitiv votul alipirii [8, p. 1].

Note și referințe bibliografice:

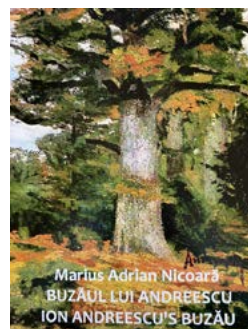
1. Nicoară, Marius-Adrian. *105 ani de la Unirea Basarabiei cu România*. Buzău: Editura Alpha MDN, 2023.
2. Brănișteanu, B. *Alexandru Marghiloman*. În: „Adevărul”, 38, nr. 12.703, 12 mai 1925.
3. *În jurul serbărilor de la Chișinău. – O lămurire*. În: „Timpul”. An. 24, nr. 321, 10 aprilie 1924.
4. [„... aniversarea de 70 de ani a omului politic care a legat numele lui de acest măreț act național”]. În: „Timpul”. An. 24, nr. 314, 2 aprilie 1924, p. 1.
5. „Timpul”, *O îndoită aniversare*. În: „Timpul”. An. 24, nr. 322, 11 aprilie 1924, p. 1.
6. *Un biruitor. – Al. Marghiloman*. În: „Timpul”. An. 24, nr. 323, 12 aprilie 1924, p. 1.
7. *Marea manifestație Conservatoare din Capitală. – Sărbătorirea Unirii Basarabiei și Jubileul d-lui Al. Marghiloman*. Festivitatea de după amiază. Banchetul. Cum a decurs sărbătorirea sosirea delegaților și prezentarea felicitărilor. Banchetul din sala Athénée-Palace. Entuziasmul asistenței. Discursurile d-lor Dem. Dobrescu, dr. Bărdescu, C. Meissner, dr. Liviu Linția (Banat), Preot Ardeleanu (Maramureș), Lascăr Antoniu, Victor Bontescu, Preot Ionescu (Banat), Andrei Corteanu, Roiu. Marele discurs al d-lui Marghiloman. În: „Timpul”. An. 24, nr. 323, 12 aprilie 1924, p. 1-2.
8. Theodorescu, Dem. *Amintirile unui ziarist*. Din zilele unirii Basarabiei. În: „Timpul”. An. 24, nr. 333, 24 aprilie 1924, p. 1.

BUZĂUL LUI ANDREESCU / ION ANDREESCU'S BUZĂU
de MARIUS ADRIAN NICOARĂ – omagiu pictorului ION ANDREESCU

*Este o datorie de onoare pentru buzoienii
de azi, să-l omagieze pe Ion Andreescu,
pictorul care ne-a lăsat prin operele sale,
cel mai pictat loc din țară-ținutul Buzăului!*

*Constantin Toma,
Primarul Municipiului Buzău*

Finanțată de Prinăria Municipiului Buzău, primar Constantin Toma, ediția de carte *Buzăul lui Andreescu / Ion Andreescu's Buzău* îngrijită de Dr. Marius-Adrian Nicoară, membru asociat al Academiei Oamenilor de Știință din România, Membru al Consiliului de cercetare științifică al Institutului European pentru cercetări multidisciplinare, Directorul Centrului de Științe Istorice și Arheologie al acestuia, Membru al Uniunii Ziariștilor Profesioniști din România – Filiala Iași, readuce la lumina zilei valoarea creației pictorului Ion Andreescu personalitate marcantă a artelor plastice din cea de-a doua jumătate a secolului XIX. Ieșită de sub tipar la Editura Tipo Moldova în

anul 2024 într-un format bilingv asupra căruia au străduit redactorul Aurel Ștefanachi, traducere în engleză Elena Violeta Tănase, Simona Turcu și Roxana Alexandra Costinescu ediția în cauză este structurată în trei capitole: *Buzăul lui Andreescu* – studiu introductiv de Dr. Marius-Adrian Nicoară; *Ion Andreescu și tablourile sale*; *Perenitatea lui Andreescu*.

În capitolul *Buzăul lui Andreescu* autorul dr. Dr. Marius-Adrian Nicoară reliefează multiple aspecte istorice cu privire la această „străveche locuire umană” or Buzăul, fiind „...atestat arheologic încă din neolitic... datorită așezării sale geografice și a evoluției istorice ...are o existență civilizațională și culturală unică, distinctă, fundamental definită în arealul românesc, fiind un punct de întâlnire a patru regiuni românești medievale: Valahia, Moldova, Transilvania și Dobrogea, civilizație care poate fi cu adevărat inclusă în fiecare dintre ele” (p. 14).

După cum menționează autorul: „... Ion Andreescu ...va deveni extrem de cunoscut în orașul Buzău, unde... va obține o bursă de studii la Paris din partea conducerii urbei (p. 78)”. Pictorul Ion Andreescu „...din anul 1869 a urmat Școala Națională de Arte Frumoase înființată la 5 octombrie 1864, având-ul aici ca profesor pe Constantin I. Stăncescu ...dar și pe întemeietorii Teodor Aman și Gheorghe Tătărescu (p. 82). ...De altfel, încă din ceea ce numim perioada buzoiană a vieții lui Ion Andreescu este constatată abilitatea sa de a picta natura și anotimpurile, mai ales iarna (p. 92), ...se consideră că din punct de vedere artistic, între 1873 și 1875 este perioada în care a avut loc formarea artistică a lui Ion Andreescu. Apoi între 1875 și 1878 în ansamblul operei sale, predomină interioare sau margini de sate buzoiane, cu casele și bălciurile lor. Sensibilitatea sa se manifestă pregnant prin punerea în operă a frumosului și specificului autohton, și ceea ce este cel mai important, prin propria sa viziune, neinfluențată de surse externe (p. 108, 110). În sfârșit în anul 1879, ajutat de prieteni, colegi și administrația buzoiană, a plecat la Paris... (p. 118). ...La Paris a frecventat cursurile academiei private de artă Academia „Julian”. Aici începe perioada studiilor de portrete, cap, nuduri sau modele costumate. Că perioada de acumulări artistice de la Buzău a fost extrem de valoroasă, se confirmă a fi fost și benefică, deoarece în perioada mai-iunie 1879 a fost admis să expună la salonul parizian din Palatul Industriei din Champs-Élysées două tablouri între care Bălci din România (probabil Oborul din Buzău-n.n), până pe care... artistul o adusese cu el din România. Evident că admiterea la acest prestigios salon francezesc l-a încurajat să pictezze din nou din natură, motiv pentru care în vara anului 1879 a plecat la Barbizon. La Barbizon, Andreescu

I-l-a cunoscut mai bine pe Nicolae Grigorescu cu care de altfel s-au împrietenit. Evident aveau preocupări artistice și subiecte de discuții comune încă din perioada buzoiană... De la Grigorescu, pictorul cu reședință buzoiană, Andreescu a învățat foarte multe. Îi diferenția însă sentimentul cu care Andreescu își apropia realitatea, sentiment sobru și reținut al unei nemulțumiri profunde, așezate pe asprimea vieții trăite de el. Pe Grigorescu natura îl încânta, era prezentată uneori într-o atmosferă sărbătorească, alteori sobră, dar întotdeauna confortabilă vizual (p. 120). ...Din punct de vedere artistic perioada sa franțuizească se dovedește mai colorată, dar cu o severă gamă cromatică... În Franța, privațiunile materiale suferite pe fondul unei constituții fizice deficitare – nu a rezistat tuberculozei ce îl amenința încă de la Buzău – i-au afectat profund sănătatea. De aceia la sfârșitul anului 1881 a revenit în țară. ...Are satisfacția ca în aprilie 1882 să deschidă la București în sala Stavropoleos, unica sa expoziție personală. Se bucură de succesul avut și de recunoașterea specialiștilor. ...Reușește să mai facă un ultim drum la Buzău, unde își întâlnește vechii prieteni și colegi creând *Bâlci* și *Uliță de târg* opere din seria celor buzoiene (p. 122). ...A încetat din viață la numai 32 de ani (22/23 octombrie 1882), în plină maturitate artistică, dispărând astfel, după cum afirma un alt îndrăgostit de frumusețile meleagurilor buzoiene, Nicolae Grigorescu: „Andreescu e cel mai mare artist pe care l-a avut țara, y compris moi! Dacă ar fi trăit ar fi devenit negreșit marele nostru artist național.” Andreescu a lăsat patrimoniului cultural românesc circa 250 de tablouri, o parte a acestei inestimabile avuții artistice (peste 60) păstrându-se în colecțiile Muzeului de Artă. În cei șase ani de activitate artistică a lăsat o puternică moștenire orașului și ținutului Buzău, pe care la zugerit în lucrări de largă respirație plastică (p. 124). ...Rolul său în arta plastică românească și europeană este permanent reevaluat, ca pictor de înaltă clasă, care inspiră noblețe, sentiment cu o puternică amprentă dată de locurile creației fundamentale buzoiene. A intrat în conștiința publică postum, la Buzău primul care i-a cinstit memoria a fost Nicolae D. Cocea... primele articole cunoscute despre Ion Andreescu sunt cele ale lui Constantin Drăgulescu, Barbu Ștefănescu Delavrancea, Constantin I. Stăncescu (p. 126). ...Cel mai valoros, cunoscut și consistent studiu, în două volume, îi aparține lui Radu Bogdan, reputatul istoric de artă, fiind cel mai important biograf al lui Andreescu, care timp de 17 ani a identificat tablourile lui Ion Andreescu, dar și 700 de tablouri false pretinse ca aparținând acestuia” (p. 128).

În capitolul *Ion Andreescu și tablourile sale* sunt incluse alături de imaginile operelor plastici-anului Ion Andreescu (acestea fiind preluate din ediția *Andreescu*, volumul 1, autor Radu Bogdan, Editura Meridiane, 1969 și ediția a II-a Volumul 1, Editura Tipo Moldova, 2024), mai multe opinii asupra creației și operei pictorului Ion Andreescu din perioada 1889-2024 printre care: Delavrancea (1889), C.I. Stăncescu (1900), Nicolae Petrașcu (1901), I. Gruia (1910), Marin Simionescu-Râmnicianu (1910), Virgil Cioflec (1912), Teodor. Cornel (Toma Dimitriu) (1914), Marcu Reza (1916), Nicolae Pora (1919), Octavian Goga (1932), Horia Igiroșanu (1923), Francisc Șirato (1925), Ioan Cantacuzino (1925), H. Focilon (1928), Ionel Jianu (1931), Aurel D. Broșteanu (1931), Adrian Maniu (1931), Louis Reau (1931), (1946), Emanoil Bucuța (1934), Iser (1934), Horia Stamatou (1934), Lucia Dracopol (1934), Ilarie Voronca (1936), Vintilă Horia (1936), Jacques Lassaigne (1936), G. Petrașcu (1937), Ștefan Popescu (1937), N.N. Tonitza (1938), G. Opreșcu (1938), Nichifor Crainic (1938), K.H. Zambaccian (1941), Ion Frunzetti (1943), Emilian Marcu (2024), Ioan Holban (2024), Cassian Maria Spiridon (1924), Radu Bogdan (1969), Aurel Ștefanachi (2024), Cristian Livescu (2024), Ana Șuşnea (2024), Valeriu Șuşnea (2024), Mihai Cimpoi (2024).

Capitolul *Perenitatea lui Andreescu* vine să repună în circuitul studiilor de artă unul din capitolele volumului II al monografiei elaborate de cercetătorul Radu Bogdan cu genericul *Andreescu* (Vol. I-editat în anul 1969 la editura Meridiane, Vol. II-editat în anul 1982 la Întreprinderea Poligrafică „Arta Grafică” și reeditat în anul 2024 la Editura Tipo Moldova) în care autorul studiului determină locul pictorului Ion Andreescu în cultura națională și cea universală prin examinarea

operelor plasticianului, dar concomitent, și prin reliefaarea tendințelor care „au acționat pe diverse etaje ale timpului, pentru a realiza acel consens de energii spirituale, apte să-i asigure perenitatea” (p. 316). Fiind racordată la „năzuințele epocii” în care a fost realizată, opera pictorului Ion Andreescu este analizată de către Radu Bogdan prin elucidarea unor aspecte fundamentale precum *originalitatea* acesteia în contextul particularităților culturii plastice ale vremii. Plasând-ul pe Ion Andreescu în rândul pictorilor profunzi, Radu Bogdan evidențiază faptul, că în examinarea operelor acestor pictori „se poate vorbi de o metafizică a picturii, de o *meta-pictură*, înțelegând prin aceasta domeniul realității identificabile dincolo de aparențele strict picturale” (p. 324). Reliefând faptul, că Andreescu „...supune realitatea unei regii transformatoare, aducând-o la expresia concentrată a acelor ipostaze ale ei care îl atrag în mod deosebit prin încărcătura lor existențială” (p. 326). Radu Bogdan determină faptul, că „...Această concentrare (îngroșare, accentuare, subliniere) e operată cu mai multă sau cu mai puțină insistență, în toate sectoarele limbajului plastic, dar cel în care ea acționează cu maximă eficacitate, sub raportul constituirii unui prag de transcendență, este materia și culoarea... or ...culoarea ...fiind la Andreescu mai mult decât un simplu atribut al formei ...îndeplinește funcția de „*dominantă* de colorit. ...Dominanta de colorit a lui Andreescu este *griul*, în asociație (nu ca amestec, ci ca vecinătate zonală), destul de frecvent, cu brunul... Aproape că nu există tablou de Andreescu a cărui dominantă de colorit să nu fie griul ... Am putea spune – într-un sens desigur metaforic, totuși cât se poate de aplicat – că pictura lui Andreescu concretul e gri (un gri bineînțeles colorat. Din clipa când am stabilit ...acest lucru, concretul începe să-și releveze, în creștia artistului, funcția simbolică. Căci griul însuși (ca de altfel și restul culorilor) comportă o comportare simbolică, ce pleacă în primul rând de la realitatea psihologică obiectivă. ...Și cum adesea griul lui Andreescu comportă o palidă nuanță albastrui-violacee, sau uneori pronunțat violacee... corespondențele sale în planul psiho-simbolic sînt dublate, mai mult sau mai puțin de cele ale violetului (p. 338) ...constatăm că cea de-a doua dominantă a coloritului lui Andreescu are, ca și griul, un caracter de generalitate, o poziție coloristică centrală. ...Anbiguitata și polaritatea griului se manifestă în planurile imaterial-material, claritate-obscuritate. Ambiguitatea și polaritatea brunului se evidențiază în planul viață moarte, al tensiunii dintre culoarea cea mai aprinsă și cea mai stinsă, mai asociabile morții” (p. 339, 340). În studiul său, Radu Bogdan acordă o atenție sporită și semnificațiilor simbolice a culurilor verde și albastru, or, după cum menționează cercetătorul „... prin chiar faptul că Andreescu este cu precădere un peisagist și cu deosebire un pictor al câmpului, frunzișului și vegetației florale, verdele își revendică în opera sa o prezență largă și joacă un rol activ. E vorba aici în primul rând de verdele închis, stins, încenușat (p. 340). ...Verdele închis sugerează ponderea, gravitatea. ...Albastrul poate acoperi uneori o suprafață importantă dintr-un tablou de Andreescu, sau chiar domina coloritul întregii imagini..., dar în ansamblul operei el nu se afirmă foarte frecvent, pentru că fiind prin excelență culoarea cerului e concurat adesea de gri (p. 342). Corespondențele psiho-simbolice le coloritului andreescian constituie un factor explicativ important, în ce privește rezonanța pe care artistul o trezește în privitor, pentru că ...ele au ...cel puțin în ce privește cultura europeană, un caracter obiectiv... Felul, cum pe căi instinctive, dar în strînsă corelație cu elementele rațional organizate ale limbajului plastic, Andreescu reușește să obțină concurența tocmai a acelor simboluri care îi asigură o deplină unitate de expresie și în același timp o bogată și adîncă varietate de sensuri, dincolo de aparențele strict exterioare, constituie aportul original al artistului, concretul particular prin care generalul abstract... capătă chip (p. 344).

În concluzie, Radu Bogdan menționează faptul că „...Andreescu își păstrează un timbru al său, că oricât l-am integra în marea familie internațională a artiștilor cu care se înrudește, el rămîne distinct. Pictori ai cenușului și al melancoliei mai sunt. Gravitate întîlnim și la o parte din ei. În alte virtuți creatoare de asemenea. Dar avem sentimentul că nimeni nu posedă ca Andreescu – la fel de discret și totodată la fel de pătrunzător, cu oarecum dramatică tensiune și în același timp cu

superb cumpănită împăcare, energic și totuși delicat, frust dar nu mai puțin rafinat – darul de a face dintr-o priveliște, dintr-o floare sau dintr-un chip de țărancă îmbrobodit, expresia inefabilă a unei stări de conștiință. Fără nimic din ceia ce se înțelege de obicei prin literatură, pictura sa reflectă datul implacabil al existenței, așa cum fiecare din noi îl resimte de-a lungul vieții de zi cu zi. Dar într-un mod și cu accente care rămân numai ale lui Andreescu, și care îi situează arta printre expresiile profunde și singulare ale spiritului uman (p. 406).”

În compartimentul *Note și Referințe* autorul studiului Radu Bogdan își etalează multiple sugestii acompaniate de valoroase opinii asupra aspectelor teoretice și practice din domeniul creativității artistice susținute de importanți gânditori și oameni de cultură precum Goethe, Oswald Spengler, Novalis, Johannn Peter Eckermann, Soeren Kierkegaard, Vladimir Jankelevitch, Johannes Volkelt, M. Albers, Miguel de Unamuno, Jean Wahl, Eskart Heimendahl, Iohannes Itten, Vassily Kandinsky, Mircea Eliade, Mihail Sadoveanu, Gion, Andrei Pleșu, Gabriel Liiceanu, Florian Ștefănescu-Goangă, Marin Simionescu-Râmnicu.

În concluzie, menționăm, că atât ediția de carte *Buzăul lui Andreescu* îngrijită de Dr. Marius-Adrian Nicoară, cât și cele două volume cu genericul *Andreescu* de Radu Bogdan reeditate de Editura Tipo Moldova în anul 2024, contribuie la omagierea și promovarea în noul context cultural actual a operei distinsului pictor Ion Andreescu.

Constantin SPÎNU, dr. în studiul artelor

Acest supliment al revistei apare cu sprijinul financiar al Primăriei Municipiului Buzău prin Centrul Cultural și Educațional „Alexandru Marghiloman” și al Institutului European pentru Cercetări Multidisciplinare – Buzău.

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții

Dialogica. Revistă de studii culturale și literatură; redactor-șef: Aliona Grati, Chișinău, Buzău: Alpha MDN, 2025. – ISSN 2587-3695, E-ISSN 1857-2537, Anul VII, Supliment la nr. 1, 2025, 170 p.
Tiraj 300 ex.